

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ
เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

Development of a Buddhist health tourism community to
strengthen the foundational economy in Lamphun Province

โดย

ผศ.ดร.ไกรสร แสนวงศ์
พระนฤพันธ์ ญาณิสโร
พระมหาอรรถพล นริสโร
ปิ่นปิ่นทร์ เหลืองพิทักษ์
พุทธิพงษ์ กันทะรส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU 65014

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ
เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

Development of a Buddhist health tourism community to
strengthen the foundational economy in Lamphun Province

โดย

ผศ.ดร.ไกรสร แสนวนงค์
พระนฤพันธ์ ญาณิสสโร
พระมหาอรรถพล นริสสโร
ปิ่นปิ่นทร์ เหลืองพิทักษ์

พุทธิพงษ์ กันทะรส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พ.ศ.๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU 65014

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research report

Research Program

Development of a Buddhist health tourism community to
strengthen the foundational economy in Lamphun Province

By

Kraisorn Sanvong

Phranaruepan Yanissaro

Phramahaattaphon Narissaro

Pinpinat Lueangphithak

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Lamphun Sangha College

B.E. 2565

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU 65014

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

ผู้วิจัย: ผศ.ดร.ไกรสร แสงวงศ์
พระนฤพันธ์ ญาณิสโร
พระมหาอรรถพล นริสโร
นางสาวปิ่นปิ่นท์ เหลืองพิทักษ์

ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๕

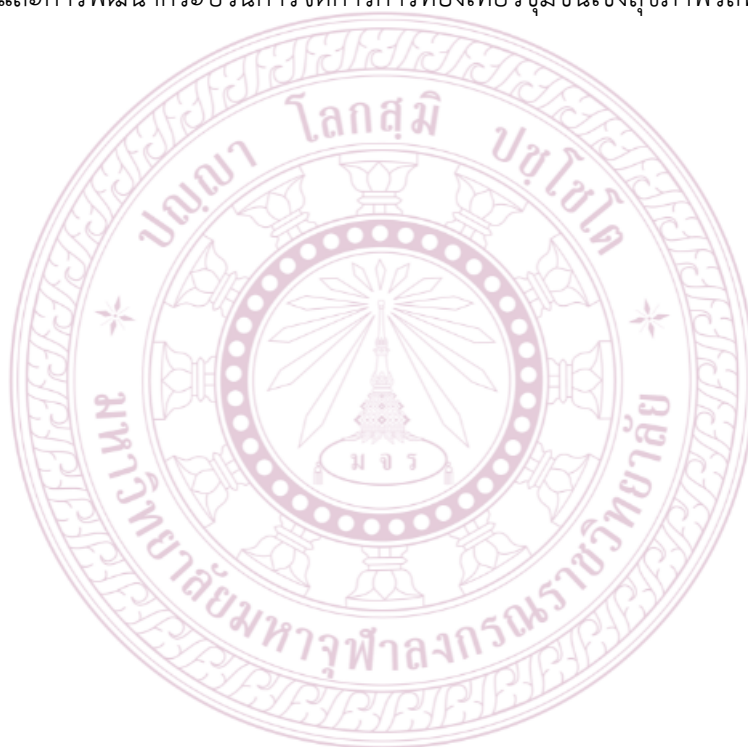
ทุนอุดหนุนการวิจัย: จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ๔) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน โดยผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อให้เห็นถึงสภาพการณ์ของพื้นที่วิจัย กลุ่มเครือข่าย และพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน รวมถึงศักยภาพ และสมรรถนะของแต่ละเครือข่าย

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ได้แก่ *เขื่อนสมุนไพร* เป็นแหล่งข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรที่มีความหลากหลายและเป็นศูนย์รวมของผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ *ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน)* มีการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ มีกิจกรรมที่เทศบาล ให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการฝึกอบรมพัฒนาองค์ความรู้ในการสร้างความเข้มแข็งให้ครัวเรือนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง *ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์* เป็นศูนย์กลางรวบรวมและจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินของชาวบ้านในอดีตให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ทั้งนี้ยังได้พัฒนาบริเวณอาคารให้เป็นสวนสาธารณะพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย และ*ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์* เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน โดยมีกิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ๒) การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน เป็นการพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ ได้แก่ พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ๓) การพัฒนา

เส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน โดยการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมตามหลักภวณธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยได้ประโยชน์ ๔ ประการ คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา ที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีสุขภาวะที่ดี และ ๔) พัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน พบว่าเกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์แล้วนั้น เพื่อเป็นการบริการและเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากแก่คนในชุมชน จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยว และการสร้างได้แก่คนในชุมชน และยังได้พัฒนานวัตกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยว และการพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

Research Title: Development of a Buddhist health tourism community to strengthen the foundational economy in Lamphun Province

Researchers: Kraisorn Sanvong
Phranaruepan Yanissaro
Phramahaattaphon Narissaro
Pinpinat Lueangphithak

Department: Lamphun College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2565/2022

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research The objectives were to have 4 objectives: 1) to study the potential of Buddhist community health tourism sites in Lamphun Province; 2) to develop the capacity and process to strengthen the foundation economy of Buddhist community health tourism sites in Lamphun Province; 3) to develop Buddhist Community Health Tourism Route of Lamphun Province 4) To develop innovative Buddhist health tourism community for enhancing the basic economy in Lamphun Province. The researcher used a qualitative research methodology. and using an action research methodology using interview and group discussion tools The results of the study were presented through a small group discussion. to see the conditions of the research area network group and the Buddhist community health tourism area in Lamphun Province including potential and the performance of each network

The results of the research were as follows: 1) The potential of the Buddhist community health tourism sites in Lamphun Province, namely Huan Herb, is a resource and learning center on diverse medicinal plants and a center of health products. The Sufficiency Household Learning Center (84 households) had organic farming learning. There are activities at the municipality Provide continuous support including training to develop a body of knowledge to strengthen households according to the Sufficiency Economy Philosophy; Among Subdistrict Cultural Center It is a center for collecting and

displaying tools and utensils for making a living of the villagers in the past for future generations to study. In addition, the building has been developed to be a recreational park as well. and the Umong Subdistrict Community Tourism Center It is a community-based tourism enterprise that focuses on and promotes community participation in tourism management. by adhering to community-based, community-based and community-based tourism guidelines with health activities in the community Personnel involved in community health tourism Community Health Tourism Network 2) Development of competence and process of enhancing the basic economy of Buddhist community health tourism sites in Lamphun Province. It is the development of competence and competence in knowledge, attitude and practice, including areas and health tourism routes. Community health activities Personnel involved in community health tourism Community Health Tourism Network 3) Development of Buddhist Community Health Tourism Routes of Lamphun Province by determining the path of community tourism for health in the Buddhist way Focusing on tourists to have a goal to enhance holistic health according to the principles of Buddhist meditation. who have experience in tourism with 4 benefits, namely physical, mental, social and intellectual, that make tourists have good health Innovative health products, community-based health tourism, Buddhist way of life has developed a tourist attraction that can support tourists who travel to the Umong sub-district community. To serve and strengthen the basic economy for people in the community Therefore, health products have been developed to serve tourists. and the creation of people in the community and has also developed innovations in tourism services and the continuous development of community tourism management processes for Buddhist health.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิประจำสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขงานด้วยดีเสมอมา

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก ชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้ร่วมกันให้ข้อมูลในการศึกษาศักยภาพ ตลอดจนการพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการ เกิดเพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ได้แก่ ๑) เอือนสมุนไพร ชุมชนบ้านชัยสถาน ๒) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ชุมชนบ้านกอม่วง และ ๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ ชุมชนบ้านอุโมงค์ และขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่ บุพพการีชน ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ชี้ทางที่สว่างและคอยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยอย่างเสมอมา

ผศ.ดร.ไกรสร แสนวงศ์
พระณฤพันธ์ ญาณิสฺสโร
พระมหาอรรถพล นริสฺสโร
นางสาวปิ่นปิ่นท์ เหลืองพิทักษ์

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework).....	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๙
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน.....	๑๘
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ.....	๒๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพวิถีพุทธ.....	๒๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว.....	๔๒
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน.....	๕๖
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการท่องเที่ยว.....	๖๖
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๘
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๘๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๓
๓.๒ พื้นที่การศึกษาวิจัย.....	๘๔
๓.๓ ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย.....	๘๕
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล.....	๘๕
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๗
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๘
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า.....	๘๙
๓.๘ สรุปกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย.....	๙๐

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๙๒
๔.๑ ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน	๙๒
๔.๒ การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่ง ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน	๑๐๙
๔.๓ การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน	๑๔๒
๔.๔ การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้าง เศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน	๑๔๘
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๗๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๗๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๗๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๘๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๘๗
บรรณานุกรม.....	๑๘๙
ภาคผนวก.....	๑๙๕
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๙๖
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ.....	๒๐๒
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการดำเนินงานวิจัย,ภาพถ่ายลงพื้นที่ทำงานวิจัย.....	๒๐๔
ภาคผนวก ง การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๐๘
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact).....	๒๑๒
ประวัติคณะผู้ทำวิจัย.....	๒๑๙

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญในการสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยซึ่งสามารถยืนยันได้จากตัวเลขของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาถึง ๒๔.๖๔ ล้านคน สร้างรายได้กว่า ๑.๑๕ ล้านล้านบาท และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีจำนวนถึง ๑๓๘ ล้านคน ที่สร้างรายได้ ๗๐๕,๕๐๐ ล้านบาท ในปี ๒๕๖๒ ที่ผ่านมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญยิ่งต่อประเทศ การเติบโตของอุตสาหกรรมนี้ เป็นผลให้เกิดการลงทุนสร้างเม็ดเงินในประเทศมากขึ้นนอกจากผลประโยชน์จะตกอยู่ภายในประเทศแล้วยังสามารถสร้างงานสร้างอาชีพอีกหลายแขนงก่อให้เกิดการกระจายงานกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น ต่างๆนับเป็นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพัฒนาสังคมของประเทศไทยได้^๑

ประเทศไทยนั้นมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวมากมาย และหลากหลาย ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี อีกทั้งความมีไมตรีจิตของคนไทยที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วกันจนได้สมญานามว่า “THE LAND OF SMILES” สยามเมืองยิ้มจึงเป็นแรงดึงดูดการท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวต่างชาติทั่วโลก เมืองไทยจึงกลายเป็นจุดท่องเที่ยวที่มีตัวสินค้าหลักๆในจำนวนองค์ประกอบของทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถแตกเป็นประเภทกิจกรรมของการท่องเที่ยวได้ถึง ๘ ประเภทได้แก่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวทางเรือ และการท่องเที่ยวในแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้เองสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งนอกเหนือจากความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินการท่องเที่ยวจึงเป็น การพักผ่อนหย่อนใจและเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นก่อให้เกิดความเข้าใจทำให้เกิด ความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันและมีประโยชน์ทั้งทางด้านการปกครองและการเมืองระหว่างประเทศซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อกันนี้จะส่งผลกระทบต่อรัฐบาลของประเทศต่างๆทำให้มีความเข้าใจและใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยว เป็นสื่อกลางที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คนต่างชาติต่างศาสนา

ในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์นั้น เป็นกระแสหลักที่สร้างความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมโลกาภิวัตน์คือ โลกที่เป็นหนึ่งเดียวกัน (โลกที่ถูกทำให้มีขนาดเล็กลง จากการย่นย่อเวลาการส่งข้อมูล ข่าวสารที่รวดเร็วเพียงเสี้ยววินาที) มีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะในปัจจุบันความเป็นโลกเดียวกันของ เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การเงินเสรี ทำให้ทั่วโลกเชื่อมโยงเป็น

^๑ สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิสเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑ (ภาคเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓

ระบบเดียวกัน อาจจะนิยามโลกาภิวัตน์ในความหมาย สั้นๆคือ “โลกไร้พรมแดน” หรือทำให้โลกเล็กลงภายใต้การพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศ(อารีย์ นัยพินิจ, ๒๕๕๗)ซึ่งโลกาภิวัตน์นี้ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันเช่นกัน จากในยุคเริ่มต้นของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในช่วงปี ๑๙๕๐ เป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม (Classic Tourism) จะมุ่งเน้นการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวแบบเน้นจำนวน (Mass Tourism) ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มีแนวโน้มสูงที่นักท่องเที่ยวจะใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง มีผลทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์นี้เองเป็นเหตุให้ข้อมูลข่าวสารถูกแพร่ออกไปอย่างรวดเร็ว สถานที่ ตามกระแสนิยมนักท่องเที่ยวโดยส่วนมากจะให้ความสนใจการเดินทางท่องเที่ยวตามกระแสความนิยมของนักท่องเที่ยว ที่ให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม นั้น จึงก่อให้เกิดการไหลเข้าของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวหรือตัวแหล่งท่องเที่ยวมีความสามารถในการรองรับอยู่อย่างจำกัดทำให้เกิดผลทางลบกับทั้ง กับแหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็ทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว ส่วนนักท่องเที่ยวก็อาจจะได้รับ ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ไม่ประทับใจตามที่คาดหวังไว้เป็นผลให้ไม่อยากกลับมาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้อีก ดังนั้นแนวคิดใหม่ที่จะตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพจึงได้ถูกเสนอขึ้น เพื่อที่จะหารูปแบบการท่องเที่ยวประเภทอื่นที่เหมาะสม และหาแนวทางนวัตกรรมใหม่ๆเพื่อการท่องเที่ยวโดยไม่สร้างผลกระทบทางลบเหมือนที่ผ่านมา แนวคิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ นั้นคือการท่องเที่ยวเชิงแนวคิด เป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว คุณภาพที่มีความตั้งใจที่จะเลือกมาท่องเที่ยว ณ สถานที่ท่องเที่ยวที่จุดหมายปลายทางจริง ไม่ใช่เป็นการมาท่องเที่ยวไปยัง ที่แห่งนั้นตามกระแสนิยม โดยการจะตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพนั้น ควรที่จะมีการนำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความพึงพอใจและความต้องการที่แตกต่างของนักท่องเที่ยวยรายบุคคล โดยที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งด้านภาครัฐ ผู้ประกอบการและชุมชน ร่วมกันพัฒนาการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว โดยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงแนวคิดในระยะแรกๆที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานกับธรรมชาติ (Nature based tourism) โดยมีหลายลักษณะเช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวทาง ทะเล (Marine Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นต้น

นอกจากนั้น อีกรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลายหน่วยงานของไทยกำลังให้ความสำคัญอย่างมากใน ปัจจุบัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ โดยได้วิเคราะห์แนวโน้มพฤติกรรมนักท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) อาทิ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) มีแนวโน้มจะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยว ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์ กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เลือกพักแรมในโรงแรมที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔) ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จึงถูกกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธจึงเป็นกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างกิจกรรมเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงสุขภาพวิถีพุทธภายใต้หลักพุทธธรรมภาวนา ๔ ประกอบไปด้วย กาย วาจา ใจ และปัญญา

ซึ่งแบ่งออกเป็น การฟื้นฟูหรือบำบัดสุขภาพ (Health Healing) และการส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) อันประกอบด้วย การรักษาด้วยแพทย์แผนไทย การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ เทียวชม และใช้บริการการรักษาด้วยสมุนไพรในชนบท การเที่ยวชมแหล่งเกษตรเชิงพุทธ การท่องเที่ยวในศาสนา สถาน(วัด) การฝึกสมาธิและบำเพ็ญภาวนา การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ และใช้บริการในสถานบริการ ส่งเสริมสุขภาพ เช่น ศูนย์แพทย์แผนไทยชุมชน สปา จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) เป็นกิจกรรมที่พัฒนามาจากฐานรากของชุมชน เน้นการเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวและใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาไทยที่มีในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งถ้าสามารถพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ได้ก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเติบโตระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยมี “ชาวบ้าน” เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรง

จังหวัดลำพูนจึงเป็นพื้นที่ที่ให้ความสำคัญของการท่องเที่ยวและการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ภายใต้วิสัยทัศน์ “เมืองแห่งความสุข บนความพอเพียง” ตามแผนพัฒนาจังหวัดลำพูน (๒๕๖๑-๒๕๖๔) โดยมีพันธกิจ ได้แก่ *ด้านสังคมและความมั่นคง* : พัฒนาจังหวัดลำพูนให้เป็นสังคมแห่งคุณภาพ สุข สงบ เข้มแข็ง เชื่อมโยงฐานความรู้ ศาสนาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาในทุกมิติของสังคม *ด้านเศรษฐกิจ*: ส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด ส่งเสริมเศรษฐกิจสีเขียว และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทั้งในภาคเกษตร อุตสาหกรรม ท่องเที่ยว หัตถอุตสาหกรรม โดยใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า และบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและเน้นฐานการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน *ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*: อนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างความมั่นคง สมดุลของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวทางการจัดการแบบชุมชนเป็นฐาน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นธรรม และ *ด้านบริหารจัดการ*: พัฒนาระบบบริหารจัดการ สมรรถนะบุคลากรของจังหวัดให้มีคุณภาพมีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารงานแบบบูรณาการ ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง เพื่อเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาจากประชาชน รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลง จึงก่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอันนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับชุมชน และการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้ ได้แก่

๑) เครือข่ายแพทย์แผนไทย จังหวัดลำพูนมีเครือข่ายแพทย์แผนไทยที่มีประวัติความเป็นมาที่มีชื่อเสียงระดับภูมิภาค ซึ่งสามารถสาธิตการนวดไทยแผนโบราณเพื่อการรักษาโรคและการ ส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติวิธีการนวดไทยแผนโบราณจากผู้ที่มีความสามารถ เปรียบเทียบวิธีการนวดแผนโบราณของประเทศไทยกับการนวดของประเทศอื่นๆของโลก

๒) เครือข่ายอาหารสมุนไพร มีศูนย์เกษตรสมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์สมุนไพร และศึกษาเรียนรู้ความมหัศจรรย์แห่งภูมิปัญญาไทยที่สร้างสรรค์จรรโลงวัฒนธรรม ทางด้านอาหารสมุนไพรไร้พิษที่มีแคลอรีต่ำและเครื่องดื่มสมุนไพรที่มี ประโยชน์ต่อสุขภาพ การนวดแพทย์แผนไทยและอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคและบำรุงรักษาสุขภาพ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสนา / ฝึกโยคะ / ฝึกกายบริหารท่าฤาษีดัดตน และชมการสาธิตกระบวนการผลิตอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร

๓) เครือข่ายสมุนไพรชุมชน มีกลุ่ม ชมรม สมาคม และผู้สนใจสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชุมชนกว่า ๖๐ แห่งเรียนรู้ ทิพย์ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหมอพื้นบ้านโดยจัด

ให้มีการเยี่ยมชมสวนสมุนไพร ในสถานที่จริงและรับฟังการบรรยายสรรพคุณ รวมทั้งการสนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอพื้นบ้านและชาวบ้านสมาชิกกลุ่ม ชมรมหรือสมาคมสมุนไพร

๔) เครือข่ายเกษตรเชิงพุทธ มีแหล่งการทำเกษตรเชิงพุทธ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริและการเรียนรู้ปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ด้วยการฝึกฝนวิธีการปลูกผักพื้นบ้าน สำหรับบริโภคได้เอง การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในการทำเกษตรยั่งยืนแผนใหม่ ไร่ปุ๋ย ไร่ยาฆ่าแมลง

๕) เครือข่ายการปฏิบัติธรรมและบำเพ็ญภาวนา มีวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นสถานที่ธรรมชาติดังกล่าว สบสุข ทำการฝึกปฏิบัติแนวสมาธิพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของจิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่นงดงาม หรือนั่งวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาขั้นสูงในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ โดยมีการให้คำปรึกษาแนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อ การคลายเครียดในชีวิตประจำวัน รวมทั้งศึกษาเรียนรู้ปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณ

๖) แหล่งธรรมชาติ มีจำนวน ๘ พื้นที่ ที่สามารถเยี่ยมชมแหล่งธรรมชาติและเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพที่สวยงาม โดยการเดินป่าสมุนไพรหรือขี่จักรยานเสือภูเขาชมธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติและป่าธรรมชาติ รวมทั้งกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอย่างหลากหลายในสถานที่พักผ่อนประเภทโรงแรมและ รีสอร์ทที่มีสถานบริการส่งเสริมสุขภาพแบบสปาให้ เลือกใช้บริการได้

เพื่อเป็นการขับเคลื่อนการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก ให้เป็นรูปธรรมและสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน คณะผู้วิจัย จึงมีความตั้งใจที่จะพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ผ่านเครือข่ายชุมชนสุขภาพของจังหวัดลำพูน พร้อมทั้งเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาจาก “วัด” สู่อำเภอ “ชุมชน” จาก “ชุมชน” สู่อำเภอ “พื้นที่สาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ” อันจะนำมาสู่การเปิดพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากแก่ชุมชนในจังหวัดลำพูน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๑.๒.๓ เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน
- ๑.๒.๔ เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๔ การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา การพัฒนาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน คัดเลือกพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเป้าหมายพัฒนาชุมชนตำบลสุขภาพ เป็นเมืองของคนสุขภาพดี โดยยึดแนวคิดที่ว่า “อุโมงค์” ตำบลของคนสุขภาพดี ทุกภาคมีส่วนร่วม ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา จนส่งผลให้ประชาชนในตำบลมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน มั่นคงและยั่งยืน มีรายได้แบบพอเพียงมีสุขภาพดี ได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง โดยเน้นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังนี้

๑. เอือนสมุนไพร เป็นพื้นที่ต้นแบบของศูนย์เรียนรู้แพทย์แผนไทยเชิงพุทธ ที่ตั้งอยู่บ้านชัยสถาน ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเครือข่ายแพทย์แผนไทยที่มีประวัติความเป็นมาที่มีชื่อเสียงระดับจังหวัดลำพูน ซึ่งสามารถบริการการนวดไทยแผนโบราณเพื่อการรักษาโรคและการส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติวิธีการนวดไทยแผนโบราณจากผู้ที่มีความสามารถ อาหารสมุนไพร มีสวนเกษตรสมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์สมุนไพร และศึกษาเรียนรู้ความมหัศจรรย์แห่งภูมิปัญญาไทยที่สร้างสรรค์วงจรวัฒนธรรม ทางด้านอาหารสมุนไพรไร้พิษที่ มีประโยชน์ต่อสุขภาพ การนวดแพทย์แผนไทยและอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคและบำรุงรักษาสุขภาพ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสนา / ฝึกโยคะ / ฝึกกายบริหารท่าฤาษีดัดตน และชมการสาธิตกระบวนการผลิตอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร

๒. ศูนย์เรียนเศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน เป็นพื้นที่ต้นแบบของการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นศูนย์การเรียนรู้ครบวงจรเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัดลำพูน ที่ดำเนินการด้านเกษตรเชิงพุทธ มีแหล่งการทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริและการเรียนรู้ปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ด้วยการฝึกฝนวิธีการปลูกผักพื้นบ้านสำหรับบริโภคได้เอง การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในการทำเกษตรยั่งยืนแผนใหม่ ไร้ปุ๋ย ไร้ยาฆ่าแมลง และยังเป็นพื้นที่การพัฒนาแพทย์แผนไทยเชิงพุทธ มีบริการนวด และรักษาโรคด้วยภูมิปัญญา กลุ่ม ชมรม สมาคม และผู้สนใจสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชุมชนกว่า ๒๐ แห่งเรียนรู้ ที่ยังอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหมอพื้นบ้านโดยจัดให้มีการเยี่ยมชมสวนสมุนไพร ในสถานที่จริงและรับฟังการบรรยายสรรพคุณ รวมทั้งการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอพื้นบ้านและชาวบ้านสมาชิกกลุ่ม ชมรม หรือสมาคมสมุนไพร

๓. ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมชุมชนและการพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่บ้านกอม่วง ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์รวมการดำเนินกิจกรรมและการต้อนรับผู้มาเยือนตำบลอุโมงค์ มีชุมชนรายล้อมที่ดำเนินชีวิตวิถีพุทธ มีศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด วัดป่าเหว วัดกอม่วง วัดสุวรรณาราม และวัดอุโมงค์ เป็นสถานที่ธรรมชาติ สงบสุข ทำการฝึกปฏิบัติแนวสมาธิพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของจิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่น

งดงาม หรือนั่งวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ใน โดยมีการให้คำปรึกษาแนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อ การคลายเครียดในชีวิตประจำวัน มีพื้นที่อาหารปลอดภัยให้รับประทาน และการร่วมกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์รวม

๔. ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่การให้บริการการท่องเที่ยวในชุมชนและการพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่บ้านอุโมงค์ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน มีการดำเนินการด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน มีเครือข่ายศูนย์เรียนรู้กิจกรรมกว่า ๑๐ เครือข่ายในตำบล ที่มีระบบการดูแลสุขภาพได้แก่ กลุ่มที่พักโฮมสเตย์ กลุ่มอาหารปลอดภัย กลุ่มการแสดงวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสินค้าชุมชนและวิสาหกิจกรรม เป็นต้น ที่มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมขณะเดินทางท่องเที่ยวในชุมชน และการให้บริการที่พักที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ดำเนินวิถีชีวิตอย่างพอเพียง โดยมีสมาชิกที่พักในชุมชนสามารถรองรับบริการนักท่องเที่ยวกว่า ๕๐๐ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน มีขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

- ๑) ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๒) การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๓) การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน
- ๔) การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร /กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรเป้าหมาย เป็นกลุ่มของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในชุมชน ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก และให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มประชากร ที่ประกอบด้วย พระสงฆ์ ตัวแทนหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้านและเยาวชนในชุมชนทั้ง ๔ พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

โดยการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย
 - ๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้อง เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ๔ พื้นที่ๆ ละ ๒๐ ราย จำนวน ๘๐ ราย
 - ๒) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด และบริษัทท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๒๐ ราย
 - ๓) ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ๔ พื้นที่ๆ ละ ๑๐ ราย จำนวน ๔๐ ราย

๒. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

คนในชุมชนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ดังนี้

๑) เครือข่ายพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ๔ พื้นที่/อำเภอ

๒) เครือข่ายพื้นที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ๔ พื้นที่/อำเภอ

๑.๔.๔ ขอบเขตของระยะเวลา

ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน (ตุลาคม ๒๕๖๔ ถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕)

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

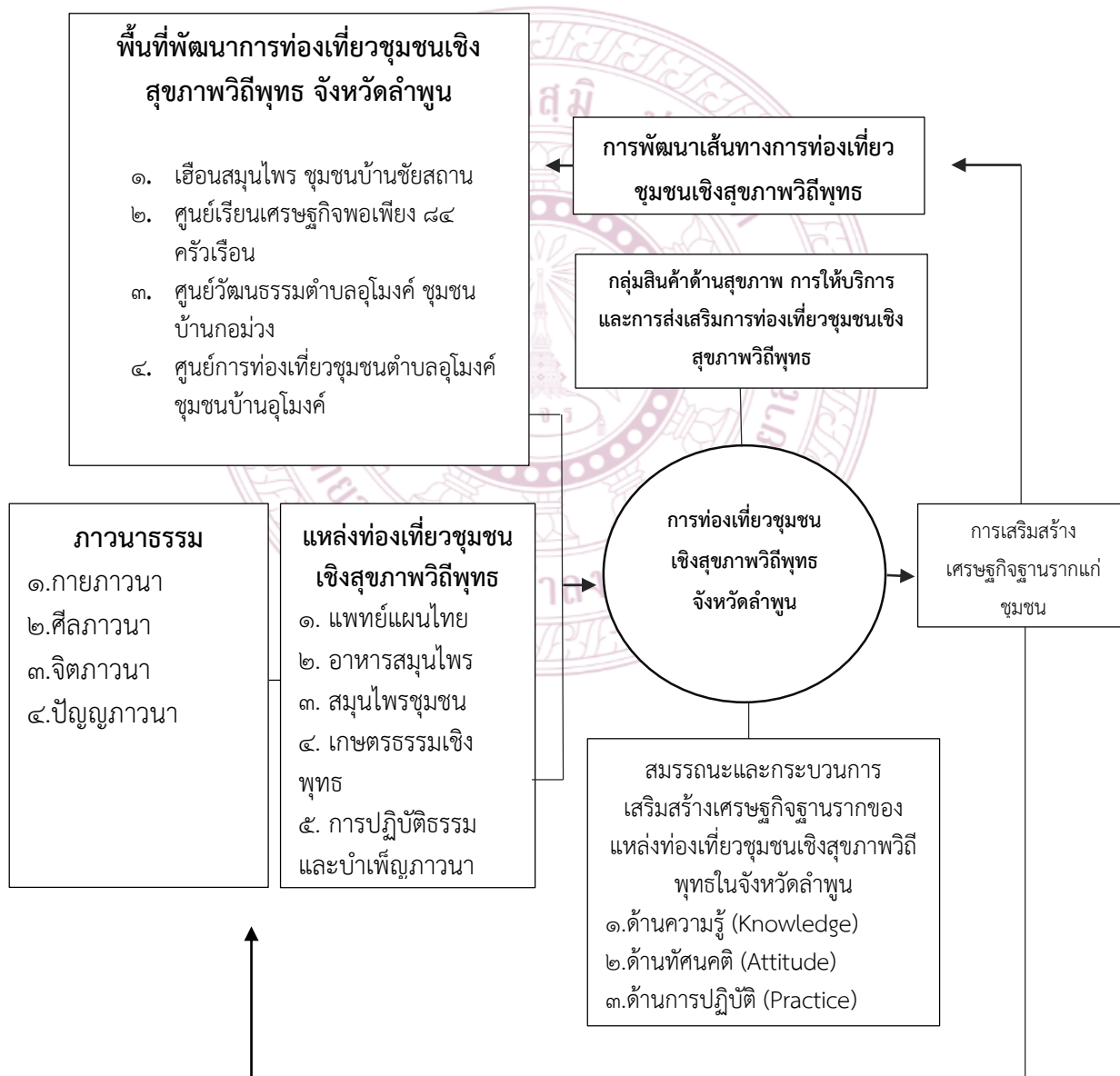
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชนตำบลอุโมงค์ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิต การพักผ่อนหย่อนใจ และปฏิบัติตนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามหลักภวนาธรรม ได้แก่ กายภวนา ศิลภวนา จิตภวนา ปัญญาภวนา โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และ การบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพ เช่น การรับคำปรึกษาแนะนำด้านสุขภาพ การออกกำลังกายอย่างถูกวิธี การนวด/ อบ/ ประคบสมุนไพร การฝึกปฏิบัติสมาธิภวนา ตลอดจน การตรวจร่างกาย การรักษาพยาบาล และอื่นๆ โดยเป็นการท่องเที่ยว ที่มีจิตสำนึกต่อการส่งเสริมและรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษา และสร้างเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต ให้สดชื่นผ่อนคลาย เป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังใจให้สมบูรณ์แข็งแรง ปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล

สมรรถนะและกระบวนการ หมายถึง คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมและการปฏิบัติการของชุมชนจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธจังหวัดลำพูน โดยการพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) และมีขั้นตอนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธอย่างเป็นระบบ ภายใต้การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism) ที่เกิดจากการกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว หมายถึง การกำหนดเส้นทางขึ้นสำหรับการเดินทางหรือการตัดสินใจเลือกเดินทางของนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งเส้นทางที่กำหนดขึ้นสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวมีการเชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในชุมชนตำบลอุโมงค์ เพื่อให้สามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชนได้ง่าย ประหยัด สะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้ความเพลิดเพลิน และการประพฤติปฏิบัติด้านสุขภาพของนักท่องเที่ยว

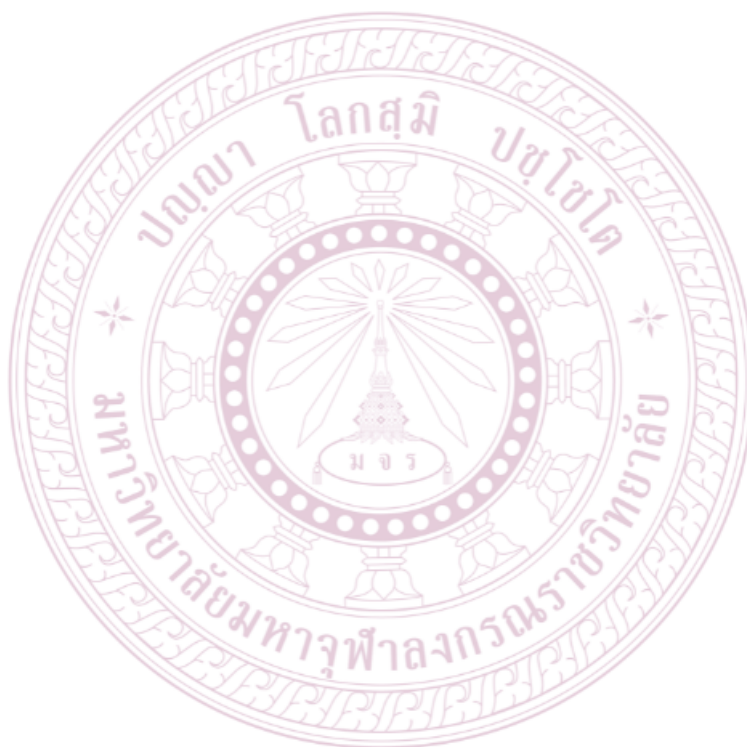
ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน จำนวน ๔ พื้นที่/ชุมชน ได้แก่ ๑) เอือนสมุนไพร ชุมชนบ้านชัยสถาน ๒) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ชุมชนบ้านกอม่วง ๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ ชุมชนบ้านอุโมงค์

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

- ๑.๗.๑ ได้ทราบถึงศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๒ เกิดการพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๓ เกิดการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๔ เกิดการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๕ มีระบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๑.๗.๖ ผลักดันนโยบายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธระดับท้องถิ่นและจังหวัดลำพูน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน” ผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพวิถีพุทธ
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการท่องเที่ยว
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน

๒.๑.๑ ความสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชน

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นับเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้เป็นเงินตราให้กับผู้ประกอบการและกระจายเข้าไปในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาลตำบล และอบจ.) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและรัฐบาลจึงควรมีนโยบายและแผนงานพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างประเทศ เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวอีกทั้งยังเป็นการเพิ่มเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยรวม และส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศด้วย รายได้จากการท่องเที่ยวย่อมกระจายเข้าสู่ท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวได้ ยกตัวอย่างเช่นมีนักท่องเที่ยวมากินอาหารในพื้นที่หรือซื้อสินค้าของที่ระลึกต่างๆ เงินจากนักท่องเที่ยวจะผ่านมือจากเจ้าของร้านไปซื้ออาหารสดผลไม้สด หรือซื้อผ้าทอ เงินเหล่านี้อย่อมกระจายไปสู่เกษตรกรผู้ผลิตอาหารและผลไม้ หรือไปสู่ช่างทอผ้าซึ่งอยู่ในท้องถิ่นได้ เป็นต้น

ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นย่อมเป็นภาระหน้าที่ของคนในท้องถิ่นจะต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อให้มีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นเดินทางมาเที่ยวได้เพิ่มขึ้นตลอดทั้งปีและตลอดกาล อันเป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั่นเอง

กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นมีหลายระดับ ระดับแรกก็คือ ชุมชนหรือประชาคม (Community) ผู้รับผิดชอบเป็นเจ้าของเป็นผู้ครอบครองจะต้องมีหน้าที่ มีบทบาทดังนี้

๑) หน้าที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวของชุมชนตามที่กฎหมายระบุ

องค์กรชุมชนหรือประชาคม (Community) หรือกลุ่มประชาชน นับเป็นองค์กรเล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น เจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวต้องมียุทธศาสตร์และหน้าที่ต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนร่วมกันตามรัฐธรรมนูญกำหนด บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกฎหมาย ดังนี้ รัฐธรรมนูญไทยฉบับ พ.ศ.๒๕๖๐ ระบุไว้ในหมวดที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยมาตราที่ ๔๖ ระบุไว้ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติมาตราที่ ๔๖ ระบุไว้ว่า สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสภาพหลากหลายทางชีวภาพและการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยสวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ เพื่อให้การทำงานของชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ มีความคล่องตัวชุมชนหรือประชาคมจะต้องเลือกผู้แทนกลุ่มหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นองค์กรชุมชนได้แก่ประธานรองประธาน (๑-๒ ตำแหน่ง) เลขานุการ และนายทะเบียนทรัพย์สินหรือสมุห์บัญชี ปฏิคมและประชาสัมพันธ์ มีการกำหนดหน้าที่ ระเบียบกติกากฎ และรายงานต่อชุมชนในท้องถิ่นอย่างชัดเจนโปร่งใส เช่น ชุมชนสามแพร่งชุมชนท่าเตียน (เขตพระนคร กรุงเทพฯ) ชุมชนวัดเกตุการาม (อ.เมืองเชียงใหม่) ชุมชนรักษ์อัมพวา (อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม) เป็นต้นเพื่อให้การทำงานของกลุ่มผู้แทนสามารถทำงานได้ควรกำหนดเงินตอบแทนเป็นเบี้ยประชุมสำหรับค่าใช้จ่ายอื่นรวมอยู่ในงบประมาณดำเนินการ

บทบาทขององค์กรชุมชนหรือประชาคมต่อการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้นจะต้องทำงานร่วมกันกับทุกภาคีโดยร่วมเสนอความคิดและระดมความคิดเห็นในการศึกษาสถานภาพของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวว่ามีจุดเด่น จุดด้อย โอกาสและปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจึงร่วมวางแผนงาน ทั้งแก้ไขปัญหาลดส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทำแผนปฏิบัติการทั้งแผนเฉพาะกิจแผนระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว ร่วมมือกันทำงานตามแผนที่วางไว้ให้เป็นผลสำเร็จรวมทั้งร่วมลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวที่ได้รับการยินยอมจากชุมชน ร่วมกันประเมินผลงานเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ด้วยกัน หรือพบปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ไขฟื้นฟู พัฒนาให้มีคุณภาพดีขึ้น นอกจากนั้น กลุ่มผู้แทนชุมชนต้องทำหน้าที่สร้างเครือข่ายทั้งระดับแนวตั้งและแนวนอนด้วย

๒) ทรัพยากรการท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ

หากพิจารณาทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นแล้วสามารถแยกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ ๗ ประเภท คือ

(๑) แหล่งธรรมชาติที่มีความสวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเช่น ป่า เขา

น้ำตก ถ้ำ ทะเล

(๒) แหล่งโบราณคดี/ แหล่งประวัติศาสตร์/ศาสนสถานที่สวยงาม

(๓) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

(๔) งานบุญพื้นบ้าน งานประเพณีพื้นเมืองในรอบปี (๑๒ เดือน)

(๕) ภูมิปัญญาพื้นบ้านวิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชน

(๖) ไร่นา สวนเกษตรต่าง ๆ และ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่างๆ

(๗) บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวด้านบริการอย่างมีคุณภาพในแต่ละสาขาเช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการในร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือ วิทยากรในท้องถิ่น) เป็นต้น

ดังนั้น หากนำทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมาจัดรูปแบบการท่องเที่ยวก็เข้าหลักการการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบทแล้วสามารถจัดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นรูปแบบสากล ดังนี้

(๑) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรมสวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพรฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์ เพื่อชื่นชมความสวยงามความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

(๒) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

(๓) การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณีหมายถึงการเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือการเคารพ พิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม และมรดกทางวัฒนธรรมโดยประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

(๔) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

(๕) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพหมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายและใจ ได้รับความเพลิดเพลินและสุนทรียภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดีมีจิตสำนึกต่อการรักษาสังแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

(๖) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิ เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนี้นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่นการทำอาหารไทย การนวดแผนไทย รำไทย มวยไทย การช่างและงานศิลปหัตถกรรมไทยรวมถึงการเรียนรู้การบังคับช้าง และเป็นควาญช้าง เป็นต้น

(๗) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย หรือชนเผ่าต่าง ๆ เช่นหมู่บ้านชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านผู้ไทย หมู่บ้านชาวกูย หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ฯลฯ เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

(๘) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์หมายถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับประสบการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้นโดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

๓) วิธีจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางจัดการการท่องเที่ยวทุกท้องถิ่นนั้น มีเป้าหมายคือหาวิธีการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวจะอย่างไรให้นักท่องเที่ยวแวะเที่ยวนานวันและใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ยั่งยืนตลอดกาลนับร้อย ๆ ปีได้นั้นชุมชนผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีวิธีจัดการดังนี้

(๑) หลักการจัดการท่องเที่ยวยั่งยืน มีองค์ประกอบ ๔ หลักการด้วยกันคือ

(๑.๑) การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงขอบเขตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทั้งธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวควรกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในแต่ละแห่งต่อคนต่อวัน

(๑.๒) ควรตระหนักถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบ (ก่อปัญหาด้านลบ) ต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน (เอกลักษณ์และอัตลักษณ์)

(๑.๓) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้เป็นพันธมิตรและผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียต้องประสานการจัดการร่วมกันเพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชนขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนต่อการท่องเที่ยว

(๑.๔) การทำธุรกิจท่องเที่ยวนั้นจะต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการประสานงานประสานโครงการ และกำหนดแผนงาน นโยบายทางเศรษฐกิจ(เพิ่มรายได้) เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

๒.๑.๒ วิธีการขั้นตอนในการดำเนินงานพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินงานพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นชุมชนควรดำเนินการ มีขั้นตอน โดยยึดหลักของความยั่งยืนทั้ง ๔ ประการในการวางแผนและจัดการวางแผนพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น องค์กรชุมชนจะต้องพูดคุยปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันค้นหาจุดแข็งหรือความโดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยว ค้นหาจุดอ่อนและสภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหา/มองหาโอกาสความเป็นไปได้ต่อการจัดการในอนาคตโดยคำนึงถึงการ พัฒนาที่จะเกิดผลกระทบน้อยที่สุด(มีความสมดุล)ของสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในท้องถิ่น

กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน การพัฒนาต้องมีความชัดเจนของการดำเนินงานเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพคุณภาพและคุณค่าของ(สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและคงไว้ในอัตลักษณ์ท้องถิ่นส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และมีประสบการณ์ เพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ไปเที่ยวรวมทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นโดยนำธุรกิจท่องเที่ยวเป็นอาชีพ เสริมอันหมายถึงประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี สะดวกสบายดีขึ้นกว่าก่อน

กำหนดผังและรูปแบบของสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่ก่อผลกระทบทางภูมิโนเศและวัฒนธรรมท้องถิ่น(ไม่เป็นสิ่งที่แปลกปลอมเข้าไป)โดยใช้มาตรการเพื่อรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม (กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวและความสามารถในการรองรับของพื้นที่:CC/ การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม:EIA/การประเมินผลกระทบต่อสังคมSIA/การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ/HIA)

จัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนแม่บทของท้องถิ่นจังหวัดและภูมิภาคโดยสำรวจศักยภาพ (สถานภาพ+คุณภาพ:ความโดดเด่นความสวยงามและสุนทริยภาพ) ของแหล่งท่องเที่ยวสำรวจตลาดการท่องเที่ยวเพื่อกำหนดแผนพัฒนาแผนปฏิบัติการ(ระยะสั้นระยะกลางและระยะยาว) ให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

การพัฒนาบุคลากรต้องกำหนดแผนฯและหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อให้บุคลากรที่ปฏิบัติงาน(ในธุรกิจท่องเที่ยวทั้ง ๕ สาขา คือ ขนส่ง /ที่พัก/ร้านอาหาร/บริษัทนำเที่ยวและสินค้าของที่ระลึก) ต้องมีความรู้ความสามารถมีมาตรฐานการทำงานในระดับสากล โดยการฝึกอบรม การดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่การบริการที่มีมาตรฐานสากล

ดำเนินการเขียนโครงการ เพื่อของบประมาณพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเมื่อกลุ่มผู้รับผิดชอบการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณได้รับมติจากชุมชนต่อการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมแล้วต้องจัดเตรียมงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาค

การจัดการเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนนั้นประชาชนในท้องถิ่น ผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องร่วมกันคิดร่วมทำกับพหุภาคีโดยคำนึงถึงเป้าหมายต่อการพัฒนา คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดเกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ได้นานที่สุด มีปัญหาหรือผลกระทบน้อยที่สุดนั้นคือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๒.๑.๓ คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนของ David A. Fennell

David A. Fennell (๑๙๙๙) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวแห่งภาควิชาภัณฑาการและการพักผ่อนศึกษามหาวิทยาลัยรีโอก ประเทศแคนาดาได้เสนอแนวคิดการท่องเที่ยวที่ไม่ช่วงชิงการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนหากแต่มุ่งตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นให้มากที่สุดด้วยการใช้เทคโนโลยีในชุมชนเท่าที่จำเป็นที่สำคัญยังต้องมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับคนในชุมชนอีกด้วย ข้อเสนอของ Fennell นับเป็นการเสนอแนะแนวทางใหม่ของการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อ "สิทธิการจัดการชุมชน" ด้วยตัวของคนในชุมชนเอง ทั้งในด้านการวางแผนการจัดการที่รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยวการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว อันเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวจากกล่าวได้ว่า ข้อเสนอแนะดังกล่าวก็คือการท่องเที่ยวชุมชน (community tourism) ที่มองเห็นสิ่งที่ชุมชนควรได้รับเพื่อแลกกับสิ่งสำคัญที่ชุมชนจะต้องเสียไปในลักษณะของการได้กับได้(win-win)ทั้งระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐและคนในชุมชน

โดย Fennell ได้เสนอคุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนดังกล่าวที่จะต้องประกอบไปด้วย ๕ ประการได้แก่

๑) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมายังครอบครัวของสมาชิกในชุมชนในฐานะการเปิดให้เป็นที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยวในชุมชนนั้นๆโดยไม่ต้องผ่านนายหน้าใดๆ อันจัดเป็นการสร้างรายได้ทางตรงแก่คนในชุมชน อย่างไรก็ตามแต่ละครอบครัวเจ้าของที่พักเองก็ควรได้รับการฝึกอบรมและเตรียมความพร้อมเพื่อให้พร้อมรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพักอาศัยกับครอบครัวของตนเอง

๒) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริงไม่ว่าจะเป็นการสร้างสาธารณูปโภคและการยกระดับความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนสร้าง "เพื่อสมาชิกในชุมชน" แต่มีใช้"เพื่อนักท่องเที่ยว

๓) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความตึงเครียดด้านสังคม และวัฒนธรรมในชุมชนอันเนื่องมาจากความพยายามนำความทันสมัยแบบตะวันตก เช่นโคคาโคลาแม็คโดนัล มาร์อ็อท ฯลฯ เข้ามาสู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวพร้อมกับดึงดูดสำนึกร่วมของคนในชุมชนออกไปด้วยการกลืนสมาชิกในชุมชนให้อยู่กับความทันสมัยดังกล่าวอันจะนำมาซึ่งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นตามมาอีกเป็นจำนวนมาก

๔) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกในการเคารพและรักษาสิ่งแวดล้อม สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ดังนั้นแม้ว่าการท่องเที่ยวบางประเภทที่พยายามดิ้นรนกว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หากแต่ไม่มีกิจกรรมในลักษณะของการสร้างจิตสำนึกดังกล่าวก็มีอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวนั้นเป็นการท่องเที่ยวชุมชนโดยแท้

๕) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศทั้งในระดับนานาชาติ นานาภูมิภาคที่ล้วนอยู่ภายใต้ขนานวัฒนธรรมโดยนัยนี้การท่องเที่ยวชุมชนต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สอนให้นักท่องเที่ยวเคารพในความหลากหลายทางชีวภาพ และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมและไม่มองว่าใคร "เจริญกว่า" และใคร "ด้อยกว่า" ดังเช่นเหตุผลของนักท่องเที่ยวบางประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางไปประเทศเพื่อนบ้านก็เพราะต้องการไปดู "ความล้าหลัง (กว่าตนเอง) เมื่อ ๓๐ ปีที่แล้ว"

ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกขององค์กรด้านการท่องเที่ยวแห่งภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (The Pacific Asia Travel Association: PATA) ซึ่งมีพันธกิจสำคัญร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก คือ การเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในประเทศสมาชิกให้มีคุณค่าและมีคุณภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้บรรดาประเทศสมาชิกของ PATA ที่มีกว่า ๑๐๐ ประเทศ ได้ลงนามในข้อตกลงเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (APEC/PATA Code for Sustainable Tourism) เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนและควบคุมการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของประเทศสมาชิก ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

๑) อนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ

(๑) สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ถิ่นแหล่งที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่อาจจะถูกกระทบกระเทือนจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

(๒) สนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการค้นหาพื้นที่ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และกำหนดระดับในการพัฒนาเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง

๒) ให้ความเคารพและให้การสนับสนุนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมรวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นโดย

(๑) มีความแน่ใจว่าในการวางแผนและดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นมีความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งบทบาทของเด็กและสตรีด้วย

(๒) เปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมาร่วมปรึกษาหารือ ในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในประเด็นที่มีผลกระทบต่อชุมชน

(๓) สนับสนุนช่วยเหลือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการค้นหาแหล่งทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์ และเพื่อประเมินระดับการพัฒนาให้เหมาะสมแก่พื้นที่และบริเวณใกล้เคียง

(๔) อุดหนุนงบประมาณ เพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพ โดยคำนึงถึงการดำรงเอกลักษณ์และสร้างความภาคภูมิใจแก่ท้องถิ่น

๓) นำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมมาใช้

(๑) มั่นใจว่า มีการนำการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมมาเป็นขั้นตอนหนึ่งในการวางแผนโครงการพัฒนาการท่องเที่ยว

(๒) สนับสนุน ให้มีการติดตามตรวจสอบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

(๓) กำหนดนโยบายและตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และ/หรือแนวทางการปฏิบัติด้านสิ่งแวดล้อมสำหรับทุกส่วน (sector) ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

(๔) จัดตั้งองค์กรความร่วมมือ ที่รับเป็นที่ปรึกษาด้านการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างและการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อวัตถุประสงค์เชิงการท่องเที่ยว

๔) สนับสนุน - ช่วยเหลือในพันธกิจการท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

(๑) สนับสนุนการปฏิบัติหรือกิจกรรมที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวโดย

- ลดการปล่อยสารมลพิษและการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

- อนุรักษ์และรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำ

- จัดการของเสียและการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ
- ควบคุมระดับความดังของเสียง
- ส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรีไซเคิลและใช้วัสดุ ที่ย่อยสลายได้

ธรรมชาติ

(๒) กระตุ้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวให้ปฏิบัติตามนโยบายของท้องถิ่นภูมิภาค และของชาติ และ สนับสนุนการมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน

(๓) สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมและการเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมในทุกๆ กิจกรรม และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว

(๔) สนับสนุน / กระตุ้น ผู้ประกอบกิจการด้านการท่องเที่ยวให้เข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมที่แสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

(๕) สนับสนุนด้านการตลาดการท่องเที่ยวที่ช่วยสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรมอันดีงาม

๕) ให้การศึกษา-ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

(๑) สนับสนุนประเด็นเรื่องคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าไว้ใน การ ศึกษา การ ฝึกอบรมและการวางแผนการท่องเที่ยว

(๒) ส่งเสริมให้เกิดความพึงพอใจและความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว ในเรื่องความ เปราะบางด้านสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง และการสื่อความหมายที่ เหมาะสม

(๓) ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ การศึกษาวิจัยด้านผลกระทบทางวัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยว

๖) ร่วมมือกับส่วนต่าง ๆ เพื่อทำให้สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมมีความยั่งยืน

(๑) ร่วมมือกับบุคคลและองค์กรต่างๆ ในการร่วมกันปรับปรุงสิ่งแวดล้อมและการ ดำเนินงานต่างๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการจัดทำดัชนีชี้วัดและการติดตามตรวจสอบ

(๒) ปฏิบัติตามทุกอนุสัญญาระหว่างประเทศ กฎหมายของประเทศ และท้องถิ่นที่ช่วย ปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมจะเห็นได้ว่าจริงๆ แล้ว การ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ก็คือ การเรียนรู้และใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า แทนการท่องเที่ยวแบบพร่าผลาญ ที่มีมาตั้งแต่ในอดีต โดยเฉพาะในเมืองไทย ที่ใช้ทรัพยากรกันแบบฟุ่มเฟือยไร้ขีดจำกัด ผมคิดว่าคงจะ ถึงเวลาแล้วที่จะนำเอาแนวคิดดี ๆ เหล่านี้มาเริ่มปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ให้เป็นรูปธรรมที่มันจับต้องได้ ไม่ให้กลายเป็นทฤษฎีที่สวยหรูอยู่แค่ในตำรา หรือดีแต่พูดไม่มีการลงมือปฏิบัติ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

๒.๒.๑ นิยามความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

World Tourism Organization อธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดย ชุมชนว่า ซึ่งถ้ามีการวางแผนพัฒนาการจัดการที่ดีแล้วการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดอาชีพในชุมชน สร้าง รายได้ และเป็นโอกาสให้เกิดการประกอบธุรกิจซึ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นนอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติในชุมชน โบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลปะงานหัตถกรรม และวัฒนธรรม ประเพณีช่วยในการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นเพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมา

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ให้คำนิยามว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

๑) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

๒) ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมี ทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๓) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการ ท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยว เข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้ออำนวย ประโยชน์ที่เอื้อต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้าง ความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือน กับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

๔) ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้ มาเยือนกับชาวบ้านอีก ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ชุมชน ศิริโชคเวชกุลออก กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความ สนใจอย่างมากในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกและของภูมิภาค ซึ่งหัวใจสำคัญของการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรมทางการ ท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เทศกาล ประเพณีการนำ นักท่องเที่ยวชมกระบวนการทางการเกษตร ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและ ประสบความสำเร็จมีรูปแบบดังนี้

(๑) การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น สินค้า หัตถกรรม อาหารประจำวัน

(๒) กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน

(๓) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อ เสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการพักค้างแรมใน หมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด กระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็น เจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว นั้น ๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้ง ธรรมชาติประวัติศาสตร์วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิด ความยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

สายรุ้ง ดินโคกสูง ได้อธิบายการท่องเที่ยวในชุมชนว่าเป็นการเปิดหมู่บ้านให้ นักท่องเที่ยวเข้ามาหาประสบการณ์พักผ่อนหย่อนใจกับธรรมชาติก่อให้เกิดการจับจ่ายใช้สอยภายใน หมู่บ้าน โดยประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการจัดรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวตาม แนวทางที่เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ และได้สรุป ภาพรวมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า ปัจจัยภายในที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบ ความสำเร็จคือ ชาวบ้านมีจุดประสงค์ร่วมกัน ความรักและหวงแหนทรัพยากรของชุมชน การมีผู้นำที่มาจาก การเลือกตั้ง ความเป็นเครือญาติการบริหารจัดการที่โปร่งใสยุติธรรมและการให้สมาชิกมีส่วนร่วม ร่วมในกระบวนการจัดการ ส่วนปัจจัยภายนอกที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ คือ การศึกษาฐานกฎระเบียบ รัฐและบริษัทเอกชนให้การสนับสนุนและการได้รับการยอมรับจาก นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชน สร้างงานสร้างอาชีพแก่ชาวบ้าน การพัฒนาแบบเป็นกลุ่ม การรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านและทำให้ชุมชนมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติจึงจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

๒.๒.๒ หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๑) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะหมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ การพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ต้องมีวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่มีอยู่ให้เพียงพอ ประหยัดและมีประสิทธิภาพภาพอย่างที่สุด อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงคุณค่าของ ทรัพยากรเหล่านั้นที่มีปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย การพัฒนานั้นยังต้องคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมไว้ ให้มากที่สุดและเกิดผลกระทบน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมสามารถทำให้อุตสาหกรรมนี้ยืนยาวได้

๒) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับลดการก่อของเสีย ผู้ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติอย่าง คุ่มค่าและมีประสิทธิภาพ หรืออาจจะหาทรัพยากรที่มีความเหมือนกันมาใช้ทดแทนกันได้เพื่อเป็น การลดการใช้ทรัพยากรที่อาจจะหมดสิ้นไป เช่น การใช้คอนกรีตแทนไม้ในการสร้างบ้าน เป็นต้น ส่วน การลดการก่อของเสีย เช่น ขยะ ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ

(๑) ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้การใช้ซ้ำ และการแปรรูป กลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

(๒) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักปุ๋ยสามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ย จุลินทรีย์ได้

๓) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาต้องมีการวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมไว้โดย

(๑) การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ฝึกเลี้ยง หรือ ปีนหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดีอาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียน เทียมวัว การทำเส้นทางจักรยานในแหล่งท่องเที่ยว ชีชมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น

(๒) การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือ กลับไปเที่ยวซ้ำอีก

๔) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ เพียงแต่ทำตามแผนที่วางไว้แต่จะต้องประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาควบคู่กันด้วย อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงาน นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนา ในสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพมากขึ้น

๕) ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในท้องถิ่น เพื่อสรรหาทรัพยากรที่โดดเด่นของท้องถิ่นที่สามารถพัฒนา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระจาย รายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ๆ ในแต่ละตำบลตาม นโยบาย “นวัตกรรมชุมชน” ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายฐานเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับ ชุมชนอีกด้วย

๖) การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วม เช่น ร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์หรือ เป็นหน่วยงานร่วม ส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังต้องประสานงานเครือข่ายระหว่างองค์กรและ ท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๗) หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคีได้แก่ ๑)ชุมชนในพื้นที่ ๒)องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ๓)กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว ๔)สถาบันการศึกษา ๕)สถาบันการศาสนา ๖)หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่การประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่ง ท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยอาจจะมีการจัดประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อผิดพลาดมาแก้ไขให้ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดช่องว่างและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์เช่น การกำหนดค่าบริการ เรือโดยสารที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยว ควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

๘) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้โดยจัดให้มีการอบรม การส่งบุคลากรไป ศึกษาดูงานการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ จะทำให้บุคลากรมีความรู้หรือ แนวทางในการ

ปฏิบัติมากขึ้น นับว่าเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร อีกทั้งยังเป็นการยกระดับ มาตรฐานการบริการ การท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

๙) จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถานที่นั้นๆ ให้พร้อมและเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อความสะดวก ในการศึกษาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือน หรืออาจจะทำให้อยู่ในรูปของสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว หรือวีดีโอแนะนำ เป็นต้น

๑๐) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่าง สม่าเสมอ โดย ๑)การสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง ๒)การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล ๓)การ วิจัย ตลาดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และ การบริการให้มีประสิทธิภาพตามหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และหลักการจัดการการท่องเที่ยว แบบยั่งยืน จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากร การท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของการ จัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

โดยทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ต้องทำการ อนุรักษ์ทรัพยากร การท่องเที่ยว และต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วย เพื่อให้บรรลุ หลักของการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทั้ง ๑๐ประการที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อความประทับใจและความพึง พอใจของ นักท่องเที่ยว

๒.๒.๓ องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการจัดการทางด้านการท่องเที่ยวมีส่วนประกอบซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในการ จัดการด้าน การท่องเที่ยว๗ องค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑) เมืองค์กร/กลไก ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว คือ ๑) โดยเกิดจากการ รวมตัวของคน ในชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ๒) การมีส่วนร่วมของสมาชิก และชุมชนใน การพัฒนาการท่องเที่ยว

๒) มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือ

(๑) ระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และกฎกติกาที่ใช้ในการบริหาร การท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ของชุมชน

(๒) การเสริมศักยภาพของคนในกลุ่มท่องเที่ยวและชุมชน

(๓) การปฏิบัติตามกฎระเบียบและรูปแบบที่ใช้สำหรับบริหารจัดการ ท่องเที่ยวของชุมชน

(๔) การตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ทางการ ท่องเที่ยวให้เกิด ขึ้นกับชุมชนอย่างยั่งยืน

๓) สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่

(๑) สนับสนุนการพัฒนาชุมชน

(๒) กระจายรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสใน การมี รายได้เสริม

๔) ส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่

(๑) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น

(๒) มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายในสู่คนภายนอก

(๓) มีกฎ กติกาและแนวทางเพื่อเคารพและปกป้องวัฒนธรรมชุมชน

(๔) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟู และสืบทอดวัฒนธรรม

๕) มีส่วนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน ได้แก่

(๑) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๒) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่

ยั่งยืน

(๓) จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและอนุรักษ์ความ

หลากหลายทางชีวภาพ

(๔) มีการป้องกัน จัดการ และแก้ไขปัญหาผลกระทบ

๖) สร้างการเรียนรู้ได้แก่

(๑) กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต และ วัฒนธรรม ของชุมชนให้แก่ผู้มาเยือน

(๒) สร้างจิตสำนึกและองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม ทั้ง คนในชุมชนและผู้มาเยือน

๗) มีการบริการที่ดีและปลอดภัย ทั้งด้านที่พัก ยานพาหนะ นักสื่อความหมาย ท้องถิ่น เจ้าของบ้าน และการประสานงานที่ดีระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อให้บริการ

๒.๒.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนของวิรัชพล ทองมา

วิรัชพล ทองมา และ ประเจต อำนาจ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดย ชุมชนไว้ว่าต้องประกอบไปด้วย ศักยภาพคน ศักยภาพพื้นที่การจัดการและการมีส่วนร่วม โดยมี รายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเอง ให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้มี ความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้

๒) ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมาคนในชุมชนต้องรู้จักต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของ ทรัพยากรในชุมชน ของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความ พร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิดพื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดย ชุมชน และการจัดการ ในพื้นที่ด้วย

๓) การจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่ มาดั่งนั้น ชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ ยอมรับ

ความคิด มีวิสัยทัศน์ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนให้รู้ ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไรควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึงร่วมในทุกๆสิ่งทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

๔) มีส่วนร่วมการสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว จากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่น พบว่าชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการท างาน ร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มา เยือนปฏิบัติตาม

๒.๒.๕ หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองว่าชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา จนทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเข้ามามีส่วนร่วม เมื่อมองใน บริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึง ควรมีหลักการร่วมกันดังนี้

๑) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการพิจารณาถึงสภาพของปัญหา ผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น แล้วชุมชนร่วม ตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

๒) สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การทำกิจกรรม ติดตาม ประเมินผล เรียนรู้และรับประโยชน์ร่วมกัน

๓) ชุมชนต้องการรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม หรือองค์กร องค์กรการบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) เพื่อเป็นตัวแทนในการท าหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมด และดำเนินการทางด้านการ กำหนดทิศทางและนโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชน

๔) รูปแบบ เนื้อหา และกิจกรรมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงถึง การอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

๕) กฎ กติกา ที่เห็นร่วมกันจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับการดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

๖) ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางกระบวนการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง และเหมาะสม

๗) การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีข้อตกลงร่วมกันภายในชุมชน เช่น ความ สะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และพิจารณาถึงถึง ชีตความสามารถในการรองรับ

๘) รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนนำไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชน และรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๙) การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลัก ของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนไป การจัดการท่องเที่ยวจะเป็นการท าลายชีวิตและ จิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

๑๐) องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุด เมื่อเกินความสามารถในการจัดการสิ่งเหล่านั้น หากมองในแง่ความพร้อมของ ชุมชนและประสิทธิภาพ ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ

จากข้อมูลของ Global Wellness Institute (GWI) (อ้างถึงใน สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๙: ๓๐) กล่าวว่า “การส่งเสริมสุขภาพ (Wellness)” เป็นลักษณะของการป้องกัน การปรับปรุงสุขภาพ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เพื่อการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น “การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ” จึงหมายถึง การมาใช้บริการเชิงสุขภาพที่ช่วยฟื้นฟูร่างกายจากการเจ็บป่วยหรือทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง

การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) หมายถึง การเดินทางที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาการบำรุงรักษาหรือการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีแก่บุคคล มีขอบเขตครอบคลุมถึงการบริการทั้งหมดที่เป็นการดูแลและปรับปรุงสุขภาพในเชิงป้องกันแบบองค์รวม โดยเป็นทางเลือกและความสมัครใจของผู้ใช้บริการที่จะเลือกใช้บริการส่งเสริมสุขภาพระหว่างการเดินทางไปยังต่างประเทศ โดยนักท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพอาจเลือกใช้บริการส่งเสริมสุขภาพหลากหลายรูปแบบ โดยสามารถแยกออกได้ ดังนี้

๑) บริการส่งเสริมสุขภาพทางร่างกาย เช่น ฟิตเนส อาหารสุขภาพ สปา น้ำพุร้อนเสริมความงาม บันจอร์ยานวิงมาราธอน เป็นต้น

๒) บริการส่งเสริมสุขภาพด้านจิตใจ เช่น โยคะ ไทชิ เป็นต้น

๓) บริการส่งเสริมสุขภาพด้านจิตวิญญาณ เช่น สมาธิบำบัด เป็นต้น

๔) บริการส่งเสริมสุขภาพด้านสังคม เช่น เครือข่ายสังคมฟิตเนส เป็นต้น

๕) บริการส่งเสริมสุขภาพด้านอารมณ์ เช่น บำบัดอารมณ์ ผ่อนคลายจากความเครียด เป็นต้น

๖) บริการส่งเสริมสุขภาพด้านสิ่งแวดล้อม เช่น บำบัดด้วยป่าไม้ เป็นต้น

“การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ” เป็นลักษณะเดินทางเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวชอบมีการจัดสรรเวลาส่วนหนึ่งเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอย่างถูกวิธีตามหลักวิชาการและมีมาตรฐาน ไม่ว่าจะเป็นการนวด อบ ประคบสมุนไพร การเข้ารับบริการสวดมนต์บำบัด อโรมาเธอราพี วารีบำบัด Water Thirty การอาบน้ำแร่หรือน้ำพุร้อน การฝึกกายบริหารท่าฤๅษีดัดตน การฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสตร์ การบริการอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ นักท่องเที่ยวจึงนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมที่งดงาม โดยจัดโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพที่หลากหลายบรรจุไว้ในโปรแกรมการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งการท่องเที่ยวใน

ลักษณะนี้จะช่วยส่งเสริมให้ร่างกายได้รู้สึกผ่อนคลาย ส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรง สร้างความสมดุลให้กับร่างกาย นักท่องเที่ยวมักจะเลือกพักผ่อนในสถานที่พักตากอากาศประเภทโรงแรมหรือรีสอร์ทที่มีสวนสุขภาพหรือศูนย์กีฬาให้บริการส่งเสริมสุขภาพที่มีมาตรฐานคุณภาพ

อย่างแท้จริงเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในสถานที่พักผ่อนจัดไว้ให้บริการในการให้บริการดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและผู้ให้บริการจึงต้องดำเนินการพัฒนาบริการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งถือเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมแพร่หลายเป็นอย่างมากและมีประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกต่อการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวรวมทั้งการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไปในตัวอีกด้วย

นอกจากนี้ (ชนิดา ทวีศรี, ๒๕๕๑: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพหรือการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health promotion tourism) ในประเทศไทยโดยมีรูปแบบการจัดโปรแกรมการทัวร์ที่มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่แตกต่างหลากหลาย ได้แก่

๑) ทัวร์แพทย์แผนไทย รับฟังการบรรยายสรุปและชมการสาธิตการนวดไทยแผนโบราณเพื่อการรักษาโรคและการส่งเสริมสุขภาพ เรียนรู้และฝึกปฏิบัติวิธีการนวดไทยแผนโบราณจากผู้ที่มีความสามารถ เปรียบเทียบวิธีการนวดแผนโบราณของประเทศไทยกับการนวดของต่างประเทศ

๒) ทัวร์อาหารสมุนไพร เยี่ยมชมศูนย์เกษตรสมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์สมุนไพร ศึกษาเรียนรู้ความมหัศจรรย์แห่งภูมิปัญญาไทยที่สร้างสรรค์วัฒนธรรมด้านอาหารสมุนไพรไร้สารพิษและมีแคลอรีต่ำรวมถึงเครื่องดื่มสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ชมการสาธิตกระบวนการผลิตอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร การอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคและบำรุงรักษาสุขภาพ

๓) ทัวร์สมุนไพรชนบท เยี่ยมชมทัศนศึกษาการปฏิบัติงานของกลุ่มชมรม สมาคม และผู้สนใจสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชนบทต่างจังหวัดที่ยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหมอพื้นบ้าน โดยจัดให้มีการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรในสถานที่จริงและรับฟังการบรรยายสรรพคุณรวมทั้งสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอพื้นบ้านและชาวบ้านสมาชิกกลุ่ม ชมรม หรือสมาคมสมุนไพร

๔) ทัวร์เกษตรธรรมชาติ เยี่ยมชมแหล่งการทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ และการเรียนรู้ปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ เรียนรู้วิธีการปลูกผักพื้นบ้านเพื่อให้สามารถปลูกบริโภคเองได้ เรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในการทำเกษตรยั่งยืน ปลอดจากปุ๋ยเคมี ปลอดยาฆ่าแมลง มีการทัศนศึกษาและพบปะสนทนาและพูดคุยกับนักวิชาการพื้นบ้านเกษตรกรรมไทย

๕) ทัวร์น้ำพุร้อนและอาบแร่ เยี่ยมชมทัศนศึกษาแหล่งน้ำพุร้อนและบ่อน้ำแร่ที่มีอยู่ในหลายจังหวัดทั้ง ๔ ภูมิภาคของประเทศไทยและพักในโรงแรมและรีสอร์ทที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับสถานที่ให้บริการอาบแร่เพื่อบำบัดสุขภาพโดยมีการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจไปในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม

๖) ทัวร์ฝึกสมาธิและบำเพ็ญภาวนา เยี่ยมชมวัดป่ากลางธรรมชาติอันงดงามและสงบสุขฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสตร์เพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของจิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่นนั่งวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาขั้นสูงในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ในวัดป่าธรรมชาติ โดยมีการให้คำปรึกษาแนะ

นาวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการผ่อนคลายจากความเครียดในชีวิตประจำวัน รวมถึงการศึกษาปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณตะวันออก

๓) ทัวร์แหล่งธรรมชาติ เยี่ยมชมแหล่งธรรมชาติและเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพที่สวยงาม โดยการเดินป่าสมุนไพรหรือขี่จักรยานเสือภูเขาชมธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติและป่าธรรมชาติ รวมทั้งกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอย่างหลากหลายในสถานที่พักผ่อนประเภทโรงแรมและรีสอร์ทที่มีสถานบริการส่งเสริมสุขภาพแบบสปาให้เลือกใช้บริการได้

๒.๒.๑ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทย

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทยเป็นส่วนหนึ่งของการนำภูมิปัญญาตามแนวทางและศาสตร์ในการดูแลสุขภาพดั้งเดิมมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการบริการทางสุขภาพ ส่งผลให้การบริการเชิงสุขภาพของไทยมีความหลากหลายและมีความโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับและรู้จักของนักท่องเที่ยวสุขภาพทั่วโลกไม่ว่าจะเป็นแนวทางการดูแลสุขภาพองค์รวม การนวดไทย ฤๅษีดัดตน การฟื้นฟูจิตใจ และร่างกายควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพองค์รวม ตลอดจนการล้างพิษและการดูแลอาหารการกินตามธาตุเจ้าเรือน สิ่งเหล่านี้ทำให้การบริการทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทยมีบริบทเฉพาะ สามารถรองรับความต้องการในทุกระดับ ตั้งแต่ High-end ไปจนถึงผู้ใช้บริการในระดับทั่วไป ซึ่งจะรวมการท่องเที่ยวประเภทนี้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการนวดไทยของกรุ๊ปทัวร์และแพ็คเกจทัวร์ หรือการบริการเสริมของที่พักรับ อาทิ สปา รีสอร์ท ภัตตาคาร เป็นต้น ซึ่งในขณะที่ยังการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการดูแลสุขภาพเป็นหลักยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร โดยส่วนใหญ่จะผนวกกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านอื่นเข้าด้วยกันแต่มีการดูแลสุขภาพไปด้วย อาทิ ทัวร์แพทย์แผนไทย ทัวร์อาหารสมุนไพร ทัวร์เกษตรธรรมชาติ ทัวร์สมุนไพรชนบท ทัวร์น้ำพุร้อนและอาบน้ำแร่ ทัวร์ฝึกสมาธิและบาเพ็ญภาวนา และทัวร์แหล่งธรรมชาติสปาเป็นบริการเชิงสุขภาพหลักของไทย เมื่อพูดถึงการบริการสุขภาพแล้วสปามักเป็นการบริการแรกที่มีคนคิดถึง ธุรกิจสปาไทยเป็นบริการเชิงสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูงทั้งในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากตอบสนองความต้องการและรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญในสุขภาพมากขึ้น ประกอบกับสปาไทยมีเอกลักษณ์ในการใช้ภูมิปัญญาไทย อยุธยา ไม้ตรี และการบริการที่เอาใจใส่ของคนไทย ทำให้ธุรกิจสปาของไทยเป็นที่นิยมจากทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ส่งผลให้ธุรกิจสปาไทยสามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้ของประเทศและส่งผลต่อเนื่องไปถึงอุตสาหกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง อาทิ สมุนไพรไทย การท่องเที่ยว การโรงแรม เป็นต้น ทั้งนี้จากการที่ธุรกิจสปาเป็นที่นิยมทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างชาติ ส่งผลให้ สถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพที่ให้บริการในประเทศไทยมีความหลากหลาย

โดยจากข้อมูลของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพพบว่า ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่ได้รับรองมาตรฐานแล้ว ๑,๖๐๙ แห่ง ในจำนวนนี้เป็นสปา ๕๐๙ แห่ง นวดเพื่อสุขภาพ ๑,๐๗๐ แห่ง และนวดเพื่อเสริมสวย ๓๐ แห่ง ซึ่งอยู่ในภูมิภาค ๑,๒๖๕ แห่ง ที่เหลืออีก ๓๔๔ แห่งอยู่ในกรุงเทพมหานครสปาบริการเชิงสุขภาพระดับ High-end มีชื่อเสียงและสร้างมูลค่าเพิ่มสูง ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยตนเองเพื่อใช้บริการในรูปแบบของ Destination Spa และ Day Spa ที่ตั้งอยู่ในโรงแรมหรือในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบันมีหลายแห่งที่

ติดอันดับโลกและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างต่อเนื่อง อย่างเช่นโรงแรมเดอะสยาม กรุงเทพฯ เดอะซีเครทการ์เด้นที่โรงแรมลานนาสมุย และเดอะพาวิลเลียน ที่ภูเก็ต ที่ได้รับการกล่าวถึงจาก Trip Advisor ว่าเป็นโรงแรมในประเทศไทยที่มีการให้บริการสปาที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว โดยโรงแรมเดอะสยามเป็นแห่งเดียวของไทยที่ติดอันดับของสปาในโรงแรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกหรือการจัด ๑๐ อันดับสปาไทยที่ติดอันดับโลกของ Booking.co.th ในปี ๒๕๕๙ ได้แก่ PhothalaiLeisure Park, Mulberry Spa, Divana Spa, The Oasis Spa, Spa Ten, Let's Relax Spa, Banyan Tree Spa, S Medical Spa, Pranali Wellness Spa, และ Chiva Som ซึ่งส่วนใหญ่เป็น Day Spa

นวดไทยอีกหนึ่งทางเลือกของบริการเชิงสุขภาพที่โดดเด่น นวดไทยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย โดยมีวัตถุประสงค์ในการนวดเพื่อแก้อาการและผ่อนคลาย โดยการแก้ อาการจะเป็นการนวดเพื่อการรักษา ในขณะที่การนวดผ่อนคลายเป็นรูปแบบการนวดที่ได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวพบว่า ในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของไทยจะมีสถานบริการนวดแผนไทยอยู่เกือบทุกที่จำนวนผู้ประกอบการด้านการแพทย์แผนไทยซึ่งมีนวดไทยเป็นส่วนหนึ่งของการแพทย์แผนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี ๒๕๕๓ มีจำนวน ๔๙,๘๖๔ ราย เพิ่มขึ้นเป็น ๕๘,๖๘๑ ราย ในปี ๒๕๕๖ เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๗.๗ การแพทย์แผนทางเลือกอีกทางเลือกสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทยจากข้อมูลกรมสนับสนุนบริการสุขภาพในปี ๒๕๕๓ มีผู้ประกอบการการแพทย์แผนทางเลือกจำนวน ๔,๘๑๐ ราย เพิ่มขึ้นเป็น ๗,๗๓๙ ราย ในปี ๒๕๕๕ เพิ่มขึ้นร้อยละ ๖๐.๙ โดยปัจจุบันการรักษาแบบแพทย์แผนทางเลือก ได้รับความสำคัญจากคนทั่วโลกมากขึ้น และเห็นได้ทั่วไปในการนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาทางการแพทย์แบบป้องกัน และการแพทย์ผสมผสานระหว่างการแพทย์แผนใหม่กับการแพทย์แผนทางเลือก เช่น การอาบน้ำร้อน การใช้สมุนไพรสูตรมากระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต (Thallasotherapy) รีสอร์ทเพื่อสุขภาพ การทำสปาเชิงการแพทย์ (Medical Spa) การทดสอบ DNA และการตรวจร่างกายประจำปี ซึ่งเป็นกิจกรรมคาบเกี่ยวระหว่างการป้องกันและการรักษา

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้วยธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีไทยคาดว่าจะได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น สอดคล้องกับ Trend การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวชุมชน ส่งผลให้ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรที่สอดคล้อง และมีองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพ มีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีลักษณะเด่นเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น สปาสมุนไพร โคลนร้อนนอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวในพื้นที่น้ำพุร้อนและอาบน้ำแร่ โดยในการพัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวสุขภาพได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการศึกษาและใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์มากขึ้น โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติที่มีในหลายจังหวัดทั่วประเทศให้มีความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน พร้อมธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องทัวร์ชมวิถีชีวิตพื้นบ้านและใช้บริการจากภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น โดยเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในชุมชนที่บริหารจัดการโดยชุมชนเอง ร่วมกับการได้รับการส่งเสริมสุขภาพด้วยภูมิปัญญาและวิถีชีวิตในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีความแตกต่างซึ่งเป็นจุดดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อย่างเช่นเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ใช้ธรรมชาติของหาดทรายร้อนเพื่อนำโคลนมาขัดผิวและพอกตัวเพื่อให้ผิวนุ่มและขาวขึ้น โดยมีการให้บริการที่ครบวงจรตั้งแต่การจัดหาอาหารพาหนะเพื่อการ

เดินทางท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ ไกด์นำเที่ยว ผู้ให้บริการนวดสปา การผลิตสินค้าโอท็อปจำหน่าย และบริการที่พัก หรือนิเวศพิพิธภัณฑสถานช้างทุน จังหวัดตราด ที่ให้บริการส่งเสริมสุขภาพโดยชุมชน ในรูปแบบของการนันทนาการเพื่อชมธรรมชาติและเล่นน้ำตกใกล้วนอุทยานแห่งชาติกิจกรรมการร่อนหาพลอยในลาน้ำ ทาสปาผิวพรรณโดยโคลนสีขาวจากสายธารที่เจือปนแร่ธาตุ รวมถึงการสาธิตหาฝ้ายกันลาน้ำแบบชาวบ้านและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นวิถีชาวบ้านและมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๙, น. ๓๖-๓๘)

จุดแข็งของธุรกิจ Wellness Tourism ของไทย คือ การประยุกต์ใช้ทรัพยากรด้านสุขภาพที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เช่น ธุรกิจสตูดิโอสอนการทาสมาธิและโยคะที่ประยุกต์ความรู้ด้านการสมาธิตามหลักพุทธศาสนา ธุรกิจสปาที่ใช้สมุนไพรหรือทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อสร้างประสบการณ์แปลกใหม่รวมถึงธุรกิจการสันทนาการที่เกื้อหนุนวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนของไทยที่กำลังเป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ เป็นต้น

Wellness Tourism เป็นโอกาสสำหรับผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาธุรกิจรูปแบบใหม่ ๆ โดยผู้ประกอบการอาจสร้างสรรค์แนวคิดการให้บริการแบบใหม่ที่มีผลการศึกษาทางวิทยาศาสตร์รับรองหรือการปรับปรุงรูปแบบการให้บริการที่มีอยู่แล้ว เช่น การใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนผสมของสมุนไพรที่ได้ในท้องถิ่น การบำบัดด้วยเสียงธรรมชาติ การบำบัดด้วยกลิ่นหอมระเหย (aromatherapy) การบำบัดด้วยน้ำทะเล (thalassotherapy) การบำบัดด้วยโคลน (mud therapy) หรือการให้บริการห้องอาบน้ำที่ผู้ให้บริการสามารถรับชมการแสดงต่าง ๆ พร้อมกันไปด้วยระหว่างใช้บริการเพื่อสร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจ

ธุรกิจโรงแรมสามารถปรับตัวเพื่อคว้าโอกาสจากการท่องเที่ยวแบบ Wellness Tourism ได้ง่ายกว่าผู้ประกอบการกลุ่มอื่น เนื่องจากธุรกิจโรงแรมสามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้าพักได้โดยตรงและต่อยอดสร้างมูลค่าเพิ่มจากการให้บริการ โดยนำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแบบ Wellness Tourism โดยอาจร่วมมือกับธุรกิจอื่นในพื้นที่เพื่อเพิ่มทางเลือกด้านกิจกรรมที่หลากหลายแก่แขกที่เข้าพัก หรืออาจพัฒนารูปแบบการให้บริการที่มีอยู่เดิมให้มีความแปลกใหม่ เช่น บริการสปาด้วยทรายขัดผิวจากทะเล สปาหอยมุก หรือการใช้น้ำมันหอมระเหยจากสมุนไพรท้องถิ่นมาสร้างบรรยากาศ เพื่อให้ผู้ใช้บริการรู้สึกถึงความแตกต่างที่ไม่สามารถพบได้โดยทั่วไป

จากแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) คณะวิจัยนำมาใช้ในการสร้างกรอบและวางแผนการวิจัยให้ครอบคลุมทั้งในด้านการรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมสุขภาพในพื้นที่จังหวัดลำพูน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพวิถีพุทธ

สุขภาพเป็นการดำรงชีพของบุคคลอย่างมีสุขทั้งกาย และ จิต อาจกล่าวได้ว่ามิใช่เพียงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงการมีชีวิตที่มีร่างกายแข็งแรง จิตแข็งแรง มีความสุขอยู่ในสังคม โลกในปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บางอย่างที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดภาวะความทุกข์ สุขภาวะคนไทยเกิดเป็นปัญหาด้าน สุขภาพ มลภาวะที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับอาหาร วิถีชีวิต ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมาทั้ง สิ้นก่อให้เกิด

โรคภัยไข้เจ็บเช่นเกิดโรคเอดส์ เกิดโรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือด เกิดอุบัติเหตุสูงขึ้น เป็นต้น มีโรคหลายโรคที่อาจป้องกันหรือสามารถลดอัตราเสี่ยงลงได้ ซึ่งต้องการความร่วมมือร่วมใจจากหลายๆฝ่ายช่วยการสร้างเสริมสุขภาพให้กับคนในสังคม

สุขภาวะเป็นสิ่งที่เรียนรู้และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การหันมาดูแลใส่ใจสุขภาพของตนเองนับได้ว่าเป็นมิติใหม่ทางสังคมที่ก่อให้เกิดกระแสการรักสุขภาพขึ้น เห็นได้จากการหันมาสนใจในเรื่องของการออกกำลังกาย เช่น การปั่นจักรยาน การเดินแอร์โรบิคแดนซ์ เป็นต้น การให้ความสำคัญกับการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และคุณค่าแก่ร่างกายอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นกระแสทางสังคมด้านสุขภาวะที่กำลังได้รับความนิยมและได้รับการเอาใจใส่จากประชาชนโดยทั่วไปเป็นอย่างดี

๒.๔.๑ ความหมายของสุขภาวะ

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ เป็นการให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพด้วยเช่นกัน เพราะสุขภาวะที่ดีย่อมเกิดขึ้นจากการมีสุขภาพที่ดีเป็นเบื้องต้น และสุขภาวะไม่ได้หมายถึงความมีโรคหรือความไม่มีโรค แต่หมายถึงการอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุขทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งสุขภาวะมีมิติในตัวเอง ๔ ด้าน ได้แก่ กาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งสุขภาวะทั้ง ๔ ด้านนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้จากการมีสุขภาพกายที่ดีก่อนเป็นเบื้องต้น ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพและสุขภาวะไว้ดังนี้

สุริยัน สุวรรณกาล กล่าวว่า คำว่า สุขภาพ ในขอบข่ายความเข้าใจที่มากกว่าการไม่มีโรค การรักษาโรคภัยไข้เจ็บเพียงอย่างเดียว ซึ่งความหมายได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมของคนที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากในโลกปัจจุบัน โดยในยุคแรกๆ ของการสาธารณสุข มักได้ยินคำว่า อนามัย (ก่อน ๒๕๐๐) อนามัย มาจาก อน+อามัย ซึ่งตามรูปศัพท์หมายถึง ความไม่มีโรค พิจารณาแล้วจะเห็นว่าเน้นเรื่องความทุกข์ โรคภัยเป็นความหมายในเชิงลบ^๑

ประเวศ วะสี กล่าวว่า สุขภาวะไม่ใช่เรื่องของหมอ พยาบาล เรื่องของยาในโรงพยาบาลเท่านั้น แต่หมายถึงสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา^๒ และ สุขภาพ หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี รู้จักพอ ประมาณอย่างมีเหตุผล และมีความรอบรู้เท่าทันโลก โดยสังคมจะต้องพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และสะท้อนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยและพุทธศาสนา^๓

พัชรี ดำรงสุนทรชัย ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ ไว้ว่า สุขภาวะมีความหมายเดียวกับสุขภาพที่มีบริบทที่กว้างขึ้น ไม่ได้ให้ความสำคัญเฉพาะการไม่มีโรค ความทุกข์ทางกายหรือการมีอายุยืน

^๑สุริยัน สุวรรณกาล, บทความเรื่อง ความหมายสุขภาพ (Health), ใน การพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ (พรทิพย์ เย็นจะบก บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร : มปป.), หน้า ๖๐ – ๖๒.

^๒ประเวศ วะสี, สุขภาวะชุมชนเป็นรากฐานของสุขภาวะทั้งมวล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พ.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

^๓ประเวศ วะสี, พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ: ธรรมนูญสุขภาพของคนไทย เครื่องมือนวัตกรรมทางสังคม, (นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๙ – ๑๐.

ยาวเท่านั้น แต่รวมถึงวิถีชีวิตที่มีความสุขหรือสภาวะที่มีความสุขที่เรียกว่าสุขภาวะ และไม่ใช่ความสุขที่ตั้งอยู่บนฐานของการบริโภค แต่เป็นความสุขที่เกิดจากความพอเพียง ต้องมองแบบองค์รวมและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม^๔

ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์ ได้กล่าวว่า สุขภาพ ตามความหมายขององค์การอนามัยโลกในอดีตที่ผ่านมา ธรรมนูญแห่งองค์การอนามัยโลกได้บัญญัติความหมายของสุขภาพไว้ว่า สุขภาพหมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจประกอบกัน ไม่ใช่แค่เพียงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือความพิการเท่านั้น^๕

นิตยา ปุกระโทก ได้กล่าวไว้ว่า สุขภาวะ หมายถึง สภาวะที่ดีและมีความสุข ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา โดยให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมหรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะต่างๆ ด้านอย่างเชื่อมโยงกัน รวมถึงปัจจัยทางด้านสังคม สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลนั้นด้วย^๖

ปัญหาสุขภาพในปัจจุบันส่งผลกระทบอย่างมากต่อการดำรงชีวิตของประชาชน และยังกระทบออกไปเป็นวงกว้างทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอื่น มีการสะสมประสบการณ์และบทเรียนในการคิดวิเคราะห์และมีบทบาทในกระบวนการที่หลากหลาย เพื่อมุ่งสู่การทำงานพัฒนาชุมชนและสุขภาพของประชาชนให้เกิดความยั่งยืน โดยการทำงานเพื่อสุขภาพของชุมชนมีประเด็นที่กว้างขวางและเชื่อมโยงอยู่กับชีวิตของชาวบ้านในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาเกษตรกรรม การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การดูแลตนเองด้านสุขภาพ เป็นต้น^๗ สุขภาวะที่ดีจึงย่อมส่งผลดีต่อประสิทธิภาพในการดำรงชีวิต ตลอดจนการมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย ซึ่งการเสริมสร้างสุขภาวะนั้นเป็นสิ่ง ที่ทั้งประชาชนทั่วไปและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้การส่งเสริมทั้งในด้านการสร้างองค์ความรู้และการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะในการดำรงชีวิตที่ดีในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข เพราะสุขภาวะนั้นไม่ได้จำเพาะเฉพาะสุขภาพทางกายเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการมีสุขภาพที่ดีทั้งทางจิต สังคม และปัญญาด้วย ในปัจจุบันมีกระบวนการทัศน์ใหม่ที่มองสุขภาพในความหมายที่กว้างครอบคลุมถึงสุขภาพหลายมิติ ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาสุขภาพของประชาชน^๘ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่การเสริมสร้างสุขภาวะแก่ประชาชนควรได้รับการดูแลเอาใจใส่จากทุกภาคส่วนและร่วมกันผลักดันให้เป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งหากสามารถดำเนินการได้จะเป็นมิติที่สำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะให้กับประชาชนได้อย่างยั่งยืน

^๔พัชรี ดำรงสุนทรชัย, “แนวทางการจัดการความรู้เพื่อสุขภาวะชุมชน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๑.

^๕ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์, **นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ ฉบับปรับปรุง ๒๕๔๑**, (กรุงเทพมหานคร : ดีไซน์, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^๖นิตยา ปุกระโทก, “ทุนทางสังคมกับการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔ – ๒๕.

^๗ยงยุทธ ตรีสุขกร, อ่างโน มณฑาวดี ครุฑมีชัย, “สุขภาพกับการพัฒนาสังคม”, ใน **การเสริมสร้างสุขภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๖.

^๘สุรเกียรติ์ อาชานานภาพ, “สุขภาพและกำหนดปัจจัยสุขภาพ”, ใน **การเสริมสร้างสุขภาพ**, หน้า ๒.

อำพล จินดาวัฒนะ กล่าวไว้ว่า สุขภาวะ ตาม พรบ.สุขภาวะแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐ หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา มิติสุขภาพทั้ง ๔ ด้านมีความเชื่อมโยง และส่งผลต่อกันและกันอย่างเป็นองค์รวม ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ มิติทางกาย หมายถึง การมีร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วยโดยไม่จำเป็น ไม่พิการ ไม่ตายก่อนวัยอันสมควร เมื่อป่วยมีการเข้าถึง บริการที่ได้รับการดูแลที่ดี มิติทางจิตใจหมายถึง มีจิตใจดีมีความสุข ไม่เรียด ไม่บีบคั้น ไม่เจ็บป่วยทาง จิตใจ ทางประสาท รู้จักคลายเครียดได้ และเมื่อเจ็บป่วยก็ได้รับการรักษาที่ดี มิติทางสังคม หมายถึง สังคมมีการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูล มีสิ่งแวดล้อมที่ดี อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข ไม่มีอาชญากรรม และมี นโยบายสาธารณะระบบต่างๆ มีความเสมอภาคและเป็นธรรม มิติทางปัญญา หมายถึง การเข้าใจ สรรพสิ่งอย่างเป็นจริง มีจิตใจที่เปี่ยมสุข เข้าถึงความดีงามถูกต้อง จิตใจมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นมนุษย์^๙

วาสนา คุณาภิลิทธิ์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสุขภาพและสุขภาวะไว้ว่า สุขภาพ กับสุขภาวะ หมายถึง ความเป็นอยู่ที่ดี หรือภาวะที่เป็นสุขในลักษณะองค์รวม สุขภาพด้านต่างๆ คือ สุขภาวะทาง กาย สุขภาวะทางปัญญา สุขภาวะทางอารมณ์ สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มี พื้นฐานโยงใยมาจากการมีสุขภาพดี (Health) แบบดีที่สุด เหมาะสมที่สุด และเป็นที่น่าพอใจที่สุด^{๑๐}

สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ ได้ขยายความมิติสุขภาพ ๔ ด้าน ไว้ดังนี้^{๑๑}

๑. สุขภาพทางกาย (Physical well-being) หมายถึง การมีร่างกายที่แข็งแรง มีกำลัง คล่องตัว กระฉับกระเฉง ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงผู้ที่มีโรคทางกาย (เช่น เบาหวาน ความดันเลือดสูง โรค ภูมิแพ้ โรคข้อเสื่อม เอดส์ มะเร็ง เป็นต้น) และผู้ที่มีความพิการทางกายที่ได้รับการดูแลรักษาจน สามารถประกอบกิจกรรมได้ เช่นคนปกติหรือเกือบเท่าคนปกติ

๒. สุขภาพทางจิต (Mental well-being) หมายถึง การมีสุขภาพจิตที่ดี มีความสบายใจ มีอารมณ์สดชื่น ร่าเริง แจ่มใส นอนหลับดี ไม่มีความเครียดวิตกกังวล ความคิดฟุ้งซ่าน อารมณ์ ซึมเศร้าหรือความคิดอยากฆ่าตัวตาย ไม่เสพยาอนหลับและสารเสพติดรวมทั้งแอลกอฮอล์

๓. สุขภาพสังคม (Social well-being) หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่น ทั้งใน ครอบครัว สถานศึกษา ที่ทำงาน ชุมชน และวงสังคมต่างๆ โดยมีความรักใคร่ กลมเกลียว เอื้ออาทร และช่วยเหลือกัน รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่มีการทะเลาะวิวาททำร้ายกัน รู้จักแก้ปัญหา ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี นำมาซึ่งการมีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรม มีความ เสมอภาค มีภราดรภาพ และสันติภาพ

๔. สุขภาพทางจิตวิญญาณ (ปัญญา) (Spiritual well-being) หมายถึง การมีความสงบ สุขหรือสันติสุขภายในด้วยการมีสติและปัญญาสมบูรณ์ มีความฉลาดรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ เข้าใจสรรพสิ่ง ตามความเป็นจริง เข้าถึงความดีงามถูกต้อง มีคุณธรรม และไม่เห็นแก่ตัว

^๙อำพล จินดาวัฒนะ, ถามมาตอบไป เข้าใจ สุข., (นนทบุรี : เจเอส การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

^{๑๐}วาสนา คุณาภิลิทธิ์, บทความเรื่องสุขภาวะคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรจน์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗ – ๒๒.

^{๑๑}สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, “สุขภาพและกำหนดปัจจัยสุขภาพ”, ใน การเสริมสร้างสุขภาพ, หน้า

สอดคล้องกับ กาญจน์ บุญวงศ์วิโรจน์ ที่ได้สรุปสุขภาวะไว้ว่า หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม ประกอบด้วย ๔ มิติ ซึ่งขึ้นอยู่กับทำให้ความหมายในบริบทของแต่ละชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่^{๑๒}

๑. มิติทางกาย หมายถึง การมีร่างกายแข็งแรง มีหลักประกันในชีวิต มีผู้ดูแล มีปัจจัย ๔ พอเพียง อยู่ในสิ่งแวดล้อมดี ดินดำน้ำชุ่ม ป่าสมบูรณ์ ไม่มีมลภาวะ

๒. มิติทางจิตใจ หมายถึง การมีจิตใจดีงามสงบ มีอารมณ์สดชื่น ร่าเริง แจ่มใส นอนหลับดี ไม่มีความเครียดวิตกกังวล

๓. มิติทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่น นำมาซึ่งการมีครอบครัวอบอุ่น อยู่ในชุมชนเข้มแข็ง มีกิจกรรม สร้างความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม อสระในการคิดและพูด รู้จักแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี สังคมมีความยุติธรรม มีความเสมอภาคและสันติภาพ

๔. มิติทางปัญญา หมายถึง การมีความสงบสุขหรือสันติสุขภายใน ด้วยการมีสติและปัญญา มีความรอบรู้ภาคภูมิใจในงานที่ทำ มีภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานและผู้สนใจได้เข้าถึงธรรมและไม่เห็นแก่ตัว

นอกจากนั้นแล้ว ยังสอดคล้องกับแนวคิดของปาริชาติ ซาซียो ที่ได้กล่าวไว้ว่า สภาวะที่บุคคลมีภาวะสุขภาพที่ดีทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ไม่สามารถที่จะแยกเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกจากกัน โดย^{๑๓}

สุขภาวะทางกาย หมายถึง การมีร่างกายที่แข็งแรง มีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ บริโภคอาหารปลอดภัย ได้รับอากาศบริสุทธิ์ และไม่เสพยาเสพติด

สุขภาวะทางจิตใจ หมายถึง การมีจิตใจที่มีความสุขในการดำเนินชีวิตและมีความสุขกับครอบครัว มีกำลังใจที่ดีจากคนรอบข้าง มีเวลาพักผ่อนและผ่อนคลายความเครียด มีสมาธิในการทำงาน มีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การมีความสุขในสังคม ซึ่งได้แก่ ได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชุมชน เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ร่วมแสดงความคิดเห็นของตนเองและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

สุขภาวะสติปัญญา หมายถึง การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการมีภาวะสุขภาพดีทั้ง ๔ ด้าน สามารถผสมผสานองค์ความรู้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของชุมชนและประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

ไพสุตา ตรีเดช ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สุขภาพ ในความหมายแบบองค์รวมหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางร่างกาย (Physical) ทางจิตใจ (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิต

^{๑๒} กาญจน์ บุญวงศ์วิโรจน์, “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาสุขภาพของประชาชน ตำบลท่าลาดขาว อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^{๑๓} ปาริชาติ ซาซียอ, “กลยุทธ์การขับเคลื่อนสุขภาวะของบุคคลในชุมชนโดยศูนย์คุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าลิง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๗), หน้า ๑๘.

วิญญาณ (Spiritual) คือการมีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ไม่เจ็บป่วย มีปัจจัยในการดำรงชีวิตที่พอเพียง มีจิตใจที่เบิกบาน มีปัญญาตร ไม่เครียด ไม่ถูกบีบคั้น ครอบครัวอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดี ชุมชนเข้มแข็ง สังคมปกติสุข มีความเสมอภาคและสมานฉันท์ ได้ทำความดี จิตใจเปี่ยมสุข มีศาสนธรรมเป็นเรื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สังคมมีความเห็นแก่ตัวน้อยลง เป็นต้น ซึ่งก็คือ สภาวะการอยู่เย็นเป็นสุข^{๑๔}

สมเกียรติ ศรีธราคุณ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสภาวะของบุคคลไว้ว่า สภาวะของบุคคล หมายถึง สภาพความสมบูรณ์ของสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (ปัญญา) ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงแต่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือทุพพลภาพ แต่ยังรวมถึงความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองในด้านการดูแลสุขภาพ^{๑๕}

สภาวะเป็นเรื่องสำคัญที่บุคคลในชุมชนสังคมจะต้องให้ความสำคัญและเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการเสริมสร้างสภาวะที่ดีให้กับตนเอง เพื่อให้การดำรงชีวิตในสังคมชุมชนนั้นเป็นไปอย่างปกติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของสภาวะของบุคคลในชุมชนไว้ดังนี้^{๑๖}

๑. สุขภาพร่างกาย (Physical Health) เป็นสภาพร่างกายที่มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บและความพิการใดๆ อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายสามารถทำงานได้อย่างปกติ รวมถึงความเป็นอยู่ทางด้านกายภาพดี ดังนี้

- ๑.๑) ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง
- ๑.๒) อวัยวะต่างๆ ของร่างกายมีการเจริญเติบโตและเหมาะสมกับวัย
- ๑.๓) ร่างกายมีสมรรถภาพสูงสามารถทำงานได้นานๆ โดยไม่เหนื่อยง่าย
- ๑.๔) การนอนหลับพักผ่อนเป็นไปตามปกติ
- ๑.๕) ฟันมีความแข็งแรง หูสามารถรับฟังได้ดี ตาสามารถมองเห็นชัด
- ๑.๖) ผิวพรรณผุดผ่อง หน้าตาอึมเิบมีความสดชื่น
- ๑.๗) รูปร่างทรวดทรงสมส่วน สง่างาม
- ๑.๘) ร่างกายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ
- ๑.๙) ความเป็นอยู่ทางด้านกายภาพ ได้แก่ เศรษฐกิจดี มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีอุบัติเหตุ

๒. สุขภาพจิตใจ (Emotional Health) เป็นสภาพจิตใจที่แจ่มใส มีความสุขความสบายใจ มีความเมตตากรุณา ไม่มีความเครียดหรือวิตกกังวล ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์บีบคั้นต่างๆ

- ๒.๑) มีความสนุกสนานร่าเริง
- ๒.๒) มีจิตใจแจ่มใส สบายใจ

^{๑๔}ไพสุตา ตรีเดช, “กระบวนทัศน์ของสุขภาพแบบใหม่ (Paradigm Shift of Health)”, ใน การพัฒนาองค์ความรู้การสื่อสารเพื่อสุขภาพ (พรทิพย์ เย็นจะบก บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร : มปป), หน้า ๑๑๓.

^{๑๕}สมเกียรติ ศรีธราคุณ, “วัฒนธรรมองค์กรกับความตั้งใจที่จะอยู่ในงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลชุมชน”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓.

^{๑๖}ปาริชาติ เทพอารักษ์ และอมรรารณ ทิวนอม, “สภาวะของคนไทย จุดเริ่มต้นของความอยู่เย็นเป็นสุข”, วารสารเศรษฐกิจและสังคม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๕) : ๑๒ – ๑๗.

- ๒.๓) ไม่มีความเครียด หรือวิตกกังวลต่อการทำงาน
- ๒.๔) มีการใช้เวลาส่วนตัวเพื่อความเพลิดเพลิน และผ่อนคลายความเครียด
- ๒.๕) มีความสุข มีความพอใจในความพอเพียง
- ๒.๖) ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสถานการณ์บีบคั้นต่างๆ
- ๒.๗) สามารถรับสภาพที่ประสบอย่างเข้มแข็ง
- ๒.๘) อดทนตามวิถีศาสนา และยืนหยัดก้าวต่อไปอย่างมีพลัง
- ๒.๙) ไม่ประสบความหดหู่ หวาดระแวง หรือกลัว

๓. สุขภาพสังคม (Social Health) เป็นสภาพของครอบครัวที่มีความอบอุ่น สามารถให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดูแลสุขภาพ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เอื้ออาทร เสมอภาค ยุติธรรม มีระบบบริการสาธารณสุขที่ดี และกระจายอย่างทั่วถึง

- ๓.๑) ครอบครัวมีความอบอุ่น
- ๓.๒) บุคคลในครอบครัวสามารถให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดูแลสุขภาพ

สุขภาพ

- ๓.๓) มีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้ที่พอเพียง
- ๓.๔) สามารถอ่านออกเขียนได้
- ๓.๕) บุตรหลานได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการศึกษา
- ๓.๖) การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น
- ๓.๗) ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น สมาชิกในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม
- ๓.๘) การอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี สังคมให้เกียรติ ยกย่องและยอมรับ
- ๓.๙) การได้รับการดูแลจากสังคมอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ
- ๓.๑๐) มีการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถปรับสภาพความเป็นอยู่ในสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป
- ๓.๑๑) ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
- ๓.๑๒) เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เอื้ออาทร เสมอภาค ยุติธรรม
- ๓.๑๓) มีระบบบริการสาธารณสุขที่ดีและกระจายอย่างทั่วถึง

๔. สุขภาพจิตวิญญาณ (ปัญญา) (Spiritual Health) เป็นความสุขที่เกิดจากจิตได้สัมผัสกับสิ่งบุคคลียึดมั่นและเคารพอย่างสูง ทำให้เกิดความหวัง ความเชื่อมั่นศรัทธา ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม มีความเสียสละและยินดีในความสำเร็จของบุคคลอื่น รวมถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

- ๔.๑) ความสามารถในการให้และรับความรัก ความรู้สึกเสียสละและความปรารถนาดีต่อผู้อื่น

- ๔.๒) การให้บริการด้วยความสมัครใจ หรือมีการบริจาคให้แก่องค์กรอื่นๆ
- ๔.๓) การได้รับความรักและกำลังใจจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง หน่วยงานภาครัฐ
- ๔.๔) ความเอื้ออาทรต่อกันทั้งในระดับบุคคลและชุมชน
- ๔.๕) ความยึดมั่นในหลักศาสนา สามารถประกอบศาสนกิจได้ตามความต้องการ
- ๔.๖) ความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนมีอยู่และสิ่งที่ตนได้รับ

๔.๗) ปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งงามและยินดีในความสำเ็จของบุคคล

๔.๘) การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

สมยศ ศรีจารนัย และคณะ ได้กล่าวถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ของระบบสุขภาพะชุมชนไว้

ว่า^{๑๗}

๑. ระบบสุขภาพะ หมายถึง ระบบทั้งมวลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นองศ์รวม อันสามารถส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทั้งปวง ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม ายภาพ และชีวภาพ รวมทั้งระบบบริการด้านสุขภาพด้วย

๒. ระบบสุขภาพะชุมชนเป็นวัฒนธรรมการดูแลความมีสุขภาพดีทุกมิติของสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน และในสังคมของตน ระบบสุขภาพะชุมชนควรเป็นภาพการทำงานของประชาชนในชุมชนนั้นๆ ที่มีกระบวนการดำเนินงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างเป็นเครือข่าย มีนโยบายเป้าหมาย ตัวชี้วัดและกลวิธีที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดภายใต้ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงตามสภาพแวดล้อม บริบทเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมท้องถิ่น และครอบครัวผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากล

๓. ระบบสุขภาพะชุมชนควรเป็นส่วนหนึ่งของระบบการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ดังนั้นการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาะระบบสุขภาพะชุมชนจึงไม่ใช่การสร้างระบบการดำเนินงานด้านสุขภาพแยกจากการดำเนินงานด้านอื่นๆ แต่ควรเป็นระบบการดำเนินงานที่มีศูนย์กลางการบริหารจัดการเดียวกันของทุกสาขาทั้งด้านสุขภาพ เกษตร อาชีพ การศึกษาและอื่นๆ เพื่อการบูรณาการของการพัฒนาที่ยึดการแก้ปัญหา สร้างความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีตามความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ

๔. ระบบสุขภาพะชุมชนไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญของบุคลากรสาธารณสุข แต่เป็นเรื่องของแต่ละชุมชนที่มีสภาพแวดล้อม อาชีพ ความเชื่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างกันไป ที่จะต้องร่วมกันนิยามสุขภาพที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง และร่วมกันแสวงหาวิธีการดูแลสุขภาพชุมชนตนเอง โดยใช้ทุนทางสังคมที่ตนมีอยู่ร่วมกันกับแรงสนับสนุนจากภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรชุมชน ตลอดจนองค์กรปกครองท้องถิ่น พัฒนาวิธีการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมกับชุมชนตนเองสามารถพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้

๕. ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลและโลกสุขภาพของชาวบ้าน และหลีกเลี่ยงการนำเอากรอบแนวคิดของเจ้าหน้าที่ในการรักษาพยาบาลหรือการดูแลสุขภาพไปตัดสินถูกผิดกับพฤติกรรมการดูแลรักษาสุขภาพของชาวบ้านโดยที่ยังไม่เข้าใจระบบวัฒนธรรมสุขภาพในท้องถิ่นนั้นๆ

สุขภาพะของบุคคลในชุมชน ต้องอาศัยการพัฒนาจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ด้านสุขภาพะแบบใหม่ให้มีลักษณะเป็นองศ์รวม กล่าวคือ พัฒนาไปพร้อมๆ กันทั้ง ๔ ด้าน ทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพราะในการดำรงชีวิตของคนๆ หนึ่งย่อมไม่สามารถแยกร่างกายออกจากจิตใจ แยกจากสติปัญญา และแยกคนออกจากสังคมได้ จึงควรมีการส่งเสริมให้บุคคลแต่ละคนมีสุข

^{๑๗} สมยศ ศรีจารนัย และคณะ, “พฤติกรรมของผู้ดูแลกับการณ์ควบคุมโรคในผู้ป่วยเบาหวานสูงอายุชนิดไม่พึ่งอินซูลิน อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์”, วารสารวิชาการสาธารณสุข, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๕ (กันยายน – ตุลาคม), ๒๕๔๕ : ๔๕.

ภาวะไปทั้งชีวิตและสังคมที่เขาอาศัยอยู่จึงจะทำให้บุคคลเหล่านั้นมีสุขภาพชีวิตที่ดีขึ้น ฉะนั้นการพัฒนาสุขภาพจะต้องอาศัยหลักสำคัญใน ๕ ประการ ได้แก่^{๑๘}

- ๑) ต้องสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ
- ๒) สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ
- ๓) เสริมสร้างกิจกรรมของชุมชนให้เข้มแข็ง
- ๔) พัฒนาทักษะส่วนบุคคล เสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้
- ๕) ปรับเปลี่ยนระบบบริการสาธารณสุข

กล่าวโดยสรุปแล้ว สุขภาพหมายถึง การดำรงอยู่ด้วยสภาวะที่ร่างกายพร้อมสมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรค มีความสามารถในการจัดการดูแลตนเองให้มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีจิตใจที่สมบูรณ์เพียบพร้อมไปด้วยความมีคุณธรรมและศีลธรรม มีจิตใจที่เมตตา กรุณา เอื้ออาทรต่อกัน อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข สร้างสรรค์สังคมคุณภาพร่วมกับผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ และใช้สติปัญญาความสามารถในการอยู่ร่วมกันผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

๑.๒) การพัฒนาเทคโนโลยีและผลกระทบต่อสุขภาพ^{๑๙}

การพัฒนาสู่โลกของความทันสมัยเริ่มต้นตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม มนุษย์ได้พยายามศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ นำมาประดิษฐ์และสร้างเครื่องมือทางเทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อที่จะนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ ดังปรากฏออกมาเป็นนวัตกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นไปเพื่อสร้างความสะดวกสบายในการดำรงชีพให้แก่มนุษย์ ซึ่งความสะดวกสบายดังกล่าวส่วนมากจะหมายถึงการลดการใช้แรงงานของมนุษย์ในกระบวนการผลิต โดยหันมาใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลแทน การปฏิวัติดังกล่าวส่งผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ดังนี้

๑) ในด้านสุขภาพ การพัฒนาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ทางการแพทย์ที่รุดหน้า ทำให้สามารถนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้เพื่อรักษาโรคร้ายไข้เจ็บได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะโรคที่เกิดจากเชื้อโรค หรือโรคที่เกิดจากพยาธิสภาพที่เคຍะบาดคร่าชีวิตมนุษย์คราวละมากๆ เช่น ไข้ทรพิษ อหิวาตกโรค เป็นต้น แม้แต่เทคโนโลยีด้านการผ่าตัดก็สามารถช่วยชีวิตผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นว่าอัตราร้อยอายุในแต่ละประเทศมีจำนวนมากขึ้น และในอนาคตจะเป็นชนกลุ่มใหญ่ของโลก

แต่อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีทางการแพทย์จะเจริญก้าวหน้าแต่ก็ไม่สามารถจะรักษาโรคได้ทั้งหมด โดยเฉพาะโรคที่เกิดจากภาวะความเสื่อมของร่างกายอันเป็นผลพวงจากพฤติกรรม การบริโภคที่เพ้อเกิน และการบริโภคอาหารที่ปรุงแต่งด้วยสารเคมีที่เกิดจากเทคโนโลยีการถนอมอาหารที่ทันสมัย วิถีชีวิตที่เปลี่ยนทำให้การกิน นอน เปลี่ยนไป ทำให้เกิดโรคที่รักษาได้ยาก เช่น โรคหัวใจ มะเร็ง เบาหวาน ความดัน คลอเรสเตอรอลในเลือดสูง ไขมันพอกตับ และโรคอ้วน เป็นต้น ซึ่งโรค

^{๑๘} ปาริชาติ ชาติโย, “กลยุทธ์การขับเคลื่อนสุขภาพของบุคคลในชุมชนโดยศูนย์คุ้มโหมลูกหลาน บ้านเหล่าสิง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๒๖ - ๓๐.

^{๑๙} อุ่นเอื้อ สิงห์คำ, “กระบวนการและผลกระทบของการสร้างเสริมสุขภาพองค์กรวิถีพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘ - ๒๐.

เหล่านี้กำลังเป็นปัญหาคุกคามและคร่าชีวิตของผู้คนในทุกระดับของสังคม เป็นโรคจากความเสื่อมของร่างกายซึ่งเทคโนโลยีของโลกทันสมัยไม่สามารถรักษาได้ เพราะเป็นโรคที่เกิดจากพฤติกรรมของผู้ป่วยที่มีวิถีชีวิตอยู่กับความทันสมัย ซึ่งบางคนกล่าวว่าเป็นโรคที่เกิดจากความอยู่ดี กินดี

ดังนั้นการพัฒนาสู่ความทันสมัยของชีวิตความเป็นอยู่และการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ ล้วนไม่สามารถแก้ปัญหาทางด้านสุขภาพของคนในสังคมได้ ในมุมกลับกัน การพัฒนาเหล่านี้กลับเป็นเหตุแห่งความเสื่อมทางสุขภาพจะเสียเอง

๒) ในด้านสังคม การดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมโลกแห่งความทันสมัยจะเห็นได้ว่าการผลิตเทคโนโลยีเพื่อสนองตอบความต้องการความสะดวกสบายของมนุษย์ทำให้เกิดประสิทธิภาพในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารด้านการคมนาคม ด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทำให้โลกมีความใกล้ชิดและไปมาหาสู่กันสะดวก ติดต่อกันได้ตลอดเวลา ด้วยอาศัยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่นำมาสร้าง/ประดิษฐ์เป็นนวัตกรรมต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกสบายให้กับการดำรงชีวิต ทำให้สังคมมนุษย์กว้างขวางขึ้นเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ผลที่ตามมาคือการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจที่รุนแรง เริ่มตั้งแต่การเอารัดเอาเปรียบทางด้านแรงงาน การใช้แรงงานเด็ก การเข้ายึดพื้นที่ทางเศรษฐกิจของกันและกัน การใช้กำลังของผู้เข้มแข็งกว่าเข้าบังคับแย่งชิงทรัพยากรในการผลิตจากผู้ที่ย่อนด้อยกว่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมเป็นอย่างมาก

สิ่งสำคัญคือการกระตุ้นการบริโภคของผู้ผลิตในรูปแบบต่างๆ การสร้างค่านิยมสินค้ายี่ห้อ (Brand Name) เพื่อสร้างกลไกราคาให้ได้ผลกำไรทางการค้า ทำให้คนในสังคมต้องแข่งขันกันหาเงินเพื่อซื้อสินค้ามาตอบสนองความต้องการนั้น สภาพสังคมได้เปลี่ยนการพึ่งพาอาศัยกันมาเป็นระบบแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา สังคมของความทันสมัยทำให้คนในสังคมต้องใช้จ่ายเงินในเกือบทุกสิ่งทุกอย่างทั้งยามหลับและยามตื่น เช่น ตื่นนอนต้องเสียเงินซื้อบาสิฟัน การสนทนาต้องเสียค่าโทรศัพท์ การหุงหาอาหารต้องจ่ายเงินค่าไฟฟ้าหรือก๊าซหุงต้ม ที่สุดแม้ยามนอนยังต้องจ่ายค่าพัดลมหรือค่าเครื่องปรับอากาศ จึงเป็นประเด็นคำถามว่า แล้วมนุษย์ในสังคมจะต้องหาเงินมากเท่าไรจึงจะพอ และเมื่อหยุดการหาเงินแล้วจะเป็นเช่นไรและจะเกิดอะไรขึ้น

ภาวะดังกล่าวทำให้มนุษย์ต้องเร่งร่างกายในการเสาะแสวงหาวัตถุต่างๆ เหล่านี้มาบำรุงตน จนต้องยึดระบบเงินตราเป็นเครื่องวัดความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง สังคมได้ก้าวเข้าสู่ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นอีกครั้งหนึ่ง ส่งผลให้อาชาธรรมขยายตัวขึ้นทั่วไป สร้างทุกขภาวะให้แก่สังคมโดยมีค่านิยมของความทันสมัยเป็นเครื่องมือ

๓) ทางด้านจิตใจ จิตใจของคนในสังคมมีความทะเยอทะยานฟุ้งเฟ้อ ด้วยมุ่งแต่การแสวงหาวัตถุมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต จึงเป็นจิตใจที่มุ่งทำลายธรรมชาติ มุ่งทำลายซึ่งกันและกัน เพื่อเอาชนะการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การผลิตอาวุธสงครามที่ร้ายแรง จึงเป็นสินค้าที่แข่งขันกันในตลาดโลก

ดังนั้นสภาพจิตใจของคนในสังคมจึงเต็มไปด้วยความวิตกกังวล ความเครียดจากการบีบบังคับของสภาพแวดล้อม ที่เป็นผลจากการประยุกต์ระบบบริโภคนิยมกับการดำเนินชีวิต ทำให้คนมีความเป็นส่วนตัวสูง เองจากการติดอยู่กับเทคโนโลยีขั้นสูง คือ คอมพิวเตอร์ ด้วยความเชื่อว่าเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตในทุกๆ ด้าน การใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่หน้าคอมพิวเตอร์จึงถือว่าเป็นการวัด

ความสามารถเพราะไม่ต้องมีความรับผิดชอบใดๆ มีโลกความเป็นส่วนตัวสูง การมุ่งแข่งขันในด้านวัตถุมากกว่าการสร้างคุณภาพให้แก่ชีวิต ส่งผลให้อัตราของคนป่วยเป็นโรคทางประสาทมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

กล่าวโดยสรุปแล้ว เทคโนโลยีไม่ได้เป็นตัวกำหนดสุขภาวะที่ดีได้ทั้งหมด เพราะเทคโนโลยีในบางด้านนั้นกลับเป็นตัวก่อให้เกิดปัญหาสุขภาวะที่ล้มเหลว ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การมีสุขภาวะที่ดีนั้นจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีที่ทันสมัยและได้รับการพัฒนา แต่อยู่ที่ว่าเราจะสามารถนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้กับการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีได้อย่างไร เช่น พัฒนาการด้านการออกกำลังกาย อาหาร วิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วเทคโนโลยียังไม่สามารถเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้นได้อย่างถาวร แต่เป็นเพียงการจรรโลงใจเพียงชั่วคราวชั่วครวเท่านั้น หากแต่การพัฒนาจิตใจให้มีสุขอย่างยั่งยืนนั้นไม่ได้อาศัยเทคโนโลยีทั้งหมด แต่การสร้างเสริมสุขภาวะทั้งหมดทั้งมวลให้มีความยั่งยืนได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องจรรโลง เพื่อให้สุขภาพจิตใจนั้นมีคุณภาพ เพราะหากมีร่างกายที่สมบูรณ์เพียงอย่างเดียวแต่จิตใจไม่พร้อมสมบูรณ์ด้วยนั้น ก็ไม่สามารถที่จะทำให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุขได้ สังเกตได้ว่าบุคคลที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง แต่ไม่มีสุขภาวะทางจิตใจ ก็ไม่สามารถที่จะดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ซึ่งสุขภาวะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้างให้เกิดขึ้นพร้อมกันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ต่อเนื่องไปถึงสังคมและการใช้ปัญญาในการอยู่ร่วมกันในสังคมกับผู้อื่น หลักธรรมจึงเป็นเครื่องจรรโลงหรือเสริมสร้างสุขภาวะได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ การอยู่ร่วมกันในสังคมโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนานั้นเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมให้เป็นสังคมเชิงพุทธ โดยเฉพาะการรักษาศีล ๕ ซึ่งศีลนั้นแปลว่า ปกติ คือ ปกติทั้งทางกายและทางวาจา เป็นความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัยการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน^{๒๐} ซึ่งหากบุคคลสามารถใช้ศีลเป็นเครื่องจรรโลงใจและนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วนั้นก็จะสามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

๒.๔.๒ ผลกระทบของวิกฤตสุขภาวะ

สุขภาวะในปัจจุบันนับได้ว่ายังอยู่ในภาวะวิกฤต เนื่องจากประชาชนทั่วไปยังคงให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างสุขภาว่น้อย และที่กล่าวถึงความสำคัญกับสุขภาว่นั้นก็ยังคงไม่ถูกวิธีมากนัก เนื่องจากวิธีการส่วนใหญ่เน้นไปที่การรักษาทางการแพทย์มากกว่าการป้องกันตนเองจากโรคร้ายไข้เจ็บหรือภาวะเสี่ยงต่อการสร้างทุกข์ภาวะ เช่น การไม่ออกกำลังกาย การบริโภคอาหารที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ความประมาท เป็นต้น ซึ่งทุกข์ภาวะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัวจากการดำเนินชีวิตที่ไม่ถูกสุขภาวะในปัจจุบัน ความสำเร็จของวงการสุขภาพกระแสหลักในปัจจุบันต้องยอมรับว่าส่วนหนึ่งเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ เป็นองค์ความรู้ที่สมควรสนับสนุนให้มีการพัฒนาต่อไป แต่วิกฤติปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นและเห็นได้ชัดเจนนั่นคือ ยังคงไม่สามารถกำจัดโรคที่เป็นปัญหามาแต่อดีตไม่ว่าท้องร่วง ไข้หวัด มาลาเรีย วัณโรค ให้หมดสิ้นไปได้ โรคเหล่านี้ยังคงเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตของคนในปัจจุบัน ในขณะที่โรคที่มาพร้อมกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ไม่ว่า โรคหัวใจและหลอดเลือด

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๕.

เบาหวาน มะเร็ง และเอตส์ ก็ยังไม่สามารถหาวิธีการรักษาให้หายขาดได้ แต่ด้วยท่าทีที่มั่นใจต่อวงการแพทย์ ทำให้เรายังคงมีความหวังว่าวงการแพทย์จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ให้หมดไปได้ โดยอาจลืมนึกไปว่าตนเองอาจจะมีความสามารถในการจ่ายค่ารักษาที่สูงมากนี้ได้หรือไม่ และความทุกข์ที่เกิดจากการใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบ แข่งขัน หรืออาจถึงกับต้องฉ้อฉล เพื่อหาเงินมาจ่ายค่าบริการสุขภาพนั้นเป็นชีวิตที่ทุกข์มากกว่าตัวความเจ็บป่วยเองเสียอีก และวงการสุขภาพเคยสนใจสุขภาพร่างกายเป็นหลัก ปัจจุบันขยายความสนใจไปสู่เรื่องของจิตใจ มิติของสังคมและมิติทางจิตวิญญาณ ทักษะการแพทย์องค์รวมมองร่างกายและอวัยวะในฐานะของระบบที่มีชีวิต มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของปรากฏการณ์ต่างๆ มองธรรมชาติขององค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว^{๒๑}

พระไพศาล วิสาโล และสมควร ใฝ่งามดี ได้ให้ทัศนะของการแพทย์แบบองค์รวมไว้ว่า ควรมีลักษณะผสมผสานรวม สนใจทุกส่วนของชีวิตผู้ป่วย ทั้งด้านร่างกาย ครอบครัวย การงาน ชีวิต สังคม การออกกำลังกาย อาหาร ภาวะทางจิตใจและอารมณ์ การกระจายอำนาจการรักษา พยายามที่จะให้อำนาจและสมรรถภาพในการรักษาแพร่หลายสู่ทุกคน เน้นลักษณะเฉพาะตัวของผู้ป่วย อาศัยวิธีการเฉพาะอย่างที่เป็นปัจจัยหลัก ตระหนักว่าการสัมผัสความอบอุ่นและน้ำใจของผู้บำบัดเป็นสิ่งสำคัญของการรักษา เน้นมนุษยธรรม คำนึงถึงคุณภาพชีวิตมากกว่าสนใจการขยายตัวของโรงพยาบาล ตระหนักถึงสมดุลทางนิเวศวิทยา สนับสนุนให้ร่างกายเสริมสร้างบำบัดตัวเองมากกว่าการใช้ยาหรือสารแปลกปลอม เน้นเทคโนโลยีที่เหมาะสม^{๒๒}

ดังนั้นจะเห็นว่าการพัฒนาสู่ความทันสมัยที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว ทำให้ค่านิยมของสังคมเปลี่ยนไปสู่ระบบบริโภคนิยม ซึ่งต้องแสวงหาเงินเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนสินค้าจำนวนมากขึ้นตลอดเวลา เกิดเป็นระบบทุนนิยมที่แสวงหาผลกำไรสูงสุด องค์กรแห่งอำนาจจึงกลายเป็นเครื่องมือพิทักษ์ผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุนและพวกพ้องของกลุ่มตนเอง เกิดระบบการผูกขาดเพื่อผลประโยชน์ที่ไร้ขีดจำกัด คุณค่าของความเป็นมนุษย์ถูกมองข้ามกลายเป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ จึงนำมาซึ่งวิกฤตของสุขภาวะ การแก้ปัญหาจึงต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่เป็นการมองแบบองค์รวมทั้งระบบจึงจะสามารถนำสังคมสู่สุขภาวะได้^{๒๓} และการเสริมสร้างสุขภาวะอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้างให้เกิดขึ้นจากจิตสำนึกในด้านสุขภาวะทางจิตใจด้วยหลักพุทธธรรม อันจะก่อให้เกิดสุขภาวะทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาได้อย่างยั่งยืน

๒.๔.๓ สุขภาวะเชิงพุทธ

สุขภาวะ เป็นการเสริมสร้างความสุขให้เกิดขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา อันเป็นการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขสุขภาวะในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นการสร้างสุขให้เกิดขึ้นกับทั้งตนเองและผู้อื่น อันเป็นการดำรงตนอยู่ในหลักธรรมได้อย่างเป็นปกติสุข

^{๒๑} วิจิต เปานิล, พุทธกระบวนทัศน์ : เพื่อสุขภาพและการเยียวยาในสังคมไทย, (นนทบุรี : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^{๒๒} พระไพศาล วิสาโล และ สมควร ใฝ่งามดี, แลขอบฟ้าเขียว ทางเลือกสำคัญสำหรับอนาคตที่กำลังปรากฏเป็นจริง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกลด์คิมทอง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔, ๔๙ - ๕๐.

^{๒๓} อุ่นเอื้อ สิงห์คำ, “กระบวนการณ์และผลกระทบของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมวิถีพุทธ”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๒๖.

คำว่า สุขภาพ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงสุขภาพที่ดี คือ คำว่า อัปปาพาโธ มีความเจ็บป่วยน้อย และ อัปปาตังโก มีโรคน้อย เช่น “ภิกษุในธรรมวินัยนี้... เป็นผู้มียาพาทน้อย มีโรคเบาบาง”^{๒๔} “บุคคลในโลกนี้... เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์... กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย”^{๒๕}

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายที่ดีว่ามีประโยชน์ต่อการบำเพ็ญเพียรสมณธรรมและการประพฤติตามธรรมว่า เป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง^{๒๖} เพราะหากร่างกายเจ็บป่วยหรือไม่มีกำลังสามารถกระทำบำเพ็ญเพียรได้แล้วนั้น ก็ไม่สามารถประพฤติธรรมให้สมบูรณ์ได้ แต่หากถึงแม้ว่าจะมีร่างกายที่เจ็บป่วย แต่มีจิตใจที่สมบูรณ์พร้อมในการประพฤติธรรมก็จะยังสามารถบรรลุธรรมได้อยู่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า แม้ร่างกายจะเจ็บหนักแต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุธรรมได้^{๒๗} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ร่างกายจะไม่พร้อมในการประพฤติธรรม แต่หากมีจิตใจที่พร้อมสมบูรณ์แล้วนั้นก็จะสามารถประพฤติธรรมให้บรรลุได้

ทัศนะในเรื่องความเจ็บป่วยทางกายที่พระพุทธองค์ได้เคยแสดงไว้ประการหนึ่งว่า ร่างกายเป็นรังแห่งโรค^{๒๘} เพราะร่างกายนั้นเป็นฐานแห่งความเปื่อยเน่าพอง เป็นฐานแห่งการสะสมโรคต่างๆ ย่อมมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นเป็นธรรมดา หากไม่มีโรคใดโรคหนึ่งปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนก็ยังมีโรคอื่นแฝงอยู่ในร่างกายอยู่เสมอ และมนุษย์คนเรานั้นย่อมมีอาการเจ็บป่วยเหมือนกันทุกคนไม่มากนักน้อยเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต แก่ เจ็บ และตาย ดังที่มีพุทธภาษิตที่ว่า อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ^{๒๙} ความไม่มีโรคในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความไม่มีโรคทางร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่ยังหากหมายถึงความไม่มีโรคทางจิตใจด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานานๆ หรือไม่มีโรคทางกายปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น^{๓๐} ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสุขภาวะในทางพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งสุขภาวะทางกายและทางใจด้วย

เสวนีย์ ฤดี ได้กล่าวไว้ว่า สุขภาวะ เป็นการดูแลสุขภาพ การป้องกัน และการเยียวยา ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้องปฏิบัติประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดูแล การป้องกันและการเยียวยาชีวิต โดยเฉพาะทางด้านจิตใจ การส่งเสริมกำลังใจให้ผู้ป่วยหนักมีความหวังที่จะดูแลสุขภาพใจซึ่งถือว่าสำคัญที่สุด เพื่อผู้ป่วยสามารถประคับประคองจิตใจที่ดีของตน

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๗๙/๔๖๔.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๓๐๖-๓๐๗.

^{๒๖} อัง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๕๓-๕๔/๙๒-๙๓.

^{๒๗} อัง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๒๑/๒๐๑.

^{๒๘} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๘/๗๘.

^{๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕-๒๑๖/๒๕๔-๒๕๕.

^{๓๐} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗.

ได้ตลอดไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต หรือหากประกอบจิตได้ถึงขั้นสูงสุดคือ การบรรลุธรรมได้พร้อมกับการสิ้นชีวิต ถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายชีวิตในโอกาสสุดท้ายที่สูงสุด^{๓๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับสุขภาพไว้ว่า สุขภาวะ หรือสุขภาพ เป็นคำเดียวกันในภาษาบาลี แต่ภาษาไทยแผลง ว เป็น พ เป็นคำว่า สุขภาพ เมื่อความหมายของสุขภาพคือสุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้เคียงกับความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์ เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์ คำสมัยใหม่เรียกว่า องค์กรรวม ความสุขแนวพุทธหรือสุขภาพแนวพุทธประกอบด้วยลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ (ความหลุดพ้น เป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจด ไม่ขุ่นมัวหมองเศร้า) สันติ (ความสงบ ไม่ร้อนกระวนกระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต^{๓๒} และยังได้ให้ทัศนะอีกว่า สุขภาวะองค์กรรวมของชีวิตจะมีสุขภาวะได้ ต้องบริหารใจให้มีภาวะจิตด้านบวก สุขภาวะที่แท้ต้องเป็นตามความจริงแห่งธรรมชาติของชีวิต องค์กรรวมของชีวิตที่มีสุขภาวะต้องเป็นอย่างไร กายกับใจต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร สุขภาวะจะสำเร็จได้ต้องพัฒนาจิตใจและปัญญา ปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญทำให้การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและภาวะต่างๆ ของจิตใจดำเนินไปได้ โดยปัญญาให้แสงสว่างส่องทาง ชี้ทางให้ หลักการพัฒนามนุษย์ของพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา ๔ การพัฒนาแบบองค์กรรวมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาวะโดยตรง^{๓๓}

ภาวนา ๔ คือการเจริญ การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การพัฒนา การฝึกอบรม ได้แก่^{๓๔}

๑) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย

๒) สีลภาวนา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบ

วินัย

๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้ให้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง

สังเกตได้ว่า หลักภาวนา ๔ นั้นเป็นหลักแห่งการเจริญตนทั้งในด้านกาย ความประพฤติ จิตใจ และปัญญา อันเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างเสริมสุขภาวะในทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดองค์รวมด้านสุขภาวะอย่างแท้จริง การพัฒนามากายนั้นคือการทำให้ร่างกายมีความสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การพัฒนาความประพฤติคือการรู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่เบียดเบียนกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สมัคสมานสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว ประองตองสมานฉันท์ การพัฒนาจิตใจ คือการพัฒนาในแง่ของคุณธรรมและจริยธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น

^{๓๑} เสาวนีย์ ฤดี, “สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ : กรณีศึกษาผู้ป่วยโรคเบาหวานโรงพยาบาลราชวิถี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ”, **พุทธจักร**, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๘), หน้า ๕ – ๑๐.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหพันธ์ดั่งแอนด์พับลิชชิง, ๒๕๕๑), หน้า ๖ – ๘.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๑.

ของการเป็นคนดีในสังคม และการพัฒนาปัญญาคือการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะต่างๆ ในการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้นแล้ว สุขภาวะตามหลักสากลและสุขภาวะในทางพระพุทธศาสนานั้นจึงมีความเหมือนกันและสามารถจับคู่กันได้คือ กายภาวนา – สุขภาวะทางกาย สีลภาวนา – สุขภาวะทางสังคม จิตตภาวนา – สุขภาวะทางจิตใจ และปัญญาภาวนา – สุขภาวะทางปัญญา

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

๒.๕.๑ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ ได้ประมวลสรุปการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว (๒๕๕๔) ไว้ว่า

๑) พฤติกรรมผู้บริโภคปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวอย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าเงินมากขึ้น ประกอบกับการที่คู่แข่งหันมาใช้กลยุทธ์ด้านราคาเพื่อดึงความสนใจของตลาดนักท่องเที่ยวที่หดตัวลง ทำให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการเลือกจุดหมายปลายทางมากขึ้น ซึ่งมีผลให้เกิดพฤติกรรม Last minute คือ ใช้เวลาสั้นก่อนการเดินทางเพื่อตัดสินใจในการจอง/ซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความคุ้มค่า

๒) นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้ โดยอาจเลือกเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศหรือภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น ทั้งนี้การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ และกรอบความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว เช่น UNWTO APEC ASEAN ACD GMS ACMECS IMT-GT และ BIMSTEC เป็นต้น ช่วยลดอุปสรรคและข้อจำกัดในการท่องเที่ยว

๓) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัวเนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์ กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เลือกพักแรมในโรงแรมที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

๔) กระแสของความสนใจและใส่ใจในสุขภาพ และการออกกำลังกาย ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงกีฬา ประเทศต่าง ๆ ได้แข่งขันกันแย่งสิทธิ์ในการจัด

กิจกรรม หรือ Event ด้านการกีฬา ซึ่งไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความพร้อมด้านบุคลากร สนามแข่งขัน ประสบการณ์ในการจัดการแข่งขันกีฬาระดับนานาชาติ รวมถึงกีฬาที่มีเอกลักษณ์ เช่น มวยไทย และตะกร้อ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไทยมีชื่อเสียงในเรื่องของสปา การนวดแผนไทย ความพร้อมในด้านของบุคลากร มีสถานประกอบการที่มีคุณภาพ ซึ่งพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

๕) กระแสความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มมากขึ้น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ถูกเปลี่ยนถ่ายเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมอย่างเป็นลำดับ และกำลังปรับเปลี่ยนสภาพไปสู่การจัดการที่คำนึงถึงขีดความสามารถการรองรับของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และมุ่งเน้นสิ่งแวดล้อมและฐานทรัพยากรของพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสในการสร้างเอกลักษณ์และตราสัญลักษณ์สินค้าทางการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและธรรมชาติของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับในระดับสากล^{๓๕}

ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว กระแสความนิยมท่องเที่ยวทางเลือกการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเฉพาะทาง ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มขยายตัว และประเทศไทยก็มีความพร้อม จึงเป็นโอกาสให้ประเทศไทยสร้างนวัตกรรมใหม่เพื่อรองรับแนวทางการท่องเที่ยวเฉพาะทางในอนาคต^{๓๖} ดังนั้น ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ จึงมุ่งเน้นในการกระจายตลาดการท่องเที่ยวและพัฒนา ระบบตลาดสินค้าทางการท่องเที่ยวสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับพฤติกรรม และรสนิยมของนักท่องเที่ยวในกลุ่ม MICE กลุ่มครอบครัว กลุ่มฮันนีมูน กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health and Wellness) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงกีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

จากการศึกษาของ Bywater (๑๙๙๓) ได้แยกประเภท ซึ่งเป็นแบบอย่างพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท

^{๓๕} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๘ – ๙.

^{๓๖} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙, หน้า ๑๙.

๑. นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally Motivated) หมายถึง ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษา วัฒนธรรมและมีพฤติกรรมที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลานาน

๒. นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally Inspired) หมายถึง ผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักกัน หรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ รูปภาพ โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้ จะใช้ระยะเวลาที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว น้อยกว่าประเภทแรก แต่มีโอกาสดังกล่าวที่จะเดินทางกลับมายังสถานที่ท่องเที่ยวอีกครั้งในอนาคต

๓. นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally Attracted) หมายถึง ผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยว น้อย อาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย

Smith (๒๐๐๓) ได้จัดประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

ประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	สถานที่และกิจกรรมที่สนใจ
นักท่องเที่ยวแหล่งมรดก (Heritage Tourist)	ปราสาท พระราชวัง บ้านโบราณ แหล่งโบราณคดี อนุสาวรีย์
นักท่องเที่ยวศิลปะ (Arts Tourist)	โรงละคร การแสดงคอนเสิร์ต เทศกาล งานประเพณี
นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourist)	ถ่ายภาพ วาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง (Urban Cultural Tourist)	แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท (Rural Cultural Tourist)	การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน ฟาร์ม พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ ภูมิทัศน์
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (indigenous Cultural Tourist)	ชาวเขา ทะเลทราย เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะและหัตถกรรม
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย (Popular Cultural Tourist)	สวนสนุก ห้างสรรพสินค้า การแสดงคอนเสิร์ต งานแข่งขันกีฬา

การแบ่งประเภท และลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังตารางข้างต้น ทำให้ทราบถึงลักษณะและความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ตอบสนองความต้องการทางด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้แหล่งท่องเที่ยว

ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนให้คงไว้^{๓๗} มีกรณีศึกษาของงานวิจัยหลายชิ้นที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เช่น

งานศึกษาของ อีรวินน์ บุตตะโยธี (๒๕๕๑) เรื่อง ความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อเมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวเมืองโบราณ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง ๑๕-๒๕ ปี มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท มีรายได้ต่อเดือน ๑๕,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พอใจต่อทัศนียภาพความสวยงามของเมืองโบราณ และพอใจต่อความกว้างขวางของสถานที่ โดยยังเห็นว่าราคาค่าเข้าชมเหมาะสม และคุ้มค่าในการมาเที่ยว แต่ยังเห็นว่าเมืองโบราณยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอ และไม่มีช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวเมืองโบราณ ส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต ใช้รถยนต์ส่วนบุคคลในการมาเที่ยวและใช้ขับเที่ยวชมภายในเมืองโบราณ และโดยมากมาเที่ยววันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ส่วนบุคคลที่มีผลต่อการเที่ยวเมืองโบราณ คือ เพื่อน และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนในการเที่ยวเมืองโบราณแต่ละครั้ง คือ ๕๙๒ บาท โดยนักท่องเที่ยวเห็นว่าการมาเที่ยวเมืองโบราณคุ้มค่ากับเวลา การรับรู้เมื่อมาเที่ยวเมืองโบราณสูงกว่าที่คาดหวัง ความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับพอใจ โดยอาจจะกลับมาเที่ยวเมืองโบราณอีกในครั้งหน้า และจะมีการแนะนำให้คนที่รู้จักมาเที่ยวเมืองโบราณ

นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ย ต่างกันมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวเมืองโบราณ ด้านความพึงพอใจโดยรวมและด้านการรับรู้เมื่อเทียบกับความคาดหวังต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อส่วนต่างๆของเมืองโบราณโดยรวม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวด้านการรับรู้เมื่อเทียบกับความคาดหวัง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยมีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ^{๓๘}

ผลการศึกษาของ ญัฐพล ตันติวงศ์ตระกูล (๒๕๕๔) เรื่อง พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๒๖ - ๓๕ ปี สถานภาพโสด เป็นนิสิตนักศึกษา ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน นักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ชอบรูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรม และชื่นชอบในกิจกรรมตกบาตรข้าวเหนียวโดยเหตุผลหลักที่เลือกมาเที่ยวเชียงคานก็เพื่อต้องการที่จะศึกษาประเพณี

^{๓๗} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๒.

^{๓๘} อีรวินน์ บุตตะโยธี, ความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อเมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑).

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่น ส่วนใหญ่แล้วจะมาเที่ยวเชียงคานร่วมกันประมาณ ๓ - ๕ คน ในช่วงฤดูหนาว โดยศึกษาข้อมูลจากนิตยสาร สิ่งพิมพ์ รวมถึงเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจโดยเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่างจะมาเที่ยวเชียงคานประมาณ ๑ ครั้งต่อปี และใช้เวลาอยู่ที่เชียงคานประมาณ ๒ วัน เสียค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครั้งประมาณ ๑,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท

จากความคิดเห็นเพิ่มเติมของนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวชื่นชอบในความเป็นเอกลักษณ์ของเชียงคาน ทั้งในด้านบรรยากาศ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งนักท่องเที่ยวอยากให้เชียงคานยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์แบบดั้งเดิม ไม่อยากให้วิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลง^{๓๙}

งานศึกษาของ อินทัช รีเสรีช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, บริษัท (๒๕๕๔) เรื่อง โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว พบว่า การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่ากลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาใช้แรงจูงใจ เพื่อทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว (ในอดีต) ของตนอยู่ ๕ ประเภทได้แก่ “แรงจูงใจจากการได้เห็น ได้สัมผัสประสบการณ์ทางกายภาพ” “แรงจูงใจด้านความรัก/ความสัมพันธ์” “แรงจูงใจจากการได้ซื้อสินค้า/ช้อปปิ้ง” “แรงจูงใจจากการแสวงหาความอึดอึดทางจิตใจผ่านการทำบุญ/ภาวนา” และ “แรงจูงใจที่อยากได้รับความสุขจากการให้ประโยชน์คืนกลับสู่ธรรมชาติหรือสังคม” นอกจากนั้นการใช้แรงจูงใจเพื่อ “แสวงหาความอึดอึดทางจิตใจผ่านการทำบุญ/ภาวนา” ก็มีแนวโน้มสูงในบางพื้นที่ อย่างเช่น จังหวัดในพื้นที่ศึกษาภาคกลาง และตะวันออก (หมายเหตุผู้วิจัย: อาจมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด) รวมถึงกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดสุราษฎร์ธานี (หมายเหตุผู้วิจัย: เชียงใหม่มีศาสนสถานสำคัญอยู่โดยรอบเป็นจำนวนมาก สุราษฎร์ธานีมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอย่างวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม) ขณะที่การใช้แรงจูงใจด้าน “ความสุขจากการให้ประโยชน์คืนกลับสู่ธรรมชาติหรือสังคม” นั้นยังมีการประยุกต์ใช้ในสัดส่วนไม่สูงมากนักในปัจจุบัน แต่ก็มีกลุ่มศักยภาพที่น่าสนใจจำนวนไม่น้อยในบางพื้นที่ เช่นในจังหวัดชลบุรี จังหวัดเชียงใหม่ หรือจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น หากพิจารณาเปรียบเทียบการใช้แรงจูงใจเพื่อกระตุ้นการตัดสินใจเดินทางของกลุ่มวิถีชีวิตต่างๆ พบความสอดคล้องระหว่างคุณลักษณะสำคัญของแต่ละกลุ่มวิถีชีวิตกับการประยุกต์ใช้แรงจูงใจเพื่อการเดินทางท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการใช้แรงจูงใจด้าน “ความรัก/ความสัมพันธ์” ระหว่างมวลสมาชิกของกลุ่ม “ครอบครัวสำคัญ” และกลุ่ม “เพื่อเพื่อนและแฟน” ขณะที่แรงจูงใจด้านการซื้อสินค้านั้นมีสูงในกลุ่ม “สะอาดปลอดภัยและทันสมัย” และ “ครอบครัวสำคัญ” ส่วนแรงจูงใจด้าน “แสวงหาความอึดอึดทางจิตใจผ่านการทำบุญ/ภาวนา” นั้นโดดเด่นในกลุ่ม “ครอบครัวสำคัญ” กับ “เรingersเทคกาล” และ

^{๓๙} ธีรพล ตันติวงศ์ตระกูล, พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔).

แรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการ “ความสุขจากการให้ประโยชน์คืนกลับสู่ธรรมชาติหรือสังคม” ถูกใช้ในกลุ่ม “อนุรักษ์นิยม” และ “บุกเบิกค้นหา” ในสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มวิถีชีวิตอื่นๆ ส่วนแรงจูงใจพื้นฐานด้านการ “ได้เห็น ได้สัมผัสประสบการณ์ทางกายภาพ” นั้นถูกใช้อย่างแพร่หลายในทุกกลุ่มวิถีชีวิตและในทุกพื้นที่ศึกษา^{๔๐}

งานศึกษาวิจัยของ แสงเดือน รตินธร (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย ผลการวิจัย พบว่า นักท่องเที่ยวชาวจีนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๙,๙๓๑ หยวนขึ้นไป พฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นปัจจัยผลักดันในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทยคือ การมีประสบการณ์ในการมาเยือนประเทศไทยแล้วอย่างน้อย ๑ ครั้ง วางแผนการเดินทางท่องเที่ยวทุกอย่างด้วยตนเองและเดินทางกับบริษัททัวร์ในระดับที่ใกล้เคียงกัน มีเพื่อนหรือญาติเป็นผู้ร่วมเดินทางท่องเที่ยว มีค่าใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยวประมาณ ๕,๙๙๑ -๑๑,๙๗๐ หยวน ค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยวผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต มีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวคือ เพื่อการพักผ่อนวันหยุด โดยต้องการไปแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในภาคตะวันออกและภาคใต้เมื่อมาเยือนประเทศไทย ส่วนปัจจัยดึงดูดที่มีอิทธิพลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย คือ อาหารไทย วัฒนธรรมไทย ความงดงามของธรรมชาติ ทะเล และชายหาดที่สวยงาม และความพร้อมของข้อมูลการท่องเที่ยวตามลำดับ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ระดับเห็นด้วยระดับมาก จากการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า นักท่องเที่ยวชาวจีนที่มีอายุ ระดับการศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน จะมีปัจจัยผลักดันในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทยต่างกัน และยังพบว่า นักท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมที่ต้องการจะทำเมื่อมาเยือนประเทศไทยแตกต่างกัน จะมีค่าเฉลี่ยคะแนนความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยดึงดูดในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕^{๔๑}

ผลศึกษาของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๕๕) เรื่อง แผนพัฒนาการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๕๔ – ๒๕๕๘ จากผลการศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทย ๔๐๐ คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๔๐๐ คน ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๕ อายุระหว่าง ๒๑-๓๐ ปี ร้อยละ ๓๕.๐ สถานภาพโสดร้อยละ ๖๔.๘ นับ

^{๔๐} อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, บริษัท, โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการเดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๘ – ๕๙.

^{๔๑} แสงเดือน รตินธร, ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย, รายงานวิจัย, วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.) (ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕) : ๘๔ - ๑๐๔.

ถือศาสนาพุทธร้อยละ ๙๒.๒ อาชีพนักเรียนหรือนักศึกษาร้อยละ ๒๖.๘ รองลงเป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัวร้อยละ ๒๑.๔ และพนักงานบริษัทเอกชน ร้อยละ ๒๑.๑ ซึ่งมีรายได้ประมาณเดือนละ ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๒๘.๐ และ ๑๐,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๒๗.๐ จบการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาตรีร้อยละ ๕๔.๔ เป็นคนที่มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๕๓.๒ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เดินทางกับครอบครัวหรือญาติร้อยละ ๓๔.๖ รองลงมาคือ เดินทางกับกลุ่มเพื่อนร้อยละ ๓๓.๐ นักท่องเที่ยวที่เดินทางคนเดียวร้อยละ ๑๐.๑ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวเดินทางกับกลุ่มทัวร์ ร้อยละ ๑.๕ เท่านั้น สำหรับที่พักระหว่างเดินทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะพักที่บ้านร้อยละ ๖๒.๑ ทั้งบ้านตนเอง บ้านเพื่อนหรือบ้านญาติ ส่วนใหญ่เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว ร้อยละ ๕๒.๙ รองลงมาคือ รถโดยสารประจำทาง ร้อยละ ๓๓.๓ ช่วงเวลาเดินทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เป็นวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ร้อยละ ๔๖.๖ และมีความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวประมาณเดือนละ ๑ ครั้ง (ค่าเฉลี่ย ๑๒.๕๔ ครั้งต่อปี) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รับทราบข้อมูลการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร จากการบอกต่อของเพื่อนและคนรู้จักร้อยละ ๒๘.๙ รองลงมาคือ จากวิทยุหรือโทรทัศน์ร้อยละ ๒๖.๓ และอินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๒๕.๘ เหตุผลสำคัญในการท่องเที่ยว คือ การพักผ่อนร้อยละ ๓๘.๘ รองลงมาคือ ไหว้พระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ร้อยละ ๒๑.๙ นักท่องเที่ยวชาวไทยร้อยละ ๑๕.๕ นิยมการใช้จ่ายใช้สอย ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจที่สามารถลดความเครียดได้ ความนิยมอันดับรองลงมาคือ การทำบุญ หรือสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ร้อยละ ๑๒.๙ การท่องเที่ยวเชิงโบราณสถานและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมร้อยละ ๑๑.๒ และการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาอาหารอันอร่อยรับประทาน ร้อยละ ๑๑.๑ ผู้ที่นิยมการท่องเที่ยวแนวธรรมชาติและการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตมีเพียงร้อยละ ๙.๘ และ ๘.๙ ตามลำดับ อาจเนื่องจากกรุงเทพมหานครมีสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าวไม่มากนักและอาจไม่ดึงดูดใจพอ นอกจากนี้ยังพบว่า นักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อชมงานแสดงสินค้าหรือวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวิชาการมีเพียงร้อยละ ๗.๐ และ ๓.๒ ตามลำดับ ทั้ง ๆ ที่กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์รวมความรู้และวิทยาการต่าง ๆ มีการจัดนิทรรศการทางวิชาการ การจัดกิจกรรมงานเทศกาลและ งานแสดงนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง^{๔๒}

ผลงานการศึกษาของ Market Wise Ltd. (๒๕๕๕) เรื่อง โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาดหลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ ๒) จากการสำรวักนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยในภาพรวม ๑๒ ตลาด จำนวน ๓,๖๐๐ คน พบว่ามีความโน้มเอียงไปทางกลุ่มชาวต่างประเทศที่เป็นเพศชาย (๕๖%) อายุระหว่าง ๓๐-๓๙ ปี (๒๒%) สถานภาพโสด (๔๗%) และแต่งงาน/มีครอบครัว (๔๖%) ไม่มีบุตร (๓๔%) รายได้ครอบครัว

^{๔๒} มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๕๔ - ๒๕๕๘, (กรุงเทพมหานคร : กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐ - ๔๔.

ต่อเดือนน้อยกว่า US\$ ๑๕,๐๐๐ (๕๒%) อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน (๒๓%) เจ้าของกิจการ (๑๖%) นักเรียน/นักศึกษา (๑๔%) และวิชาชีพเฉพาะ (๑๓%)

ปัจจัยพื้นฐานที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสำคัญ ๕ อันดับแรกในการพิจารณาเลือกประเทศที่จะเดินทางไปท่องเที่ยว ได้แก่ ความเป็นมิตรของคนในพื้นที่ (๕๘%) ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (๕๔%) ความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว (๕๒%) ความน่าสนใจของวัฒนธรรม (๔๘%) และความน่าสนใจของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ (๔๖%) ในขณะที่ปัจจัยที่สำคัญ ๕ อันดับแรกที่นักท่องเที่ยวต่างชาติใช้พิจารณาในการเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวที่ประเทศไทย ได้แก่ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (๖๐%) ความเป็นมิตรของคนในพื้นที่ (๕๙%) ความน่าสนใจของวัฒนธรรม (๕๐%) ความคุ้มค่า/ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่สูง (๔๘%) ความน่าสนใจของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ และความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว (๔๗%) หากวิเคราะห์ถึงปัจจัยพื้นฐานในการท่องเที่ยวต่างประเทศและปัจจัยที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเลือกเดินทางมาประเทศไทยดังกล่าว จะพบว่ามีคุณลักษณะเฉพาะของประเทศไทยบางอย่างที่ถือว่าเป็นจุดสร้างความโดดเด่นเนื่องจากเป็นปัจจัยที่นักท่องเที่ยวเลือกกว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวที่ประเทศไทยมากกว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานทั่ว ๆ ไปในการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศ ซึ่งได้แก่ ความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ความเป็นมิตรของคนในพื้นที่ ความน่าสนใจของวัฒนธรรม ความคุ้มค่า/ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่สูง ความน่าสนใจของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวที่ดี และคำแนะนำ/บอกต่อจากเพื่อน/คนในครอบครัว

นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มาสัมผัสประสบการณ์ด้านความบันเทิงและอาหาร (๘๔%) ซึ่งได้แก่ การมารับประทานอาหารไทย ซื้อสินค้าท้องถิ่น/เสื้อผ้าไทย/สินค้า brand name และการท่องเที่ยวกลางคืน นอกจากนี้ ๘๓% เดินทางมาท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวทะเล/ชายหาด ป่า ภูเขา น้ำตก การล่องแพ เรือแคนู ปีนเขา และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ๗๕% เดินทางมาท่องเที่ยวด้านศิลปะ วัฒนธรรม และผู้คน ซึ่งได้แก่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ การชมเมือง การเยี่ยมชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ การสาธิตผลงานศิลปะและหัตถกรรม ๕๓% เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น การใช้บริการ Spa & Wellness การเข้ารับการรักษาพยาบาล และการทำบุญ/แสวงบุญ/ปฏิบัติธรรม ๓๓% มาทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ดำน้ำ ดิกอล์ฟ และร่วมเทศกาล/งานประเพณีของไทย ทั้งนี้ จากกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวต่างชาติมาทำที่ประเทศไทย พบว่า มีกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวค่อนข้างชอบ ได้แก่ การท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยเฉพาะทะเลและชายหาด มีนักท่องเที่ยวมากกว่าครึ่งหนึ่งที่ทำกิจกรรมเหล่านี้แล้วรู้สึกว่าเป็นกิจกรรมที่ตนเองชอบ โดยนักท่องเที่ยวต่างชาตินิยมเดินทางมาท่องเที่ยวและทำกิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ภาคกลางและภาคตะวันออกมากที่สุด ๘๓%

อาทิ กรุงเทพฯ และพัทยา ตามด้วยภาคใต้ ๕๖% อาทิ ภูเก็ต กระบี่ เกาะพัง เกาะสมุย สุราษฎร์ธานี หัวหิน ชะอำ และภาคเหนือ ๓๑% อาทิ เชียงใหม่ เชียงราย และหาวีเคราะห์นักท่องเที่ยวจำแนกตามปัจจัยผลักดันในการเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย จะพบว่าสำหรับกลุ่มที่ต้องการการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ ต้องการการหลุดพ้น และใช้เวลาร่วมกันกับผู้อื่น มีแนวโน้มที่จะไปที่จังหวัดภูเก็ตมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในขณะที่เดียวกันสำหรับกลุ่มที่ต้องการการเรียนรู้/ค้นหา มีแนวโน้มจะไปที่จังหวัดเชียงใหม่มากกว่ากลุ่มอื่น และหาวีเคราะห์จำแนกตามกลุ่มนักท่องเที่ยว พบว่ากลุ่ม First visit มีแนวโน้มจะไปที่จังหวัดภูเก็ตมากกว่ากลุ่ม Revisit ในขณะที่กลุ่ม Revisit มีแนวโน้มไปที่พัทยา/ชลบุรี และหัวหิน/ชะอำมากกว่ากลุ่ม First visit

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ระดับความพึงพอใจโดยรวมต่อการท่องเที่ยวในประเทศไทยในระดับสูงที่ค่าเฉลี่ย ๔.๓๒ (จากคะแนนเต็ม ๕) โดยมีนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจกับการท่องเที่ยวในประเทศไทยถึงพึงพอใจมากที่สุดที่ ๘๘% และในทางตรงกันข้ามมีนักท่องเที่ยวที่ไม่พึงพอใจถึงไม่พอใจมากที่สุดที่ ๔% โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความพึงพอใจในระดับสูงในด้านความมีน้ำใจไมตรี และการต้อนรับที่ดีของคนไทยที่ค่าเฉลี่ย ๔.๒๘ และความน่าสนใจของสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๔.๑๕ ในทางตรงข้าม ประเด็นที่นักท่องเที่ยวยังพึงพอใจในระดับที่ไม่สูงมากนัก ได้แก่บริการด้านการท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๓.๙๘ และความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๓.๙๔ ส่วนประเด็นที่นักท่องเที่ยวค่อนข้างไม่พึงพอใจจะเป็นในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวที่ค่าเฉลี่ย ๓.๘๖ ส่วนประเด็นด้านความน่าสนใจของสถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยว ในรายละเอียดพบว่า สิ่งที่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ในระดับที่สูง ได้แก่ อาหารไทย สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ/Spa & Wellness และสถานที่ซื้อสินค้า ในขณะที่สิ่งที่สร้างความพึงพอใจกับนักท่องเที่ยวได้เพียงระดับปานกลาง ได้แก่ ความหลากหลายของสถานที่และกิจกรรมท่องเที่ยว การเป็นประเทศที่มีความเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวกับครอบครัว/เด็ก การให้ประสบการณ์ความเป็นไทยแท้ และสิ่งที่นักท่องเที่ยวค่อนข้างไม่พึงพอใจ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และการแสดงออกถึงการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและการรักษาธรรมชาติ^{๔๓}

๒.๕.๒ กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยกลยุทธ์ทางการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการระหว่าง

^{๔๓} MarketWise Ltd., โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาดหลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), ๒๕๕๕), หน้า ๒ - ๑๕.

นักท่องเที่ยวกับผู้ให้บริการหรือผู้ประกอบการ ทั้งนี้ การทำตลาดการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งนั้นมีความแตกต่างกันบริการที่นักท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งสามารถจับต้องได้ หรือไม่สามารถจับต้องได้ ซึ่งโดยขั้นตอนการตลาดและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวคำนึงถึงปัจจัย ดังต่อไปนี้

๑) ผลลัพธ์ที่จะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ก่อนการพัฒนาการตลาดทางการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการหรือผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวควรทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่วนมากเน้นที่ความรู้ ความประทับใจ ความสุนทรีย์ ประสพการณ์ ฯลฯ ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรมีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ และสนองความต้องการสูงสุด ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจะผลักดันการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งจากการโฆษณาปากต่อปาก และการกลับมาเยือนอีกครั้ง นอกจากนี้ การสร้างตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Branding) เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน มีอัตลักษณ์และมีศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดความสนใจและชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยี่ยมชม

๒) การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การส่งเสริมการตลาดเป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวรับรู้ และสนใจเยือนแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การส่งเสริมการตลาด เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อ โฆษณา การประชาสัมพันธ์ หรือ การพูดแบบปากต่อปากเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการท่องเที่ยว การนำเสนอที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยั่งยืน อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการจัดนิทรรศการภาพถ่าย การใช้สื่อมัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์เพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวคิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบเนื่องต่อไป (Gowdy, ๑๙๙๙) ซึ่งการเลือกใช้สื่อประชาสัมพันธ์จะนำจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนวิธีในการดำเนินชีวิตเป็นจุดขาย (Brand Idea) และสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว (Brand Communication) เพื่อสร้างการรับรู้ (Brand Awareness) และสัมผัสประสบการณ์ (Brand Experience) จนเกิดเป็นกระบวนการท่องเที่ยว^{๔๔}

จากผลการศึกษากรณีศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว ในงานศึกษาของ วรสิกา อังกูร และคณะ (๒๕๔๗) เรื่อง ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ พบว่า วัดพระเชตุพนจัดเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรก และเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้

^{๔๔} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรันยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๓.

ในด้านต่างๆ แล้ว ยังมีการนำความรู้ทางธรรมสอดแทรกไปควบคู่กับองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างกลมกลืน ทั้งวิธีการในการเรียนรู้ยังมີลักษณะเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่ครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือมีทั้งการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนผู้สอน การศึกษาโดยใช้วิธีจากการชมของจริง การศึกษาผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อวัสดุการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์จริง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและได้รับความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมอย่างแท้จริง รูปแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้มี ๔ รูปแบบ คือ ๑) การจัดทัศนศึกษานำชมวัด ๒) หอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต.วัดพระเชตุพน ๓) ศิลาจาริก ๔) ๘ หมวด ๔) โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ ซึ่งจากการศึกษาพบปัญหาในการจัดการแหล่งเรียนรู้ คือ ปัญหาด้านข้อมูล บุคลากร ทักษะ และเทคนิควิธีในการถ่ายทอด การดูแลรักษาองค์ความรู้ที่จารึกอยู่ตามโบราณสถาน และด้านสถานที่ และได้มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการเตรียมความพร้อมในการจัดวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ครบองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ความพร้อมทางกายภาพ ความพร้อมในเชิงนโยบาย ความพร้อมด้านบุคลากร และความพร้อมด้านการบริหารจัดการ^{๔๕}

และงานศึกษาของ จริยญา ณ พิบูล และวราวิชต์ มัธยมบุรุษ (๒๕๕๕) เรื่อง การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่าจังหวัดเชียงรายมีศักยภาพในด้านกายภาพ ด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติ และด้านการบริหารและการจัดการ จากการวิเคราะห์ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววนั้น สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย คือ พัฒนาการหรือเส้นทางการคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล อนุรักษ์ความสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติหรือการคงรักษาสภาพดั้งเดิมเพื่อให้เกิดคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษา ไม่ทำลายความสวยงามของธรรมชาติ มีอุปกรณ์รองรับของปริมาณขยะที่เพียงพอ และออกแบบให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ควรมีการจัดการด้านคุณภาพอากาศ และไม่สร้างความรำคาญในแหล่งท่องเที่ยว สร้างความพึงพอใจในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว รักษาความงดงามด้านศิลปวัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สร้างความมีเอกลักษณ์เฉพาะตนของแหล่งท่องเที่ยว ดูแลให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และมีเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง จัดเตรียมเอกสาร

^{๔๕} วรสิกา อังกูร และคณะวิจัย, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗).

เผยแพร่ที่กล่าวถึงการอนุรักษ์และรักษาแหล่งท่องเที่ยว การมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้ข้อมูลในการท่องเที่ยวที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว^{๔๖}

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๐) ดำเนินการโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีหลักการดำเนินการที่สำคัญ ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑. การเร่งพัฒนา บุคลากร พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของเอกชนเพื่อที่จะรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่สภาพเดิมอย่างยั่งยืน

๒. การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวแหล่งมรดก การท่องเที่ยวศิลปะ การท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง การท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

๓. การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก การวางแผนด้านความปลอดภัย สุขอนามัย และสวัสดิการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย

๔. การส่งเสริมความเชื่อมโยง ความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน เพื่อที่จะสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวพัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว รวมถึงการประชาสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ^{๔๗}

อย่างไรก็ตาม กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ควรมีการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง และความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวนั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สภาพภูมิทัศน์ และวิถีชีวิต นอกจากนี้ ประเด็นของความพร้อมทางด้านความสะดวก ซึ่งรวมถึงทั้งความสะดวกในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการใช้พื้นที่และการกำหนดศักยภาพรองรับแหล่งท่องเที่ยว ในการกำหนดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวนั้น ประเด็นสำคัญ คือ ต้องสามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การกำจัดขยะ ระบบสื่อสารคมนาคม ลานจอดรถ ที่พักโรงแรม ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึกให้พอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวน

^{๔๖} จริญญา ณพิกุล และวราวิชต์ มัธยมบุรุษ, การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย, รายงานวิจัย, (พะเยาวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕) : ๑๖๗ – ๑๗๕.

^{๔๗} กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐). [เอกสารเผยแพร่].

นักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการประเมินผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสม คือ การประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้ การสร้างหลักเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน (Butler, ๑๙๙๙) โดยหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบนั้นแบ่งเป็นผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผลกระทบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม และผลกระทบต่อการเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ ผลกระทบต่อการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่สมดุล และแนวทางการจัดการเพื่อควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การก่อให้เกิดผลประโยชน์สุทธิที่สูงสุดต่อพื้นที่

นอกจากนี้ ขั้นตอนการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ควรจะรวมถึงการฝึกอบรมคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ให้รับรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้การพัฒนาศักยภาพ การให้ความรู้ และการฝึกอบรม เพื่อให้บุคลากรมีความรู้และแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับว่าเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

การจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน โดยทั่วไปแล้วจะสามารถสรุปโครงสร้างองค์กรและการจัดการสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจะมุ่งเน้นที่ประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต้องนำการท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจในท้องถิ่น เพื่อที่จะร่วมกันหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ที่จะเป็นจุดประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่นเพื่อที่จะร่วมกันวิเคราะห์ หรือแก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกันเป็นอีกแนวทางที่มีความจำเป็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนอีกด้วย^{๔๔}

ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาการปรับปรุงหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นมีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นหรือไม่ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (๒๕๕๐) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการพิจารณาและการกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

^{๔๔} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรันยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, Executive Journal, (October – December ๒๐๑๒): ๑๔๔ – ๑๔๕.

๑) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ความสำคัญทางลัทธิและศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิต

๒) ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง ระยะเวลามาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

๓) สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่างๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์และการรักษาความปลอดภัย

๔) สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศระบบนิเวศและสภาพอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

๕) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ข้อจำกัดทางด้านบริการ สาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

๖) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวและจำนวน นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ จารุจน์ กลิ่นดีปสี (อ้างถึงใน วิภา ศรีระทุ, ๒๕๕๑) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการ พิจารณาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ที่ครอบคลุมองค์ประกอบ ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะ หรือมีความเป็นเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์โบราณ วัตถุสถานที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น รวมทั้งต้องมีปัจจัยอื่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะภูมิทัศน์ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

๒) ด้านการจัดการ คือ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆและการจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ

๓) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ คือ การพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม

๔) ด้านการมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแล แหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง และประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจหรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

ดังนั้น ในการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา ๘ ด้าน ได้แก่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ข้อจำกัดในการรองรับ นักท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม ความมีชื่อเสียง กิจกรรมท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน

๒.๖.๑ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว

กุลวรา สุวรรณพิมล (๒๕๔๘: ๑๖๔-๑๖๕) ได้อธิบายถึงแผนเจ็ดนำเที่ยวและเส้นทางท่องเที่ยวควรจะเน้นปัจจัยเหล่านี้

๑. เส้นทางท่องเที่ยวต้องเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวในขณะนั้น ซึ่งพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

๒. เส้นทางท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก และมีมาตรฐานเทียบเท่ากับสถานที่อื่น ๆ

๓. เส้นทางท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดกับนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย และทุกกลุ่มรายได้ และต้องค้นหากับจุดที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากกว่า

๔. เส้นทางท่องเที่ยวต้องมีระยะทางที่ไกลพอสมควร มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว

๕. เส้นทางท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงอากาศที่ดี ปลอดภัยตลอดเวลา เส้นทางท่องเที่ยวหมายถึง ถนน แม่น้ำ คลอง ทางเท้าที่ใช้เป็นทางสัญจรของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นระบบโครงข่ายที่ใช้เชื่อมส่วนต่าง ๆ ของเมืองเข้าไว้ด้วยกัน มีเส้นทางสายหลักและเส้นทางสายรอง โดยเส้นทางดังกล่าวต้องทำขึ้นมาอย่างชัดเจนเพียงพอให้ นักท่องเที่ยวหรือ ผู้มาเยี่ยมเยือนหรือผู้อยู่อาศัยในเมือง สามารถเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญในเมืองได้

เส้นทางท่องเที่ยว (Tourism Route) เป็นแนวทางการสัญจรที่กำหนดขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถพบเห็นหรือเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวและจุดที่น่าสนใจต่าง ๆ ได้ง่าย สะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้น ซึ่งเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวอาจเป็นการใช้เส้นทางร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของคนท้องถิ่น หรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาใหม่เฉพาะเป็นพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยวก็ได้

(๑) การพิจารณากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวจะต้องสำรวจ สังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว รวมถึงแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งควรเริ่มต้นจากการพิจารณาตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ แล้วจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้อย่างไรบ้าง

(๒) การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรจบ เส้นทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะจัดในลักษณะที่เป็นการสัญจรระบบวงจรจบ เนื่องจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินไปตลอดเส้นทาง โดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิม ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อและเสียเวลา

จากผลการสำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนของ กรวรรณ สังขกร (๒๕๕๕) เรื่อง แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่ พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีความได้เปรียบทางด้านภูมิประเทศที่สวยงาม ภูมิอากาศเย็นสบาย มีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย มีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ รวมถึงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงทำให้ภาคเหนือตอนบนมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวและพักผ่อน แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวกระจายอยู่ใน

๑) จังหวัดเชียงใหม่ ๑๖๓ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณตัวเมืองเชียงใหม่ และข้างเคียง โดยส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ แหล่งท่องเที่ยวที่เด่นได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดอุโมงค์ หอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ สวนสัตว์เชียงใหม่ พระตำหนักดาราภิรมย์ น้ำตกแม่สา ปางช้างแม่สา สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ถ้ำหลวงเชียงดาว ดอยอ่างขาง หมู่บ้านท่าร่มบ่อสร้าง น้ำพุร้อนสันกำแพง อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

๒) จังหวัดลำพูน พบแหล่งท่องเที่ยว ๕๘ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่เด่นเป็นประเภทประวัติศาสตร์และศาสนา ได้แก่ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองหริภุญชัย วัดจามเทวี กู่ช้าง - กู่ม้า วัดพระพุทธบาทตากผ้า โบราณสถานเกาะกลาง

๓) จังหวัดลำปาง พบทั้งหมด ๖๑ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่เด่น ๆ คือ ชุมชนท่ามะโอ กาดกองต้า (ตลาดกองต้า) ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน เขื่อนกิ่วลม วัดพระธาตุลำปางหลวง เขื่อนแม่เมายะ

๔) จังหวัดพะเยา พบแหล่งท่องเที่ยว ๕๒ แห่ง ที่เด่นได้แก่ กว๊านพะเยา วัดศรีโคมคำ วัดพระจำนงค์ดิน ศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ และวัดท่าฟ้าใต้

๕) จังหวัดเชียงราย พบแหล่งท่องเที่ยวมากถึง ๑๘๙ ส่วนมากตั้งอยู่ในตัวเมืองเชียงราย และข้างเคียงส่วนใหญ่เป็นวัด ได้แก่ อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งราย วัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ ดอยแม่สลอง ภูชี้ฟ้า วัดร่องขุน พระธาตุดอยตุงและพระตำหนักดอยตุง เมืองโบราณเชียงแสน

๖) จังหวัดแพร่ พบแหล่งท่องเที่ยว ๓๑ แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณตัวเมืองแพร่และข้างเคียง ได้แก่ วัดพระธาตุช่อแฮ วัดจอมสวรรค์ วัดพระธาตุจอมแจ้ง บ้านประทับใจ บ้านทุ่งโฮ้ง แพะเมืองผี

๗) จังหวัดน่าน พบแหล่งท่องเที่ยว ๓๙ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตั้งอยู่เป็นกลุ่มในบริเวณตัวเมืองน่านและข้างเคียง ที่เด่นได้แก่ วัดพระธาตุช้างค้ำ วัดภูมินทร์ วัดหัวข่วง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน วัดพระธาตุแช่แห้ง อุทยานแห่งชาติดอยภูคา

๘) จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบแหล่งท่องเที่ยว ๘๑ แห่ง แหล่งท่องเที่ยวที่เด่น ได้แก่ วัดพระธาตุดอยกองมู วัดจองคำ – วัดจองกลาง เมืองปาย พิพิธภัณฑ์ทหารญี่ปุ่นขุนยวมทุ่งบัวตอง ดอยแม่เหาะ^{๔๙}

ในงานศึกษาของ สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ (๒๕๕๐) เรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้ พบว่า แนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้เสนอออกเป็น ๓ แนวทาง คือ

๑. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว
๒. แนวทางการพัฒนาตลาดท่องเที่ยว
๓. แนวทางการพัฒนาด้านความพร้อมทางการท่องเที่ยว

๔. สำหรับการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมียุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในภาคอีสานตอนใต้ ๓ แนวทาง ดังนี้

๔.๑ การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางสัญจรโบราณของชาวเขมร ซึ่งในสมัยโบราณพาหนะที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ ได้แก่ วัว ม้า และช้าง

๔.๒ การเดินทางท่องเที่ยวตามรอยการจารกรรมโบราณวัตถุเขมร ซึ่งเป็นการจำลองเส้นทางการขนส่งโบราณวัตถุเขมรออกนอกประเทศ ดังที่ทราบภาคอีสานใต้ของประเทศไทย ถือว่าเป็นเส้นทางหนึ่งที่นักจารกรรมนิยมลักลอบขโมยโบราณวัตถุผ่านทางมา

๔.๓ การเดินทางท่องเที่ยวตามเส้นทางจาริกแสวงบุญ ซึ่งปรากฏศาสนสถานที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันระหว่างศาสนสถานในภาคอีสานใต้ของประเทศไทยกับศาสนสถานในสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย^{๕๐}

จากผลงานการศึกษาของ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ (๒๕๕๔) ได้สรุปเส้นทางที่เหมาะสมในการท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ๓ เส้นทางด้วยกัน ได้แก่ ๑) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา) ๒) เส้นทางสายมหานคร (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่บริเวณเขตกรุงเทพมหานครชั้นในที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร) ๓) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน (เส้นทางเชื่อมประสานวัด ชุมชนและวัฒนธรรม)^{๕๑}

^{๔๙} กรวรรณ สังขกร, แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่, หน้า ๑.

^{๕๐} สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ, แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า จ.

^{๕๑} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ, “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”, ประชาคมวิจัย, (ฉบับที่ ๙๕ ปีที่ ๑๖ เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔) : ๕๑.

งานศึกษาของ เกศรา สุกเพชร และ วารัตต์ มัธยมบุรุษ (๒๕๕๕) เรื่อง การพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา พื้นที่การไฟฟ้า ฝ้ายผลิตแม่เมาะและชุมชนรอบ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า สถานที่ท่องเที่ยวของ เหมืองแม่เมาะ ควรเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยเฉพาะห้องน้ำ สถานที่ พัก เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติโดยรอบบริเวณเหมืองแม่เมาะ และทุ่งดอกบัวตอง สำหรับข้อมูล ที่เหมาะสมมีองค์ความรู้เพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ ย่อมส่งผลทำให้นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนิยมมาศึกษาหาความรู้พร้อมกับการพักผ่อน และควรมีแนวทางการพัฒนาการ ท่องเที่ยวแบบองค์รวมสามารถใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวให้ได้หลายมิติมากกว่าตอบสนอง นักท่องเที่ยวกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเน้นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และอาศัยการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก แก่นักท่องเที่ยว ที่ไม่ต้องไปทำลายธรรมชาติ (เส้นทางท่องเที่ยว) พร้อมทั้งการให้ข้อมูลที่มี ความหลากหลายมากกว่า และมีข้อมูลเชิงลึก รวมทั้งเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวทุกประเภท^{๕๒}

ในงานการศึกษาของ อนุกุล ศิริพันธ์ และคณะ (๒๕๕๕) เรื่อง การศึกษาและสร้างรูปแบบ เส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างและ ทดลองเส้นทางท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ศึกษาข้อมูลประวัติของวัด ทั้งหมด ๑๒ แห่ง คือ วัดศรีรองเมือง วัดปงสนุก วัดแสงเมืองมา วัดหัวขวง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดป่า ฝาง วัดศรีชุม วัดบุญวาทย์และวัดเกาะวรุณาราม ได้แบ่งและจัดกลุ่มความสำคัญตามรูปแบบ ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็น ๓ กลุ่ม คือกลุ่มวัดของชาวพม่า - ไทใหญ่ กลุ่มวัดของคนพื้นเมือง และกลุ่มวัดที่ผสมทั้งวัดพื้นเมืองและวัดพม่า-ไทใหญ่ และได้ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อ ทดลองเส้นทางกับกลุ่มผู้ประกอบการ มัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยว และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน

จากการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อนำไปทดลอง คณะวิจัยยังศึกษารวมไปถึง โบราณ วัตถุอื่น ๆ ที่มีความสำคัญที่ของวัด เช่น ชุมมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เสาถ้ำคัน หาม สัตตภัณฑ์ ธรรมาสน์ จากการที่ตัวแทนชุมชนของวัดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทดลองเส้นทาง และได้นำผลของการทดลองเส้นทางท่องเที่ยวมาปรับ เพื่อสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวอีกครั้ง หลังจากทำการทดลองเส้นทางและปรับเส้นทางท่องเที่ยว ทั้งวัดแบบพื้นเมือง และวัดแบบพม่า- ไทใหญ่ ทั้งหมดสามารถเดินทางชมทั้ง ๙ วัด ภายใน ๑ วัน และสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) โดย ใช้ชื่อว่า “๙ พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่” ผลจากการทดลองเส้นทาง การท่องเที่ยว ดังกล่าว เป็นเส้นทางที่สามารถเที่ยวได้สะดวก เนื่องจากวัดทั้งหมดอยู่ภายในเขตอำเภอ

^{๕๒} เกศรา สุกเพชร และ วารัตต์ มัธยมบุรุษ, การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างมี ส่วนร่วม สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา พื้นที่การไฟฟ้าฝ้ายผลิตแม่เมาะและชุมชนรอบจังหวัดลำปาง, รายงานวิจัย, (พะเยาวิจัย ๑ กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕) : ๑๕๙ – ๑๖๖.

เมือง สะดวกในการเที่ยวชม จึงได้ออกแบบเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) ที่มีโปรแกรมท่องเที่ยว ทั้ง ๓ โปรแกรมให้นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้ตามความเหมาะสม และแยกเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) เป็นภาษาไทย ๑ ฉบับ และภาษาอังกฤษ ๑ ฉบับ^{๕๓}

ผลงานวิจัยได้ถูกนำไปต่อยอดเป็นโครงการมัคคุเทศก์น้อย โดยวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ซึ่งเริ่มโครงการปลายปี ๒๕๕๒ ถึงปัจจุบัน ทางวัดมีการอบรมให้เฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์ ซึ่งมีมัคคุเทศก์น้อยจะบริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการคนบรรยายเฉพาะวันหยุด นอกจากนี้ โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรนำข้อมูลจากงานวิจัยไปประกอบการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ตามข้อกำหนดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ทำให้นักเรียนได้รู้จักและเห็นคุณค่าของวัดมากขึ้น

๒.๖.๒ การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในงานศึกษาของ ศิริจรรยา ประพุดติกิจ (๒๕๕๓) เรื่อง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด เพื่อจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากผลการศึกษาพบว่า การประเมินแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด ๑๒ แห่ง ดังนี้ ๑) แหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้แก่ วัดบุปผาราม วัดโยธานิมิต ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง วัดไผ่ล้อม โบราณสถานจวนเรชิตังกัมปอต ย่านตลาดเก่าริมคลองบางพระ ๒) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน น้ำตกสะพานหิน หาดลานทราย สถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ ๔ (ตราด) ล่องแก่งคลองห้วยแร้ง ๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านห้วยน้ำขาว จากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวโดยรวมมีศักยภาพในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความคิดเห็นต่อศักยภาพด้านศิลปวัฒนธรรม และ ด้านธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก โดยมีผลคะแนนเฉลี่ย ๓.๖๐ และ ๓.๕๕ ตามลำดับ เมื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยจำแนกตามสถานที่ท่องเที่ยว พบว่า ล่องแก่งคลองห้วยแร้ง มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก จากนั้นนำผลการวิจัยมาจัดเส้นทางจำนวน ๔ เส้นทาง เส้นทางท่องเที่ยวที่ ๑ ได้แก่ วัดบุปผาราม สถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ ๔ (ตราด) และล่องแก่งคลองห้วยแร้ง เส้นทางท่องเที่ยวที่ ๒ ได้แก่ วัดไผ่ล้อม ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง โบราณสถานจวนเรชิตังกัมปอต และ วัดโยธานิมิต เส้นทางท่องเที่ยวที่ ๓ ได้แก่ หาดลานทราย สวนผลไม้บ้านห้วยน้ำขาว และศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน เส้นทางท่องเที่ยวที่ ๔ ได้แก่ วัดบุปผาราม ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ตลาดเก่าริมคลองบางพระ สถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ ๔

^{๕๓} อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ, การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, (วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง, ๒๕๕๕), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๑.

(ตราด) ผลการวิเคราะห์ พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวที่ ๔ มีจุดแข็งมากที่สุด โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกในการเข้าถึง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ รองลงมา คือ เส้นทางท่องเที่ยวที่ ๑, ๒ และ ๓ โดยมีจุดอ่อน คือ แหล่งท่องเที่ยวมีป้ายบอกทางแหล่งที่อยู่น้อย และขาดการจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โอกาส คือ แหล่งท่องเที่ยวในแต่ละเส้นทางสามารถเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวแห่งอื่น ตลอดจนสามารถพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุปสรรค คือ ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ข้อจำกัดด้านเวลา ตลอดจนขาดบุคลากรด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการขาดงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ คือ ๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว ๒) ควรเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์เพื่อขยายจำนวนนักท่องเที่ยว ๓) นำเส้นทางทั้ง ๔ เส้นทางมาปรับปรุง และพัฒนาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอำเภอเมือง จังหวัดตราด^{๕๔}

ผลงานการศึกษาของ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น (๒๕๕๓) เรื่อง การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทยมีจุดแข็งในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และมีการบริการในระดับสากล ส่วนจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดบกพร่องของการให้บริการบางส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ เช่น จุดพักรถไม่เพียงพอ เป็นต้น และประสิทธิผลของการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวได้รับแบ่งเป็นประสิทธิผลตาม ๘ มาตรฐานการบริการ มีค่าเฉลี่ยระดับประสิทธิผลอยู่ในระดับดีมากที่สุดทุกมาตรฐาน และมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๓.๓๑ หมายถึง ดีมากที่สุด ส่วนระดับประสิทธิผลของการบริการในภาพรวมที่นักท่องเที่ยวได้รับ ได้แก่ ค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริหารงานภายในแหล่งท่องเที่ยวและการเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๓.๓๒ หมายถึง ดีมากที่สุดเช่นเดียวกัน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยมีข้อเสนอแนะระดับแหล่งท่องเที่ยว ระดับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนระดับการบริโภคการท่องเที่ยว และระดับการพัฒนาทางวิชาการ^{๕๕}

การศึกษาของ ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิ่น (๒๕๕๔) เรื่อง สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน พบว่า ภาคเหนือตอนบนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความได้เปรียบของธรรมชาติ เช่น ภูเขาที่สวยงามและสลับซับซ้อน วัฒนธรรม

^{๕๔} ศิริจรรยา ประพุดติกิจ, การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓).

^{๕๕} ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น, การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย, วารสารเทคโนโลยีภาคใต้ (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๑ - ๑๖.

ล้านนา ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์กระจายทั่วไป ซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหลังไหลเข้ามาเยี่ยมเยือนภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ที่ตั้งของภาคเหนือสามารถเชื่อมโยงการคมนาคมกับประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของอนุภูมิภาคประเทศลุ่มแม่น้ำโขงได้

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวภาคเหนือ เป็นจุดเชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนบน และสามารถเชื่อมต่อไปยังหลวงพระบาง ของสปป. ลาว พื้นที่ท่องเที่ยว ๔ ส่วนหลักคือ ๑) แหล่งท่องเที่ยวในตัวเมือง จุดเด่นคือวัดพระธาตุดอยสุเทพ ถนนคนเดิน ไนท์บาซาร์ ถนนวัวลาย ๒) แหล่งท่องเที่ยวทางทิศเหนือ ประกอบด้วยปางช้าง น้ำตกแม่สา สวนกล้วยไม้ ถ้ำเชียงดาว ๓) แหล่งท่องเที่ยวทางทิศตะวันออก เป็นแหล่งซื้อสินค้าที่ระลึก เช่น ร่มบ่อสร้าง เครื่องเงิน ผ้าไหม อัญมณี เครื่องหนัง ๔) แหล่งท่องเที่ยวทางทิศใต้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่ ดอยอินทนนท์ น้ำตกแม่กลาง น้ำตกแม่ยะ นอกจากนี้สามารถซื้อของที่ระลึก เช่น ผ้าฝ้ายทอมือจอมทอง ผ้าฝ้ายตีนจกแม่แจ่ม ไม้แกะสลักบ้านถาว

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมสูง ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวสูงโดยเฉพาะที่อำเภอปาย การท่องเที่ยวที่อำเภอปายเป็นลักษณะกิจกรรมการพักผ่อน รูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่ก็มีความสะดวกสบาย แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดเด่นในด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมและธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีปอยส่างลอง วิถีชีวิตของชนเผ่ากะเหรี่ยงคอยาว ทะเลหมอกทุ่งดอกบัวตอง ภูโคลน นอกจากนี้จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังมีสินค้าหัตถกรรม จักสานเรอโค๊ะ ผ้าทอชนกะ และเมล็ดกาแฟที่มีชื่อเสียง

สถานการณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์อุทกภัย ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่จองล่วงหน้า ได้ยกเลิกการเดินทางมาท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ก็ได้รับการชดเชยจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้ประสบอุทกภัยอพยพขึ้นมาพัก ทำให้การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ไม่ได้รับผลกระทบมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งได้รับผลกระทบมากกว่า

แนวโน้มการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน คาดการณ์ประมาณกลางเดือนธันวาคม หรือหลังสถานการณ์อุทกภัยของประเทศ คาดว่าภาครัฐบาลจะมีการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยเน้นเรื่องการท่องเที่ยวภายในของประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการประชาสัมพันธ์จัดงานมหกรรมพืชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติราชพฤกษ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ทำให้ดึงดูด

นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มขึ้นและมีแนวโน้มจะไปท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือเพิ่มขึ้น^{๕๖}

งานศึกษาวิจัยของ วีระพล ทองมา และคณะ (๒๕๕๔) เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการประเมินศักยภาพของชุมชนทำให้ทราบว่าชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านยาง) นั้นมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์โรงงานหลวงที่ ๑ (ฝาง) ซึ่งถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living SITE Museum) โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนและคนภายในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการนำเสนอเรื่องราวประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา ความรู้ และประสบการณ์ผ่านทางนิทรรศการ วัตถุที่สะสมมาตั้งแต่อดีต หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงอนุรักษ์ควบคู่ไปกับ “โรงงานสี่เขียว” ที่สร้างขึ้นตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ที่ปรารถนาให้พิพิธภัณฑ์ในชุมชนบ้านยางเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่เชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมนั่นเอง ชุมชนชาวจีนยูนานบ้านยางยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและค่านิยมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่จำเป็นที่จะต้องเดินทางไปไกลถึงประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่สามารถศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านยางแห่งนี้ ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือน การแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียน หรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนบ้านยาง ยังได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้ความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อ โดยเฉพาะศาลเจ้า เจ้าแม่กวนอิม พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกกียูนาน ขาหมูหมั่นโถและไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ามีส่วนร่วมในระดับมากในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทางความคิด (ความเชื่อและค่านิยม) และวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน) ส่วนด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาหารและพืชสมุนไพร) รวมทั้งด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ (ศิลปะและหัตถกรรม) นั้นผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น นอกจากนี้ผลการวิจัยเกี่ยวกับการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างผลการประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านยางโดยใช้ X^2 - test นั้นพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กัน

^{๕๖} ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลั่น, สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน, รายงานวิจัย, (ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

ทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ระบุว่าชุมชนชาวจีนยูนนานในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประชาชนภายในชุมชน^{๕๗}

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) พบว่า ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๕๕.๔) มาจากภาคเหนือ รองลงมา (ร้อยละ ๑๓.๙) มาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนมาก (ร้อยละ ๓๙.๓) เป็นผู้เยี่ยมเยือนที่มาจากยุโรป รองลงมา ได้แก่ เอเชีย อเมริกา โอเชียเนีย ตะวันออกกลาง และแอฟริกา ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๕๐.๗) ต้องการมาท่องเที่ยว/พักผ่อน เช่นเดียวกับผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๘๙.๕) ต้องการมาท่องเที่ยว/พักผ่อน ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนมาก (ร้อยละ ๒๒.๐) เห็นว่าภาคเหนือมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนมาก (ร้อยละ ๓๓.๙) เห็นว่าภาคเหนือมีระยะทางไม่ไกลมาก ผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยส่วนมาก (ร้อยละ ๓๕.๐) ทราบข้อมูลการท่องเที่ยวจากเพื่อน/คนรู้จัก ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างประเทศส่วนมาก (ร้อยละ ๒๙.๑) ทราบข้อมูลการท่องเที่ยวจากบริษัทนำเที่ยว ปัญหาที่พบในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ได้แก่ ความสะอาด มลภาวะของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก/สาธารณูปโภค ความไม่ซื่อสัตย์ของผู้ให้บริการ ความปลอดภัย และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว^{๕๘}

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล (๒๕๕๔) จัดทำรายงานรายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ) จากผลการสำรวจข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางท่องเที่ยวในภาคเหนือปี ๒๕๕๔ พบว่าปัญหาด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านบริการขนส่งสาธารณะ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว คุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์ สำหรับรายละเอียดของปัญหาและข้อเสนอแนะ มีดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว

๑.๑ การเดินทางและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

^{๕๗} วีระพล ทองมา และคณะ, การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮ่องสอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔).

^{๕๘} สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๗ – ๒๖.

๑) การบริการขนส่งสาธารณะ นักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศบางส่วนที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะยังคงพบปัญหาด้านการให้บริการด้านขนส่งสาธารณะ เช่น พนักงานขายตั๋ว มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม พุดจาไม่สุภาพ รถออกไม่ตรงเวลาที่กำหนด พนักงานขับรถไม่สุภาพ ภายในรถสกปรก รถมีสภาพเก่า เป็นต้น

๒) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบางประเภท เช่น อุทยานแห่งชาติ น้ำตก/ถ้ำ ในบางพื้นที่เข้าถึงลำบาก เส้นทางเข้าขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อ ระยะทางไกล ไม่มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน ป้ายบอกทางเล็กเกินไป ทำให้เกิดความสับสนในการเดินทาง แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีลานจอดรถไม่เพียงพอ จำนวนคนที่เข้ามาท่องเที่ยวมากเกินไป ไม่มีการจำกัดนักท่องเที่ยว การจอดรถของนักท่องเที่ยวไม่มีความเป็นระเบียบ บางพื้นที่จอดรถไม่เอื้ออำนวยเบียดกัน บางแหล่งมีมิจอาชีพเข้ามาหาเงิน เช่น การล้วงกระเป๋าทูบกระจกรถ ขโมยทรัพย์สินภายในรถ เป็นต้น

๑.๒ สถานที่ท่องเที่ยว

๑) ความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว

- ปัญหาเกี่ยวกับภาชนะรองรับขยะ ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีจำนวนภาชนะรองรับขยะไม่เพียงพอและบางแห่งจัดวางภาชนะรองรับขยะไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ แหล่งท่องเที่ยวบางประเภท เช่น วัด น้ำตก พบเศษขยะบริเวณหน้าวัด น้ำตก โดยไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบจัดเก็บขยะ และบางแห่งมีถังขยะแต่ช่วงเวลาการจัดเก็บ/ถ่ายขยะไม่เหมาะสมทำให้เศษขยะล้นถังตกเรี่ยราดสกปรกและส่งกลิ่นเหม็น โดยเฉพาะเศษแก้วที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว

- ปัญหาเกี่ยวกับห้องน้ำ ในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีห้องน้ำไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่ต้องการใช้บริการ ขาดการดูแลรักษาความสะอาด และส่วนใหญ่เป็นห้องน้ำ รวมไม่แยกห้องน้ำหญิงและห้องน้ำชาย ปัญหาเกี่ยวกับร้านขายของฝาก/ของที่ระลึก ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ร้านขายของฝาก/ของที่ระลึกจำหน่ายสินค้าราคาแพง คุณภาพของสินค้าไม่ได้มาตรฐานและสินค้าบางอย่างหมดอายุ

- ปัญหาเกี่ยวกับร้านขายอาหาร/เครื่องดื่ม ในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีจำนวนร้านขายอาหาร/เครื่องดื่มไม่เพียงพอกับความต้องการ และบางส่วนจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่มในราคาที่สูงกว่าปกติ

๑.๓ คุณภาพการให้บริการของเจ้าหน้าที่ภายในสถานที่ท่องเที่ยว

สื่อที่ใช้ถ่ายทอดข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ และอุทยานประวัติศาสตร์มีจำนวนน้อย ข้อมูลไม่ชัดเจน และรูปแบบการนำเสนอบางส่วนไม่เหมาะสม นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ขาดสื่อเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวน้อยหรือได้รับข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ที่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารเป็นภาษาอังกฤษมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

๑.๔ การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ที่ทั่วถึงแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และไม่มีมีคฤศเทศก์ประจำแหล่งท่องเที่ยว^{๕๙}

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการท่องเที่ยว

ความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย (Network) หมายถึง การเชื่อมโยงของคนของกลุ่มหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงการของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายไว้หลากหลายทัศนะดังนี้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลองค์การ หน่วยงานหรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลง อย่างไม่อย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ นฤมล นิราทร ที่ได้กล่าวถึงเครือข่ายว่า การทำงานที่รูปแบบการประสานงานของกลุ่มคนหรือองค์การที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือระหว่างกันจึงอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายเป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกัน และ สนธยา พลศรี ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่ายกลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ วัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งในความหมายของเครือข่ายดังกล่าวทั้งหมดนั้นเป็นความหมายที่มีความเกี่ยวเนื่องกันกับความหมายของเครือข่ายทางสังคมซึ่ง เบรนต์ และ ไวเนอร์ต (Brandt and Weinert) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่า หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีทั้งบุคคลภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัว เพื่อให้ความช่วยเหลือบุคคลหนึ่งในสถานการณ์ปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ สอดคล้อง

^{๕๙} สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด, รายงานสถิติการท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔), หน้า ๔๒ – ๔๓.

กับแนวคิดของ เชเฟอร์ คอยเน่ และ ลาซารุส (Schaefer, Coyne and Lazarus) ที่ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งจะมีการติดต่อระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ มิทเชล (Mitchell) ที่ได้ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมไว้ว่า หมายถึงความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลหนึ่ง เช่น กลุ่มเพื่อน ลักษณะของความสัมพันธ์นี้สามารถนำมาอธิบายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคมนั้นได้ เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคม ซึ่งมีแนวคิดของนักวิชาการไทยที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก คือ พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมไว้ว่า เครือข่ายทางสังคมของบุคคลหนึ่งประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของบุคคลนั้นในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ ซึ่งรวมถึงบุคคลในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้าน เราสามารถพิจารณาเครือข่ายสังคมอย่างเป็นรูปธรรมได้โดยการมองเป็นภาพที่ประกอบด้วยจุดต่างๆ ที่มีเส้นหลายๆ เส้นโยงไปโยงมาระหว่างจุดต่างๆ เป็นตัวแทนของบุคคลรายรอบทั้งหลายที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ด้วย ส่วนเส้นโยงใยเหล่านั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โดยโครงสร้างของสมองนั้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับสูงเพื่อการมีชีวิตรอด และโครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการที่จะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ โครงสร้างทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่ง ไปเป็นเครือข่ายสังคมที่มีการโยงใยความสัมพันธ์ในทุกทิศ และได้สรุปว่า เครือข่ายทางสังคมคือ สังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยเครือข่ายสังคมจะต้องมีความสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้ และ พระมหาสุทิตย์ อาภากร ที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายนั้นได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่าการอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยา ตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร ที่มีกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันและขยายผลการดำเนินงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่มอื่น องค์กรอื่น เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสนในการรับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว เครือข่ายทางสังคม หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน จนกลายเป็นกลุ่มบุคคลขึ้นมาเพื่อสนองตอบวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งของการรวมกลุ่ม และมีการประสานเชื่อมโยงด้านข้อมูล แนวคิด วิธีปฏิบัติภายในกลุ่มทางสังคมนั้นๆ และสามารถเชื่อมโยงหรือขยายไปยังกลุ่มอื่นๆ จนกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมขนาดใหญ่ได้

๒.๗.๒ ประเภทของเครือข่าย และเครือข่ายทางสังคม

สเปท (Specth) ได้จำแนกเครือข่ายทางสังคมจากคุณภาพของความหนาแน่นได้ ๒ ประเภทดังนี้

๑. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นน้อย ได้แก่ เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย สมาชิกในเครือข่ายมีความผูกพันระหว่างกันน้อยกว่า การติดต่อระหว่างกันและกันมีอยู่ในอัตราความถี่ที่น้อย ซึ่งมีผลให้บุคคลในเครือข่ายมีความคิดเห็นและการกระทำที่แตกต่างกันออกไปมากและมีอิทธิพลต่อกันและกันน้อย

๒. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นสูง ได้แก่ ลักษณะของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรือมีกิจกรรมการปฏิสัมพันธ์อยู่ในความถี่ที่สูง ทำให้มีลักษณะความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมากและมีอิทธิพลต่อกันและกันมาก

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๗ ประการคือ

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้ เข้าใจและการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปร่วมกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างออกไป

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมารวมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์ และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้กับสมาชิก ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอที่จะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายจึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมกัน และในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่ายและควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวนราบ

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่ใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายเห็นที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างตอกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย

๖. การพึ่งพิงร่วมกัน คือการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่าย เนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

สนธยา พลศรี (๒๕๕๐: ๒๒๙-๒๔๒) ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันทั่วไป คือ

๑) แบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน โดยพิจารณาจากความซับซ้อนในการรวมตัว และขยายตัวของสมาชิกจากความซับซ้อนน้อยแล้วเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายชั้นเดียว เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกเพียงระดับเดียว โครงสร้างไม่มีความซับซ้อนมากนัก ๒) เครือข่ายหลายชั้น เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันในลักษณะของการขยายเครือข่ายออกไปหลายระดับหรือหลายชั้น ซึ่งจะมีความซับซ้อนที่หลายระดับ

๒) การแบ่งตามสภาพและบทบาทของสมาชิกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายแนวนอน (Horizontal Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายจะมีตำแหน่ง และหน้าที่ที่เหมือนกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่ต่างนำศักยภาพของตนมาใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่ ๒) เครือข่ายแนวตั้ง (Vertical Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะแตกต่างกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายสมาชิกจะมีตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป เช่น สมาชิกแกนนำ สมาชิกธรรมดา สมาชิกสมทบ เป็นต้น

๓) การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก เป็นการแบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการมารวมกันเป็นเครือข่ายของสมาชิก ซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ คือ ๑) เครือข่ายระดับบุคคลเป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ มารวมกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือญาติ เพื่อนบ้าน บุคคลที่ประกอบอาชีพเดียวกัน เป็นต้น ๒) เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์การเป็นเครือข่ายที่สมาชิกเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มหรือองค์การไม่ใช่บุคคล เช่น ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรจังหวัดสงขลา สหพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับต่างๆ เครือข่ายมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย เป็นต้น ๓) เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์การ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วย บุคคลต่างๆ กับกลุ่มหรือองค์การ ซึ่งเป็นคนละระดับกัน ๔) เครือข่ายระดับชุมชนต่างๆ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาดต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ประเทศต่อประเทศ เป็นต้น หรือสมาชิกอาจจะประกอบด้วยชุมชนขนาดเดียวกันหรือต่างขนาดก็ได้ ๕) เครือข่ายระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสถาบันประเภทเดียวกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างประเภทกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนา เป็นต้น

๔) การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับสมาชิกว่าเป็นแบบใด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ ๑) เครือข่ายรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเพียงศูนย์เดียว มีลักษณะเป็นแบบการรวมอำนาจไว้ในศูนย์กลาง สมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลางเท่านั้น หรือมีศูนย์กลางเป็นแม่ข่าย ส่วนสมาชิกเป็นลูกข่ายที่ต้องดำเนินงานตามแม่ข่าย เช่น ครูสภา สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น ๒) เครือข่ายกระจายศูนย์ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีอิสระในการดำเนินงาน แต่จะมีคณะกรรมการร่วมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง หรือประสานงานเครือข่าย ๓) เครือข่ายผสม เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้าง

ทั้งรูปแบบรวมศูนย์ และกระจายศูนย์รวมกัน กล่าวคือ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสมาชิก แต่ให้สมาชิกมีอิสระในการติดต่อประสานงานกันได้โดยตรงอีกด้วย ๔) เครือข่ายเชิงซ้อนเป็นเครือข่ายที่โครงสร้างเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถติดต่อประสานงานร่วมมือกันดำเนินงานภายในเครือข่ายได้โดยตรง โดยมีศูนย์กลางประสานงานหลายศูนย์ ๕) การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลางเป็นการแบ่งประเภทของเครือข่าย โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับศูนย์กลางของเครือข่าย แบ่งได้ ๓ ประเภทคือ

๑) เครือข่ายใกล้ชิด (Intimate Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุด เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น

๒) เครือข่ายรอง (Effective Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มเครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ญาติพี่น้องลำดับห่างๆ คนที่รู้จักคุ้นเคยทั่วไป เป็นต้น

๓) เครือข่ายขยาย (Extended Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งบุคคลผู้เป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์โดยผ่านบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

๔) การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากจำนวนของสมาชิกที่รวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม (Total Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกเป็นจำนวนมาก เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วยกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองต่างๆมากกว่า ๗๐,๐๐๐ กองทุน ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยซึ่งสมาชิกประกอบด้วยสหกรณ์การเกษตรทุกอำเภอ เป็นต้น ๒) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย (Sub Network) เป็นเครือข่ายที่มีขนาดเล็กกว่าเครือข่ายรวม มารวมกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านรวมกันเป็นเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล ผลิตรถยนต์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของแต่ละตำบลรวมกันเป็นเครือข่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ เป็นต้น

๕) การแบ่งตามแหล่งกำเนิดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของที่มาหรือแหล่งเกิดของเครือข่ายเป็นสำคัญ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายธรรมชาติเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เนื่องจากมีปัจจัยบางอย่างสนับสนุน เช่น เครือญาติเดียวกันนับถือศาสนาเดียวกัน ร่วมถิ่นกำเนิดเดียวกัน ประสบปัญหาเหมือนกัน เป็นต้น ๒) เครือข่ายจัดตั้งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพ เพื่อการเพิ่มพูนรายได้ เพื่อรวมพลังของคนในชุมชน เพื่อความมั่นคงของชุมชนหรือจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

๖) การแบ่งตามลักษณะของสมาชิกที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความเหมือน หรือความคล้ายคลึงกันของสมาชิก และความแตกต่างกันของสมาชิกแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคล กลุ่มหรือองค์การที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดต่างๆสมาชิกครูแห่งประเทศไทย สมาชิกคนจนภาคอีสาน สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคใต้ เป็นต้น ๒) เครือข่ายต่างประเภท

กัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่มารวมกันเป็นเครือข่าย เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายประชารัฐจังหวัดต่างๆ ประชาคมจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

๘) การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายภาครัฐ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง หรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล เช่น เครือข่ายอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเครือข่ายอื่นๆ ที่จัดตั้งและสนับสนุนโดยกระทรวง กรมและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล ๒) เครือข่ายภาคเอกชน เป็นเครือข่ายที่ประชาชนรวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยไม่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาล เช่น สโมสรออนไลน์แห่งประเทศไทย สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารแห่งประเทศไทย สมาคมพ่อค้าจังหวัดต่างๆ ๓) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากองค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organization = N.G.O.) ซึ่งไม่ถูกบังคับบัญชาโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยไม่แสวงหากำไร เช่น คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งประเทศไทย คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ เป็นต้น

๙) การแบ่งตามลักษณะของงานเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายพื้นที่ (Area Network) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยกิจกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ตำบลเดียวกัน อำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน ประเทศเดียวกัน เป็นต้น แต่รวมกันเป็นเครือข่าย ๒) เครือข่ายกิจกรรม (Issue Network) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หลายจังหวัดหลายประเทศ เป็นต้น

๑๐) การแบ่งตามกฎหมายเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจดทะเบียน หรือการไม่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของเครือข่าย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือยังไม่ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ชมรม สมาคมต่างๆ ที่ยังไม่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เป็นต้น ๒) เครือข่ายนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมาย และระเบียบของส่วนราชการ เช่น ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย สมาคมออนไลน์แห่งประเทศไทย หอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๑๑) การแบ่งตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างสมาชิกเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความร่วมมือของสมาชิกในการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายไม่เป็นทางการ (Informal Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย โดยไม่ต้องการลงนาม ไม่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่มารวมกันด้วยความจริงใจเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ๒) เครือข่ายเป็นทางการ (Formal Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันภายใต้พันธสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดโครงสร้าง กฎระเบียบของเครือข่ายบทบาท หน้าที่ของสมาชิกไว้อย่างชัดเจน เช่น สภาทนายความ เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) เป็นต้น

๑๒) การแบ่งตามคุณสมบัติของเครือข่ายเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากคุณลักษณะของการรวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายเทียม เป็นเครือข่ายที่ขาดคุณสมบัติของการเป็นเครือข่ายแต่เข้าใจว่าเป็นเครือข่าย เพราะเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกแต่ไม่ได้ร่วมกันแบบเครือข่าย ไม่มีวัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกัน ไม่มีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น สมาชิกของสมาคมศิษย์เก่าบางสถาบันการศึกษาที่มีการจัดงานชุมนุมศิษย์เก่าทุกปี สมาชิกในรุ่นเดียวกันต่างมาสังสรรค์กันในลักษณะของการรับประทานอาหารเท่านั้น ไม่ได้มีกิจกรรมอื่นใดอีก เป็นต้น ๒) เครือข่าย แท้ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่ายแล้วมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายที่แท้จริง

๑๓) การแบ่งตามลักษณะของเครือข่ายเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของเครือข่าย แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ชมรมแพทย์แผนไทยภาคใต้ เป็นต้น ๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายช่วยเหลือ และร่วมมือทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน หรือสนับสนุน ส่งเสริมกัน เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ๓) เครือข่ายทรัพยากร เป็นเครือข่ายที่ระดม และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ภาครัฐราชการเอกชน เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนการขาดแคลนทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างที่คาดหวัง เช่น เครือข่ายประมงชายฝั่งจังหวัดสงขลา เป็นต้น

๑๔) การแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะการประกอบอาชีพของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายครู เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายแพทย์แผนไทย เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น

๑๕) การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของกิจกรรม หรืองานที่ดำเนินการ ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายสตรี เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายคนพิการ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

การพัฒนาเครือข่ายต้องอาศัยกระบวนการติดต่อสื่อสาร (Communication) เป็นสำคัญ ดังนั้นการติดต่อสื่อสารจึงมีความสัมพันธ์กับการจัดโครงสร้างเครือข่ายทั้งเป็นระดับบุคคลกับบุคคล กับกลุ่มหรือองค์การ และระหว่างกลุ่มหรือองค์การด้วยกัน และการติดต่อสื่อสารรวมทั้งการประสานงานจะต้องเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้งด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างกว้างขวาง การติดต่อสื่อสาร เป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจและแลกเปลี่ยนความคิดความรู้ ตลอดจนความต้องการให้กับสมาชิกของเครือข่าย การศึกษาสภาพของเครือข่าย โดยทั่วไปมักศึกษาจากรูปแบบการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสมาชิกของเครือข่าย โดยโครงสร้างการจัดองค์การเครือข่ายจะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารและการตัดสินใจของสมาชิกภายในเครือข่าย ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

จากความหมายและโครงสร้างดังกล่าวแล้ว จึงพิจารณาได้ว่า องค์ประกอบอันเป็นทางการบริหารที่สำคัญและส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายมีดังนี้ ๑) กระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งต้องมีความสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เทคนิค ประสบการณ์ ตลอดจนมี

การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีการสรุปความก้าวหน้าในผลการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกและเครือข่าย ๒) ความต้องการของมวลชนสมาชิกเครือข่าย การได้แลกเปลี่ยนทัศนะ มุมมอง ต่อเป้าหมายของกิจกรรมในความร่วมมือ ตลอดจนกระบวนการตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกสามารถแปลงไปสู่การปฏิบัติและประสานความร่วมมือได้อย่างต่อเนื่อง ๓) ความร่วมมือ และโครงสร้างเครือข่ายมีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อการประสานความร่วมมือ ลดปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม ๔) การส่งเสริมบทบาท และการตัดสินใจในชั้นดำเนินการของมวลสมาชิก เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ๕) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์บทบาทของเครือข่ายและมวลสมาชิกเพื่อระดมความร่วมมือและสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานทั้งแก่มวลสมาชิกและประชาชนทั่วไป รวมทั้งการขยายผลต่อเนื่องให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

๒.๗.๓ ระดับของเครือข่าย

นฤมล นิราทร (๒๕๔๓: ๒๒-๒๖) ได้กล่าวว่าระดับของเครือข่ายสามารถแบ่งได้ใน ๒ มิติดังนี้

๑. มิติด้านโครงสร้างการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่ายนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับที่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไปจนถึงระดับที่มาร่วมมือกันเป็นครั้งคราว ในทางทฤษฎีโครงสร้างเครือข่ายการทำงาน สามารถอธิบายได้ ๔ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ระดับการร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ (Information Cooperation) หมายถึงการที่องค์กรหรือหน่วยงานร่วมกันทำงานโดยไม่ต้องมีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร

ระดับที่ ๒ ระดับการร่วมมืออย่างเป็นทางการ (Formal Agreement) ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานร่วมกันทำงานภายใต้พันธะสัญญา ซึ่งกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายโดยชัดเจน

ระดับที่ ๓ ระดับการร่วมมือโดยการร่วม “ลงทุน” ในองค์การใหม่ หรือโครงการใหม่ (Minority Investment) ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานเข้าร่วม “ลงทุน” ในองค์การหรือหน่วยงานใหม่ การลงทุนดังกล่าวนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การใหม่

ระดับที่ ๔ ระดับการร่วมมือแบบ Joint Venture โดยการที่องค์กร ๒ แห่งขึ้นไปเข้าไปร่วมจัดตั้งองค์การใหม่

๒. มิติด้านความสัมพันธ์ เราอาจจำแนกระดับของเครือข่ายได้จากการประสานงานภายในระดับต่างๆ ขององค์การ กล่าวคือ

(๑) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับล่าง ซึ่งเป็นระดับปฏิบัติการ เช่น ทำความรู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีการติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เป็นต้น

(๒) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับกลางซึ่งมักจะเป็นฝ่ายจัดการระดับกลาง เช่น จัดให้มีระบบการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลอย่างเป็นทางการ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ จัดโครงการร่วมกัน เป็นต้น

(๓) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระดับสูง หรือฝ่ายจัดการระดับสูงหรือระดับนโยบาย เช่น ลงทุนร่วมกัน หรือพิจารณางบประมาณร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกัน หรือทำข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ เป็นต้น

๒.๗.๔ กระบวนการสร้างเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (๒๕๔๓ : ๖๑) ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็น ๔ ขั้นตอนคือ

๑. ขั้นตอนการก่อรูปเครือข่าย (Network Forming) ไว้ว่า การก่อตัวของเครือข่ายนั้น อาจเกิดได้สองแนวทางใหญ่ๆ แนวทางแรกคือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปริเริ่ม (State Initiative) และเครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้ง (Citizen Initiative) และในการรวมตัวของเครือข่ายทั้งสองนั้น หน่วยงานภาครัฐก็อาจเข้าไปช่วยในฐานะของผู้สนับสนุน (Supporter) และผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น ซึ่งกระบวนการก่อตัวของเครือข่ายมีดังนี้

๑) การสร้างเครือข่ายตระหนักในปัญหา และสำนึกในการรวมตัว เกิดจากฉันทานุมติของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจ และมีความจำเป็นในการสร้างกระแสให้เป็นกระแสสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระแสที่ลงไปสู่ประชาชนในระดับรากหญ้า ใช้กลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ เช่น การใช้สื่อมวลชน การจัดรายการโทรทัศน์หรือวิทยุ การทำจดหมายข่าว การเปิดเวทีระดมความคิดเห็น การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดสัมมนา เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างภาพลักษณ์ สื่อสารให้สังคมได้รับรู้โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ เป็นการหาประเด็น (issues) ที่จะป็นศูนย์กลางที่จะทำให้เกิดการรวมตัวกันและการเข้าหากันอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งประเด็นที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย โดยการหาผู้เล่นหลัก (Key Actors) ในแต่ละภาคี และกลุ่มเป้าหมาย ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันด้านต่างๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างกระแส ด้านข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

๔) การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย เป็นการสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวางและการดึงปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายในลักษณะของ “ดาวกระจาย” โดยเน้นที่แกนนำของกลุ่ม หรือองค์กรที่มีการรวมตัวหรือเข้มแข็ง อยู่ก่อนแล้วจะทำให้การก่อตั้งเครือข่ายเป็นไปได้เร็วขึ้น

๒. การจัดระบบบริหารเครือข่าย (Network Organizing) เป็นการจัดระบบเครือข่ายที่จะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่น โดยมีองค์ประกอบดังนี้

๑) การจัดผังกลุ่มเครือข่าย (Mapping) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายทุกกลุ่มในประเทศ โดยเอาข้อมูลของแต่ละเครือข่ายมาทำการจัดแผนที่หรือแผนผังของเครือข่าย (Network Map) ในภาพรวมระดับประเทศ จัดผังตามความสนใจและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย เพื่อที่จะได้ทราบว่าเครือข่ายก็กลุ่มที่มีเป้าหมายการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน การกระจายตัวของเครือข่ายตามเป้าหมายการทำงานเป็นอย่างไร เพื่อที่จะทราบเป้าหมายที่ยังขาดเครือข่ายเข้าไปช่วยจัดการ ด้วยเหตุนี้จึงควรที่จะมีแผนที่เครือข่ายที่ชัดเจนและทันสมัย จะช่วย

สนับสนุนการรวมตัวเพื่อเครือข่ายแต่ต้องคำนึงถึงการยินยอมในการเข้าร่วมเครือข่ายรวมทั้งค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน

๒) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย (Role and Responsibility) หลักการสำคัญในการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่คือ การนำเอาความสนใจ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญของสมาชิกแต่ละคนมาเสริมกัน การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบควรเป็นไปในลักษณะที่เอื้อให้สมาชิกเข้าร่วมได้แม้มีเวลาจำกัด ซึ่งผู้ที่บทบาทในการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบคือ ผู้นำนั่นเอง

๓) การจัดระบบติดต่อสื่อสาร (Communication System) เปรียบเสมือนกลไกที่เชื่อมสมาชิกของเครือข่ายเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และแพร่กระจายความคิด ซึ่งมีผลต่อการรักษา และขยายตัวของเครือข่าย ซึ่งแนวทางการสร้างระบบการติดต่อสื่อสารสามารถกระทำได้ทั้งแบบเป็นทางการ เช่น การจัดเวทีประชาคม การประชุม การสัมมนา เป็นต้น และช่องทางการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะสังสรรค์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในโอกาสสำคัญต่างๆ จดหมายข่าวระหว่างสมาชิก เป็นต้น

๔) การจัดระบบเรียนรู้ร่วมกัน (Learning System) เครือข่ายจะพัฒนาให้ก้าวหน้าไปให้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับการเรียนรู้ความสามารถของสมาชิกเครือข่ายด้วยการทำให้เครือข่ายแข็งแรงจึงต้องอาศัยระบบการพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ผ่านระบบการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในรูปแบบของการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนา และการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Action Learning) ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะดำเนินไปก็ต่อเมื่อสมาชิกในเครือข่ายต้องมีใจเปิดกว้างยินดีรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง สมาชิกแต่ละคนให้ความสนใจและเคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ต่างคนต่างประนีประนอมภายใต้ความคิดเห็นที่แตกต่างมีใช้ยึดมั่น ในความคิดของตนเอง

๕) การจัดระบบสารสนเทศ (Information System) ความมีหน่วยงานเป็นแกนกลางทำหน้าที่จัดระบบฐานข้อมูลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย รูปแบบ วิธีการความสำเร็จปัญหาและอุปสรรค และข้อมูลอื่นๆ ที่จำเป็น ระบบสารสนเทศควรยึดหลักการใช้งานได้ง่าย (User Friendly) เป็นข้อมูลที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้งานได้ (Accessible) และเผยแพร่ได้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งเครือข่ายฐานข้อมูลที่ดีจะช่วยเพื่อประสิทธิภาพของการแลกเปลี่ยนข้อมูลและเรียนรู้ระหว่างกัน

๓. การใช้ประโยชน์เครือข่าย (Network Utilizing)

๑) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน เป็นช่องทางในการประสานความเข้าใจระหว่างกันในด้านวัตถุประสงค์ ขอบข่าย แผนการทำงาน วิธีการทำงานตลอดจนแนวทางปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน

๒) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ ยิ่งเครือข่ายมีอัตราการหมุนเวียนแลกเปลี่ยน (Velocity of Exchange) สารสนเทศและความรู้ระหว่างสมาชิกมากขึ้นเท่าใด เครือข่ายนั้นก็ยิ่งเกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น เพราะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือบทเรียนใหม่ๆ ที่ค้นพบขึ้นมาจะช่วยต่อยอดความคิด และความรู้ระหว่างสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังช่วยประสานงานให้รู้ว่าปัจจุบันใครสนใจเรื่องเดียวกันบ้าง ซึ่งอัตราการหมุนเวียนของ

การแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับความสะดวกของการพบปะกันระหว่างสมาชิกความสามารถในการเข้าถึงสารสนเทศ และประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศของเครือข่าย ดังนั้นเครือข่ายพึงกระทำให้สมาชิกพบปะกันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และทำให้สมาชิกเข้าถึงสารสนเทศได้ง่ายที่สุดเช่นเดียวกัน

๓) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากร ควรมีหน่วยงานกลางเข้ามาทำหน้าที่สนับสนุนเงินทุนเพิ่มจากส่วนที่เครือข่ายได้ระดมจากสมาชิกในกลุ่มอยู่แล้วโดยอาจดำเนินการประสานงานกับองค์การระหว่างประเทศ หรือมูลนิธิในต่างประเทศที่มีจุดหมายเหมือนกันกับเครือข่ายนั้น หรืออาจทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารเรื่องแหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรเพื่อให้เครือข่ายเข้ามาสืบค้นได้ โดยมีหน่วยงานกลางดำเนินการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างประเทศแทนเครือข่ายก็ได้ นอกจากนี้ ก็อาจใช้วิธีสร้างระบบรับรองเครือข่าย เช่น การออกเอกสารรับรองเครือข่าย เพื่อให้เครือข่ายสามารถนำไปใช้ขอทุนจากธุรกิจโดยตรงได้

๔) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ควรให้สมาชิกของแต่ละเครือข่ายมีทักษะในการศึกษาวิจัยด้วยตนเอง ในกระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific Thinking) ซึ่งองค์ความรู้ใหม่ๆ จะเกิดจากเครือข่าย หากมีการแลกเปลี่ยนความรู้และลงมือศึกษาค้นคว้าร่วมกันระหว่างสมาชิก และลักษณะองค์ความรู้ที่ได้รับจะสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของพื้นที่ของตนเอง

๕) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ๆ เครือข่ายสามารถเป็นผู้ปลุกกระแสบางเรื่อง เพื่อปลุกให้สังคมเกิดความตื่นตัวในเรื่องนั้นๆ และอาจรวมถึงการขยายผลออกไปในวงกว้างขึ้นด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความกว้างและความเข้มแข็งของเครือข่าย รวมไปถึงความสามารถของเครือข่ายในการครอบคลุมกลุ่มคนหลักๆ ของสังคมความต่อเนื่องของกิจกรรม และความเป็นเอกภาพในการร่วมมือ

๔. การธำรงรักษาเครือข่าย (Network Maintaining)

๑) การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การจะรักษาเครือข่ายสามารถกระทำได้ด้วยกำหนดโครงสร้างของกิจกรรมอย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่และการจัดกิจกรรมที่มีความน่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วม โครงสร้างของกิจกรรมดังกล่าวอาจมิได้เป็นกิจกรรมเดียวสำหรับสมาชิกทุกคนโดยรวม แต่น่าจะพิจารณาถึงความต้องการเฉพาะของสมาชิกในระดับย่อยลงไปแต่ละคนแต่ละกลุ่มย่อยด้วย

๒) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย สัมพันธ์ที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการช่วยรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ซึ่งควรมีการจัดกิจกรรมบางอย่างเพื่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อใดที่เกิดความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันที่อาจเกิดขึ้นได้ ก็ต้องรีบแก้ไขและดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจกันใหม่ และควรมีมาตรการป้องกันปัญหา ก่อนเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน

๓) การดำเนินกลไกสร้างระบบจูงใจ สมาชิกจะยังเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายตราบนานเท่าที่ยังมีสิ่งจูงใจเพียงพอดึงดูดให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้นในการรักษาเครือข่ายและการขยายเครือข่าย จึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกบางประการที่จะช่วยจูงใจให้สมาชิกเกิดความสนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การให้ค่าตอบแทน การให้เกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น

๔) การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไปเนื่องจากขาดทรัพยากรที่มาสับสนุนการดำเนินการ ดังนั้นหน่วยงานของรัฐควรจะมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานของเครือข่าย อีกทั้งประสานงานและอำนวยความสะดวกให้แก่องค์กรเอกชนในการจัดตั้งโครงการสนับสนุนการดำเนินงานอีกทางหนึ่งด้วย

๕) การใช้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ปัญหา แต่ละเครือข่ายอาจจะเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินการได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครือข่ายที่เพิ่งเริ่มต้นดำเนินการใหม่ๆ การมีที่ปรึกษาที่ดีคอยให้คำแนะนำและความช่วยเหลือจะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้และจะช่วยสนับสนุนเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยอาจเป็นการจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนในการดำเนินบทบาทหน้าที่หลักอันได้แก่ การให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้ และสร้างผู้นำ เป็นต้น

๖) การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง กฎหลักของการรักษาเครือข่ายให้คงอยู่และดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืนคือการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละเครือข่ายจะต้องมีการคัดเลือก ฝึกฝน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาอยู่เสมอ โดยแต่ละเครือข่ายต้องคัดเลือกที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่าย และเป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้

๒.๗.๕ การพัฒนาเครือข่าย

Burke (๑๙๙๙) เสนอแนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายที่มุ่งรักษาความสมดุลระหว่างความต้องการของหน่วยสนับสนุนและเครือข่าย ดังนี้

๑) ปัจจัยนำเข้าจากภายนอก ประเด็นสำคัญที่สุด คือ อันตรายอันเกิดจากทรัพยากรจากภายนอกที่ให้ผลเสียมากกว่าผลดี การเปิดกว้างและกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมสามารถช่วยได้ การรวมศูนย์จะมีมากผ่านการจัดหาเงินทุน และเป็นการทำลายเครือข่ายจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องให้ตัวแทนกลุ่มมีความรับผิดชอบในการระดมทรัพยากรแทนที่หน่วยงานสนับสนุนจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในเรื่องนี้

๒) ความเป็นเอกภาพ รูปแบบที่ถูกออกแบบไว้ยากที่จะเติบโตได้ แต่ละเครือข่ายไม่เหมือนกัน ต้องเปิดโอกาสให้เครือข่ายออกแบบของตัวเอง

๓) คำนิยาม เครือข่ายต้องนิยาม/กำหนดวัตถุประสงค์ และขอบเขตประเด็นหรือขอบเขตพื้นที่ของตัวเอง เครือข่ายจำเป็นต้องแน่ใจว่าไม่ซ้ำซ้อนหรือแข่งขันกับเครือข่ายที่มีอยู่แล้วแต่จะพัฒนาความสัมพันธ์ไปเชื่อมโยงกับสถาบันที่เกี่ยวข้อง

๔) ความเกี่ยวข้องในวงกว้าง ถ้าจะให้เครือข่ายอยู่รอด เครือข่ายต้องมีสมาชิกที่มีความมุ่งมั่น อยู่เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายมากกว่า ๑ คน ต้องมีกลุ่มแกนของเครือข่ายที่คอยผลักดัน คนกลุ่มนี้ควรเป็นคนที่คอยกระตุ้นให้ความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และควรติดต่อสื่อสารกับสมาชิกที่ห่างหายไปให้บ่อยครั้ง สม่ำเสมอ มีการแบ่งงานให้กับสมาชิกร่วมรับผิดชอบ

๕) การมีส่วนร่วม ปกติเครือข่ายประกอบด้วย สมาชิกขององค์การพัฒนาเอกชน นักวิจัย องค์การชุมชน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริมการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใกล้ชิด เพื่อให้แน่ใจว่าคนเหล่านี้ยังคงติดต่อและเอื้อประโยชน์ให้กันอยู่

๖) ความขัดแย้งภายในสมาชิกเครือข่ายมักจะส่งสยระแวงกัน หรือมีวาระแฝงต่างกัน ออกไป การเปิดเผยและการติดต่อสื่อสารที่ดีภายในเครือข่ายจะช่วยลดความตึงเครียดได้ ความเป็นประชาธิปไตย และการบวนการตัดสินใจแบบใสสะอาด มีความสำคัญสำหรับการจัดการกับเรื่องนี้

๗) รางวัลการรับรู้ถึงความพยายามที่สมาชิกทุ่มเทให้กับเครือข่ายมีความสำคัญต่อการรักษาไว้ซึ่งความกระตือรือร้นของสมาชิก แต่ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่เครือข่ายอาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มแยกตัวออกไปตั้งใหม่ วาระที่สนใจเปลี่ยนไป สมาชิกลาออกหรือเข้ามาใหม่ คุณค่าของเครือข่ายอาจมาจากสายสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นบริเวณรอบๆ เครือข่าย

๘) ความยืดหยุ่นเครือข่ายต้องการกฎและความรับผิดชอบ แต่ต้องไม่ตายตัวมากเกินไป ความสามารถในการปรับมีความสำคัญต่อความยั่งยืนของเครือข่าย ขณะที่วัตถุประสงค์ของเครือข่ายควรชัดเจน แต่ก็ต้องมีขอบเขตที่เครือข่ายสามารถเปลี่ยนแปลงได้

๙) ทำประสบการณ์ให้เป็นเรื่องเป็นราวถ้าเครือข่ายเป็นการใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ การเรียนรู้ก็จำเป็นต้องถูกทำให้เป็นเรื่องเป็นราว เพื่อประโยชน์ต่อสมาชิกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๑๐) การให้เงินอุดหนุนเครือข่ายไม่อาจดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องใช้เงินและทรัพยากรอื่นที่ไม่ใช่ตัวเงินในการทำงานของเครือข่าย แหล่งอุดหนุนเงินที่หลากหลายเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างความยั่งยืนให้กับเครือข่าย

๑๑) ความถูกต้องตามกฎหมาย เครือข่ายต้องมีชื่อและมีการติดต่อเพื่อจัดตั้งชื่อเสียงเรียงนามของเครือข่าย การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับสูง และการประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ จะช่วยสร้างความยั่งยืนและพลังอำนาจของเครือข่าย

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วุฒิชติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ^{๖๐} ได้ทำการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กลุ่มชุมชนและตัวแทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ได้แก่ กลุ่มปลูกและแปรรูปสมุนไพรไทย มีความสนใจ และเข้าใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นอย่างดี มีความรู้ด้านสมุนไพร และการบำบัดเพื่อสุขภาพ รวมถึงชุมชนเองก็มีศักยภาพเพียงพอต่อการรวมกลุ่มในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวดังกล่าว จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กร ภาครัฐและเอกชนโดยทหาหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนเริ่มตั้งแต่ต้น จนไปจนถึงปลายน้ำ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้มแข็งด้านเครือข่าย และทำให้

^{๖๐} วุฒิชติ สุนทรสมัย, และปิยะพร ธรรมชาติ, “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน,” *วารสารสมาคมนักวิจัย* ปีที่๒๑, ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๙): ๑๖๗-๑๘๑.

เกิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชนรวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายของธุรกิจชุมชน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเครือข่ายชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

อัญญารัตน์ ธารวรรณ และดร.มริวรรณ ผิวนิม^{๖๑} ได้ศึกษาผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน พบว่า การจัดการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านสังคมพบว่า ชุมชนได้รับความสะดวกสบายในด้านระบบสาธารณูปโภคมากยิ่งขึ้น คนในชุมชนมีการประกอบอาชีพในท้องถิ่นตนเอง มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ผลกระทบทางลบ คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวน้อยลง สังคมมีความแออัดมากขึ้น ส่วนทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นส่งผลให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญหวงแหนรักษาความเป็นเอกลักษณ์และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ส่วนผลทางลบ คือทำให้ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนถูกลดคุณค่าลงไป มีการเลียนแบบวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดการขัดแย้งกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน จากงานวิจัยของอัญญารัตน์ ธารวรรณ และ ดร.มริวรรณ ผิวนิม แสดงให้เห็นว่าเมื่อชุมชนเชิงนิเวศได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ต่อสังคมและทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแน่นอน การจัดการผลกระทบการท่องเที่ยวดังกล่าวชุมชนต้องมีส่วนในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระศักดิ์ กราปัญญา^{๖๒} และงานวิจัยของ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ^{๖๓} ที่พบว่าปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งชุมชน

พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์^{๖๔} ทำการศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงาพบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครมีศักยภาพทางการจัดการใน ๔ ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพทางด้านการบริการและการให้บริการที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ศักยภาพทางด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และศักยภาพทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไคร คือ ศักยภาพทางการท่องเที่ยว กระบวนการคิดแบบยั่งยืนในด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความยั่งยืนของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ตลอดจน การรักษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งตัวผู้นำชุมชนที่มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชน ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน ได้รับการสนับสนุนจาก

^{๖๑} อัญญารัตน์ ธารวรรณ, “ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเมืองเชียงคาน จังหวัดเลย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖).

^{๖๒} วีระศักดิ์ กราปัญญา, “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ ตาบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการจัดการการเกษตร (ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์) คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔).

^{๖๓} วุฒิชชาติ สุนทรสมัย, และปิยะพร ธรรมชาติ, “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน,” *วารสารสมาคมนักวิจัย* ปีที่๒๑, ฉบับที่ ๓(๒๕๕๙): ๑๖๗-๑๘๑.

^{๖๔} พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์, “การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงา,” *วารสารวิชาการ Veridiam E-Journal*. ปีที่ ๗, ฉบับที่ ๓ (กันยายน- ธันวาคม๒๕๕๗): ๘.

สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โฆสิต ไชยประสิทธิ์และ มนัสสินี บุญมีศรีสง่าที่พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญทรัพยากรธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่ในขณะเดียวกันทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเหล่านี้ มีความเปราะบางต่อการได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

โฆสิต ไชยประสิทธิ์^{๖๕} ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากชุมชนในโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่พบว่า ศักยภาพทางการท่องเที่ยวจะประกอบไปด้วยศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุรชาติพย์ เข็มน้อย^{๖๖} ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมของชุมชน ความผูกพันต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนตลาดบางหลวงอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติส่วนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวกับปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและความผูกพันต่อชุมชน พบว่ามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

มนัสสินี บุญมีศรีสง่า^{๖๗} ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

อัญมณี พรหมมีชัย^{๖๘} ได้ศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีการจัดกลุ่มองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ทั้งสิ้น ๗ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ องค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในชุมชน องค์ประกอบอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบการณ์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ องค์ประกอบความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์ประกอบด้านการวางแผนระยะยาว งานวิจัยการวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของอัญมณี พรหมมีชัย ได้ศึกษาในมุมมองของนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้สามารถวิเคราะห์ได้จาก ๓ มุมมอง ได้แก่ มุมมองของผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มุมมอง

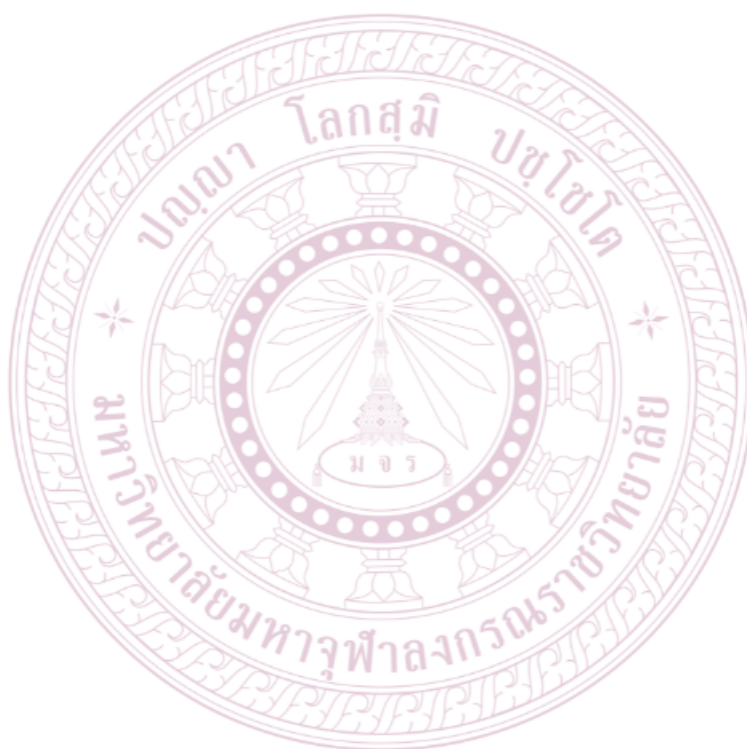
^{๖๕} โฆสิต ไชยประสิทธิ์, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในมิติการพัฒนาจากภายใน กรณีศึกษาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

^{๖๖} สุรชาติพย์ เข็มน้อย, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม,” (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบัณฑิตสาขาการท่องเที่ยวและการจัดการ คณะการท่องเที่ยวและการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^{๖๗} มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, ภาพิมล ปิ่นแก้ว, และปาลินี สกฤตตั้งมณีรัตน์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอดำรงวิทยะ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์,” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ฉบับที่ ๒(๒๕๕๖): ๖๔๘ – ๖๖๐.

^{๖๘} อัญมณี พรหมมีชัย, “การวิเคราะห์องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,” (การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบัณฑิต, สาขาการบริหารการตลาด คณะพาณิชยศาสตร์การบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔).

ของคนในชุมชน และมุมมองของนักท่องเที่ยว ซึ่งหากวิเคราะห์จากมุมมองของแต่ละฝ่ายก็อาจให้ผลที่
แตกต่างกัน

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ๔) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแผนการวิจัยไว้ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การศึกษาวิจัย
- ๓.๓ ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย
- ๓.๘ สรุปกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบวิธีการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ด้วยการลงพื้นที่สำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และพัฒนานวัตกรรมท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การลงพื้นที่ใน ๔ พื้นที่ของจังหวัดลำพูน เพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลความเป็นมา ความร่วมมือในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ และรูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสมรรถนะ กระบวนการ เส้นทางท่องเที่ยว และการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

๒) การสัมภาษณ์ สันทนา กลุ่มกับตัว เครือข่ายต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด และบริษัทท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาเครือข่าย การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ท้องถิ่น แกนนำชุมชน และกลุ่มชาวบ้าน ภายใต้การเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

๒. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธอันนำไปสู่การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากแก่ชุมชน ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน โดยเน้นการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มเครือข่ายด้านสุขภาพชุมชนในจังหวัดลำพูน โดยการกระตุ้นให้ชุมชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ขั้นตอนที่ ๒ การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธมากำหนดกิจกรรมต่าง ๆ โดยการพัฒนาสมรรถนะแก่คนในชุมชนพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) และมีขั้นตอนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธอย่างเป็นระบบ ภายใต้การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism) ที่เกิดจากการกำหนดทิศทางโดยชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ การดำเนินกิจกรรมในชุมชนอย่างเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการสร้างพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ ๔ การกำหนดเส้นทาง โดยการกำหนดเส้นทางสำหรับการเดินทางหรือการตัดสินใจเลือกเดินทางของนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งเส้นทางที่กำหนดขึ้นสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวจะมีการเชื่อมต่อเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดลำพูน เพื่อให้สามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชนได้ง่าย ประหยัด สะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน และการประพาสปฏิบัติด้านสุขภาพของนักท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ ๕ ส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ก่อเกิดการ

เสริมสร้างรายได้แก่ชุมชน การพัฒนาระบบสารสนเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการผลักดันสู่นโยบายระดับท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพในจังหวัดลำพูน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ และเสริมสร้างรายได้อันเป็นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืน ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา การพัฒนาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน คัดเลือกพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเป้าหมายพัฒนาชุมชนตำบลสุขภาพดี เป็นเมืองของคนสุขภาพดี โดยยึดแนวคิดที่ว่า “อุโมงค์” ตำบลของคนสุขภาพดี ทุกภาคมีส่วนร่วม ศูนย์รวมแห่งภูมิปัญญา จนส่งผลให้ประชาชนในตำบลมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน มั่นคงและยั่งยืน มีรายได้แบบพอเพียงมีสุขภาพดี ได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง โดยเน้นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังนี้

๑. **เขื่อนสมุนไพร** เป็นพื้นที่ต้นแบบของศูนย์เรียนรู้แพทย์แผนไทยเชิงพุทธ ที่ตั้งอยู่บ้านชัยสถาน ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเครือข่ายแพทย์แผนไทยที่มีประวัติความเป็นมาที่มีชื่อเสียงระดับจังหวัดลำพูน ซึ่งสามารถบริการการนวดไทยแผนโบราณเพื่อการรักษาโรคและการส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติวิธีการนวดไทยแผนโบราณจากผู้ที่มีความสามารถ อาหารสมุนไพร มีสวนเกษตรสมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์สมุนไพร และศึกษาเรียนรู้ความมหัศจรรย์แห่งภูมิปัญญาไทยที่สร้างสรรค์วงจรวัฒนธรรม ทางด้านอาหารสมุนไพรไร้พิษที่ ที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ การนวดแพทย์แผนไทยและอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคและบำรุงรักษาสุขภาพ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสน์ / ฝึกโยคะ / ฝึกกายบริหารท่าฤๅษีดัดตน และชมการสาธิตกระบวนการผลิตอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร

๒. **ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน** เป็นพื้นที่ต้นแบบของการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นศูนย์การเรียนรู้ครบวงจรเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัดลำพูน ที่ดำเนินการด้านเกษตรเชิงพุทธ มีแหล่งการทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริและการเรียนรู้ปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ด้วยการฝึกฝนวิธีการปลูกผักพื้นบ้านสำหรับบริโภคได้เอง การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในการทำเกษตรยั่งยืนแผนใหม่ ไร้ปุ๋ย ไร้ยาฆ่าแมลง และยังเป็นพื้นที่การพัฒนาแพทย์แผนไทยเชิงพุทธ มีบริการนวด และรักษาโรคด้วยภูมิปัญญา กลุ่ม ชมรม สมาคม และผู้สนใจสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชุมชนกว่า ๒๐ แหล่งเรียนรู้ ที่ยังอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหมอบ้านโดยจัดให้มีการเยี่ยมชมสวนสมุนไพร ในสถานที่จริงและรับฟังการบรรยายสรรพคุณ รวมทั้งการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอบ้านและชาวบ้านสมาชิกกลุ่ม ชมรมหรือสมาคมสมุนไพร

๓. **ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์** เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมชุมชนและการพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่บ้านกอม่วง ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์รวมการดำเนินกิจกรรมและการต้อนรับผู้มาเยือนตำบลอุโมงค์ มีชุมชนรายล้อมที่ดำเนินชีวิตวิถีพุทธ มีศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด วัดป่าเหว วัดกอม่วง วัดสุวรรณาราม และวัดอุโมงค์ เป็นสถานที่ธรรมชาติ

สงบสุข ทำการฝึกปฏิบัติแนวสมาธิพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของจิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่นงดงาม หรือนั่งวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ใน โดยมีการให้คำปรึกษาแนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อ การคลายเครียดในชีวิตประจำวัน มีพื้นที่อาหารปลอดภัยให้รับประทาน และการร่วมกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์รวม

๔. ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่การให้บริการการท่องเที่ยวในชุมชน และการพักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่บ้านอุโมงค์ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน มีการดำเนินการด้านการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน มีเครือข่ายศูนย์เรียนกิจกรรมกว่า ๑๐ เครือข่ายในตำบล ที่มีระบบการดูแลสุขภาพ ได้แก่ กลุ่มที่พักโฮมสเตย์ กลุ่มอาหารปลอดภัย กลุ่มการแสดงวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสินค้าชุมชนและวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น ที่มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ขณะเดินทางท่องเที่ยวในชุมชน และการให้บริการที่พักที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ดำเนินวิถีชีวิตอย่างพอเพียง โดยมีสมาชิกที่พักในชุมชนสามารถรองรับบริการนักท่องเที่ยวกว่า ๕๐๐ คน

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มประชากรเป้าหมาย เป็นกลุ่มของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในชุมชน ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก และให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มประชากร ที่ประกอบด้วย พระสงฆ์ ตัวแทนหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้านและเยาวชนในชุมชนทั้ง ๔ พื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

โดยการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

- ๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้อง เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ๔ พื้นที่(อำเภอ)ๆ ละ ๒๐ ราย จำนวน ๘๐ ราย
- ๒) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด และบริษัทท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ๔ พื้นที่ๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๒๐ ราย
- ๓) ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ๔ พื้นที่ๆ ละ ๑๐ ราย จำนวน ๔๐ ราย

๒. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

คนในชุมชนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ดังนี้

- ๑) เครือข่ายพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ๔ พื้นที่
- ๒) เครือข่ายพื้นที่พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ๔ พื้นที่

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความร่วมมือและแนวทางการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยว ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ดังนั้น จึงมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสา

ทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน คือ

๑) การขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงสุขภาพเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนที่ผ่านมา

๒) สมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) การขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงสุขภาพเพื่อการท่องเที่ยวของคนในชุมชน

๓) ผลที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

ตอนที่ ๓ สัมภาษณ์เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ทั้ง ๕ ด้าน คือ

๑) การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๒) การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๓) การจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

๔) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๕) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดลำพูน

๒. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) ในพื้นที่ชุมชน ๔ อำเภอในจังหวัดลำพูน โดยมีประเด็นในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

๑) การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๒) การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๓) การจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

๔) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๕) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดลำพูน

๓. การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการ เป็นการประชุมสัมมนาในระดับจังหวัด เพื่อพัฒนาสมรรถนะกระบวนการ เส้นทางท่องเที่ยว และการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

๔. การจัดทำระบบฐานข้อมูลและเว็บไซต์ เพื่อรองรับข้อมูลของโครงการ และการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดลำพูน

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้ง แบบสัมภาษณ์ (Interview) และ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย

๒) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้เป็นต้นแบบการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๕๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหา หรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้องนำไปปรับปรุงแก้ไข เพราะมีความสอดคล้องกันต่ำ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำ แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ ฉบับสมบูรณ์

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๖ ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงานทางศิลปะ

๒) ระยะที่ ๒ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยค้นหาเครือข่ายเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลการมีส่วนร่วมเครือข่ายของพื้นที่ โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

๓) ระยะที่ ๓ ปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ จังหวัดลำพูน

๔) ระยะที่ ๔ การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำแบบสอบถาม

๕) ระยะที่ ๕ การสรุปองค์ความรู้ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

๖) ระยะที่ ๖ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อการเรียนรู้องค์ความรู้แก่ชุมชน และการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ เพื่อสร้างเป็นต้นแบบในการพัฒนาแก่มุมชนอื่นๆ โดยการประเมินผลจากการสอบถามทัศนคติของคนในพื้นที่ เพื่อตอบ

๗) ระยะที่ ๗ การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ เว็บไซต์ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

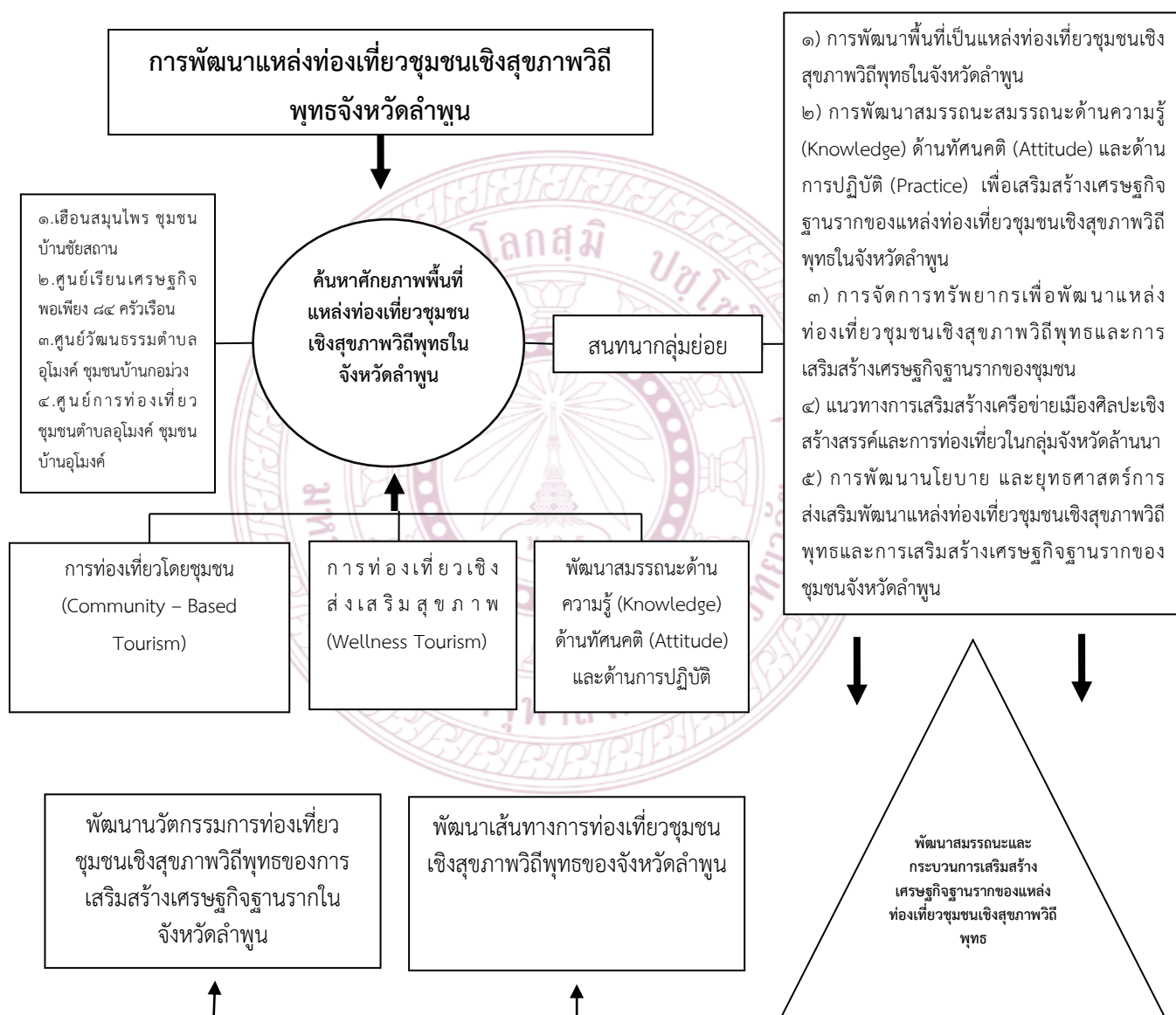
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มี

ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิธีทัศนบรรยายภาพการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่สาธารณะของชุมชนทั้ง ๘ แห่ง ให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง (Traits) และจำแนกเหตุการณ์หลักๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยชุดองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดลำพูน เพื่อจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิธีทัศนนำเสนอและนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบว์ชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๔ สรุปกิจกรรมและขั้นตอนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้เห็นถึงสภาพการณ์ของพื้นที่วิจัย กลุ่มเครือข่าย และพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน รวมถึงศักยภาพ และสมรรถนะของแต่ละเครือข่าย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๔.๑.๑ พื้นที่และเส้นทางท่องเที่ยวสุขภาพ

๔.๑.๒ กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน

๔.๑.๓ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๔.๑.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๔.๒ การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) ดังนี้

๔.๒.๑ พื้นที่และเส้นทางท่องเที่ยวสุขภาพ

๔.๒.๒ กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน

๔.๒.๓ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๔.๒.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๔.๓ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน

๔.๔ การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๔.๔.๑ การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพ

๔.๔.๒ การพัฒนานวัตกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยว

๔.๔.๓ การพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

การท่องเที่ยวชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของในการจัดการ ดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน โดยมีองค์กรหรือกลไกที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการบริหารจัดการท่องเที่ยว รวมถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างให้มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และกฎกติกาที่ใช้ในการบริหารการท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ของชุมชน และการเสริมศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชน

ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือเมือง จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งในด้านประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาหารการกิน และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนมายาวนาน ซึ่งตำบลอุโมงค์ ได้เป็นพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ที่มีการผสมผสานทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตเข้าไว้ด้วยกันจนกลายเป็นวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่มีความโดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลอุโมงค์ ทั้งนี้ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์นั้น มีการบูรณาการของหลายๆ ภาคส่วน ทั้งส่วนราชการ ภาคประชาสังคม วัด และองค์กรเครือข่ายสุขภาพ อันจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพและสมรรถนะของแต่ละเครือข่าย ซึ่งจากการวิจัยพบว่า เครือข่ายที่สำคัญในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ที่มีศักยภาพในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนวิถีพุทธ ได้แก่ วัดป่าเหว เขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ สามารถนำเสนอผลการวิจัยได้ดังนี้

๔.๑.๑ พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ มีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรม วิถีสุขภาพ และวิถีพุทธ ซึ่งในความเป็นชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบทของตำบลอุโมงค์ จึงทำให้เกิดความหลากหลายเชิงพื้นที่ที่สามารถปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ได้ ซึ่งก็คือการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพตำบลอุโมงค์ ได้มีการเชื่อมโยงเป็นลักษณะของเครือข่ายเส้นทางที่สามารถเดินทางหากันได้อย่างง่ายดาย มีการนำเสนอพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวด้วยความร่วมมือของเครือข่ายต่างๆ ที่ดำเนินการร่วมกัน โดยเฉพาะเทศบาลตำบลอุโมงค์ จะเป็นส่วนสำคัญที่สามารถเป็นผู้นำในการนำทางท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ จากการวิจัยพบว่า พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวของแต่ละแห่งนั้นต่างก็มีศักยภาพและสามารถที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี มีการนำเสนอเส้นทางการเดินทาง และวิธีการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม มุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ได้รับการยอมรับและสนใจจากนักท่องเที่ยว และพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ถือได้ว่ามีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ทั้งเขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ และวัดวาวารามในตำบลกว่า ๑๐ แห่ง ที่ได้มีการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธด้วย

๑) เอือนสมุนไพร

เป็นแหล่งข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรที่มีความหลากหลาย และเป็นศูนย์รวมของผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ รวมไปถึงการบริการด้านสุขภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร ถือได้ว่าเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอุ้มฉ่องเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาที่ชุมชนหันมาสนใจในเรื่องของการดูแลสุขภาพองค์รวมด้วยการใช้สมุนไพรในการดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย

นอกจากนั้น เอือนสมุนไพร ยังเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในด้านเป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรไทย ซึ่งมีการผสมผสานองค์ความรู้และบูรณาการความรู้ร่วมกันของสมุนไพรต่างๆ เพื่อให้สามารถนำสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่ถึงกระนั้น พื้นที่ของเอือนสมุนไพรยังไม่ได้มีความพร้อมมากพอที่จะใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพรครบวงจรได้

ประการสำคัญ ด้วยความเป็นพื้นที่การเรียนรู้สมุนไพรของเอือนสมุนไพร จึงทำให้เอือนสมุนไพรเป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูล ตัวอย่างของสมุนไพรหลากหลายชนิด อีกทั้งยังมีการจัดจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสมุนไพรมากมาย การใช้ศักยภาพเชิงพื้นที่ของเอือนสมุนไพรนั้นจะเป็นในส่วนของความเป็นแหล่งเรียนรู้มากกว่าที่จะใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งการใช้เอือนสมุนไพรเป็นพื้นที่เรียนรู้นั้นมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในเรื่องของการเรียนรู้พืชสมุนไพรทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งดำเนินการร่วมกับเครือข่ายสุขภาพอื่นๆ หลายเครือข่ายด้วยกัน เรียกได้ว่า เอือนสมุนไพรเป็นพื้นที่เรียนรู้ หรือแหล่งเรียนรู้พืชสมุนไพรครบวงจร มีการส่งเสริมให้ใช้พื้นที่ของเอือนสมุนไพรเป็นพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ด้านสุขภาพ เช่น การนวดสมุนไพร การประคบปวดด้วยลูกประคบสมุนไพร การอบสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งการใช้บริการจะเป็นทั้งในส่วนของชาวบ้านในตำบลอุ้มฉ่อง และประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ รายได้ต่างๆ มีการนำมาต่อยอดเกี่ยวกับสมุนไพรเพื่อใช้ในการเรียนรู้และใช้ประโยชน์อื่นๆ จะเห็นได้ว่า ศักยภาพเชิงพื้นที่ของเอือนสมุนไพรนั้นจะเป็นในส่วนของพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้มากกว่าที่จะใช้เป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งในส่วนนี้ทางเอือนสมุนไพรจะใช้เครือข่ายที่มีความร่วมมือกันในการเพาะปลูกมากกว่า

เอือนสมุนไพร เทศบาลตำบลอุ้มฉ่อง ตั้งอยู่ที่ชุมชนบ้านชัยสถาน เลขที่ ๘๘/๔ ม.๑๐ อุ้มฉ่อง เมือง ลำพูน ๕๑๑๕๐ สามารถที่จะเดินทางได้ทั้งโดยรถโดยสารสาธารณะประจำทาง และรถส่วนตัว ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ห่างจากเทศบาลตำบลอุ้มฉ่องประมาณ ๕ กิโลเมตร มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญใกล้เคียงได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๐ พรรษา เทศบาลตำบลอุ้มฉ่อง วัดชัยสถาน วัดมงคลรัตนาราม (ป่าเส้า) และยังมีวิสาหกิจชุมชนใกล้เคียงอีกหลายแห่งที่เป็นศูนย์จำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกด้วย

รูปภาพที่ ๔.๑ เอียนสมุนไพร

๒) ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์

ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง ๘๔ ครัว เกิดจากนโยบายและแนวคิดของเทศบาลในการส่งเสริมเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชน เชื่อมโยงกับศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ มีกิจกรรมที่เทศบาล ให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการฝึกอบรมพัฒนาองค์ความรู้ในการสร้างความเข้มแข็งให้ครัวเรือนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศักยภาพสำคัญของศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์ คือ การน้อมนำเอาพระราชปณิธานของในหลวงรัชกาลที่ ๙ เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในครัวเรือนของตนเอง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีการดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหมดก็ตาม แต่เป็นการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกับสภาพครอบครัว รายได้ สังคม และการดำรงอยู่ของตนเอง ทั้งนี้ ครัวเรือนที่เข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายได้มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และร่วมกันทำความดี ๗ ประการในครัวเรือนของตนเอง คือ

๑. เพิ่มพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ทำกินของตนตามแนวคิด “ย้ายป่ามาอยู่บ้าน” ปลุกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ตามแนวทางพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และใช้เกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติเป็นแนวทางในการทงานด้านการเกษตรการประมงและการปศุสัตว์

๒. เข้าร่วมกลุ่มกับสมาชิกครัวเรือนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แก้ไขปัญหาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก

๓. ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยใช้หลักพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔. จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบข้อมูลรายรับ – รายจ่ายในครัวเรือนของตนเอง

๕. คัดแยกขยะโดยนำของอินทรีย์ (ที่ย่อยสลายได้) มาเป็นปุ๋ยหมักในครัวเรือน
๖. ประหยัดพลังงาน ได้แก่ ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์
๗. จัดครัวเรือนให้สะอาด ร่มรื่น ถูกสุขอนามัย

รูปภาพที่ ๔.๒ ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์

๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมและจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินของชาวบ้านในอดีตให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยจำลองอาคาร ‘ห้างเจ้า’ อาคารทรงแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองหรือบุญไชยองค์สุดท้าย มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ภายในพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงตู้โบราณ หิ้งนอน หีบใส่ของ และเครื่องสืบชะตาตามแบบประเพณีพื้นเมืองล้านนา รวมถึงประวัติศูนย์วัฒนธรรม ห้องครัวโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องมือทำมาหากิน เครื่องล่าสัตว์ ประมง อุปกรณ์ทั่วไป และธรรมาสน์ เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาของคนล้านนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ยังได้พัฒนาบริเวณอาคารให้เป็นสวนสาธารณะพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย

เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้จำลองอาคาร “ห้างเจ้า” มาก่อสร้างเป็นศูนย์วัฒนธรรมเทศบาลตำบลอุโมงค์ ณ บริเวณปิงहांหน้าวัดคอม่วง เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำมาหากินของชาวบ้านสมัยก่อน รวมทั้งได้พัฒนาให้เป็นพื้นที่สาธารณะ สถานที่ท่องเที่ยวสำหรับพักผ่อนหย่อนใจแก่ชุมชน

อาคารพิพิธภัณฑ์ได้จำลองอาคาร “ห้างเจ้า” เป็นอาคารทรงแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นโดยเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองหรือบุญไชยองค์สุดท้าย มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ภายในอาคารแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่

- ชั้นใต้ถุนอาคาร จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์ในการทำมาหากิน เครื่องล่าสัตว์ เครื่องมือในการทำประมง และอุปกรณ์ทั่วไป
- ชั้นที่สอง จัดแสดงประวัตินวนวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ห้องครัวโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องใช้ ภายในบ้าน และธรรมาสน์
- ชั้นที่สาม จัดแสดงตู้โบราณ ห้องนอน หีบใส่ของ และเครื่องมือสืบชะตาตามแบบประเพณีพื้นบ้านล้านนา

รูปภาพที่ ๔.๓ อาคารพิพิธภัณฑ์ "ห้างเจ้า" ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

การขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีการขับเคลื่อนมา นานร่วมกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้พื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็น แหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีล้านนา จุดแข็งสำคัญของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์คือ การเป็นพื้นที่สาธารณะด้านการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นประชาชนตำบลอุโมงค์และจาก พื้นที่อื่นที่มีความสนใจในการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลอุโมงค์ ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก

ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่วิจัยและการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ความพร้อมของ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ในการผลักดันให้สถานที่แห่งนี้มีความพร้อมในเรื่องของการท่องเที่ยวใน ชุมชน ได้มีการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายในหลายภาคส่วน ทั้งเทศบาลตำบลอุโมงค์ สภาวัฒนธรรม ตำบลอุโมงค์ วัดกอม่วง วัดป่าเหว ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบล อุโมงค์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประจำจังหวัดลำพูน ได้ร่วมกันผลักดันให้สถานที่แห่งนี้ได้ กลายเป็นสถานที่ที่นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนตำบลอุโมงค์ ผ่านกระบวนการบริหาร จัดการอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่ทุกคนถือว่าเป็นเจ้าของพื้นที่สาธารณะแห่งนี้ร่วมกัน ภายใต้ การดูแลและการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลอุโมงค์ มีการผลักดันเรื่องของสุขภาวะชุมชนโดยใช้พื้นที่ ของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์เป็นพื้นที่ที่มีการทำกิจกรรมสาธารณะ อาทิ การออกกำลังกาย สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น โดยมีการเชื่อมโยงพื้นที่เข้ากับศูนย์วัฒนธรรมปิงห่าง

ตำบลอุโมงค์ วัดกอม่วง และวัดป่าเหว ซึ่งอาศัยพื้นที่ทั้ง ๓ แห่งเป็นเครือข่ายในการเสริมสร้างทั้งการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและการพัฒนาจิตใจ รวมทั้งการส่งเสริมในเรื่องของสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยพบว่าในพื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนดอกขอมพอ ซึ่งเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุประจำตำบลอุโมงค์ขึ้นอีกด้วย และมีการใช้พื้นที่นี้ในการรองรับคณะศึกษาดูงานจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มีการใช้พื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีใหม่ ภายใต้ชื่องาน “กาแฟกับต้นไม้อูโมงค์” ซึ่งจัดขึ้นมาแล้วถึง ๒ ครั้ง ภายในบริเวณของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้ที่ยื่นขอการตีพิมพ์เป็นจำนวนมากมาร่วมงานดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นมิติใหม่แห่งการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ในช่วงวิกฤตโควิด-๑๙ เป็นการ “เปิดบ้าน เปิดเมือง” ต้อนรับนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวตำบลอุโมงค์มากยิ่งขึ้น ซึ่งการท่องเที่ยววิถีใหม่นี้จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นไปที่ความชื่นชอบของนักท่องเที่ยวมากกว่าที่จะนำเสนอความเป็นตัวตนของสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว

จากการวิจัยได้ค้นพบศักยภาพสำคัญและการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ดังนี้

๑) เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่รวมเอาองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมล้านนาและท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน มีการจัดแสดงสิ่งต่างๆ ที่สื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย

๒) เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้สำหรับผู้คนทุกช่วงวัย เป็นพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย

๓) มีความพร้อมทางด้านกายภาพอย่างสมบูรณ์ ทั้งสถานที่ที่ร่มรื่น เย็นสบาย อาคารสถานที่ที่มีความพร้อม เหมาะแก่การจัดอบรม สัมมนากลุ่มย่อย และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

๔) มีบุคลากรที่คอยอำนวยความสะดวกและเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งในด้านวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และองค์ความรู้ร่วมสมัย

๕) ภายในศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในความเป็นธรรมชาติ ความสงบ พร้อมกับกลิ่นอายของประเพณีวัฒนธรรมที่หาชมได้ยาก ผสานกับอารมณ์และความรู้สึกของศิลปะร่วมสมัยที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว

๖) มีการพัฒนาสถานที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัยในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความแปลกใหม่ของแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีการเตรียมความพร้อมของสถานที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากพื้นที่อื่นและมีรสนิยมในการดื่มกาแฟ ด้วยการจัดงาน “กาแฟกับต้นไม้อูโมงค์” ขึ้นมา

๗) มีเครือข่ายหลายแหล่งที่มีศักยภาพและความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวต่อจากศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ได้แก่ วัดกอม่วง วัดป่าเหว สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ โรงเรียนดอกขอมพอ เป็นต้น

๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์

เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และ

เพื่อชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน

ศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม ปี ๒๕๖๓ เป็นที่เรียบร้อย ทั้งนี้ ได้มีการปฏิบัติตามมาตรการด้านสาธารณสุขเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา สายพันธุ์ใหม่ ๒๐๑๙ หรือ โควิด-๑๙ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงประสิทธิภาพและคุณภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมตำบลอุโมงค์ และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในพื้นที่ ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้มีการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจฯ เรื่อยมาเป็นลำดับ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ มีการพัฒนาในเรื่องของที่พักรออาศัยรูปแบบโฮมสเตย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชนในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชผลทางการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้ วิสาหกิจฯ ได้มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากเครือข่ายภายในและภายนอกตำบลอุโมงค์ อาทิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอุโมงค์โฮมสเตย์ เอือนสมุนไพร วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นต้น ทั้งนี้ การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังได้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานต่างๆ มีการส่งเสริมให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากของดีภายในชุมชน หรือที่เรียกว่าศักยภาพชุมชน มาเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ปรากฏ์ชาวบ้าน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน เป็นต้น โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวและการบริการ มีการใช้รถเครื่องพ่วงข้างที่มีจำนวนมากในชุมชนตำบลอุโมงค์มาเป็น “ซาเล้งแอ่วเมือง” นำนักท่องเที่ยวทั้งที่มาเที่ยวโดยตรงและมาท่องเที่ยวผ่านการศึกษาดูงาน ได้นำชมวิถีชีวิต วิถีชุมชน อัตลักษณ์ชุมชน วิถีเกษตรกรรมพอเพียง อันเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมงานภาคบริการให้กับชาวบ้านที่จะเป็นการนำมาซึ่งรายได้เสริมให้กับครอบครัว และยังเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอีกด้วย

๕) วัดป่าเหว ตำบลอุโมงค์

วัดป่าเหว ตั้งอยู่เลขที่ ๑๕๘ บ้านป่าเหว หมู่ที่ ๕ ตำบลอุโมงค์ อำเภอลำพูน จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดป่าเหว ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างมาแต่สมัยใด แต่ทราบว่าเป็นบูรณะปฏิสังขรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ มีอาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ โรงครัว โรงอาหาร หอสวดมนต์และห้องสมุดไว้ให้บริการพระภิกษุ-สามเณร ตลอดจนบุคคลทั่วไป ด้านปูชนียวัตถุ มีพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสน และเจดีย์

วัดป่าเหว ตั้งชื่อตามหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ (เดิมเขียนว่าป่าเหว) ต้นเหวหรือไม้ตะเคียนหนู จนกลายมาเป็นป่าเหวเช่นปัจจุบันนี้ ที่มีชื่อเช่นนี้เพราะว่ามีต้นเหวมากมาย วัดป่าเหวตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปิงห่าง แต่เดิมนั้นเป็นแม่น้ำปิงสายเดิมที่ยังไม่เปลี่ยนเส้นทางเดิม ปิงห่าง คือ สายน้ำแม่ปิงเดิมๆ ที่ยังไม่เปลี่ยนเส้นทางเดิน ในสมัยโบราณเมืองลำพูนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง เวลา

นั้นแม่น้ำปิงไหลมาบรรจบกับแม่น้ำกวางที่บ้านหลังห้า เรียกว่า “สบปิงหลังห้า” ไหลรวมกันผ่านบริเวณหน้าวัดพระยืน ไปรวมกับลำน้ำแม่สานหรือสารนที ที่ไหลลงลงไปทางทิศใต้ของเมือง

วัดป่าเหว เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของตำบลอุโมงค์ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านศักยภาพและคุณภาพของแหล่งเรียนรู้ รวมถึงเป็นพื้นที่สีเขียวที่คงความเป็นธรรมชาติไว้ได้อย่างลงตัว ซึ่งวัดป่าเหว เป็นวัดที่มีการให้ความสำคัญทั้งในเรื่องของการปฏิบัติธรรม การบริหารจัดการชุมชน และการท่องเที่ยว โดยทางวัดได้มีการมุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างครบวงจร ทั้งการปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวชุมชน และการสัมผัสวิถีอัตลักษณ์ชุมชนตำบลอุโมงค์ โดยมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ อุโบสถวัดป่าเหว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่งบริการชุมชน ความพร้อมของวัดป่าเหวนั้นถือได้ว่ามีศักยภาพในทุกๆ ด้านที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวชุมชนได้ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมโดยชุมชนบ้านป่าเหว เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวบ้านป่าเหวได้รับความสำคัญจากเทศบาลตำบลอุโมงค์ ผสมกับความร่วมมือของวัดป่าเหวที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของชุมชนเท่านั้น แต่วัดก็ถือว่าเป็นพื้นที่ที่อยู่ในชุมชนและเป็นส่วนสำคัญของชุมชน ดังนั้น วัดจึงเป็นทั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน ประการสำคัญ ทางวัดได้มีการจัดพื้นที่ของวัดบางส่วนให้เป็น “ลานวัด ลานธรรม ลานชุมชน” เพื่อส่งเสริมและยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าเหวให้มีความพร้อมและครบวงจรมากยิ่งขึ้น อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการที่จะ “เปิดเมือง” ไปพร้อมกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ ที่มีโครงการเปิดบ้าน เปิดเมืองหลังจากผ่านพ้นวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด ๑๙ ที่ทุกภาคส่วนในชุมชนได้รับผลกระทบแทบจะทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่า บทบาทสำคัญของวัดไม่เพียงแต่จะเป็นในเรื่องของการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและสั่งสมบุญเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถที่จะช่วยยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนได้อีกด้วย แต่ทั้งนี้ ความร่วมมือร่วมใจและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ และชุมชนเองจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น

๔.๑.๒ กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน

จากการวิจัยพบว่า กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้มีการดำเนินการและขับเคลื่อนโดยชุมชนในพื้นที่ ร่วมกับเครือข่ายด้านสุขภาพในตำบลอุโมงค์ อาทิ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบล เครือข่ายสุขภาพะวิถีพุทธตำบลอุโมงค์ และโรงเรียนผู้สูงอายุดอกขอมพอ เทศบาลตำบลอุโมงค์ ซึ่งได้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชนเพื่อต้องการให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลสุขภาพ ทั้งนี้ ในส่วนของพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ได้มีการขับเคลื่อนร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เสมอมา และโดยเฉพาะสมาชิกของเครือข่ายต่างๆ นั้น ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพตำบลอุโมงค์อีกด้วย

๑) เชื้อนสมุนไพร ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ด้านสมุนไพรเพียงเท่านั้น ยังเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่เน้นการใช้สมุนไพรในการดูแล รักษา และบำบัดโรคต่างๆ ร่วมกับการใช้ยาแผนปัจจุบัน ซึ่งเชื้อนสมุนไพรได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ

ส่วนหนึ่งจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่างๆ รวมไปถึง การให้บริการด้านสุขภาพ อาทิ การวางแผนโบราณ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการให้คำปรึกษาด้าน การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยการใช้สมุนไพรบำบัดอีกด้วย และโดยเฉพาะในปัจจุบันที่ผู้คนหันมา ให้ความสนใจในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยการใช้สมุนไพรเป็นพืชหลักในการดูแล บำบัด รักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย เอื้อนสมุนไพรจึงเป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนตำบล อุโมงค์ ด้วยความที่มีปราชญ์ด้านพืชสมุนไพรและการได้ผู้มีความรู้ทางด้านการบริหารมาเป็นส่วนหนึ่ง ของการบริหารจัดการเอื้อนสมุนไพร จึงทำให้สถานที่นี้ได้รับความสนใจและได้รับความนิยมนอกจากผู้คน ในตำบลอุโมงค์และพื้นที่อื่นเป็นอย่างมาก ด้วยความเป็นอัตลักษณ์ของเอื้อนสมุนไพรที่มุ่งเน้นความ เป็นออร์แกนิก หรือปลอดสารพิษในทุกกระบวนการผลิต จึงทำให้สมุนไพรที่นำมาจำหน่าย หรือผลิต จากเอื้อนสมุนไพรนั้นปลอดจากสารพิษ หรือสารอื่นๆ แบบร้อยเปอร์เซ็นต์ ผู้รับบริการหรือผู้บริโภค จึงเกิดความมั่นใจในการใช้บริการและโดยส่วนใหญ่แล้วมักมีผลสะท้อนในทิศทางที่ดีขึ้นหลังจากใช้ บริการของเอื้อนสมุนไพร

ด้วยความที่เอื้อนสมุนไพรมีศักยภาพในเรื่องของการใช้พืชสมุนไพรเป็นตัวหลักใน การผลักดันและขับเคลื่อนตนเองเพื่อให้เกิดการยอมรับจากสังคมในการที่จะดูแลรักษาสุขภาพแบบ องค์รวมด้วยพืชสมุนไพร การดำเนินงานในเรื่องของการบริหารจัดการและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จึงมีการดำเนินการในเชิงรุก ภายใต้การบริหารงานของนายอำพล กะวัง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน และข้าราชการบำนาญ ได้มีการขับเคลื่อนและต่อยอดการบริหารจัดการเอื้อนสมุนไพรร่วมกับ เครือข่ายอื่นๆ ภายในตำบลอุโมงค์อีกมากมาย อาทิ เครือข่ายครัวเรือนเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน เทศบาลตำบลอุโมงค์ เป็นต้น ในการร่วมกันเพื่อส่งเสริมให้ชุมชน ตำบลอุโมงค์ได้หันมาให้ความสนใจในเรื่องของการใช้พืชสมุนไพรทดแทนการใช้ยาแผนปัจจุบัน นอกจากนี้ เอื้อนสมุนไพรได้มีการดำเนินงานในเรื่องของการให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องของพืช สมุนไพร การปลูกสมุนไพรในครัวเรือน การนำพืชสมุนไพรมาเป็นเครื่องปรุงประกอบอาหาร และการ ใช้สมุนไพรแทนยารักษาโรคร่วมกับยาแผนปัจจุบัน

๒) ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์ มีการดำเนินงานด้าน การเผยแพร่องค์ความรู้และการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเกิดขึ้นจากการ รวมตัวของกลุ่มคนที่สนใจในแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สมัครใจเข้า ร่วมเป็นสมาชิก มีการฝึกอบรมปรับเปลี่ยนแนวคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันใน กลุ่มสมาชิก มีการฝึกอบรมการทำเกษตรธรรมชาติ มีการขยายเครือข่ายสมาชิกในชุมชนและขยาย เครือข่ายสมาชิกในหมู่บ้านต่างๆ โดยมีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ หน่วยงานภายนอกที่หนุนเสริมองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถนำหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ประกอบการดำเนินชีวิต ด้วยการพึ่งพาตนเองให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมเพื่อเป็นการลดรายจ่ายให้แก่ครัวเรือนและเพื่อให้ประชาชนได้บริโภคผักที่ปลอด สารพิษ นอกจากนี้ยังให้ความเพลิดเพลินใจในการมีส่วนให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ใน การช่วยปลูกและช่วยกันดูแลผักสวนครัวที่สมาชิกภายในครอบครัวช่วยกันปลูกขึ้นมา ซึ่งตำบลอุโมงค์ ได้จัดตั้งกลุ่ม ๘๔ ครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียงนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นครัวเรือนตัวอย่างให้แก่ประชาชนใน ตำบลในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประชาชนได้บริโภคอาหารปลอดภัย มีความ

มั่นคงทางอาหาร มีรายได้ และเป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับนักเรียนและผู้สนใจครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอุโมงค์โฮมสเตย์ ได้มีเปิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงค้า หนุนนโยบายรัฐ ส่งเสริมการท่องเที่ยวหลัง COVID-๑๙ ระบาด เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความสามัคคีในชุมชนตำบลอุโมงค์ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมวิถีชุมชนริมฝั่งลำน้ำกวังอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งที่จุดลงแพหางคำคือ บ้านไร่ หมู่ที่ ๘ ตำบลอุโมงค์ สำหรับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงค้า ลักษณะจะเป็นแพไม้ผูกติดกันขนาดเล็ก โดยใช้เครื่องยนต์ลากจูง หรือค้าถ่อได้ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมทางเลือกให้นักท่องเที่ยวสามารถมาผ่อนคลายในเวลาว่างหรือวันหยุด อีกทั้งการจัดกิจกรรมกาดก๋อม การทอดกฐินปัญญาท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจได้ศึกษาอีกด้วย ซึ่งศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชนของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้แก่

๑) การพัฒนาแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรสู่มาตรฐานสากลโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน เพื่อส่งเสริมให้มีกระบวนการในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนที่มุ่งเน้นชุมชนเป็นฐานสำคัญ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผลผลิตและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรสู่มาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับในสังคม นำสู่การรับรองมาตรฐาน GMO และมาตรฐานความปลอดภัยด้านการผลิตอาหาร

๒) มีฐานเรียนรู้ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยความร่วมมือของเครือข่ายการเรียนรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านตำบลอุโมงค์ สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ กองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เทศบาลตำบลอุโมงค์ โรงเรียนดอกขอมพอ ในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภายในฐานการเรียนรู้ได้มีการแบ่งประเภทของการเรียนรู้คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชุมชนและอัตลักษณ์ชุมชนตำบลอุโมงค์ ซึ่งการเรียนรู้จะเป็นลักษณะของการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการตามโปรแกรมที่ทางวิสาหกิจฯ ได้จัดไว้ โดยส่วนมากจะอยู่ในช่วงระยะเวลา ๒ คืน ๓ วัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ครบถ้วนและสามารถนำสู่การปฏิบัติได้จริง เช่น การสอนการตัดตุง การตัดกระดาษลวดลาย การจักสานเป็ดต้น การทำขนมพื้นเมือง (ข้าวแต่น้ำแดงโม ขนมะจอก เป็นต้น)

๓) มีการส่งเสริมการยกระดับคุณภาพมาตรฐานอาหารพื้นถิ่น โดยมุ่งเน้นอาหารปลอดภัย ใช้วัตถุดิบที่เป็นอินทรีย์ออร์แกนิก ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ส่งเสริมให้สมาชิกเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น เอื้อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน เป็นต้น รวมไปถึงสมาชิกอื่นๆ ได้มีการปลูกพืชสมุนไพรออร์แกนิก ปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ และยังมีการยกระดับสินค้าลำไยด้วยการทำ “ไส้อั่วลำไย” ที่ถือได้ว่าเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ มีการจำหน่าย ส่งออก ทั้งในและต่างประเทศ ถือได้ว่าเป็นจุดแข็งสำคัญของวิสาหกิจฯ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิก และยังเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจฐานรากภายในชุมชนอีกด้วย

๔) มีแนวทางในการร่วมกันขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตัวเองอย่างต่อเนื่อง วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ถือได้ว่าไม่ได้ดำเนินการเพียงแต่เฉพาะเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนและโฮมสเตย์เพียงเท่านั้น แต่ยังมีการส่งเสริม

และพัฒนาในเรื่องของชุมชนเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การดำเนินงานของวิสาหกิจฯ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา หรือ กสศ. และเงินรายได้จากการดำเนินธุรกิจที่פקโฮมสเตย์และจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม จะเห็นได้ว่า ทางวิสาหกิจฯ ได้มีการขับเคลื่อนทั้งในเรื่องของการท่องเที่ยว การสร้างรายได้ชุมชน เศรษฐกิจฐานราก และความเข้มแข็งของชุมชน โดยทางวิสาหกิจฯ มีแนวคิดที่ว่า เมื่อฐานรากเข้มแข็ง โครงสร้างก็จะเข้มแข็งตามไปด้วย

๔) วัดป่าเหว เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อม มีความสัปปายะ ร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีอาคารเสนาสนะต่างๆ ที่สามารถรองรับผู้คนให้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยเฉพาะศาลาเอนกประสงค์ของทางวัดที่มีการติดเครื่องปรับอากาศ มีสถานที่จอดรถ ห้องสุขา และห้องพักที่สามารถรองรับผู้มารับบริการได้มากกว่า ๑๐๐ คน และภายในบริเวณวัดยังมีความสงบร่มรื่น มีต้นไม้ที่ให้ร่มเงา เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ซึ่งทางวัดป่าเหวมีความคาดหวังที่จะใช้พื้นที่ของวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมแบบครบวงจร โดยการบูรณาการร่วมกันกับชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นที่พัก ส่วนวัดเป็นพื้นที่ปฏิบัติ โดยการจัดกิจกรรม”นอนบ้าน ปฏิบัติวัด” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในเรื่องของการปฏิบัติธรรมได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทั้งของวัดและของชุมชน เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนากาย (สุขภาพกาย) ไปพร้อมๆ กัน โดยให้นักท่องเที่ยวได้พักอาศัยร่วมกับชาวบ้านในรูปแบบโฮมสเตย์ และมีการเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรมในช่วงกลางวัน โดยจัดเป็นโปรแกรม ๑ คืน ๒ วัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ค้นพบข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับศักยภาพของวัดป่าเหวในการที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นรูปธรรมและมุ่งเน้นในเรื่องของการเสริมสร้างสุขภาพทางใจมากยิ่งขึ้น รวมถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทางด้านสุขภาพ โดยเฉพาะสุขภาพใจ ที่เป็นส่วนสำคัญที่ไม่น้อยไปกว่าสุขภาพกาย ซึ่งวัดป่าเหวถือได้ว่าเป็นพื้นที่ทางธรรมที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งความพร้อมในด้านต่างๆ ที่ถือได้ว่าเป็นศักยภาพที่สำคัญของวัดป่าเหว โดยเฉพาะในเรื่องของการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างให้วัดป่าเหวเป็นพื้นที่ทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาสุขภาพใจไปพร้อมๆ กันกับการพัฒนาสุขภาพกาย

๔.๑.๓ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพตำบลอุโมงค์ จากการวิจัยพบว่า มีบุคลากรที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ทั้งในส่วนของพระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งนี้ การบริหารจัดการด้านบุคลากรได้มีการมุ่งเน้นในเรื่องของศักยภาพของบุคลากรในด้านต่างๆ ของแต่ละพื้นที่การท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการนำเอาศักยภาพมาใช้ในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนให้มีประสิทธิภาพและสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ศักยภาพของบุคลากรนั้นต่างก็มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบทบาทหน้าที่ ซึ่งในส่วนของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นจะมีการมุ่งเน้นไปที่เรื่องของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งมีเครือข่ายที่สำคัญในเรื่องดังกล่าว ต่อไปนี้

๑) เอื้อนสมุนไพร

บุคลากรของเอื้อนสมุนไพรมีความรู้ในเรื่องของการใช้พืชสมุนไพรเป็นอย่างดี มีการนำองค์ความรู้ทั้งในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ร่วมกันในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งการนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในเรื่องของสมุนไพรนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพราะภูมิปัญญาพื้นบ้านของล้านนานั้นมีความเป็นเอกลักษณ์ในเรื่องของการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรค และการนำมาเป็นเครื่องปรุงประกอบอาหารอยู่แล้ว ซึ่งบุคลากรของเอื้อนสมุนไพรถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของสมุนไพรพื้นบ้านเป็นอย่างดี และยังมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการพัฒนาบุคลากรด้านองค์ความรู้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การส่งบุคลากรไปฝึกอบรมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านสมุนไพร เพื่อให้บุคลากรสามารถที่จะนำเอาองค์ความรู้ต่างๆ มาพัฒนาศักยภาพของตนเองและส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรมากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังมีการนำ อสม. มาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกเอื้อนสมุนไพรเพื่อนำเอาองค์ความรู้ต่างๆ ทั้งด้านสมุนไพรและการดูแลสุขภาพไปบอกกล่าวแก่ประชาชนในชุมชนตำบลอุโมงค์ เพื่อให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ และการมองเห็นถึงความสำคัญของการใช้พืชสมุนไพรในการดูแล บำบัด และรักษาโรคร่วมกับยาแผนปัจจุบัน

นอกจากนั้น ศักยภาพด้านบุคลากรของเอื้อนสมุนไพร ส่วนใหญ่แล้วจะมีองค์ความรู้ที่เป็นเฉพาะของตนเองที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพรและการประยุกต์ใช้สมุนไพรเพื่อการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีองค์ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ สมาชิกของเอื้อนสมุนไพรถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากนัก แต่พบว่ามีความสนใจในตำบลอุโมงค์ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับพืชสมุนไพรเพิ่มมากขึ้น มีการปลูกพืชสวนครัวที่มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนใหญ่ เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ มะกรูด ฟักทะลายโจร กระชาย มะนาว โหระพา กะเพรา แมงลัก เป็นต้น และยังมีการนำเอาพืชสมุนไพรมาเป็นส่วนประกอบสำคัญของการบำบัดโรคและฟื้นฟูสุขภาพร่างกายอีกด้วย โดยมีบุคลากรของเอื้อนสมุนไพรเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรด้วย

๒) วัดป่าเหว

บุคลากรของวัดป่าเหว มีความพร้อมในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม เป็นบุคลากรที่ทรงคุณค่าในด้านความรู้ ภูมิปัญญา และการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีหลวงพ่อดวงพระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดป่าเหว เป็นแกนนำหลักที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่วัดป่าเหวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในวัด ทั้งพระเถร และศิษย์วัด โดยการส่งเสริมให้ได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อพัฒนาตนเอง ในขณะเดียวกัน ยังได้มีการสอดแทรกองค์ความรู้ในเรื่องของการพัฒนาวัดเพื่อให้เป็นแหล่งพัฒนาทางด้านจิตใจ มีความพยายามที่จะไม่ให้พื้นที่ของวัดเป็นเพียงวัดที่มีสิ่งก่อสร้าง ถาวรวัตถุเพียงเท่านั้น แต่มีความมุ่งหวังที่จะพัฒนาคนให้เกิดความรู้และภูมิปัญญาในการส่งเสริมสุขภาพจิตใจ เพราะถือว่าเป็นหน้าที่หลักของวัดในการที่จะส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน หรือผู้ที่สนใจทั่วไปได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อชำระจิตใจ แต่ในขณะเดียวกัน บุคลากรภายในวัดคือพระสงฆ์สามเณร ก็จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของหลักธรรมทางพุทธศาสนาด้วย รวมถึงการมีความรู้ความสามารถในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเบื้องต้นเป็นอย่างดี ซึ่งบุคลากรของวัดป่าเหว ถือได้ว่ามีความพร้อมในด้านนี้เป็นอย่างมาก

๓) ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนตำบลอุโมงค์

บุคลากรของศูนย์วัฒนธรรมชุมชนตำบลอุโมงค์ จะเป็นในส่วนของปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน แพทย์พื้นบ้าน และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม คือการประสานองค์ความรู้ด้านสุขภาพทั้งศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่และการแพทย์แผนโบราณ หรือแพทย์พื้นบ้าน มีการนำเอาองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านไปสู่การประยุกต์ใช้ร่วมกับเครือข่ายอื่นๆ คือ เอือนสมุนไพโร และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ซึ่งได้มีการนำเอาผักเชียงดามาแปรรูปเป็นสมุนไพโรและอบแห้งเป็นยารักษาโรค ซึ่งได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ บุคลากรเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องและเชื่อถือจากชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังได้มีการส่งเสริมในเรื่องของการนำเอาองค์ความรู้ของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพด้วย ซึ่งพบว่ามีนักปราชญ์ที่สำคัญท่านหนึ่งในตำบลอุโมงค์ คือ แม่อุษา วีระสะ ที่ได้มีการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ด้านสมุนไพโร สุขภาพทางเลือก และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการถือคติ ๓ อ. ได้แก่ อาหาร อารมณ์ ออกกำลังกาย อันเป็นหลักการที่แม่อุษา วีระสะ ได้มีการยึดถือปฏิบัติเรื่อยมา และท่านยังเป็นวิทยากรประจำศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โรงเรียนดอกขอมพอ และองค์กรในชุมชนตำบลอุโมงค์อีกหลายแห่ง ซึ่งท่านได้มีการนำเอาองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพไปถ่ายทอดให้กับผู้สนใจในเวทีต่างๆ อยู่เป็นประจำ

๔.๑.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๑) เอือนสมุนไพโร

เครือข่ายของเอือนสมุนไพโรในการที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและเสริมสร้างการดำเนินงานของเอือนสมุนไพโร เพื่อใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ครบวงจร และพื้นที่เพาะปลูกเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ที่เอือนสมุนไพโร พบว่ามีเครือข่ายชุมชนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของเอือนสมุนไพโรจำนวนหลายครัวเรือน และแต่ละครัวเรือนนั้นได้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายด้านพืชสมุนไพร เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนพืชสมุนไพร และการผลิตสมุนไพรเพื่อส่งให้กับเอือนสมุนไพโรและเครือข่ายอื่นๆ อีกมากมาย

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า เอือนสมุนไพโรมีเครือข่ายที่ได้ดำเนินการร่วมกันในส่วนของครัวเรือนในแต่ละชุมชน มีสมาชิกที่เป็นประชาชนในตำบลอุโมงค์จำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี ทั้งนี้ การบริหารจัดการของเอือนสมุนไพโรได้อาศัยความเป็นเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในทุกมิติ ทั้งในเรื่องของกระบวนการปลูก การเก็บเกี่ยว การผลิต การบรรจุภัณฑ์ และการจัดจำหน่าย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลการดำเนินงานในระดับเครือข่าย ได้แก่ เทศบาลตำบลอุโมงค์ เอือนสมุนไพโร ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนทั้ง ๑๑ แห่งของตำบลอุโมงค์ ได้ร่วมกันเป็นเครือข่ายในการดำเนินงานด้านพืชสมุนไพร และยังขยายเครือข่ายไปยังกลุ่มผู้บริโภคทั้งในและนอกตำบลอุโมงค์ รวมทั้งได้มีการริเริ่มดำเนินการเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของเอือนสมุนไพโรเป็นแหล่งศึกษาดูงานของเทศบาลตำบลอุโมงค์อีกด้วย โดยการประสานงานของกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ที่มีความต้องการในการเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพร และการเรียนรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน และแพทย์แผนไทย โดยให้เอือนสมุนไพโรเป็นแหล่งข้อมูลในภาคทฤษฎี ส่วนภาคปฏิบัติและภาคสนาม

นั้นจะใช้พื้นที่ของเครือข่ายแต่ละแห่งได้เป็นพื้นที่ในการศึกษาเรียนรู้ของจริง หรือการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ โดยเทศบาลตำบลอุโมงค์ จะเป็นในส่วนของศูนย์กลางการประสานงานของคณะศึกษาดูงานจากที่ต่างๆ แล้วประสานงานมายังเอือนสมุนไพรเพื่อให้จัดเตรียมข้อมูลการเรียนรู้ไว้รองรับ จากนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเอือนสมุนไพรในการต้อนรับคณะผู้ศึกษาดูงาน จากนั้นจึงนำไปสู่การเรียนรู้ในสถานที่จริง โดยอาศัยครัวเรือนที่เป็นสมาชิกของศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) เป็นหลัก และอาศัยครัวเรือนของสมาชิกได้เป็นพื้นที่การเรียนรู้เสริม จากนั้น หากคณะผู้ศึกษาดูงานมีความต้องการที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของชุมชน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพืชสมุนไพรและสินค้าทั่วไป ก็จะนำไปสู่พื้นที่วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์และวิสาหกิจชุมชนทั้ง ๑๑ แห่งของตำบลอุโมงค์ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า การเชื่อมโยงพื้นที่เครือข่ายของเอือนสมุนไพรนั้นได้มีการดำเนินงานในลักษณะของการกระจายพื้นที่ การกระจายความรู้ และการกระจายรายได้ ดังนี้

๑) กระจายพื้นที่ เป็นการจัดกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาดูงานจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่มีความประสงค์ ผ่านการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลอุโมงค์ที่ได้ส่งต่อคณะศึกษาดูงานมายังเอือนสมุนไพร เพื่อให้มีการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพืชสมุนไพรทั้งระบบผ่านครัวเรือนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายของเอือนสมุนไพร และศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) จากนั้นจึงส่งต่อพื้นที่ไปยังเครือข่ายวิสาหกิจอื่นๆ ในตำบลอุโมงค์ต่อไป

๒) กระจายความรู้ เป็นการจัดกิจกรรมของเอือนสมุนไพรที่มีความต้องการถ่ายทอดข้อมูลองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพร แพทย์พื้นบ้าน และแพทย์แผนโบราณ มีการจัดกิจกรรมการให้บริการด้านสุขภาพ อาทิ การนวด การนวดประคบ การต้มยาพืชสมุนไพร (น้ายาต้ม) เป็นต้น พร้อมทั้งการให้ข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพืชสมุนไพรทั้งที่เป็นของพื้นบ้านล้านนาและพืชสมุนไพรทั่วไป โดยให้สมาชิกทั้งของเอือนสมุนไพรและศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จากพื้นที่จริง ซึ่งจะเป็นการทำให้การเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรนั้นมีประสิทธิภาพเป็นอย่างดีเพราะได้เรียนรู้จากพื้นที่จริงและได้เห็นของจริง อีกทั้งในส่วนของเอือนสมุนไพร ยังเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแบบครบวงจรอีกด้วย

๓) กระจายรายได้ หลังจากที่คณะศึกษาดูงานได้ผ่านการเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรจากเอือนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ผ่านสมาชิกของกลุ่มดังกล่าวแล้ว จะมีการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพรต่างๆ อาทิ ยานวดบรรเทาปวด ลูกประคบ ยาต้ม และยาสมุนไพรอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งสินค้าและผลิตภัณฑ์เหล่านี้เป็นสินค้าชุมชนที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลวิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์และวิสาหกิจชุมชนทั้ง ๑๑ แห่งของตำบลอุโมงค์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสมาชิกเครือข่ายจะได้รับประโยชน์ในส่วนนี้มากที่สุด

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการกระจายทั้ง ๓ ด้านดังกล่าว ได้เป็นมูลเหตุสำคัญที่นำมาสู่การสร้างแนวคิดการยกระดับเอือนสมุนไพรให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านสุขภาพ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบครบวงจร แต่ทางเอือนสมุนไพรได้อาศัยศักยภาพของแต่ละเครือข่ายที่มีอยู่ในการรวมพลังเพื่อสร้างสรรค์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขึ้นมา ซึ่งในเบื้องต้นนั้นได้อาศัยกลุ่มคณะศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นได้เข้ามาเป็นส่วนเสริมที่สำคัญ มีการนำคณะศึกษาดูงานนั่งรถรางเพื่อท่องเที่ยวไปยังชุมชนและครัวเรือนที่มีการปลูกพืชสมุนไพร เยี่ยมชมและซื้อสินค้า ผลิตภัณฑ์จากพืช

สมุนไพรร ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการที่จะนำไปสู่การสร้างเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขึ้นในอนาคต

๒) วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์

วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ มีพันธมิตรเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญคือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอุโมงค์โฮมสเตย์ ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและครบวงจร โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอุโมงค์โฮมสเตย์จะมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องของที่พักรสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งมีการส่งเสริมให้ครัวเรือนในตำบลอุโมงค์ที่มีความพร้อมในการทำบ้านให้เป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว หรือที่เรียกว่า ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจฯ เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์ของดีในชุมชนอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะของที่พักรโฮมสเตย์จะต้องได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย ตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้^๑

มาตรฐานที่ ๑ ด้านที่พัก

- ๑.๑ ลักษณะบ้านพักที่เป็นสัดส่วน
- ๑.๒ ที่พักรที่นอนสะอาด และสบาย
- ๑.๓ มีห้องอาบน้ำและห้องส้วมที่สะอาดมิดชิด
- ๑.๔ มีมุมพักรผ่อนภายในบ้านหรือในชุมชน

มาตรฐานที่ ๒ ด้านอาหาร

- ๒.๑ ชนิดของอาหาร และวัตถุดิบที่ใช้ประกอบอาหาร
- ๒.๒ มีน้ำดื่มที่สะอาด
- ๒.๓ ภาชนะที่บรรจุอาหารที่สะอาด
- ๒.๔ ห้องครัว และอุปกรณ์ที่ใช้ในครัวที่ถูกสุขลักษณะ

มาตรฐานที่ ๓ ด้านความปลอดภัย

- ๓.๑ มีการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น
- ๓.๒ มีการจัดเวรยามดูแลความปลอดภัย

มาตรฐานที่ ๔ ด้านอัธยาศัยไมตรีของเจ้าบ้านและสมาชิก

- ๔.๑ การต้อนรับและการสร้างความคุ้นเคย
- ๔.๒ การสร้างกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ในวิถีของชุมชน

มาตรฐานที่ ๕ ด้านรายการนำเที่ยว

- ๕.๑ มีรายการนำเที่ยวที่ชัดเจนซึ่งต้องผ่านการยอมรับจากชุมชน
- ๕.๒ ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยว
- ๕.๓ เจ้าของบ้านเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือประสานงานให้มัคคุเทศก์

ท้องถิ่นนำเที่ยว

มาตรฐานที่ ๖ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ๖.๑ มีแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน หรือบริเวณใกล้เคียง

^๑ ประกาศกรมการท่องเที่ยว เรื่อง กำหนดมาตรฐานบริการท่องเที่ยวมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย พ.ศ. ๒๕๕๔, (๓๑ มกราคม ๒๕๕๕), ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๒๙ ตอนพิเศษ ๒๖ ง, หน้า ๖๐-๖๑.

๖.๒ มีการดูแลแหล่งท่องเที่ยว

๖.๓ มีแผนงาน หรือมาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว และลดสภาวะโลกร้อน

๖.๔ มีกิจกรรมในการลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และลดสภาวะโลกร้อน

มาตรฐานที่ ๗ ด้านวัฒนธรรม

๗.๑ การดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

๗.๒ การรักษาวิถีชุมชน คงไว้เป็นกิจวัตรปกติ

มาตรฐานที่ ๘ ด้านการสร้างคุณค่า และมูลค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน

๘.๑ ผลิตภัณฑ์จากชุมชนเพื่อเป็นของที่ระลึก ของฝาก หรือจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

๘.๒ มีผลิตภัณฑ์ที่สร้างคุณค่า และมูลค่าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

มาตรฐานที่ ๙ ด้านการบริหารของกลุ่มโฮมสเตย์

๙.๑ มีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน

๙.๒ มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มโฮมสเตย์

๙.๓ กฎ กติกา การทำงานของคณะกรรมการ

๙.๔ มีการกระจายและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

๙.๕ ระบบการจองล่วงหน้า ลงทะเบียน และชำระเงินล่วงหน้า

๙.๖ รายละเอียดค่าธรรมเนียมและบริการต่าง ๆ ที่ชัดเจน และเป็นปัจจุบัน

มาตรฐานที่ ๑๐ ด้านการประชาสัมพันธ์

๑๐.๑ มีเอกสาร สิ่งพิมพ์ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน

๑๐.๒ มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

๓) วัดป่าเหว

มีเครือข่ายความร่วมมือในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ มากมาย ทั้งพื้นที่ตำบลอุโมงค์ และพื้นที่อื่นในจังหวัดลำพูน ทั้งนี้ การดำเนินงานของวัดป่าเหวได้มีการดำเนินงานในด้านต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนมานานนับสิบปี มีเครือข่ายทั้งภาคส่วนราชการ ชุมชน องค์กรเอกชน และประชาสังคมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานต่างๆ โดยกิจกรรมในหลายภาคส่วนของวัดป่าเหวนั้นได้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ เข้ามาร่วมงานอยู่เสมอ มีการเน้นในเรื่องของความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้การมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน อาทิ งานประเพณีวัฒนธรรม มีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น งานของภาคส่วนราชการ มีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การปกครองท้องถิ่น ชุมชน วัด และประชาชน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ความพร้อมของเครือข่ายการดำเนินงานของวัดป่าเหวนั้นมีศักยภาพอย่างเต็มที่ ทุกภาคส่วนได้ให้ความสำคัญและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียง ทั้งนี้ ถ้าวัดป่าเหว เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่างๆ ทั้งของวัด ชุมชน และส่วนราชการ เป็นศูนย์รวมของทุกเครือข่ายในพื้นที่ได้เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน และโดย

เฉพาะที่ผ่านมา การดำเนินการในเรื่องของสุขภาพวิถีพุทธ ได้มีการให้ความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ โดยทางวัดป่าเหวได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ส่งเสริมให้ทุกคนได้รักษาศีล ปฏิบัติธรรม และเจริญสติภาวนาตามโอกาสที่ตนพึงกระทำได้ มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รู้จักการดูแลสุขภาพกายไปพร้อมกับการดูแลสุขภาพใจ คือการรับประทานอาหารที่ถูกหลักสุขอนามัย ให้ครบ ๕ หมู่ ทานพืชผักปลอดสารพิษ การปลูก ผลิตพืชผักปลอดสารพิษ อันเป็นการส่งเสริมให้มีการรับประทานอาหารที่ปลอดภัยและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย รวมถึงการรู้จักการปฏิบัติธรรม เจริญสติภาวนาในเบื้องต้น เพื่อเป็นการดูแลสุขภาพและพัฒนาสุขภาพใจ ซึ่งจะต้องมีความสมดุลกันทั้งสองส่วน ซึ่งนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทางวัดป่าเหวได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณสังคม สอดรับกับการบริหารจัดการและการส่งเสริมของเทศบาลตำบลอุโมงค์ เขื่อนสมุนไพร์ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ที่มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนตำบลอุโมงค์ได้หันมาดูแลสุขภาพร่างกายของตนเอง ทานอาหารปลอดสารพิษ กินพืชผักปลอดสารพิษ รวมถึงการออกกำลังกายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง จึงแสดงให้เห็นว่า เครือข่ายของวัดป่าเหวมีความพร้อมในระดับหนึ่งในการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายอื่นๆ ในการสร้างและเตรียมความพร้อมในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ที่จะต้องพัฒนาทั้งสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมกัน

๔.๒ การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและครบวงจร มีระบบการบริหารจัดการที่ไม่เพียงแต่มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวเพียงเท่านั้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและกลยุทธ์การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากยิ่งขึ้น ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาไปพร้อมกัน ทั้งนี้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนเท่านั้น แต่จะเป็นผลประโยชน์อย่างเสมอภาคที่คนในชุมชนได้รับอย่างเท่าเทียมกัน

ตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน เป็นหนึ่งในชุมชนที่มีความหลากหลายด้านสังคมและวัฒนธรรม มีจุดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในด้านประเพณีวัฒนธรรมและความหลากหลายของวิถีชีวิต ซึ่งมีทั้งความเป็นเมืองและชนบทที่ผสมผสานเข้ากันอย่างลงตัว มีวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนา มีเครือข่ายองค์กรชุมชนที่คอยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ มีความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชนที่ต่างก็มีอัตลักษณ์ชุมชนเป็นของตนเอง สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดเป็นการพัฒนาชุมชนสังคมตำบลอุโมงค์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน ทั้งนี้ การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์นั้นได้มีเครือข่ายร่วมพัฒนามากมาย มีการส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชนเกิดขึ้นมานาน แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ยังคงต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งและมีระบบการบริหารจัดการที่ดี โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เป็นเครือข่าย ทั้งยังต้องมีการพัฒนาสมรรถนะและองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเสริมเข้าไปเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยว ซึ่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ที่กำลังได้รับความสนใจจากคนในชุมชนและได้รับแรงสนับสนุนจากองค์กรภาคีเครือข่าย คือ การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ที่มีการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและศาสนาเข้าไว้ด้วยกันกับการท่องเที่ยว มีกิจกรรมเสริมด้านการท่องเที่ยวที่แฝงการปฏิบัติธรรมเข้าไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงอัตลักษณ์ทางด้านศาสนาที่โดดเด่นของตำบลอุโมงค์ และถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ไม่เพียงแต่เป็นการท่องเที่ยวโดยทั่วไป แต่ยังมีการท่องเที่ยวในเรื่องของสุขภาพที่มุ่งเน้นความปลอดภัยในทุกะดับของการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เน้นการเสริมสร้างสุขภาพทางใจให้เข้มแข็ง และกลายเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความสุขและสนุกสนานไปพร้อมกัน แต่อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างองค์ความรู้กระบวนการ และวิธีปฏิบัติ เพื่อให้สามารถดำเนินการและบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบไปถึงเรื่องของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่จะตามมา เพราะการท่องเที่ยวถึงอย่างไรก็ตาม ย่อมที่จะต้องมีการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง และการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตลอดนั้นก็จะเป็นการส่งเสริมและพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน อันเป็นเศรษฐกิจฐานรากที่จะต้องเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็งและได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจากการวิจัยได้ค้นพบข้อสำคัญในด้านการพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก

ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓ ด้าน ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) ดังนี้

๔.๒.๑ พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ

การพัฒนาเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นจะต้องมีกระบวนการพัฒนาแบบเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างครบวงจร การสร้างความพร้อม การเตรียมความพร้อมและการรองรับการท่องเที่ยวที่สามารถตอบโจทย์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของแต่ละพื้นที่ การนำเสนอความเป็นชุมชนตำบลอุโมงค์ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นและสามารถที่จะสัมผัสถึงความเป็นชุมชนนั้นได้โดยไม่จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของนักท่องเที่ยวและผู้คนในชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวต่างๆ สร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการพัฒนาร่วมกันของแหล่งท่องเที่ยวหรือพื้นที่ท่องเที่ยวได้ มีศักยภาพ มีสมรรถภาพและมีของดีของตนเองก็นำมาบูรณาการเข้าไว้ด้วยกันและรูปแบบของเครือข่าย ผ่านการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกันและนำเสนอความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วยกัน ก็จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นมีความครบวงจรมากยิ่งขึ้น

๑) ด้านความรู้ (Knowledge)

การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ เป็นกระบวนการเริ่มต้นของการพัฒนาที่มีความสำคัญในการที่จะส่งเสริมให้พื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพได้เกิดการนำเอาองค์ความรู้ที่เป็นศักยภาพของตนเองนั้นออกมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวและเสริมสร้างศักยภาพของตนเอง ซึ่งจากการวิจัยพบว่า พื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนในตำบลอุโมงค์ มีพื้นที่และเครือข่ายที่สามารถพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนหลายพื้นที่ด้วยกัน โดยเฉพาะพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่มีการมุ่งเน้นการนำและการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ของพื้นที่ท่องเที่ยวมาเป็นส่วนเสริมสำคัญในการขับเคลื่อนและพร้อมไปสู่การยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพในอนาคตได้

๑.๑ เชื้อสนุนไพร

เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรประจำตำบลอุโมงค์ และเป็นศูนย์กลางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับพืชสมุนไพรและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม สมรรถนะด้านความรู้ของเชื้อสนุนไพรจะเป็นในส่วนของข้อมูลชุดความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรโดยตรง ทั้งสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรทั่วไป องค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ท้องถิ่นได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา โดยเรียนรู้มาจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นลูกหลาน โดยผ่านวิธีการหลายอย่าง เช่น การทดลอง การอนุรักษ์ พื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ความเฉลียวฉลาดในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายหรือบรรพบุรุษจึงนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการป้องกันและแก้ปัญหาสุขภาพของสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาล ดังนั้นการใช้สมุนไพร

พื้นบ้านจึงถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมที่เกิดจากความสามารถในการจำแนกแยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเฝ้าระวังรักษาความเจ็บป่วย นอกจากนี้สมุนไพรยังถูกใช้เป็นอาหารเสริมสำหรับคนทั่วไปที่มีสุขภาพปกติ เพื่อทำให้เกิดสมดุลของการทำงานของร่างกาย เสริมภูมิคุ้มกันและป้องกันโรคบางชนิดได้ด้วย จากการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรที่เฝ้าสมุนไพรได้รวบรวมไว้นั้นมีมากมาย ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้นำมาเสนอเพียงเป็นตัวอย่างเท่านั้น

ตัวอย่างสมุนไพรพื้นบ้าน

๑. กระเพรา

เป็นพืชล้มลุกขนาดเล็ก สูงประมาณ ๓๐-๖ ซม. ลำต้นและกิ่งก้านเป็นรูปสี่เหลี่ยม โคนต้นเป็นไม้เนื้อแข็ง ยอดเป็นไม้เนื้ออ่อน มีขนอ่อนปกคลุมทั่วไป ใบเป็นใบเดี่ยว ออกตรงกันข้าม รูปรียาว ขอบใบเรียบหรือหยักเป็นซี่ฟัน หลายใบแหลม เนื้อใบบางและนุ่ม แผ่นใบมีขน ดอกออกรวมกันเป็นช่อบริเวณปลายยอดและปลายกิ่ง ประกอบด้วยดอกย่อยเล็ก ๆ ออกเป็นวงรอบช่อเป็นชั้นๆ กลีบดอกสีขาวหรือขาวปนม่วงแดง เมล็ดเป็นรูปไข่ขนาดเล็ก สีน้ำตาล มีจุดสีเข้ม เมื่อนำไปแช่น้ำเปลือกหุ้มเมล็ดจะพองออกเป็นเมือก ในประเทศไทยพบกระเพราอยู่ ๓ พันธุ์ คือ กระเพราขาว มีใบสีเขียวอ่อน ก้านสีเขียว กลีบดอกสีขาว กระเพราแดง กิ่งและก้านมีสีเขียวอมแดง ดอกสีขาว หรือขาวปนม่วง ต้นและใบมีขนาดใหญ่กว่ากระเพราขาวเล็กน้อย และกระเพราลูกผสม ใบเป็นสีม่วงแดง อมเขียว หรือสีม่วงแดง สรรพคุณมีรสเผ็ด ชุน ขม จึงช่วยย่อยอาหาร แก้ปวดท้อง แก้ลม ช่วยย่อย และขับลม โดยกระเพรามีอยู่ ๒ ชนิด คือกระเพราแดงกับกระเพราขาว ที่นิยมนำมาใช้ทำยาคือกระเพราแดง เพราะมีน้ำมันหอมระเหยมากกว่า จึงมีกลิ่นฉุนกว่า

๒. ข่า

เป็นพืชล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นแท้เป็นหัวอยู่ใต้ดิน มีลักษณะเป็นข้อและปล้อง หัวอ่อนสีขาว เมื่อแก่เป็นสีเหลือง ก้านและใบอยู่เหนือดิน สูงประมาณ ๑-๒ เมตร ลำต้นที่เห็นเป็นลำต้นเทียม เกิดจากกาบใบหุ้มซ้อนกัน ใบสีเขียวเข้ม รูปไข่ยาวรี ขอบขนานปลายแหลม ออกแบบสลับ ดอกออกเป็นช่อที่ยอด ก้านดอกยาวมีขน ดอกย่อยขนาดเล็กสีชมพูหรือสีขาวอมม่วงแดง ผลรี เปลือกสีแดงอมส้ม เมื่อแก่เป็นสีดำขนาดประมาณ ๑ ซม. มีเมล็ดอยู่ข้างใน สรรพคุณเป็นยาบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด และแน่นท้อง และช่วยให้เจริญอาหาร

๓. ขิง

เป็นพืชล้มลุก สูงประมาณ ๓๐ ซม. ตระกูลเดียวกับข่า ขึ้นรวมกันเป็นกอ มีลำต้นเป็นเหง้าใต้ดิน เปลือกนอกสีน้ำตาลแกมเหลือง มีแง่งเล็ก ๆ แตกออกจากเหง้า เนื้อในสีนวล มีกลิ่นเฉพาะ ทางเหนือหรือลำต้นเทียมขึ้นมาเหนือดิน ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปขอบขนาน แกมใบหอก ขอบใบเรียบ สีเขียวเข้มเป็นมัน ดอกออกเป็นช่อแทงขึ้นมาจากเหง้า ดอกมีกาบสีเขียวปนแดง ลักษณะโค้งห่อรองรับกาบปิดแน่นเมื่อดอกยังอ่อน ผลกลมโตและแข็ง ผลแห้งมี ๓ พู ภายในมีเมล็ดสีดำอยู่หลายเมล็ด สรรพคุณช่วยขับลม ช่วยย่อยอาหาร ช่วยขับเหงื่อ ขับน้ำนม และยังมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิต ช่วยลดความดันโลหิต ลดคอเลสเตอรอล ลดการอักเสบ เพิ่มภูมิคุ้มกัน แก้ปวด แก้กลิ้นไส้อาเจียน

๔. ขมิ้น

เป็นพืชล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดิน วงศ์เดียวกับขิง และข่า เนื้อในของเหง้ามี ๒ ชนิด คือ สีเหลืองเข้มจนถึงสีแดงจัด และสีขาว มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว เหง้าแต่ละเหง้าจะมีแง่งเล็ก ๆ เท่านิ้วมือ แตกออกเป็นแขนง ตามแง่งจะมีตาที่พร้อมจะแตกออกเป็นลำต้นและใบ ลำต้นที่อยู่เหนือพื้นดินมีความสูงประมาณ ๓๐-๘๐ ซม. มีลักษณะเป็นกาบใบซ้อนทับกันเป็นชั้น ๆ จากโคนถึงปลาย ใบเรียวยาวปลายแหลมคล้ายใบดอกพุทธรักษา ดอกออกเป็นช่อ ก้านช่อแทงจากเหง้าตรงบริเวณกลางระหว่างใบคู่ในสุด ดอกเป็นรูปทรงกระบอก มีสีขาว แดงขาวเหลือง และมีกลีบประดับสีขาวหรือเขียว สรรพคุณใช้รักษาโรคท้องอืด ท้องเฟ้อ และแผลในกระเพาะอาหาร ฤทธิ์แก้ท้องอืดเกิดจากน้ำมันหอมระเหย เคอร์คิวมิน และสารอื่น ๆ อีกหลายชนิด

๕. มะนาว

เป็นไม้พุ่ม สูงประมาณ ๒-๓ เมตร ผิวเปลือก ลำต้นเรียบเกลี้ยง กิ่งอ่อนมีหนามแหลมตามซอกใบ ใบเรียงสลับรูปไข่ ปลายค่อนข้างแหลม ริมขอบใบหยัก ดอกเดี่ยวสีขาวเป็นช่อสั้นๆ ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง มีกลิ่นหอม ผลกลมสีเขียวเกลี้ยงเป็นมัน ผลอ่อนมีสีเขียวเข้ม เมื่อแก่จะเป็นสีเหลือง ภายในผลมีถุงน้ำรูปรางรี รสเปรี้ยว สรรพคุณ กรดในน้ำมะนาวกระตุ้นให้มีการหลั่งน้ำลาย ทำให้ชุ่มคอ ลดอาการไอได้

๖. ดีปลี

เป็นไม้เถาเลื้อยตระกูลเดียวกับพริกไทยและชะพลู มีรากออกตามข้อสำหรับเกาะเลื้อยไปตามค้างเถา เป็นไม้เนื้อแข็ง มีข้อโป่งนูน ส่วนของลำต้นค่อนข้างกลมและเรียบ แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบเป็นใบเดี่ยวรูปหอก ออกแบบสลับเรียงกันตามข้อ ปลายใบแหลม โคนใบมน เนื้อโคนใบสองข้างไม่เท่ากัน ใบหนาเป็นมัน ดอกออกเป็นช่อทรงกระบอก ยาวประมาณ ๑-๒ นิ้ว ออกบริเวณส่วนยอดของเถาหรือตามง่ามใบ ปลายเรียวมน ดอกอ่อนสีเขียว พอแก่จะกลายเป็นสีส้ม ผลอ่อนกลมเล็ก สีเขียว ฝังตัวแน่นอยู่กับแกนช่อดอกที่อวบน้ำ ผลแก่จัดเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล เมื่อสุกมีสีแดง สรรพคุณเป็นสมุนไพรที่ช่วยดูแลท้องและปอด ใช้แก้ปัญหาเรื่องกระเพาะลำไส้ เช่น อาหารไม่ย่อย มีลมในกระเพาะมาก ท้องอืดเฟ้อ รวมทั้งเป็นตัวยาสำคัญในตำรับยาแก้โรคเกี่ยวกับระบบหายใจ เช่น แก้วหวัด หอบหืด หลอดลมอักเสบ ราก ผล ดอก ประุงเป็นยาแก้หืดและไอ แก้วลม วิงเวียน

๗. กระเจี๊ยบแดง

เป็นพืชล้มลุกทรงพุ่ม สูงประมาณ ๑-๒ เมตร ลำต้นตั้งตรง ผิวเรียบ สีแดงอมม่วง กิ่งก้านสีม่วงแดง ใบเป็นใบเดี่ยวรูปรีแหลม ขอบใบเรียบเป็นมัน บ้างก็มีหยักเว้าลึก ๓-๕ หยัก ขนาดใบกว้างและยาวใกล้เคียงกัน ดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีชมพูหรือเหลือง กลางดอกเป็นสีแดงเลือดนก เมื่อแก่เต็มที่จะกลีบเลี้ยงจะติดกัน ผลรูปรางรี ปลายผลยาวแหลม มีกลีบเลี้ยงสีแดงห่อหุ้ม ภายในผลมีเมล็ดสีดำเป็นจำนวนมาก สรรพคุณ มีรสเปรี้ยว เนื่องจากกระเจี๊ยบแดงมีสารต่าง ๆ หลายชนิด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กระเจี๊ยบแดงมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่หลากหลาย เช่น ฤทธิ์ขับปัสสาวะ ฤทธิ์ลดความดันโลหิตในช่วงเวลาสั้น ๆ หรืออาจใช้ใบสดและกลีบเลี้ยงทั้งสดและแห้งของกระเจี๊ยบต้มดื่มแก้ไอ แก้วน้ำ ลดไข้ ขับน้ำดี

เชือนสมุนไพร นอกจากจะเป็นแหล่งความรู้ด้านสมุนไพรแล้วยังเป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องของการประยุกต์ใช้พืชสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ และการใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพร่วมกับการใช้

ยาแผนปัจจุบัน ซึ่งเห็ดสมุนไพรนั้นได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในชุมชนตำบลอุโมงค์ได้มีการหันมาใช้พืชสมุนไพรมากยิ่งขึ้น โดยการส่งเสริมให้ปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือนร่วมกับการปลูกพืชผักสวนครัว และใช้พืชสมุนไพรนั้นในการดูแลและบำรุงสุขภาพร่างกายของตนเอง และที่สำคัญ พืชสมุนไพรดังกล่าวนี้จะต้องเป็นพืชสมุนไพรที่ปราศจากสารเคมี เป็นพืชสมุนไพรที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมชาติมากที่สุด ทั้งกระบวนการปลูก การเก็บเกี่ยว และการแปรรูปพืชสมุนไพรดังกล่าว ทั้งนี้ เห็ดสมุนไพรยังได้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์โดยรับซื้อสินค้าพืชสมุนไพร ทั้งในรูปแบบสดและแห้งเพื่อนำไปแปรรูป อันจะเป็นการสร้างรายได้อีกช่องทางหนึ่งให้กับคนในชุมชนตำบลอุโมงค์ด้วย

๑.๒) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน

มุ่งเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ซึ่งความพอเพียงจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้อย่างมีความสุข ตามหลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข ดังนี้

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

๓. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ๒ ประการ ดังนี้

๑. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

๒. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้น ศูนย์การเรียนรู้ที่ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการบริหารจัดการพื้นที่โดยใช้เกษตรกรรมเพื่อเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อน ขยายองค์ความรู้การทำเกษตรธรรมชาติ พัฒนาเป็น “แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพึ่งตนเอง” และเป็นตัวอย่างในการผลักดันให้ตำบลอุโมงค์เป็นครัวอาหารปลอดภัยของคนลำพูน ด้วยการปรับเปลี่ยนค่านิยมการใช้สารเคมีในผลผลิตพืชผัก รวมทั้งผลิตภัณฑ์แปรรูปที่มีสารปนเปื้อน และบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เสริม และเกิดความมั่นคงทางอาหาร

๑.๓ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมและจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินของชาวบ้านในอดีตให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยจำลองอาคาร “ห้างเจ้า” อาคารทรงแปดเหลี่ยมที่

สร้างขึ้นในปี ๒๔๗๒ โดยเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองหรือญัไฮของค์สุดท้าย มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ภายในพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงตู้โบราณ ห้องนอน หีบใส่ของ และเครื่องสืบทอดตามแบบประเพณีพื้นเมืองล้านนา รวมถึงประวัตินวนวัฒนธรรม ห้องคร้วโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องมือทำมาหากิน เครื่องล่าสัตว์ ประมง อุปกรณ์ทั่วไปและธรรมาสน์ เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาของคนล้านนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ชุดความรู้สำคัญของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราววิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้ที่สนใจทั่วไปสามารถที่จะเข้าไปศึกษาเรียนรู้และเยี่ยมชมได้ในวันและเวลาราชการ รวมถึงพื้นที่แห่งนี้ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของตำบลอุโมงค์อีกด้วย ซึ่งชุดความรู้จะมีการประสานงานด้านข้อมูลกับเครือข่ายการเรียนรู้ในตำบลอุโมงค์ ได้แก่ สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ วัดทั้ง ๑๐ วัดในตำบลอุโมงค์ ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ และโรงเรียนดอกขอมพอ ซึ่งจะมีการถ่ายทอดเรื่องราว องค์ความรู้ และประสบการณ์ผ่านปราชญ์ชุมชน ดังนี้

๑) ประวัติตำบลอุโมงค์

ตำบลอุโมงค์ มีประวัติความเป็นที่ยาวนาน และเป็นชุมชนดั้งเดิม ด้านการปกครองในราว พ.ศ. ๒๔๕๕ ตำบลอุโมงค์ปกครองโดยขุนอุโมงค์มณฑล (นายแก้ว พันธุ์อุโมงค์) ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนันคนแรกของตำบลอุโมงค์ และหมื่นนรสุขจริง (นายบุญตัน ยาวุฒิ) เป็นกำนันคนที่ ๒ โดยการแต่งตั้งชื่อเป็น “ขุน” หรือ “หมื่น” ต่อมาได้ยกเลิกการแต่งตั้งชื่อดังกล่าว ให้ใช้ชื่อบุคคลตามปกติ อย่างไรก็ตามกำนันตำบลอุโมงค์ได้รับการแต่งตั้งเรื่อยมาตามสภาพการเมืองแต่ละยุคแต่ละสมัย และได้ยกฐานะเป็นสุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จากนั้น พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลอุโมงค์จนถึงปัจจุบัน สำหรับชื่อของหมู่บ้าน (ชุมชน) ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุสืบต่อกันมา ซึ่งมีผู้รวบรวมไว้มีที่แตกต่างกันดังนี้

๑) ชุมชนบ้านอุโมงค์ เป็นชื่อแปลงมาจากคำว่า โองม่ง เป็นคำพื้นเมืองแปลว่า เป็นหลุมเป็นบ่อ อยู่บริเวณหน้าวัดอุโมงค์ บางท่านบอกว่าอยู่ที่ใต้พระวิหารวัดอุโมงค์ และมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าใต้พระเจดีย์มีอุโมงค์อยู่ภายใน ต่อมาเมื่อพระพุทธรูปหนึ่งได้จาริกผ่านมาและพระพุทธรูป ได้มีนิมิตเห็นพระยานาคพิทักษ์รักษาสมบัติใต้อุโมงค์ไว้ ด้วยเกรงว่าจะมีผู้ไปรบกวนอันอาจเป็นอันตรายจึงได้สร้างเจดีย์ครอบอุโมงค์ไว้ ต่อมาได้มีการบูรณะและพัฒนาจนเป็นวัดอุโมงค์ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านอุโมงค์ ในอดีตมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงรับสั่งให้ข้าราชการมาปักหลักแดนเมืองเพื่อกำหนดเขตแดนแต่ละเมือง (เขตจังหวัด) และในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จมา ณ บ้านอุโมงค์พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนได้ตั้งพลับพลาที่ประทับ ณ บริเวณหน้าวัดอุโมงค์ในปัจจุบัน

๒) ชุมชนบ้านกอม่วง เป็นชื่อของต้นมะม่วงฮั้วหรือมะม่วงขี้ยา เป็นมะม่วงต้นใหญ่ อยู่ที่หน้าวัดกอม่วงจึงได้ชื่อว่า บ้านกอม่วง เดิมเรียกบ้านปันปวกน้ำ เกิดจากน้ำสองสายที่ไหลมาบรรจบกันจนเกิดน้ำวนและมีปวก (ฟอง) ลอยฟู ชุมชนบ้านกอม่วงมีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่ได้อนุรักษ์ไว้คือหังนาเจ้าจักรคำ (ผู้ครองเมืองหรือญัไฮหรือจังหวัดลำพูนในสมัยนั้น)

๓) ชุมชนบ้านสับกับตอง มาจากชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อกับตองหลวงอยู่ที่บ้านสับกับตองเหนือ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ต่อมาจึงยึดเอาเป็นชื่อวัดสันกับตองและชื่อหมู่บ้านประชาชนนับถือทั้งศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธและอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๔) ชุมชนบ้านฮ่องกอก มาจากบริเวณดังกล่าวมีต้นกอกหลวงหลายคนโอบ และเชื่อว่าใต้ต้นกอกนั้นมีทรัพย์สมบัติฝังไว้จำนวนมาก และบริเวณหมู่บ้านมีต้นแหง ขึ้นอยู่ทั่วไป ซึ่งนำมาสานสานแหง (เสื่อ) สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน

๕) ชุมชนบ้านป่าเหว มาจากชื่อของต้นเหวหลวง หรือต้นตะเคียนหมู เป็นไม้ยืนต้นขึ้นอยู่จำนวนมากบริเวณหมู่บ้านและพระอุโบสถวัดป่าเหว

๖) ชุมชนบ้านปาลาน มาจากชื่อ ต้นลานจำนวนมากจนเป็นปาลานซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดปาลาน (สุวรรณาราม) ในปัจจุบัน

๗) ชุมชนบ้านเซตวัน (หนองหมู) เป็นชื่อซึ่งครูปาคำแสนพบอิฐจารึกคำว่าเซตวัน และพบหมูป่าออกมาหากินอยู่ในหนองน้ำเรียกว่าหนองหมูป่า จึงเรียนรวมกันว่าเซตวันหนองหมูตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของป่าช้าวัดเซตวัน (หนองหมู) ปัจจุบันอยู่ตรงถนนสุขุมวิทไฮเวย์เชียงใหม่ – ลำปาง

๘) ชุมชนบ้านไร่ มาจากชื่อของคำว่า “บ้านไร่ – ปลายนา” เริ่มต้นจากการชุมชนอื่น ๆ มาทำสวนทำไร่อยู่ในพื้นที่และมีการสร้างบ้านหรือที่อยู่อาศัยในไร่ด้วยเพื่อเฝ้าดูแลผลผลิตของตนเอง เป็นบ้านที่อยู่ในไร่ สวนและนา พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ในการทำสวนทำไร่ การเกษตร

๙) ชุมชนบ้านป่าเส้า มาจากชื่อต้นเส้า เป็นป่าต้นเส้าขึ้นอยู่ทั่วไปจำนวนมากบริเวณหน้าวัดป่าเส้าปัจจุบัน ในอดีตสมัยสงครามบูรพา (สงครามโลกครั้งที่ ๒) สถานีรถไฟป่าเส้าเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญแห่งหนึ่งในเหตุการณ์ในการรักษาอธิปไตยของประเทศชาติให้พ้นภัยจากการล่าอาณานิคมของประเทศญี่ปุ่นด้วย

๑๐) ชุมชนบ้านชัยสถาน ในอดีตเล่ากันว่าพระนางเจ้าจามเทวีผู้ครองนครหริภุญไชย เสด็จมา ณ บ้านยางกายเก็ง ซึ่งมีต้นยางใหญ่ ๒ ต้น ล้มมาพาดกันอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดชัยสถานปัจจุบัน และพระนางเจ้าจามเทวีได้ตั้งทัพอยู่เป็นเวลานาน พอถึงฤดูแล้ง ไม่มีแหล่งเพียงพอจึงย้ายไปตั้งทัพแห่งใหม่ จึงเรียกอีกชื่อว่าบ้านหนองแล้ง และต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “ชัยสถาน” เพื่อเป็นเกียรติแก่พ่อท้าวชัยยะสัณฐาน (ต้นตระกูลวงศ์สถาน) เป็นผู้อุปถัมภ์บูรณะวัดเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระศาสนาและส่วนรวม และรวมถึงชื่อของหมู่บ้านที่เป็นมงคลทำให้มีโชค มีชัย

๑๑) ชุมชนบ้านแม่ร่องน้อย เป็นชื่อของคลองน้ำไหลขนาดเล็ก ไหลผ่านบริเวณหน้าวัดแม่ร่องน้อยในปัจจุบัน หรือบางครั้งมักเรียกว่าบ้านต้า (ท่าน้ำ) ในอดีตเป็นท่าเทียบเรือสำเภขนาดเล็กขนส่งสินค้าทางน้ำก่อนเข้าตัวเมืองลำพูน ท่าอาบน้ำบริเวณหมู่บ้านอยู่ติดกับลำน้ำกวาง

๒) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

วิถีชีวิตโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการผสมผสานกับวิถีชีวิตที่หลากหลายชาติพันธุ์ โดยพบว่าในตำบลอุโมงค์มีทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ไทยอง ไทยใหญ่ จีนฮ่อ และคนไทยภาคกลาง และยัง

มีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ด้วย จึงทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่มีความเปลี่ยนแปลงไป และเริ่มที่จะมีความเป็นสมัยใหม่เข้ามาในวิถีชีวิตมากยิ่งขึ้น

วิถีชีวิตของผู้คนในตำบลอุโมงค์ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่และคนวัยกลางคน ยังคงมีวิถีชีวิตที่มีความเกี่ยวพันกับการเกษตร และมีการทำสวนลำไยเป็นอาชีพหลัก มีการทำไร่ทำสวนทั่วไป มีการปลูกพืชผัก อาทิ กระเทียม คื่นช่าย สลัด พริก หอมแดง กระเทียม ผักกาด เป็นต้น และยังคงมีการปลูกผักเพื่อขายส่งให้พ่อค้าคนกลาง และบางส่วนนำไปขายที่ตลาด ซึ่งวิถีชีวิตด้านเกษตรกรรมก็ยังคงเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่ในปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ คนวัยหนุ่มสาว ได้ละทิ้งการทำอาชีพเกษตรกรรมและเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เพราะจังหวัดลำพูนมีนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือตั้งอยู่ และได้รับความนิยมจากผู้คนในจังหวัดลำพูนเข้าไปทำงานเป็นจำนวนมาก และเด็กรุ่นใหม่บางส่วนก็ไปเรียนต่อในเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเรียนจบก็ทำงานในเมืองหรือไปทำงานที่อื่น และไม่กลับมาทำอาชีพเกษตรกรรมเหมือนเช่นบรรพบุรุษอีกเลย และนอกจากนั้น ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ยังคงมีการยึดถือและปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่มีอะไรแตกต่างไปจากเดิม เพียงแต่ความเข้มข้นในเรื่องของความเชื่อและการยึดถือปฏิบัติเริ่มลดลง อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่หลากหลาย ดังนั้นประเพณีพิธีกรรม ที่ยังคงมีอยู่และได้มีการยึดถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ได้แก่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาบนพื้นฐานความเชื่อแบบพราหมณ์ เช่น ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ การนับถือผี การสักการะเทวตาประจำบ้าน พระภูมิเจ้าที่ ผีปูย่า หรือแม้กระทั่งการเรียกขวัญ ส่งเคราะห์ เป่าคาถา ความเชื่อในเรื่องการทำนาย โดยการเจ้าทรง การดูเมื่อบูต การบนบานศาลกล่าวต่อศาลพ่อบ้านที่เป็นที่เคารพนับถือในชุมชน เพื่อร้องขอในสิ่งที่ต้องการ และมีการเซ่นไหว้เพื่อแก้บนเมื่อได้รับในสิ่งที่ต้องการ เป็นต้น

ในส่วนของผู้คนรู้เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมในตำบลอุโมงค์ มีความผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมที่ผู้คนยังคงนับถือผี และความศรัทธาในพุทธศาสนาปะปนกันไป จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกันทั้งพุทธ ผี พราหมณ์ และความเชื่อ ซึ่งเป็นพื้นฐานของประเพณีพิธีกรรมของล้านนาทั่วไป มีการแฝงเอาความเชื่อดั้งเดิมนั้นก็คือความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและกลายเป็นประเพณีในที่สุด ซึ่งจากการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม อาทิ พิธีกรรมส่งเคราะห์ พิธีฮ้องขวัญ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ประเพณีเลี้ยงผีปูย่า พิธีกรรมพ่อนผีเจ้านาย และพิธีกรรมสืบชะตา เป็นต้น และยังมีประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพิธีกรรมทั่วไปที่มีการยึดถือปฏิบัติทั้งกลุ่มชนชาวไทยวน รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย ซึ่งบางส่วนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อที่มีการผสมผสานให้เข้ากับหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา บางประเพณีพิธีกรรมอาศัยความเป็นพุทธศาสนาเป็นเนื้อหาหลักของพิธีกรรม แต่แอบแฝงไปด้วยความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับวิถีชีวิตเข้าไปด้วย เช่น ประเพณีตานข้าวใหม่ การถวายทานสลากย้อม (สลากภัตต์) เป็นต้น ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ จึงมีความหลากหลายและเต็มไปด้วยวิถีแห่งศาสนาและความเชื่อปะปนกันไป ซึ่งประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีปีใหม่เมือง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีตานสลากภัตต์ ประเพณีเข้าวัดสวดออกวัดสวด และประเพณียี่เป็ง

๒) ด้านทัศนคติ (Attitude)

ผู้บริหารเหื่อนสมุนไพร และสมาชิกเครือข่าย มีความประสงค์ต้องการที่จะถ่ายทอดและนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรให้กับชุมชน จึงมีการขับเคลื่อนการให้ความรู้สู่ชุมชนเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร ซึ่งเหื่อนสมุนไพรมีเครือข่ายการดำเนินงานครอบคลุมทั่วทั้งตำบลอุโมงค์ ซึ่งเครือข่ายส่วนใหญ่นั้นจะเป็นกลุ่มที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับพืชสมุนไพร หรือเกษตรอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว

เหื่อนสมุนไพร มีการส่งเสริมให้ชุมชนหันมาให้ความสนใจในเรื่องของการใช้พืชสมุนไพรในการดูแล พื้นฟู บำบัด และรักษาโรคร่วมกับการใช้ยาแผนปัจจุบัน โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่สามารถปลูกเองได้ในครัวเรือน ก็จะมีการส่งเสริมให้ปลูกไว้รวมกันกับผักสวนครัว และหากเกษตรกรผู้ปลูกรายได้มีจำนวนพืชสมุนไพรเยอะและเป็นที่ต้องการของตลาด รวมถึงสามารถนำมาแปรรูปเป็นยาสมุนไพรได้ ก็จะมีการรับซื้อเพื่อนำมาผลิตและจำหน่ายด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ การเสริมสร้างทัศนคติของการใช้พืชสมุนไพรดังกล่าวนี้ยังคงจำกัดอยู่ในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ไม่กี่ชุมชน และยังเป็นปัญหาในเรื่องของการรับรองมาตรฐานการผลิตและความปลอดภัยในอาหาร ซึ่งพืชสมุนไพรถือได้ว่าเป็นอาหารที่มีใช้ยารักษาโรค แต่บางประเภทนั้นได้รับการรับรองให้เป็นยาแผนโบราณ ซึ่งเหื่อนสมุนไพรได้ขึ้นทะเบียนตำรับยาแผนโบราณไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้วในยาบางประเภท แต่ถึงกระนั้น ทัศนคติในเรื่องของการใช้สมุนไพรในการดูแลและรักษาโรคร่วมกันยังคงจำกัดอยู่ในวงแคบ เพียงแต่ในปัจุบันนั้นได้รับความนิยมขึ้นมาบ้าง แต่การดำเนินงานของเหื่อนสมุนไพรก็ยังมุ่งเน้นในเรื่องของการสร้างทัศนคติที่ดีต่อสมุนไพรในการประยุกต์ใช้เพื่อการดูแล บำบัด และรักษาโรคบางประเภท ซึ่งแนวทางในการสร้างทัศนคติให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่

๑. การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร การประยุกต์ใช้สมุนไพร คุณประโยชน์และโทษของสมุนไพร

๒. การส่งเสริมให้มีการทดลองใช้พืชสมุนไพรในการเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบอาหาร หรือการกินพืชสมุนไพรเพื่อสุขภาพร่างกาย

๓. การส่งเสริมให้ครัวเรือนได้มีการปลูกพืชสมุนไพรแซมกับผักสวนครัวรั้วกินได้ เพื่อให้เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์จากพืชได้อย่างหลากหลาย

๔. การส่งเสริมให้มีการแปรรูปพืชสมุนไพร เช่น การทำชาผักเชียงดา การทำชาลำไย การทำน้ำสมุนไพร (ตะไคร้ ชিং กระเจี๊ยบ ฯลฯ) และสามารถที่จะจำหน่ายเป็นอาชีพเสริมได้ โดยทางเหื่อนสมุนไพรจะเป็นผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการผลิตด้วย

๓) ด้านการปฏิบัติ (Practice)

๓.๑ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีรูปแบบการปฏิบัติงานที่ถือได้ว่าเป็นสมรรถนะสำคัญที่จะช่วยส่งเสริม เสริมสร้าง และพัฒนาตนเองไปสู่การบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ด้วยความที่มีศักยภาพเชิงพื้นที่ที่มีความเหมาะสม สงบ ร่มรื่น ใกล้แหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนาถึง ๒ แห่ง คือ วัดกอม่วง และวัดป่าเหว ซึ่งมีบุคลากรทางพุทธศาสนาที่มีความรู้ความสามารถในระดับปรีญธรรม

นอกจากนั้น จากการวิจัยพบว่า ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีแผนงานด้านการขับเคลื่อนและยกระดับสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ของดีตำบลอุโมงค์ ซึ่งได้มีการดำเนินการจัดทำร่างแผนดังกล่าวเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๕ ที่ผ่านมา โดยความร่วมมือของคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และได้มีการทดลองใช้พื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน อันเป็นการเปิดเมืองหลังช่วงโควิด-๑๙ ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรม “ชิมกาแฟแลต้นไม้” ขึ้น และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้ชื่นชอบการดื่มกาแฟและรักธรรมชาติเข้าร่วมงานจำนวนมาก ซึ่งในโอกาสต่อไปจะมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบนี้ขึ้นอีกเพื่อเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชนและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอีกด้วย

จากการดำเนินการวิจัยเชิงพื้นที่พบว่า วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ มีกระบวนการและวิธีการในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพที่น่าสนใจดังนี้

๑) การสร้างองค์ความรู้ เป็นการจัดทำองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงาน วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ มีการสร้างองค์ความรู้ด้านการผลิตสินค้า คือ ใส่อั่วลำไย และน้ำพริกกากหมูลำไย ซึ่งเป็นสินค้าขึ้นชื่อและสามารถจัดจำหน่ายได้เป็นวงกว้าง ได้รับการตอบสนองจากผู้บริโภคเป็นอย่างดี มีการสร้างองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะการจักสานที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ โดยนำมาประยุกต์ใช้เป็นบรรจุภัณฑ์สำหรับใส่สินค้าของชุมชน

๒) การส่งเสริมการผลิต มีการส่งเสริมให้สมาชิกและชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้มีการผลิตสินค้าเพื่อส่งให้กับวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่เป็นพืชสมุนไพร เพื่อนำมาทำเป็นใส่อั่วสมุนไพร ซึ่งเป็นสินค้านวัตกรรมที่กำลังได้รับการพัฒนาจากวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ในการที่จะนำเสนอและต่อยอดสินค้าชนิดนี้ โดยในบางส่วนนั้นได้มีความร่วมมือจากเครือข่ายด้านพืชสมุนไพรคือ เอือนสมุนไพร และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ในการที่จะให้สมาชิกของแต่ละเครือข่ายนั้นได้มีการนำพืชสมุนไพรมาจำหน่ายให้กับวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ เพื่อนำไปผลิตเป็นสินค้าเพื่อจัดจำหน่ายต่อไป

๓) การต่อยอดและการพัฒนา มีการต่อยอดผลิตภัณฑ์ของดีจากชุมชน โดยเฉพาะการจักสาน ที่มีการนำเอาเครื่องจักสานมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ซึ่งแต่เดิมนั้นบรรจุภัณฑ์ไม่ได้มีความน่าสนใจและไม่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง แต่เมื่อมีการนำเอาเครื่องจักสาน เช่น ชลอม มาเป็นบรรจุภัณฑ์ กลับพบว่ามีความน่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม อีกทั้งยังได้รับความสนใจจากผู้บริโภคที่กำลังซื้อเพิ่มเข้ามาเป็นจำนวนมาก และยังสามารถนำไปเป็นของฝากให้กับญาติผู้ใหญ่ หรือของฝากจากชุมชนได้

๔) การยกระดับคุณภาพและมาตรฐานด้านความปลอดภัยของอาหารและผลิตภัณฑ์ของดีชุมชน มีการวางแผนทางและวิธีการในการที่จะผลิตสินค้าชนิดใหม่ขึ้นมา ซึ่งก็คือ ใส่อั่วสมุนไพร โดยยังอยู่ในช่วงระหว่างการพัฒนาเพื่อให้เกิดคุณภาพด้านการผลิต และรสชาติที่ดีที่สุด รวมไปถึงการสร้างบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้เป็นจุดดึงดูดลูกค้าที่สำคัญ โดยเฉพาะการนำสินค้าและผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ เข้าสู่กระบวนการยื่นขอมาตรฐานคุณภาพ

ด้านอาหาร หรือมาตรฐานระบบการจัดการความปลอดภัยของอาหาร (ISO 22000), GMP และ HACCP (Hazard Analysis and Critical Point System)

การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธนั้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการกำหนดอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวชุมชนว่ามีอัตลักษณ์ทั้งเชิงพื้นที่และอัตลักษณ์เชิงสังคมอย่างไรบ้าง ในการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ความแตกต่างเชิงพื้นที่ที่จะต้องมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ก็จะต้องมีความเป็นสุขภาพวิถีพุทธและสามารถที่จะนำเสนอในสิ่งเหล่านั้นได้ด้วย

อัตลักษณ์การท่องเที่ยวชุมชนของพื้นที่ในจังหวัดลำพูนนั้นถือได้ว่าเป็นความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในเชิงของสังคม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งมีความหลากหลายของสภาพสังคมที่เป็นในส่วนของสังคมเมืองกับชนบท ด้วยความที่สังคมในจังหวัดลำพูนเป็นสังคมแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท จึงทำให้ความเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวในยุคสมัยนี้เป็นอย่างมาก และการที่พื้นที่มีการนำเสนอความเป็นวิถีพุทธเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ก็จะทำให้การท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งในพื้นที่ตำบลลุ่มโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนนั้น ถือได้ว่าเป็นความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์และนำเสนอความเป็นตัวตนของตำบลลุ่มโฮ้งได้เป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้น กลยุทธ์และแผนงานในการพัฒนาพื้นที่นั้นจะต้องมีความชัดเจน ซึ่งตำบลลุ่มโฮ้งได้มีการประสานเครือข่ายต่างๆ โดยเฉพาะเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ วัดป่าเหว เขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลลุ่มโฮ้ง และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลลุ่มโฮ้ง ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้เป็นเครือข่ายที่มีการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว มีกลยุทธ์และแผนรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการนั้นสามารถที่จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และนำมาซึ่งการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนและการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากโดยใช้กระบวนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ หัวใจสำคัญของการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว จะต้องมีการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน ซึ่งกระบวนการในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงานนั้นจากการวิจัยพบว่า เครือข่ายด้านการท่องเที่ยวได้มีการกำหนดแผนและกลยุทธ์ในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธดังนี้

๑. การค้นหาทุนเดิมทางสังคม เป็นกระบวนการในการค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน ค้นหาสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะการใช้กระบวนการพัฒนาระบบข้อมูลตำบล (TCNAP) และการวิจัยชุมชน (RECAP) เพื่อให้เห็นและทราบถึงต้นทุนทางสังคมว่าในชุมชนตำบลลุ่มโฮ้งนั้นมีอะไรบ้าง ซึ่งพบว่าในชุมชนตำบลลุ่มโฮ้งนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์และมีความเป็นอัตลักษณ์ของสังคม และด้วยความที่เป็นสังคมเมืองกึ่งชนบทจึงทำให้ความหลากหลายทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่นี้มีความหลากหลายและโดดเด่น การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนของตำบลลุ่มโฮ้งนั้นจึงนำความเป็นอัตลักษณ์และความโดดเด่นมาเป็นจุดขายสำคัญ ทุนเดิมทางสังคมของตำบลลุ่มโฮ้ง ได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นล้านนา อาทิ ปีใหม่เมือง สรงน้ำพระธาตุเจดีย์ และประเพณียี่เป็ง กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำเอาความเป็นอัต

ลักษณะของลัทธิเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย จะเห็นได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ชุมชนของตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวด้วย

๒. การจัดการองค์ความรู้ เป็นกระบวนการในการจัดการองค์ความรู้ของทุนเดิมทางสังคม โดยเฉพาะเรื่องของการรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ให้เป็นหมวดหมู่ ทั้งในด้านของประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอัตลักษณ์ชุมชน โดยเฉพาะการดำเนินการของเทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยความร่วมมือของเครือข่ายทั้ง ๕ แห่งนั้น ได้มีการดำเนินงานในเรื่องของการจัดการองค์ความรู้และมีการรวบรวมองค์ความรู้ไว้ นอกจากนั้นยังได้มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน มุ่งเน้นการนำเสนออัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชนตำบลอุโมงค์ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ได้รับความนิยมจากผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก ประการสำคัญ กระบวนการจัดการองค์ความรู้ได้มีการสอดแทรกการเรียนรู้ชุมชนเข้าไปในส่วนนี้ด้วย ซึ่งได้มีการนำเอาองค์ความรู้ต่างๆ เข้าไปไว้ในหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งสามารถที่จะนำเสนอและมองเห็นภาพของชุมชนตำบลอุโมงค์ผ่านกระบวนการทัศน ผ่านวิธีการคิด และผ่านกิจกรรมต่างๆ ของเทศบาลตำบลอุโมงค์และเครือข่าย โดยเฉพาะในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งได้มีการดำเนินการมาอย่างยาวนานนับสิบปี ในการต่างๆ เหล่านี้ได้มีการสอดแทรกองค์ความรู้ต่างๆ เข้าไปด้วย โดยเฉพาะคณะศึกษาเรียนรู้ คณะศึกษาดูงานที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ตำบลอุโมงค์นั้น นอกจากมาเรียนรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการเทคนิคกลยุทธ์การบริหารจัดการต่างๆ แล้ว ยังมีการเรียนรู้ในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และมีการส่งเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเข้าไปด้วย

๓. การพัฒนาและต่อยอด กระบวนการสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาและต่อยอดในเรื่องขององค์ความรู้ต่างๆ ที่ได้มีการรวบรวมไว้ และนำไปสู่การพัฒนาเครือข่าย พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ถึงแม้ว่าการบริหารจัดการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวยังมีทิศทางที่เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ แต่ในเบื้องต้นนั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาศักยภาพตนเอง พัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ก่อนเพื่อให้มีความเข้มแข็งและสามารถที่จะมีความพร้อมในการรองรับผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวหรือคณะศึกษาดูงานต่างๆ ในการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้นั้น หัวใจสำคัญคือสมรรถนะและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์นั้น ได้มีการนำเสนอในเรื่องของศักยภาพชุมชน นำเสนอในเรื่องของอัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นศักยภาพและสมรรถนะที่ชุมชนมีอยู่แล้วและกำลังที่จะมีการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ผสานกับความเป็นวิถีพุทธโดยอาศัยพื้นที่ของวัดทั้ง ๑๐ แห่งในตำบลอุโมงค์ มาเป็นเครือข่ายสำคัญเพื่อผลักดันและส่งเสริมให้การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ตำบลอุโมงค์

แต่ถึงกระนั้น การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินผลลัพธ์ของการดำเนินการท่องเที่ยวที่ผ่านมาด้วยว่ามีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้อย่างไร ซึ่งจากการวิจัยพบว่า พื้นที่ทั้ง ๕ พื้นที่นั้นได้มีการกระบวนการในการประเมินผลลัพธ์ในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนี้

๑. การมองตนเอง กระบวนการการมองตนเองของพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเป็นกระบวนการหนึ่งที่แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ทั้ง ๕ แห่งนั้นได้มีการประเมินตนเองในเบื้องต้นว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไรบ้าง รวมไปถึงการมองตนเองว่าศักยภาพที่มีอยู่นั้นเพียงพอหรือไม่กับการท่องเที่ยวในอนาคต สมรรถนะของเครือข่าย สมรรถนะของบุคคลหรือประสบการณ์ต่างๆ นั้น มีเพียงพอหรือไม่ที่จะพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในระดับจังหวัดได้ ซึ่งการมองตนเองนั้นถือได้ว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่งของการประเมินในเบื้องต้น เพราะหากเราไม่มองตนเองนั้นเราก็จะไม่รู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร ทฤษฎีสำคัญที่เครือข่ายทั้ง ๕ พื้นที่นั้นได้นำมาใช้ได้แก่ SWOT Analysis เป็นกระบวนการในการมองถึงศักยภาพตนเองว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไรบ้าง รวมไปถึงการมองความเป็นไปได้ของการท่องเที่ยว ซึ่งจะมองในเรื่องของโอกาสและอุปสรรค โดยเฉพาะในเรื่องของอุปสรรคสำคัญของการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่มีสถานการณ์ Covid เป็นปัญหาสำคัญและส่งผลกระทบต่อด้านการท่องเที่ยว ซึ่งพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธทั้ง ๕ แห่งนั้นได้มีการนำกระบวนการดังกล่าวและนำทฤษฎี SWOT Analysis มาประยุกต์ใช้ ซึ่งสามารถยกตัวอย่างการวิเคราะห์ตนเองของพื้นที่ท่องเที่ยว คือวัดป่าเหว ได้ดังนี้

S = จุดแข็ง วัดป่าเหวมีจุดแข็งสำคัญคือความเป็นวัดสุขภาพ มีการส่งเสริมในเรื่องของการดูแลสุขภาพของบุคลากรในวัดและศรัทธาสาธุชนโดยทั่วไป ให้ความสำคัญในเรื่องของการดูแลสุขภาพเชิงพุทธที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่การดูแลสุขภาพทางกายเท่านั้น แต่เป็นการดูแลสุขภาพทางใจไปพร้อมๆ กัน จะเห็นได้ว่าวัดป่าเหวแห่งนี้ได้มีการพัฒนาพื้นที่ของวัดทั้งในด้านกายภาพให้เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสม มีความเป็นสัปปายะ ในการที่จะรองรับนักท่องเที่ยวและผู้มาปฏิบัติธรรมให้สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมไปถึงการให้ความสำคัญในเรื่องของการรักษาศิล ๕ ซึ่งจะเป็หัวใจสำคัญของการดูแลสุขภาพในเบื้องต้นได้ โดยเฉพาะสิ่งข้อที่ ๕ คือการละเว้นจากการดื่มสุราของมีเมาหรือสารเสพติดต่างๆ

W = จุดอ่อน วัดป่าเหวมีจุดอ่อนสำคัญอย่างหนึ่งคือ บุคลากรของวัดป่าเหวยังมีองค์ความรู้ในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพค่อนข้างน้อย แต่ถึงกระนั้นได้มีการเพิ่มเติมองค์ความรู้และพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอเพื่อรองรับการท่องเที่ยวน โดยการสนับสนุนของเทศบาลตำบลอุโมงค์ และเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวในตำบลอุโมงค์

O = โอกาส วัดป่าเหว มีโอกาสที่ได้รับคือ การได้รับการส่งเสริมจากเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี อาทิ เทศบาลตำบลอุโมงค์ เขื่อนสมุนไพร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็นต้น โดยเฉพาะในเรื่องของการส่งเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ จะได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลอุโมงค์อยู่เสมอ ซึ่งหากมีคณะศึกษาดูงานเข้ามาในพื้นที่ก็จะได้รับการประสานงานจากทางเทศบาลเป็นประจำในการที่จะนำคณะศึกษาดูงานเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ของวัดป่าเหวด้วย

T = อุปสรรค วัดป่าเหวมีอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งคือในเรื่องของทุนในการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเต็มรูปแบบ ทั้งนี้ทั้งนั้น อุปสรรคสำคัญอันนี้ก็ยังถือว่าเป็นอุปสรรคที่เลวร้ายมากสักเท่าใด เพราะในแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของวัดป่าเหวแห่งนี้ได้มีการกำหนดงบประมาณในเรื่องของการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไว้อยู่แล้ว

เพียงแต่ว่าควรที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น

ประการสำคัญ การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้นั้น คือ การเชื่อมโยงของเครือข่ายต่างๆ ในตำบลอุโมงค์ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และจะต้องมีการท่องเที่ยวที่เป็นการบูรณาการร่วมกันของเครือข่ายต่างๆ ซึ่งจากการวิจัยพบว่า เครือข่ายสำคัญในเรื่องของการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์นั้นมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในลักษณะของเครือข่ายเฝ้าระวัง และเป็นเครือข่ายที่มีการขยายตัวของเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้มีการหยุดนิ่งเฉพาะตัวของเครือข่ายหรือตัวของพื้นที่ท่องเที่ยวเอง แต่มีการกระจายออกไปยังเครือข่ายอื่นๆ นอกพื้นที่ด้วย อาทิเช่น วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายคือ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา หรือ กสศ. ซึ่งจะได้เห็นว่า เครือข่ายถึงแม้ว่าจะเป็นองค์กรจากนอกพื้นที่ แต่ก็สามารถที่จะทำงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ได้ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ยังมีการนำเครือข่ายจากนอกพื้นที่อีกหลายแห่งได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ด้วย และได้มีการทำความรู้จักกับเครือข่ายอื่นๆ ในพื้นที่เช่นเดียวกัน

ในส่วนของการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ พบว่า การบริหารจัดการในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในตำบลอุโมงค์นั้น ได้มีการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวที่สามารถเสริมสร้างรายได้ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี การท่องเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์ไม่ได้เป็นเพียงการท่องเที่ยวสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเท่านั้น แต่มีการท่องเที่ยวแบบรายทางเกิดขึ้น อาทิเช่น จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และมีการไปศึกษาเรียนรู้หรือท่องเที่ยวที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์ ซึ่งจากเส้นทางของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ไปยังศูนย์ศึกษาเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีแหล่งท่องเที่ยวรายทางหลายพื้นที่ อาทิ วัดป่าเหว วัดสุวรรณาราม เขื่อนสมุนไพร วิสาหกิจชุมชนบ้านป่าเหว ซึ่งเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าชุมชนที่มีชื่อเสียงคือ ข้าวแต่น้ำแดงโม วิสาหกิจชุมชนบ้านป่าเหว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนในการทำข้าวแต่น้ำแดงโม ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถที่จะเข้าไปศึกษาเรียนรู้และทดลองทำข้าวแต่น้ำแดงโมได้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธนั้นได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบรายทางเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ได้มีการมุ่งเน้นเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการบูรณาการการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีความมุ่งมั่นและมุ่งหวังให้เกิดรายได้ในระหว่างเส้นทางของการท่องเที่ยวด้วย แนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ยังมีการมุ่งมั่นในเรื่องของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม การมุ่งมั่นในเรื่องของการดูแลสุขภาพโดยอาศัยและประยุกต์ใช้พืชสมุนไพร มีการให้บริการสุขภาพ การวางแผนโบราณ เป็นต้น ซึ่งสามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนด้วยเช่นกัน

แนวทางในการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูนนั้น พบว่า การพัฒนานวัตกรรมนั้นหัวใจสำคัญคือการมีต้นทุนทางสังคมที่ดี ซึ่งชุมชนตำบลอุโมงค์นั้นมีต้นทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวอยู่มากมาย ทั้งเชิงสังคมและวัฒนธรรม เชิงเศรษฐกิจ และเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ความเป็นตัวตนของชุมชนตำบลอุโมงค์นั้น

ถือได้ว่ามีความสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดกระบวนการในการสร้างการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงความเป็นตัวตนของอุโมงค์ในการมุ่งเน้นชุมชนเชิงสุขภาพ ผสานกับความเป็นวิถีพุทธที่มีเครือข่ายวัดทั้ง ๑๐ แห่งในตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่สำคัญและมีความพร้อมในการที่จะพัฒนาตนเองให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนตำบลอุโมงค์ด้วยเช่นกัน ซึ่งแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนจากการวิจัยได้แนวทางดังนี้

๑. ควรมีการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธที่ครบวงจร มีการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่สามารถนำเสนออัตลักษณ์ จุดเด่นหรือศักยภาพของแต่ละพื้นที่ท่องเที่ยวได้ การนำเสนอของดีชุมชนโดยอาศัยวิสาหกิจชุมชนในการเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวไปในตัว มีกระบวนการจัดการเรียนรู้ การให้องค์ความรู้และการลงมือปฏิบัติ อีกทั้งการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธที่มีความครบวงจรนั้น ได้มีการจัดทำองค์ความรู้ของแต่ละพื้นที่ไว้ มีการจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับเครือข่ายในพื้นที่อื่นๆ มีการบริหารจัดการเรื่องของการสร้างการท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

๒. ควรมีการสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวชุมชนตามมาตรการการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส covid-๑๙ โดยเฉพาะมาตรฐานชุมชนที่มุ่งเน้นในเรื่องของความปลอดภัย มุ่งเน้นในเรื่องของการเสริมสร้างสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์แข็งแรง ซึ่งในส่วนของการบริหารจัดการเพื่อสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวรองรับการป้องกันการแพร่ระบาดของ Covid ๑๙ นั้น เครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์ได้มีแนวทางในการสร้างมาตรการที่เป็นไปตามประกาศของกระทรวงสาธารณสุขร่วมกัน โดยเครือข่ายได้มีการดำเนินมาตรการสร้างความปลอดภัยคือ มาตรการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวประเภท “ชุมชนท่องเที่ยว” คือ

๑) ให้นักท่องเที่ยวทำแบบประเมินความเสี่ยง หากพบว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง ให้ปฏิบัติตามขั้นตอนของสาธารณสุขโดยเคร่งครัด

๒) สังเกตอาการของพนักงาน/นักท่องเที่ยว อย่างสม่ำเสมอ หากมีไข้ ไอ จาม มีน้ำมูกหรือเหนื่อยหอบ ควรงดให้บริการและไปพบแพทย์ทันที

๓) จัดให้มีจุดล้างมือพร้อมสบู่ หรือน้ำยาล้างมือไว้บริการอย่างเพียงพอ

๔) แยกสำรับอาหารส่วนบุคคล กินอาหารปรุงสุก

๕) ทำความสะอาดอุปกรณ์ ก่อน-หลัง การให้บริการทุกครั้ง เช่น จักรยาน เสื้อชูชีพ ยานพาหนะพื้นผิว เคเตอร์ โต๊ะ เก้าอี้ (บริเวณจุดจำหน่ายของที่ระลึก หรือผลิตภัณฑ์ชุมชน) อุปกรณ์ที่ให้นักท่องเที่ยวทดลอง/สัมผัส

๖) จัดให้มีถังขยะสภาพดี มีฝาปิดสำหรับแยกทิ้งขยะที่เหมาะสมและเพียงพอ และเก็บรวบรวมขยะเพื่อส่งไปกำจัดอย่างถูกต้อง

๗) จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวและปรับเวลาในการทำกิจกรรมให้เหมาะสม

๘) จัดให้มีระบบการจองล่วงหน้า

๙) จัดให้มีช่องทางประชาสัมพันธ์ เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์หรือประชาสัมพันธ์ เสียงตามสายในการให้นักท่องเที่ยวเว้นระยะห่างระหว่างบุคคล ๑-๒ เมตร

๓. ควรมีสารสนเทศที่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการสร้างสารสนเทศนั้นเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้มีการนำข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เผยแพร่

ในเว็บไซต์ และเพจ facebook เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนข้อมูล เกี่ยวกับของดี ในชุมชนต่างๆ และเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถที่จะศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิง สุขภาพวิถีพุทธได้

๔. ควรมีการนำพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในตำบลอุโมงค์ เข้าสู่ระบบ ฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวชุมชนในระดับประเทศ ซึ่งแนวทางในการดำเนินการได้มีการวางนโยบาย และแผนปฏิบัติ โดยมีเทศบาลตำบลอุโมงค์เป็นแม่ข่ายที่สำคัญ มีการเชิญเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้ง ๕ พื้นที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแผนและนโยบายดังกล่าว เพื่อบริการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพใน ระดับประเทศและพร้อมที่จะ “เปิดบ้านเปิดเมือง” ไปด้วยกัน

๕. ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากสู่คนใน ชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจากการวิจัยพบว่า เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนของตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการ ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าในแต่ละพื้นที่ของชุมชนนั้นมีวิสาหกิจ ชุมชนเป็นแม่ข่ายสำคัญในระดับชุมชน และมีผู้ผลิตที่เป็นฐานการผลิตส่งป้อนให้กับวิสาหกิจชุมชน นำไปจำหน่าย ซึ่งพบว่ามีอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิเช่น วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์ มีการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ อาทิ ไวน์อุโมงค์ ใส่อัลลาย แคมพัสสมุนไพร น้ำพริกสมุนไพร เป็นต้น โดยให้คนในชุมชน ได้ผลิตและนำมาวางจำหน่ายได้ที่วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์และวิสาหกิจชุมชนในระดับหมู่บ้านได้ เช่นกัน นอกจากนี้ หากมีคณะศึกษาดูงานจากต่างพื้นที่มาศึกษาดูงานในตำบลอุโมงค์ ก็จะมีการ ประสานงานไปยังเครือข่ายต่างๆ เหล่านี้ให้มีการเตรียมความพร้อม จัดเตรียมสินค้าและผลิตภัณฑ์ เพื่อจัดจำหน่ายให้กับคณะศึกษาดูงานต่างๆ ด้วย ซึ่งพบว่ามีการจัดซื้อผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้อยู่เป็น ประจำและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๒ กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน

๑) ด้านความรู้ (Knowledge)

วัดป่าเหว เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาที่มีความสำคัญของตำบลอุโมงค์ เป็นวัด ที่มีบุคลากรทางวิชาการทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ เพื่อเข้าร่วม ส่งเสริมด้านการเรียนรู้อีกหลายแห่ง อาทิ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย โรงเรียนอุโมงค์วิทยาควม วิทยาลัยเทคโนโลยีชินรัตน์ลำพูน เป็นต้น ซึ่งความรู้ด้านพุทธ ศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ทางวัดป่าเหวได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการเรียนรู้ทั้งศาสนา ชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ควบคู่กันไป โดยบุคลากรของทางวัดป่าเหวที่สำคัญคือ พระครูสิริ สุตานุยุต, ผศ.ดร. ผู้มีความรู้ด้านวิชาการทางพุทธศาสนาระดับจังหวัดลำพูนและระดับภาคเหนือ เป็น ผู้ที่มีประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งยังมีตำแหน่งทาง วิชาการในระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ ด้านพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และยังมีบุคลากรอื่นที่มีความรู้ด้านพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ สมรรถนะด้านความรู้เกี่ยวกับ พุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี ผ่าน กิจกรรมและโครงการต่างๆ ของวัดป่าเหวซึ่งได้ดำเนินการตลอดทั้งปี

ในส่วนของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ พบว่า วัดป่าเหวได้มี การดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย โดยอาศัยศักยภาพของแต่ละเครือข่ายในการขับเคลื่อนการ ดำเนินงานควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ ซึ่งในส่วนของวัดป่าเหวนั้นได้มีการขับเคลื่อนในเรื่อง

ของการพัฒนาคุณภาพจิตใจด้วยการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมทำบุญ ตักบาตรทุกวันพระและวันอาทิตย์ โดยร่วมมือกับวิสาหกิจโฮมสเตย์ตำบลอุโมงค์ในการให้นักท่องเที่ยวได้มีกิจกรรมทางศาสนาไปด้วย เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ได้รับความสุขทั้งทางกายและทางใจไปพร้อมกัน โดยวัดป่าเหวมีวิทยากรที่บรรยายให้ความรู้ทั้งในเรื่องของประวัติพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ชุมชน อัตลักษณ์ท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรม ซึ่งอาศัยพระสงฆ์ในวัด มัคทายก ประชาชน ชาวบ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูล ซึ่งบุคลากรเหล่านี้ต่างก็มีความรู้และประสบการณ์ที่มาก เช่น องค์ความรู้ เรื่องของพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรื่อยมาจนถึงสมัยล้านนา และยุคปัจจุบัน รวมไปถึง แนวโน้มและความเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาในอนาคต องค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีประเพณีที่หลากหลายในแต่ละช่วงเวลา อาทิ ประเพณีปีใหม่เมือง แห่งพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ประจำวัด ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเจดีย์ ประเพณีพ่อนผีเจ้านาย ผีมด-ผีเม็ง ประเพณีสลากภัตต์-สลากยอม ประเพณีเป็ง รวมไปถึงวัฒนธรรมชุมชนต่างๆ เป็นต้น ซึ่งวัดป่าเหวได้รับความร่วมมือจาก บุคลากรในชุมชนเป็นอย่างดีในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ทำให้วัดป่าเหวกลายเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมของตำบลอุโมงค์

กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน จากการลงพื้นที่วิจัยของคณะผู้วิจัย ได้มีการจัดกิจกรรม การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านสุขภาพให้กับเยาวชน ประชาชนทั่วไป และผู้สูงอายุ เพื่อให้มี การเรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพเบื้องต้น การปฏิบัติตนเพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดี และการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของคนสามวัย (เด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ) เพื่อดึงเอาศักยภาพของตนเองในแต่ละช่วงวัยเพื่อมา หนุนเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในชุมชนด้วย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

- การระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถี พุทธตำบลอุโมงค์ ที่มีความมุ่งหวังในการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถี พุทธให้เกิดขึ้นในตำบลอุโมงค์ ทั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ด้านการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ที่มีการบูร ณาการการท่องเที่ยวถึง ๓ ประเภทเข้าไว้ด้วยกันคือ การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายศักยภาพและสมรรถนะของผู้เกี่ยวข้องในการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววิถีใหม่นี้ จึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมระดมความคิดเห็นนี้ขึ้นมา ดังมี รายละเอียดดังนี้

- วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

๑) เพื่อทำความเข้าใจคณะทำงานและแกนนำในแต่ละพื้นที่ดำเนินการตาม แนวทางกระบวนการวิจัย

๒) เพื่อกำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์ของการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิง สุขภาพวิถีพุทธ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก

- สถานที่จัดกิจกรรม

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์

- การดำเนินการจัดกิจกรรม

๑) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอความคิดเห็น สะท้อนมุมมองชุมชนด้านของดีในชุมชน วิถีชุมชน อัตลักษณ์ชุมชน สุขภาพชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน

๒) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

๓) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสรุปองค์ความรู้โดยเขียนบนกระดานฟลิปชาร์ตเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธชุมชนตำบลอุโมงค์

- ผลลัพธ์ของกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการนำเสนอความคิดเห็นและองค์ความรู้ในเรื่องของดีในชุมชน วิถีชุมชน อัตลักษณ์ชุมชน สุขภาพชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ รวมถึงการกำหนดเส้นทาง/แผนที่การท่องเที่ยวฯ ซึ่งในส่วนของกำหนดอัตลักษณ์ชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ พบว่ามีการกำหนดอัตลักษณ์ที่ว่า “ชุมชนตำบลอุโมงค์ ชุมชนสุขภาพวิถีพุทธ” ซึ่งจะเป็นการนำเอาของดีด้านสุขภาพของชุมชนมาเป็นจุดขายสำคัญของการท่องเที่ยว การกำหนดเส้นทางทางการท่องเที่ยวที่เป็นเฉพาะของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ที่รวมเอาทั้งวัด บ้าน และราชการ เข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทาง การท่องเที่ยวด้วย

- การสืบค้นทุนทางสังคมที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

- วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

๑) เพื่อสืบค้นทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

๒) เพื่อพัฒนาต่อยอดทรัพยากรในพื้นที่ในการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

- รายละเอียดของกิจกรรม

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นต่อเนื่องจากการจัดกิจกรรมการระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ในส่วนนี้จะเป็นการสืบค้นทุนทางสังคมในชุมชนตำบลอุโมงค์ที่เป็นทุนทางสังคมเชิงศักยภาพ สามารถที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธในตำบลอุโมงค์ ได้ดำเนินการลงพื้นที่ร่วมกับคณะผู้วิจัยในการที่จะสืบค้นทุนทางสังคมในชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชน โดยพบว่าแต่ละชุมชนต่างก็มีของดีและวิถีชุมชนที่แตกต่างกัน แต่ก็มีบางพื้นที่เท่านั้นที่มีศักยภาพในการนำไปสู่การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้เต็มรูปแบบ ส่วนพื้นที่อื่นๆ (ไม่ขอระบุพื้นที่) พบว่ามีเพียงบางศักยภาพเท่านั้นที่สามารถนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้ เช่น ทุนเชิงพื้นที่ที่มีความพร้อม แต่ทุนด้านบุคลากรไม่มีความพร้อม ทุนด้านบุคลากรและทุนเชิงพื้นที่ที่มีความพร้อม แต่ทุนทรัพยากรในการบริหารจัดการไม่มีความพร้อม เป็นต้น ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำมาสรุปเป็นทุนทางสังคมโดยภาพรวมในระดับตำบล มีรายละเอียดดังนี้

- ทุนด้านบุคลากร พบว่า ทุนทางสังคมด้านนี้มีความพร้อมเป็นอย่างมาก มีปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ชุมชนหลากหลายด้าน ซึ่งต่างก็มีองค์ความรู้และพื้นฐานการเป็นวิทยากร

ถ่ายทอดความรู้ได้เป็นอย่างดี อาทิ แม่อุษา วีระสะ ด้านการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม นายอำพล กะวัง ด้านพืชสมุนไพร นายขยัน วิพรหมชัย ด้านการบริหารจัดการชุมชน เป็นต้น

- ทูตด้านการจัดการ พบว่า ชุมชนตำบลอุโมงค์มีความพร้อมในเรื่องของการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นเลิศ มุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทุกคนในชุมชนมีความรับผิดชอบชุมชนร่วมกัน พัฒนาชุมชนด้วยความเป็นพี่น้องครอบครัวร่วมกัน ให้ความร่วมมือกับส่วนราชการในการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดีของสังคม รวมถึงการมีส่วนร่วมกับชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นสาธารณประโยชน์

- ทูตด้านพื้นที่ พบว่า ชุมชนตำบลอุโมงค์มีทุนทางสังคมเชิงพื้นที่เป็นอย่างดี มีทุนทางสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การท่องเที่ยว ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชุมชน และสุขภาวะชุมชน ทั้งนี้เพราะได้มีการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่เพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนมานานนับสิบปี มีการเปิดพื้นที่ชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อให้เป็นที่รู้จัก ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในทุกมิติได้

- ทูตด้านงบประมาณ พบว่า มีบางชุมชนที่ประสบปัญหาในเรื่องของการใช้งบประมาณจากกองทุนต่างๆ ในชุมชน ทั้งนี้เพราะชุมชนไม่ได้มีการวางแผนชุมชนในเรื่องของการอุดหนุนงบประมาณด้านการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งทำได้เพียงการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นครั้งคราว โดยร่วมมือกับเทศบาลตำบลอุโมงค์เพียงเท่านั้น

- การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice)

เป็นกิจกรรมในการพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของเครือข่ายเพื่อยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ เข้าไว้ด้วยกันจนกลายเป็นการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีรายละเอียดดังนี้

- วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

เพื่อพัฒนาสมรรถนะต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่ในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่

- สถานที่จัดกิจกรรม

เทศบาลตำบลอุโมงค์ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

- การดำเนินการจัดกิจกรรม

เป็นการจัดกิจกรรมในรูปแบบการบรรยาย โดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวชุมชน จากเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนท่องเที่ยว จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นกิจกรรมการอบรมแกนนำแต่ละพื้นที่เพื่อพัฒนาความรู้ สร้างความตระหนัก และนำสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ผลลัพธ์ของกิจกรรม

พื้นที่มีศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายและใจ ได้รับความเพลิดเพลินและ

สุนทรียภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดีมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- กิจกรรมสุขภาพดีมีสุข

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายด้านสุขภาพในชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอุโมงค์ ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตำบลอุโมงค์ ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ และเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุดอกขอมพอ ตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และวัดป่าเหว โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ในเรื่องของการดูแลสุขภาพเบื้องต้นทั้งของเด็กเยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดกิจกรรมเป็นการจัดในลักษณะของการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

- วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- ๑) เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพเบื้องต้น
- ๒) เพื่อส่งเสริมการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

- สถานที่จัดกิจกรรม

วัดป่าเหว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

- การดำเนินการจัดกิจกรรม

- ๑) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับฟังการบรรยายในช่วงเช้า หัวข้อ “สุขภาพดีมีสุข” ซึ่งเป็นการบรรยายโดยวิทยากรจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอุโมงค์
- ๒) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการลงมือปฏิบัติในเรื่องของการดูแลสุขภาพเบื้องต้น อาทิ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพที่เหมาะสมกับช่วงวัย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ตามหลักโภชนาการ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น เป็นต้น

- ผลลัพธ์ของกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพเบื้องต้น สามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในเรื่องของการดูแลสุขภาพเบื้องต้น การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ซึ่งสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

- กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สามวัย (ผู้เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ)

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายด้านสุขภาพในชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอุโมงค์ ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ โรงเรียนและวัดในตำบลอุโมงค์ เป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของคนสามช่วงวัย คือ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ โดยได้มีการดำเนินการในเรื่องของการเรียนรู้ด้านสุขภาพ การท่องเที่ยว และหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

- วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- ๑) เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านสุขภาพะชุมชน
- ๒) เพื่อให้เกิดการนำเอาองค์ความรู้ของทั้งสามช่วงวัยเกี่ยวกับสุขภาพะและการท่องเที่ยว มาบูรณาการเข้าด้วยกัน

๓) เพื่อส่งเสริมการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

- สถานที่จัดกิจกรรม

วัดทุกวัดในตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

- การดำเนินการจัดกิจกรรม

๑) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับฟังการบรรยายในช่วงเช้า หัวข้อ “สุขภาพ และการท่องเที่ยว เกี่ยวข้องกันอย่างไร” ซึ่งเป็นการบรรยายโดยวิทยากรจากศูนย์การท่องเที่ยวชุมชน ตำบลอุโมงค์ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน และการบรรยายโดยวิทยากรจากกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลอุโมงค์ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ

๒) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสามช่วงวัย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยเด็กเยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จะจัดกลุ่มกันโดยต้องคละกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม คือ เยาวชน จะถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดและความคาดหวังในอนาคตเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน ตำบลอุโมงค์ วัยผู้ใหญ่ จะถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพร การดูแลสุขภาพเบื้องต้น การประกอบอาชีพและการทำมาหากิน และผู้สูงอายุ จะถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประเพณีพิธีกรรม การใช้พืชสมุนไพรในการปฐมพยาบาลและรักษาโรคเบื้องต้น

๓) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสรุปองค์ความรู้โดยเขียนบนกระดานฟลิปชาร์ต เกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากผู้คนในช่วงวัยอื่น การสรุปองค์ความรู้ของตนเอง และนำไปสู่การสร้างเป็น แนวทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ โดยมีการบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามา ประยุกต์ใช้ด้วย

- ผลลัพธ์ของกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เกิดการเรียนรู้กับผู้คนในช่วงวัยที่แตกต่างกับตนเอง มีการถ่ายทอดและยอมรับองค์ความรู้ที่มีความหลากหลาย สามารถที่จะนำเสนอได้อย่างชัดเจนและ เข้าใจ มีการนำเอาความคาดหวังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ที่เยาวชนอยากให้เห็นใน อนาคต มาประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิตด้านสุขภาพว่าจะต้องมีการสร้างจุดเด่นของชุมชนตำบลอุโมงค์ ให้ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพที่ติดอันดับตารางการท่องเที่ยวของจังหวัดลำพูน และยังมี การนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ด้วยแล้วนั้น ก็จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเชิง สุขภาพของตำบลอุโมงค์มีจุดเด่นและมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

๒) ด้านทัศนคติ (Attitude)

การบริหารจัดการใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องมิตทัศนคติที่ดี ในการดำเนินงาน เพราะถือว่าเป็นการทำงานของคนส่วนมากที่จะต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรง และร่วมใจจากทุกภาคส่วน การมีทัศนคติที่ตรงกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันจะทำให้การ ดำเนินงานนั้นราบรื่นและเป็นไปโดยสะดวก โดยเฉพาะบุคลากรของวัดป่าเหว้นั้นมีทัศนคติเกี่ยวกับ การดำเนินงานร่วมกับชุมชนเป็นอย่างดี เพราะส่วนใหญ่แล้วเป็นลูกหลานของคนในชุมชนบ้านป่าเหว และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดี ทุกคนมีความพร้อมที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการ พัฒนาชุมชนตำบลอุโมงค์โดยการยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มุ่งเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างความสุขทางกาย

เท่านั้น แต่จะต้องสร้างความสุขทางใจด้วย วัดป่าเหวจึงกลายเป็นผู้มีบทบาทหนึ่งในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ กระบวนทัศน์และทัศนคติที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ การเป็นผู้มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง ตรงกัน และพร้อมในการปฏิบัติ จะช่วยให้สามารถบริหารจัดการสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน

ความมุ่งหวังสำคัญของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน คือการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนตำบลอุโมงค์ โดยความร่วมมือของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ เขื่อนสมุนไพร และเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้ร่วมกันผลักดันและขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีของการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ผลการดำเนินงานต่างๆ ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมในเรื่องของการเสริมสร้างองค์ความรู้และทัศนคติให้กับชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้หันมาให้ความสนใจในการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นความประหยัด มัธยัสถ์ ดำรงชีวิตด้วยวิถีแห่งความพอเพียง มีการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรชีวภาพเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทัศนคติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้รับความสนใจจากชุมชนตำบลอุโมงค์เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น นางอุษา วีระสะ หนึ่งใน ๘๔ ครั้วเรือนเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีวิถีการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลัก ๓ อ. ได้แก่ อารมณ์ อาหาร และออกกำลังกาย โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองให้มีสุขภาพร่างกายที่ดี สมบูรณ์แข็งแรง จึงจะสามารถดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ซึ่งการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน ได้มีการนำเอาตัวอย่างการดำเนินชีวิตของแม่อุษา เป็นตัวอย่างในการนำเสนอเพื่อให้เห็นภาพได้อย่างชัดเจน และแม่อุษา ก็ได้เป็นวิทยากรประจำศูนย์ฯ อีกด้วย

๒.๒ วัดป่าเหว

วัดป่าเหว มีความพร้อมในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพราะด้วยความที่วัดป่าเหวนั้นทำงานร่วมกับชุมชนมาอย่างยาวนาน มิใช่เป็นเพียงเฉพาะการทำงานระหว่างวัดและชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำงานทั้งในระดับบ้าน ชุมชน และระดับตำบลด้วย จึงทำให้การดำเนินงานต่างๆ ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนอย่างเต็มที่

การเสริมสร้างทัศนคติด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมสุขภาพะ ๔ ด้าน ได้แก่ กาย จิตใจ สังคม และปัญญา การส่งเสริมสุขภาพะทางกายนั้น เป็นการส่งเสริมการดูแลสุขภาพร่างกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การใช้พืชสมุนไพรทดแทนหรือร่วมกับการใช้ยาแผนปัจจุบัน การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีความพร้อมในการดำเนินชีวิต สุขภาพะทางจิตใจเป็นเรื่องของการดูแลสุขภาพทางใจ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวสำคัญก็คือวัดทั้ง ๑๐ วัดในตำบลอุโมงค์ ซึ่งมีความพร้อมในการเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ในด้านจิตใจ มีการส่งเสริมสุขภาพะทางใจโดยการปฏิบัติธรรม การเจริญสติภาวนา ซึ่งสามารถที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้ตลอดเวลา และสุขภาพะทางสังคม เป็นการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกับสังคมอย่างปกติสุขโดยอาศัยความเป็นพี่น้อง ความเป็นชุมชนเดียวกัน ความเป็นส่วนหนึ่งของผู้คนในชุมชน ซึ่งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชน

ตำบลอุโมงค์นั้นจะเกิดความรู้สึกถึงความอบอุ่น ความเป็นพี่เป็นน้อง การต้อนรับที่ดีจากคนในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมด้วย และท้ายที่สุดการส่งเสริมสุขภาวะทางปัญญา เป็นกระบวนการสำคัญที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติของนักท่องเที่ยว ยกตัวอย่างการเรียนรู้การทำข้าวแต๋นน้ำลำไย นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเรียนรู้และได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำข้าวแต๋นน้ำลำไย มีการเรียนรู้ในเรื่องของการสร้างบรรจุภัณฑ์ การตลาด ช่องทางการจัดจำหน่าย และก็จะเกิดปัญญาคือความรู้ว่าข้าวแต๋นน้ำลำไยนั้นมีการบวนการในการผลิตอย่างไร มีการบวนการในการจัดจำหน่ายอย่างไรบ้าง และรวมไปถึงการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่จะเป็น การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าชิ้นนั้นได้

๓) ด้านการปฏิบัติ (Practice)

สมรรถนะด้านการปฏิบัติที่พบจากการลงพื้นที่วิจัยซึ่งสามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้จริง นั้นคือ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน มีสมรรถนะด้านการปฏิบัติที่สำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้ ความเป็นวิถีแห่งเกษตรอินทรีย์ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์ ที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นหลัก จึงทำให้มีความรู้ความสามารถที่พร้อมในการดำเนินการเพื่อรองรับการเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ผ่านการร่วมมือกับเครือข่ายที่สำคัญคือ เอื้อนสมุนไพร่ วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์ ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ ในการร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ ซึ่งสมรรถนะด้านการปฏิบัติของศูนย์เรียนรู้ฯ มีกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติ ได้แก่

๑) กิจกรรมด้านการลดต้นทุนการผลิต

- ทำปุ๋ยหมัก
- ทำน้ำหมักชีวภาพ / น้ำส้มควันไม้
- ปลุกพืชหมุนเวียน
- การคัดเลือกพันธุ์พืช
- สาธิตการปลูกไม้ผล
- การเพาะพันธุ์กล้าไม้

๒) กิจกรรมด้านการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งตนเอง

- การเพาะเห็ด
- การเลี้ยงหมูหลุม
- การเลี้ยงปลาในนาข้าว / ในร่องสวน
- การเลี้ยงโคชาวลำพูน
- การเลี้ยงกระบือ
- บ้านหมอเมือง / การอบสมุนไพร่
- พืชผักสวนครัว
- การผลิตน้ำส้มควันไม้ และแก๊สชีวภาพ
- การจัดตั้งกองทุนพึ่งตนเองของสมาชิก

- การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่

๓) กิจกรรมด้านการบริหารการพัฒนา

- อบรมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์
- สำรวจปราชญ์และผู้นำเกษตรกร ผู้สนใจเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่
- จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในพื้นที่
- การรวบรวมภูมิปัญญาเกษตรกรอินทรีย์และหมอพื้นบ้าน
- การผลิตสื่อ VCD ของศูนย์การเรียนรู้/สารคดี / จดหมายข่าว
- สร้างเกษตรกรเครือข่ายมาทำกิจกรรมในพื้นที่ของศูนย์ (ไป - กลับ)
- สร้างเกษตรกรที่มีความพร้อม ๑ ครัวเรือน ให้เป็นครัวเรือนตัวอย่าง

เศรษฐกิจพอเพียงโดยแบ่งพื้นที่ให้ทำกัน (อยู่ประจำ)

- พัฒนาความรู้และทักษะบุคลากรที่ทำงานในศูนย์ ให้มีความชำนาญและ

ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้

- ร่วมมือกับสถาบันวิจัยหรือศูนย์ซึ่งเป็นสถาบันทางวิชาการที่ศึกษา

กระบวนการพัฒนาทางสังคมของชุมชน ในการศึกษากระบวนการพัฒนาศูนย์ฯ เพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้

- ดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ภายใต้โครงสร้างการดำเนินงานของศูนย์

- สร้างเครือข่ายในรูปสมาชิกศูนย์ ให้เชื่อมกับเกษตรกรในพื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่

ให้ผลิตผักอินทรีย์

- เชื่อมหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ วิถีพอเพียง ร่วมกับ

โรงเรียนในพื้นที่

- ร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายในการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างน้อยปีละ ๑

ครั้ง

- สร้างกิจกรรมการสาธิตและครอบครัวตัวอย่างเพื่อให้เกิดการเผยแพร่

แลกเปลี่ยนเรียนรู้

๔) กิจกรรมด้านการตลาดและการแปรรูปผลผลิต

- ส่งเสริมให้มีกิจกรรมด้านการตลาดของสมาชิกและเครือข่าย
- จัดให้มีอาคารสถานที่ในการจำหน่ายผลผลิตของศูนย์ฯ และสมาชิก
- จัดให้มีวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือในการแปรรูปผลผลิต
- ส่งเสริมการจัดกิจกรรมตลาดนัดส่งเสริมสุขภาพหรือตลาดทางเลือกที่เป็น

ธรรมสำหรับผู้บริโภคหรือศูนย์วิจัยหน่วยอาหารปลอดภัย

โดยมีการดำเนินงานตามหลักการของศูนย์ฯ คือ

- แบ่งปัน / เอื้อเฟื้อเกื้อกูล
- ร่วมมือกัน / การเป็นหุ้นส่วน
- ความร่วมมือหลายหน่วยงาน
- เชิดชูเกษตรอินทรีย์วิถีพุทธ

- สร้างเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่ (๘๔ ครัวเรือน เกษตรอินทรีย์ทำความดี ถวายในหลวง)

๔.๒.๓ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๑) ด้านความรู้ (Knowledge)

- เอือนสมุนไพร มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านสมุนไพร มีความเชี่ยวชาญในการใช้พืชสมุนไพรเป็นยารักษา มีสถานที่รองรับผู้มาใช้บริการด้านสุขภาพอย่างพอเพียง ซึ่งในแต่ละครั้งนั้นจะมีผู้มาใช้บริการทั้งจากคณะผู้ศึกษาดูงาน ผู้สนใจทั่วไป และนักท่องเที่ยวที่รักสุขภาพ ได้เข้ามาใช้บริการที่เอือนสมุนไพรอยู่เป็นประจำ และยังมีการให้ความรู้ด้านพืชสมุนไพรที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นยาสามัญประจำบ้านด้วย อาทิ ฟ้าทลายโจร สะเดา ขมิ้นชัน ตะไคร้หอม เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลายและมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันด้วย

- วัดป่าเหว มีบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องของการเสริมสร้างสุขภาพทางใจ ซึ่งได้แก่พระสงฆ์ในวัดป่าเหว โดยการนำของพระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร. เจ้าอาวาสวัดป่าเหว ซึ่งได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการนำเอาธรรมะไปสู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสุขภาพทางใจที่นอกเหนือไปจากสุขภาพทางกาย โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคลากรในวัดได้มีการเอาองค์ความรู้ด้านหลักธรรมไปสั่งสอน หรือไปเทศนาแก่ชาวบ้านในชุมชนตำบลอุโมงค์ นอกจากนั้น ยังมีการส่งเสริมให้บุคลากรในวัดได้เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพวิถีพุทธให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน เครือข่ายด้านสุขภาพ และโรงเรียนในชุมชนตำบลอุโมงค์ด้วย และยังได้มีการใช้พื้นที่ของวัดเป็นสถานที่อธิบายสมุนไพร ซึ่งไม่มีค่าบริการ แต่จะอาศัยการทำบุญบริจาคเพื่อนำปัจจัยไปจัดซื้อสมุนไพรต่างๆ

- เทศบาลตำบลอุโมงค์ มีบุคลากรคือ เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และกองสวัสดิการฯ ได้ทำหน้าที่ในการให้ความรู้ คำแนะนำด้านการดูแลสุขภาพให้กับชุมชน อีกทั้งยังมีการประสานงานไปยังเครือข่ายด้านสุขภาพในชุมชนในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การดูแลสุขภาพของตนเองในเบื้องต้น โดยได้มีการประสานไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ ในการที่จะขับเคลื่อนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม นอกจากนั้น ยังได้มีการประสานความร่วมมือไปยังเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โรงแรม และร้านอาหาร ได้มีการให้ความสำคัญในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทรนด์ใหม่ของการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่ผู้คนหันมาให้ความสนใจในเรื่องของการดูแลสุขภาพมากยิ่งขึ้น

๒) ด้านทัศนคติ (Attitude)

ศักยภาพสำคัญของการเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น คือการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่าให้มีฐานคิดที่ตรงกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการยอมรับวิถีวัฒนธรรมชุมชนและการประยุกต์เข้ากับวิถีวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งการดำเนินงานในการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีนั้นมีการส่งเสริมให้เยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงพื้นที่

และเชิงปฏิบัติการ โดยให้โรงเรียนในตำบลอุโมงค์ โดยเฉพาะโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนั้นได้มีการ สอดแทรกเนื้อหาสาระในหลักสูตรการเรียนรู้ท้องถิ่นเข้าไปด้วย

การบริหารจัดการของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาล ตำบลอุโมงค์ กองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้มีการส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดได้เล็งเห็นถึง ความสำคัญของการอนุรักษ์และรักษาซึ่งประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งในด้านความเชื่อ ดั้งเดิม และความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยไม่ละทิ้งหลักการอันเป็นสาระสำคัญของประเพณีวัฒนธรรม ดั้งเดิมที่จะต้องมีการผสมผสานให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ ทั้งนี้ ทักษะคิดที่ตื้นนั้นจะต้องเกิดขึ้น หลังจากผ่านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์พยายามที่จะส่งเสริมและผลักดันให้ ชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้หันกลับมามองตนเองว่ามีอัตลักษณ์ทางด้านวิถีวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง พร้อม ทั้งนำความเป็นอัตลักษณ์ตัวตนดังกล่าว หรือที่เรียกว่าของดีชุมชนนั้นออกมาเป็นจุดขายสำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของการท่องเที่ยววิถีใหม่ที่ผู้คนให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมชุมชนที่มีจุดขายสำคัญคือ อัตลักษณ์ชุมชน โดยที่ยังไม่ต้องมอง ถึงเรื่องของผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างแน่นอน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น จำเป็นจะต้องมี การค้นหาอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนอุโมงค์ให้ได้ว่ามีอะไรที่เป็นของดีชุมชน มีความพร้อมมาก น้อยเพียงใดในการที่จะมองตนเองเพื่อสะท้อนตนเองออกมา พร้อมทั้งการสร้างทัศนคติที่ดีในการที่จะ ดึงเอาศักยภาพตนเองและศักยภาพชุมชนออกมาเพื่อนำเสนอต่อสาธารณชน จนสามารถที่จะ ขับเคลื่อนและผลักดันไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสุขภาพ ผสานเข้ากับวิถีวัฒนธรรมที่มีฐานชุด ความรู้อยู่อย่างมากมาย และความเป็นพื้นที่พุทธศาสนาที่มีความสำคัญในแง่ของวิถีชีวิตและจิต วิญญาณ จนพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่พร้อมจะนำเสนอ ขับเคลื่อน และพัฒนาไปสู่แหล่ง ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้ในอนาคต

นอกจากนั้น วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ ยังได้มีการเสริมสร้าง ทัศนคติของกลุ่มให้กับสมาชิกในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และครบวงจร มีการ นำเสนอข้อมูลข่าวสาร ผลิตภัณฑ์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาเยี่ยมชม และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ โดยได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์กรภาคีเครือข่าย อาทิ เทศบาล ตำบลอุโมงค์ เขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน วิสาหกิจโฮมสเตย์ตำบล อุโมงค์ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา เป็นต้น

ความพยายามสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ คือการส่งเสริมให้สมาชิกของ กลุ่มได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพตนเองในด้านต่างๆ ทั้งองค์ความรู้ ทักษะคิด และ วิธีการปฏิบัติ โดยเฉพาะในด้านทัศนคตินั้นจะเห็นได้ว่า สมาชิกกลุ่มได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการ ยกระดับสินค้าชุมชนด้วยการต่อยอดผลิตภัณฑ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง มีการทำการตลาดออนไลน์เพื่อ สร้างและขยายช่องทางการจัดจำหน่าย โดยสมาชิกจะได้รับประโยชน์ทั้งในด้านความรู้ เศรษฐกิจ และเครือข่ายเป็นอย่างดี เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกทุกคนและสามารถที่จะสร้างความเข้าใจ อันดีต่อกันในการทำงานร่วมกันในระดับเครือข่าย

๓) ด้านการปฏิบัติ (Practice)

วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ เป็นกลุ่มเครือข่ายที่มีการส่งเสริมในเรื่องของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีความสำคัญในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ มีการร่วมมือกับวิสาหกิจโฮมสเตย์ตำบลอุโมงค์ และภาคีเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่ในการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวครบวงจร ทั้งที่พัก อาหาร ของฝาก และแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ มีการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายและสมาชิกอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและทั่วถึงของสมาชิกทุกคน ส่งเสริมและพัฒนา ศักยภาพชุมชนด้วยการจัดตั้งหน่วยพัฒนาอาชีพ ภายใต้การบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ซึ่งภาระหน้าที่หลักของหน่วยคือการพัฒนาองค์ความรู้ ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ ช่องทางการจัดจำหน่าย ซึ่งมีการส่งเสริมให้สมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกันในการผลิตสินค้าต่างๆ ที่เป็นของดีชุมชน ซึ่งพบว่ามีสินค้าที่ขึ้นชื่อและสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกและชุมชนได้เป็นอย่างดีคือน้ำพริกกากหมูลำไย ไล่อั่วลำไย ซึ่งถือว่าเป็นสินค้าขึ้นชื่อและได้รับรางวัลการประกวดมากมาย ทั้งนี้การบริหารจัดการของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่ยังส่งเสริมให้ชุมชนได้รู้จักตนเองผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปองค์ความรู้ของดีในชุมชน ดังนี้

๑) กระบวนการคิด มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้นำเสนอองค์ความรู้ของตนเองให้กับกลุ่มและสมาชิกคนอื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิดเกี่ยวกับของดีในชุมชนว่ามีอะไรบ้าง พร้อมทั้งนำเสนอต่อกลุ่มว่ามีความต้องการในการต่อยอดหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างไร

๒) กระบวนการวิเคราะห์ มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้เกิดการวิเคราะห์ถึงความต้องการ ความคาดหวัง และความเป็นจริงของตนเองในการต่อยอดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้คิดร่วมกันไว้ รวมถึงมีการให้สมาชิกได้วิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการจัดทำผลิตภัณฑ์นั้นๆ ว่ามีช่องทางการตลาดอย่างไร มีแผนแบบกลยุทธ์ด้านการตลาดอย่างไรบ้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ได้มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกทุกคนโดยที่ทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ไม่ได้เป็นผู้คิดให้หรือนำเสนอภายใต้แนวคิดของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ เอง

๓) กระบวนการสังเคราะห์ มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้ตระหนักถึงศักยภาพของตนเองว่ามีศักยภาพเพียงใดในการที่จะบริหารจัดการสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมไปถึงการสังเคราะห์องค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ ผสานกับองค์ความรู้ที่ได้รับจากสมาชิกคนอื่น ผนวกเข้ากับองค์ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ แล้วจึงมีการสังเคราะห์ออกมาเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์เรียบร้อยแล้ว ผลักเป็นองค์ความรู้ในภาพรวม

๔) กระบวนการสรุปองค์ความรู้ เป็นการมุ่งเน้นให้สมาชิกได้ตกผลึกทางความคิดว่าสิ่งที่สมาชิกได้นำเสนอมานั้นมีจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคอะไรบ้าง รวมไปถึงการวิเคราะห์ความน่าจะเป็นของการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ การวิเคราะห์ผู้บริโภค และความต้องการของตลาด แล้วจึงสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับจากกระบวนการที่ผ่านมา

นอกจากนั้น สมรรถนะด้านการปฏิบัติของวัดป่าเหว พบว่า บุคลากรมีความพร้อมในการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีความพร้อมทั้งในเรื่องของการเป็นผู้ให้ข้อมูล องค์กรความรู้ วิธีปฏิบัติ อีกทั้งยังมีความพร้อมในเรื่องของสถานที่ในการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย และที่ผ่านมานั้น มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดป่าเหว หลังจากที่ได้มีการท่องเที่ยวหรือศึกษาดูงานในพื้นที่เสร็จสิ้นแล้ว

ความพร้อมของการปฏิบัติงานของวัดป่าเหวนั้นมีส่วนสำคัญในการช่วยให้การดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ที่ผ่านมานั้น วัดป่าเหวได้รองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากหลากหลายพื้นที่ หลากหลายผู้คน และแม้กระทั่งผู้ที่มาจากต่างศาสนา ก็สามารถที่จะเข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติที่วัดป่าเหวได้เช่นกัน อีกทั้งยังมีการจัดทำแผนพัฒนาวัดป่าเหวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนอีกด้วย ซึ่งตัวอย่างของกลยุทธ์วัดป่าเหว ด้านการท่องเที่ยวมีดังนี้

๑) การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแก่เจ้าอาวาส พระสงฆ์ในวัด รวมถึงกรรมการวัด เพื่อให้บุคลากรเหล่านี้จะได้มีข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัด และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๒) จัดงบประมาณสนับสนุนบางส่วนโยกย้ายเงินบริจาค เงินสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้งบประมาณจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ถนน ลานจอดรถ ห้องน้ำ อาคารจำหน่ายสินค้า เป็นต้น

๓) จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกในการดูแลและพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว หรือกรณีเป็นการปฏิบัติธรรมตามครอส ก็มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลอำนวยความสะดวกทั้งกลางวันและกลางคืน

๔) พัฒนาวัดในเรื่องความสะอาด มีที่นั่งชียะเพียงพอ มีห้องสุขาที่พร้อมและมีจำนวนมากพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบหมู่คณะ โดยเฉพาะห้องสุขาของคนพิการ และผู้สูงอายุ

๕) ปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดให้สวยงาม และมีที่นั่งพักอย่างเพียงพอให้กับผู้มาเที่ยวชม

๖) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววัด ผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยู อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการที่จะมาเที่ยววัด

๗) การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในวัด เช่น จัดทำระบบถนนให้มีประสิทธิภาพ และกว้างขวางสะดวกในการเดินทาง จัดทำระบบระบายน้ำ ระบบไฟฟ้า และน้ำประปา พร้อมดูแลปรับแต่งภูมิทัศน์ให้น่าอยู่ น่าดู น่ามอง

๘) พัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมัคคุเทศก์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีวัฒนธรรมแก่พระสงฆ์หรือบุคลากรภายในวัด

นอกจากนั้น จากการวิจัยพบว่า เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในตำบลอุโมงค์ ได้มีการสร้างการรับรู้ของคนในพื้นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนนั้นสามารถที่จะเรียนรู้และมีความพร้อมในการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองให้กลายเป็นทุนทางสังคม และกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ โดยเฉพาะในเรื่องของการส่งเสริมด้านสุขภาพการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม โดยอาศัยองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่และการเรียนรู้ต่างๆ ที่ได้รับการส่งเสริมจากเครือข่าย

มาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่งหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพได้นั้น การรับรู้ของคนในพื้นที่เพื่อให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญนั้น ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่จะต้องได้รับการพัฒนาและรับการสรรสร้างให้เกิดขึ้น ในส่วนของพื้นที่ท่องเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์นั้น ได้มีการสร้างการรับรู้ของคนในพื้นที่ มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปพร้อมกับการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการหนุนเสริมการเรียนรู้ต่างๆ ของเครือข่าย และสร้างทัศนคติที่ดีด้านการท่องเที่ยวชุมชนว่าการท่องเที่ยวชุมชนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยว จากเดิมที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงสังคมและวัฒนธรรม ให้กลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยต้นทุนทางสังคมของตำบลอุโมงค์ที่มีอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องของพืชสมุนไพรที่มีชื่อเสียงและเป็นฐานองค์ความรู้ที่สำคัญของชุมชนอยู่แล้ว มาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการที่จะสร้างทัศนคติที่ดีและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นในสังคม รวมไปถึงการสร้างแรงจูงใจให้คนในพื้นที่ได้เกิดการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากโดยอาศัยการท่องเที่ยวชุมชนเป็นฐานสำคัญ ซึ่งเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนนั้น หากเรานำเอาของดีในชุมชนหรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนอยู่แล้วมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนก็จะทำให้ชุมชนมีต้นทุนทางสังคมที่ดี และมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี เพราะไม่จำเป็นที่จะต้องนำทุนทางสังคมจากนอกชุมชนมาเป็นเครื่องมือหรือมาเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก แต่เป็นการอาศัยสิ่งที่มียู่แล้ว อาศัยสิ่งที่เป็นตัวตนของชุมชนเองเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ โดยเฉพาะในเรื่องของพืชสมุนไพรที่ได้มีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ มีการพัฒนาเป็นยาสมุนไพรแผนโบราณ หรือแม้แต่การพัฒนาเป็นการบริการด้านสุขภาพโดยใช้พืชสมุนไพร เช่น ลูกประคบสมุนไพร การนวดสมุนไพร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างทัศนคติที่ดีให้คนในชุมชนรับรู้และมองเห็นของดีของตนเอง มองเห็นสิ่งที่ตนเองมีอยู่ และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นฐานสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

๔.๒.๔ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะทรัพยากรทางด้านบุคคลถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวสามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี รวมถึงการพัฒนาศักยภาพที่สามารถทำได้ง่ายมากยิ่งขึ้น และการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่นั้นมาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดระบบและระเบียบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ด้วยกระบวนการในการเสริมสร้างและต่อยอดองค์ความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะการวิเคราะห์ทุนทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมของตำบลอุโมงค์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวนั้นถือว่ามีความสำคัญและมีทุนทางสังคมจำนวนมาก เป็นทุนทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องทางด้านวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม องค์ความรู้ รวมไปถึงศักยภาพชุมชนที่ได้รับความสนใจจากคณะศึกษาดูงานเป็นอย่างมาก ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบลอุโมงค์นั้นเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนและสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนได้

การวิเคราะห์ทุนทางสังคมเพื่อให้สามารถนำไปสู่การต่อยอดและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ และยังส่งเสริมในเรื่องของเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนนั้น จะต้องเป็นไปตามกรอบระยะเวลาและงบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบริหารจัดการ ทั้งนี้ ความเป็นไปได้ตามกรอบระยะเวลาและงบประมาณนั้น จะต้องมองถึงศักยภาพของตนเอง ซึ่งเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้มีการวิเคราะห์ตนเองอยู่แล้วว่า ศักยภาพในการบริหารจัดการทุนทางสังคมนั้นเป็นอย่างไรบ้าง มีความเหมาะสมกับระยะเวลาหรืองบประมาณอย่างไร จากการประเมินผลการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนตลอดระยะเวลา ๓ ปีที่ผ่านมาพบว่า มีการบริหารจัดการตามกรอบระยะเวลาและงบประมาณเป็นอย่างดี มีการใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปตามกรอบระยะเวลาของปีงบประมาณ โดยเฉพาะเครือข่ายที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบการบริหารราชการนั้น ได้มีการบริหารจัดการให้เป็นไปตามระบบระเบียบ และยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเครือข่ายอื่นๆ ด้วย ถึงแม้ว่าองค์กรด้านการท่องเที่ยวชุมชนในตำบลอุโมงค์นั้น จะมีทั้งส่วนราชการและองค์กรเอกชน แต่ก็มีการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี การถ่ายทอดองค์ความรู้ มีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันในการที่จะพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้มีความพร้อม และมีการบริหารจัดการที่เป็นไปได้ตามกรอบระยะเวลาและงบประมาณที่กำหนด

๑) ด้านความรู้ (Knowledge)

ฐานข้อมูลชุดความรู้ของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ มีศักยภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการทำตลาดออนไลน์ โดยทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ จะมีการอบรมเทคนิคการใช้งานแอปพลิเคชันออนไลน์ แพลตฟอร์มการขายออนไลน์ รวมถึงช่องทางการขายออนไลน์พื้นฐานอย่างเช่น Facebook Line เป็นต้น ซึ่งได้รับความสนใจจากสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ เป็นอย่างดี และโดยเฉพาะการเป็นเครือข่ายร่วมกับเฮือนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน มีการนำเสนอข้อมูลชุดความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรด้วย โดยเฉพาะผักเชียงดา ที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคที่รักสุขภาพ รวมไปถึงการนำผักเชียงดาไปผลิตเป็นชาสมุนไพร และส่งขายไปทั่วทั้งภาคเหนือ ซึ่งช่องทางการขายที่สำคัญคือการขายออนไลน์ จะเห็นได้ว่า การสร้างเสริมความรู้ให้กับสมาชิกด้านการขายสินค้าออนไลน์ จะช่วยให้มีช่องทางการทำตลาดที่กว้างมากยิ่งขึ้น ผสานกับการนำเอาของดีในชุมชน เช่น ใส่อั่วลำไย ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ขึ้นชื่อเป็นอย่างมาก มาแนะนำผ่านช่องทางออนไลน์จึงทำให้มีผู้รู้จักสินค้ามากยิ่งขึ้น และมีการทดลองสั่งซื้อเพื่อนำไปชิม บริโภค และมีการสั่งในปริมาณมากเพื่อนำไปจำหน่ายอีกด้วย

นอกจากนั้น ยังมีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน โดยมีการนำเอาสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ตะกร้า ชลอม เป็นต้น นำมาจักสานต่อยอดเป็นบรรจุภัณฑ์ใส่ใส่อั่วลำไย น้ำพริกกากหมูลำไย เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอย่างมาก โดยได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญคือสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ที่เป็นพี่เลี้ยงสำคัญในการสนับสนุนการจัดกิจกรรม การอบรม ในทุกกระบวนการ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในด้านองค์ความรู้ของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ มี

สมรรถนะในด้านนี้เป็นอย่างมาก ถือได้ว่ามีความเข้มแข็งและสามารถที่จะพัฒนาและต่อยอดไปสู่การดำเนินการในด้านอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ของเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในตำบลอุโมงค์ มีกระบวนการในการพัฒนาดังนี้

๑. การส่งเสริมองค์ความรู้ ในด้านการส่งเสริมองค์ความรู้นั้นได้มีการเชิญพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนอื่นๆ ทั้งในจังหวัดลำพูนและจังหวัดใกล้เคียง ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมองค์ความรู้ให้กับเครือข่ายในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ด้วย โดยเฉพาะพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการ ได้มีการเชิญวิทยากรและเครือข่ายต่างๆ ได้เข้ามาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมองค์ความรู้ให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวของชุมชนตำบลอุโมงค์ เพื่อให้มีการเรียนรู้รูปแบบวิธีการ กระบวนการ และเทคนิคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ และโดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวได้ จะมีการส่งเสริมให้เครือข่ายต่างๆ ได้มีการเรียนรู้และสามารถที่จะนำไปพัฒนาพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชน

๒. การสร้างการเรียนรู้ เป็นกระบวนการสำคัญในการที่จะสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่แต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องใหม่และเป็นเรื่องที่กำลังได้รับความสนใจจากสังคมเป็นอย่างมาก แต่ถึงกระนั้น ประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของพื้นที่ทั้ง ๕ แห่งนั้นยังค่อนข้างน้อย เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นจะเป็นการมุ่งเน้นไปที่การสร้างเสริมสุขภาพทั้งกายและใจไปพร้อมๆ กัน รวมไปถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพก็จะมีการเรียนรู้ด้วย ซึ่งเครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์นั้นได้มีวิธีการในการสร้างการเรียนรู้คือ

๑) การดึงศักยภาพเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นการดึงเอาศักยภาพของพื้นที่ต่างๆ ที่มีอยู่นั้นออกมานำเสนอ และรวมไปถึงการมองตัวเองว่ามีความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพอย่างไรบ้าง มีการบูรณาการเครือข่าย บูรณาการองค์ความรู้ และบูรณาการกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างไร

๒) การพัฒนาศักยภาพเชิงพื้นที่ ซึ่งเครือข่ายทั้ง ๕ แห่งนั้นได้มีการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ และได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ พัฒนาระบบการเรียนรู้ต่างๆ อยู่เสมอ

๓) การบูรณาการการเรียนรู้ นอกจากการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพแล้วนั้น การบูรณาการการเรียนรู้ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก พื้นที่ทั้ง ๕ แห่งในตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกันเป็นประจำ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ การนำเสนอองค์ความรู้ และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งของตนเองและของเครือข่าย รวมไปถึงการสรุปองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างเป็นชุดความรู้ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพเข้าไว้ด้วยกัน

๓. การต่อยอดการเรียนรู้ กระบวนการสำคัญอีกประการหนึ่งคือการต่อยอดการเรียนรู้ ซึ่งพบว่าชุมชนในตำบลอุโมงค์นั้นมีการต่อยอดการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง คือมีการนำเอาองค์ความรู้ที่ได้รับและมีการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ต่างๆ ที่ได้รับจากเครือข่ายนั้นมาพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวของตนเอง และนำมาบูรณาการในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชน โดยอาศัยศักยภาพของตนเองและศักยภาพของเครือข่ายมาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำเสนอความเป็นตัวตนของตนเองและความเป็นตัวตนของชุมชนตำบลอุโมงค์ โดยองค์ความรู้หรือการเรียนรู้ที่สำคัญคือการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีการนำเสนอองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพร การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม การดูแลสุขภาพเชิงพุทธ เช่น การปฏิบัติธรรม การทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การทำจิตอาสาหรือการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ ก็สามารถที่จะนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้ ซึ่งการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ไม่ได้เป็นการท่องเที่ยวที่ได้ความสุขทางกายเท่านั้น แต่เป็นการท่องเที่ยวที่จะต้องได้รับความสุขทางใจควบคู่กันไปด้วย

นอกจากนั้น การเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ มาเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือชี้แนะในการพัฒนาพื้นที่ของการท่องเที่ยว นั้น จะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธมีการพัฒนาศักยภาพและสมรรถภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสมรรถนะในเรื่องของความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ในส่วนของการสร้างแกนนำในพื้นที่ ก็จะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการวิจัยพบว่า เครือข่ายด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพในตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการสร้างแกนนำในพื้นที่ขึ้นมา และได้มีการส่งเสริมองค์ความรู้ของแกนนำเหล่านั้นในการที่จะไปศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ต่างๆ ที่มีการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนดีเยี่ยม เพื่อที่จะนำเอาองค์ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ นั้นมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์ เพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

๒) ด้านทัศนคติ (Attitude)

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวชุมชน เป็นการดำเนินงานในลักษณะของเครือข่าย ซึ่งมีความสำคัญในการที่จะต้องมีการเสริมสร้างทัศนคติร่วมกันในระดับเครือข่าย เพื่อที่จะสามารถขับเคลื่อนการดำเนินการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสมรรถนะด้านทัศนคตินั้นเป็นกระบวนการที่ทำได้ยากยิ่งเพราะเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นจากการสั่งสมองค์ความรู้ พัฒนาสู่ความเข้าใจ และพร้อมนำไปปฏิบัติร่วมกัน จึงจะกลายเป็นทัศนคติร่วมกันของเครือข่ายได้ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องให้เครือข่ายได้มองถึงผลประโยชน์ร่วมกันที่จะเกิดขึ้นว่าไม่มีเพียงแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ได้รับประโยชน์ แต่จะเป็นในส่วนของผู้กลุ่มเครือข่ายและชุมชน ที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนเป็นแนวคิดใหม่ที่กำลังได้รับความนิยมจากคนในพื้นที่ตำบลอุโมงค์และนักท่องเที่ยวทั่วไป การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมที่ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ไม่ได้มีการมุ่งเน้นในเรื่องของสุขภาพ และการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นเป็นการท่องเที่ยวทั้งแหล่งท่องเที่ยวเองและมีแนวคิดเชิงสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะได้ประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวที่เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น และมี

การบูรณาการความเป็นวิถีพุทธเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็จะเป็นการส่งเสริมและพัฒนาท้องเที่ยวทั้ง สุขภาพทางกายและสุขภาพทางใจไปพร้อมกัน แต่ถึงกระนั้นหัวใจสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์เพื่อที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริม และเป็นทิศทางในการพัฒนาท้องเที่ยวให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดลำพูนได้เป็นอย่างดี จากการวิจัยพบว่าการพัฒนาสมรรถนะของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ด้านทัศนคติ มีดังนี้

๑. การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพตนเองและพัฒนาสมรรถนะของตนเองเพื่อรองรับการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพได้ นอกจากนี้กลุ่มและเครือข่ายจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวนั้นได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการพัฒนาในเรื่องของข้อมูลสารสนเทศร่วมกัน รวมไปถึงการนำเข้าสู่ข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เหล่านี้สู่ระบบ Social Network อันจะเป็นการส่งเสริมและเสริมสร้างให้พื้นที่ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและได้รับความสนใจ และเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้น ประการสำคัญ ความเข้มแข็งของชุมชนจะเป็นฐานรากสำคัญที่ทำให้การทำงานในระดับเครือข่ายนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะความร่วมมือต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาศักยภาพของตัวเองไปในตัว มีการเรียนรู้ด้วยตนเองและมีการส่งเสริมให้สมาชิกเครือข่ายได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. ควรมีการผลักดันสู่นโยบายท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องของการนำไปบรรจุเป็นนโยบายในแผนพัฒนาเทศบาลหรือแผนพัฒนาสามปี ทั้งนี้ การบริหารจัดการได้ก็ตามจำเป็นที่จะต้องมีการงบประมาณสนับสนุนและส่งเสริม เพื่อให้การขับเคลื่อนนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์นั้นมีแนวทางในการวางนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและสมรรถภาพของชุมชนรวมถึงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ส่งเสริมชุมชนตำบลอุโมงค์ซึ่งมีของดีชุมชนอยู่เป็นต้นทุนทางสังคม ให้มีความพร้อมในการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ดังนั้นเทศบาลตำบลอุโมงค์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดลำพูน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการผลักดันเครือข่ายต่างๆ รวมไปถึงการผลักดันนโยบายต่างๆ ให้เป็นนโยบายในระดับสากลเป็นนโยบายในระดับปฏิบัติการที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนและส่งเสริมการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ การวิจัยและการสนทนากลุ่มพบว่า เครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นมีการนำเสนอแนะนโยบาย นำเสนอแนะแนวทางแผนการต่างๆ ในการพัฒนาตนเองสู่การท่องเที่ยวชุมชนและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนของจังหวัดลำพูน ซึ่งนโยบายต่างๆ ที่นำเสนอจนถึงแม้ว่ายังไม่ได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง แต่ได้มีการวางรากฐานและแนวทางในการผลักดันนโยบายให้เข้าสู่ นโยบายในระดับท้องถิ่นอยู่เสมอ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการทำงานในระดับเครือข่ายร่วมกัน ซึ่งพบว่าเครือข่ายต่างๆ ในตำบลอุโมงค์มีความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก และมีความพร้อมในการที่จะรองรับการท่องเที่ยวและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนเป็นอย่างดี

๓. การแสวงหาเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและระดับประเทศ ในการนี้พบว่าเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการยกระดับตนเองและยกระดับเครือข่ายให้ไปสู่การท่องเที่ยวในระดับจังหวัด และพยายามที่จะผลักดันให้ไปสู่การท่องเที่ยวในระดับประเทศ ซึ่งพบว่าวิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้มีกระบวนการในการผลักดันตนเองสู่การท่องเที่ยวในระดับจังหวัด โดยได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนาศักยภาพตนเอง มีการพัฒนาสมรรถนะตนเองเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนของคั้นมีคุณภาพมาตรฐาน มีคุณภาพตามที่ผู้บริโภคหรือตลาดคาดหวังไว้ ซึ่งการพัฒนาคุณภาพต่างๆ เหล่านี้สามารถที่จะส่งเสริมให้เกิดการสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน นำไปสู่การเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการแสวงหาเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัดและระดับประเทศนั้น จะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ได้มีการแสวงหาเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวอยู่ก่อนแล้ว ถึงแม้ว่าในบางประการยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และยังอยู่ในช่วงของการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ แต่ถือได้ว่าเป็นทิศทางที่ดีในการที่จะยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนตำบลอุโมงค์ให้ไปสู่การท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและระดับประเทศในที่สุด อีกทั้งยังได้มีการนำแกนนำของแต่ละเครือข่ายไปศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่อื่นๆ เป็นประจำ มีการส่งเสริมให้แกนนำได้นำองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้มาส่งเสริมและพัฒนากลุ่มของตนเอง มีการประชาสัมพันธ์และพัฒนาพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนในตำบลอุโมงค์นั้นมีแนวทางสำคัญที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาเป็นนโยบาย รวมถึงยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนได้ โดยเฉพาะนโยบายในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การสร้างแนวทางหรือการวางแนวทางในการท่องเที่ยว โดยอาศัยจุดแข็งของชุมชนด้านสุขภาพมาเป็นเครื่องมือสำคัญ หรือมาเป็นจุดขายสำคัญเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนได้ และยังมีการยกระดับสู่นโยบายระดับท้องถิ่นโดยการผลักดันของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ในการที่จะนำนโยบายและยุทธศาสตร์ต่างๆ เหล่านี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบลอุโมงค์ด้วย

๓) ด้านการปฏิบัติ

เหือนสมุนไพร มีการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรมาโดยตลอดตั้งแต่การก่อตั้งเหือนสมุนไพรขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญคือการให้ชุมชนได้เล็งเห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของพืชสมุนไพรในการประยุกต์ใช้ในครัวเรือน และหากมีกำลังทุนในการผลิตก็สามารถที่จะผลิตเพื่อจำหน่ายได้ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่ได้รับความนิยมสูงในตลาดอย่าง ผักเชียงดา เป็นต้น

เหือนสมุนไพร ได้ดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายคือ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ในการส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้มีการปลูกผักเชียงดาไว้ทุกครัวเรือน เพราะผักเชียงดานั้นมีคุณประโยชน์มากมายและใช้เป็นยารักษาโรคได้อีกด้วย และนอกจากนั้น ผักเชียงดายังได้รับความนิยมจากคนพื้นถิ่นนำมาแกงเป็นอาหาร ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาหารขึ้นชื่อของทางภาคเหนือเลยทีเดียว ผักเชียงดาจัดเป็นไม้เถาเลื้อย มีอายุข้ามปี ความยาวของเถาขึ้นอยู่กับอายุ ลำต้นเป็นสีเขียว มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๐.๕-๕ เซนติเมตร ทุกส่วนที่อยู่เหนือดินของต้นจะมีน้ำยางสีขาวคล้ายน้ำมัน ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการเพาะเมล็ดและวิธีการปักชำ เจริญเติบโตได้ดีในดินร่วน

ระบายน้ำดี เป็นผักพื้นบ้านที่ชาวเหนือในแถบจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา นิยมปลูกไว้หน้าบ้านเพื่อนำยอดไปประกอบอาหาร ซึ่งสรรพคุณของผักเชียงดา อาทิ ผักเชียงดามีสารต้านอนุมูลอิสระที่เป็นต้นเหตุทำให้เกิดโรคเส้นเลือดหัวใจอุดตัน โรคมะเร็งในกระเพาะอาหาร มะเร็งตับ โรคต่อกระจกในผู้สูงอายุ ช่วยป้องกันการแตกของเม็ดเลือดแดง และการเสียของ DNA ข้ออักเสบรูมาตอยด์และเกาต์ มีสารออกฤทธิ์ที่ช่วยควบคุมการทำงานของร่างกายให้เป็นปกติ และยังนิยมกินผักเชียงดาหน้าร้อน เพื่อช่วยลดความร้อนในร่างกายอีกด้วย นอกจากนี้ยังช่วยให้เจริญอาหาร ช่วยชำระล้างสารพิษตกค้างในร่างกาย ใช้รักษาเบาหวาน ช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือด ปรับระดับบิณชูลินในร่างกายให้สมดุล ช่วยสร้างเนื้อเยื่อใหม่ให้ตับอ่อน ด้วยการนำผักเชียงดามาปรุงเป็นอาหารรับประทาน ช่วยควบคุมและปรับระดับความดันโลหิตให้เป็นปกติ และยังสามารถนำไปใช้ลดน้ำหนักได้ เพราะผักชนิดนี้สามารถช่วยให้มีการนำน้ำตาลไปเผาผลาญมากกว่าการนำไปสร้างเป็นไขมันสะสมตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

นอกจากนี้ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน เป็นการดำเนินงานด้านการเผยแพร่องค์ความรู้และการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่สนใจในแนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการฝึกอบรมปรับเปลี่ยนแนวคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มสมาชิก ขยายเครือข่ายสมาชิกในชุมชน โดยมีการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอกที่หนุนเสริมองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ

ครั้วเรือนเศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์ เกิดจากการรวมตัวของครั้วเรือนที่มีความสนใจในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ได้สมัครใจเข้าร่วมเป็นสมาชิก มีการฝึกอบรมด้านการทำเกษตรธรรมชาติและการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีการส่งเสริมการดำเนินงานตามแนวเกษตรธรรมชาติ ขยายเครือข่ายสมาชิกในหมู่บ้านต่าง ๆ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำชุมชน หน่วยงานทั้งภายในและนอกพื้นที่หนุนเสริมด้านงบประมาณ และการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านต่างๆ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม เช่น กลุ่มปศุสัตว์อินทรีย์ กลุ่มทำนา กลุ่มพืชผัก กลุ่มพลังงานทดแทน กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มผลิตน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มแปรรูปผลผลิต สนับสนุนให้เกษตรกรในพื้นที่ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และหนุนเสริมความรู้ทางเทคนิควิชาการต่างๆ ส่งเสริมให้แต่ละครั้วเรือนสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ เทคโนโลยีและทางด้านจิตใจ และมีการพัฒนาชีวิตและชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอน เพื่อขยายผลทางความคิดและรูปธรรมไปยังเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่ โดยสมาชิกแต่ละคนได้ร่วมกันทำความดีและนำความดีที่ได้กระทำนั้นน้อมถวายเพื่อเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่พระองค์ท่านมีพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา จึงเป็นที่มาของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน

การพัฒนาสมรรถนะด้านการปฏิบัตินั้นเป็นกระบวนการหนึ่งที่น่าเอาทั้งองค์ความรู้และทัศนคติมาประยุกต์เข้าด้วยกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติที่ดีเพื่อให้สามารถที่จะเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากได้ หัวใจสำคัญของการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธก็เพื่อที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยเศรษฐกิจฐานรากของ

ชุมชนนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นในเรื่องของรายได้เพียงเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ต้องสร้างรายได้อย่างยั่งยืน แน่แน่นอนว่าการมีรายได้ที่ยั่งยืนนั้นย่อมที่จะนำมาซึ่งสภาพเศรษฐกิจที่ยั่งยืนตามไปด้วย ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากชุมชนจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนนั้นเติบโตและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนตามไปด้วย

จากการวิจัยพบว่ากระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะด้านการปฏิบัติมีดังนี้

๑. การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเทศบาลตำบลอุโมงค์ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เครือข่ายองค์กรชุมชนต่างๆ ในตำบลอุโมงค์ ได้เป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและของพื้นที่การท่องเที่ยวทั้ง ๕ แห่ง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ การนำเสนอองค์ความรู้ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และการบูรณาการองค์ความรู้เข้าไว้ด้วยกัน มีการนำเสนอเส้นทางและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง และเป็นการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาเรียนรู้ด้านสุขภาพ มีการนำเอาองค์ความรู้ด้านวิถีพุทธเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วย เพราะการพัฒนาสุขภาพที่ดีนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องพัฒนาในเรื่องของสุขภาพทางกายเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีการพัฒนาสุขภาพทางใจเข้าไปด้วย

๒. การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงกิจกรรม มีการสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง ๑๑ แห่งในตำบลอุโมงค์ และศูนย์เรียนรู้ แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอีกหลายแห่งเข้าไว้ด้วยกัน รวมไปถึงวิสาหกิจชุมชนที่จะเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้ชุมชน นอกจากนั้น ยังมีการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายของแต่ละพื้นที่ในการที่จะนำเสนอศักยภาพตนเอง และพัฒนาสมรรถนะของตนเองเพื่อให้สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการได้

๓. การนำแผนและกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ เป็นกระบวนการในการนำแผนและกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะในส่วนของวัดป่าจ้าวซึ่งได้มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ไว้อยู่แล้ว จะเห็นได้ว่าวัดป่าเหว่นั้นมีความพร้อมในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพตนเอง มีแผนรองรับและสามารถที่จะนำเสนอแผนนั้นให้กับเครือข่ายอื่นที่มีความต้องการในการที่จะเรียนรู้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน ถึงแม้ว่าวัดป่าเหวจะไม่ได้เป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวโดยตรง แต่วัดป่าเหว่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสามารถที่จะนำเสนอตัวตนในการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นำเสนอจุดแข็งของตนเองเพื่อสามารถที่จะสร้างเสริมสมรรถนะให้เกิดขึ้น และนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้

๔. การติดตามและประเมินผล พบว่าเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการติดตามและประเมินผลทั้งในส่วนในพื้นที่ท่องเที่ยวและเครือข่ายทั้งหมด โดยมีการประชุมติดตามประเมินผลร่วมกัน ๓ เดือน ๑ ครั้ง โดยจัดที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ และวัดป่าเหว ในการนี้ได้มีการเชิญเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในตำบลอุโมงค์เข้ามาร่วมติดตามและประเมินผลว่า การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นมีการดำเนินการไปในทิศทางใดบ้าง มีปัญหาอุปสรรคอันใดเกิดขึ้นบ้าง รวมไปถึงการทบทวนศักยภาพตนเองว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นอย่างไร มี

โอกาสและอุปสรรคอันใดหรือไม่ที่จะทำให้การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นประสบปัญหา หรือมีความจำเป็นใดหรือไม่ในการที่จะนำวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพเข้ามาอบรม หรือจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเรื่องของการบริหารจัดการรูปแบบใหม่ที่จะต้องอาศัยเครื่องมือทาง Social Media ในการประชาสัมพันธ์และในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มเติม และหากผลการประเมินเป็นเช่นใด ก็จะมีการนำผลการประเมินนั้นไปพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการและการปฏิบัติในโอกาสต่อไป

๔.๒.๕ ผลการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธตำบลอุโมงค์ จังหวัด

ลำพูน

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม สงดงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีจิตสำนึกต่อการส่งเสริมรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ ส่งผลให้เกิดความผาสุก อาทิเช่น การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ การนวด การประคบสมุนไพรเพื่อสุขภาพ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ รวมไปถึงโปรแกรมการลดน้ำหนัก การฝึกโยคะ การขับสารพิษออกจากร่างกายการฝึกทำสมาธิ เป็นต้น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ยังมีเป้าหมายให้นักท่องเที่ยวมีสุขภาพร่างกายและจิตใจ แข็งแรงสมบูรณ์โดยพนักงานผู้ให้บริการโดยตรง เช่น การนวดแผนไทย การนวดเท้า การนวดน้ำมัน การนวดกดจุด เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยววิถีใหม่ภายใต้การท่องเที่ยวรูปแบบเดิม แต่เพิ่มเติมในส่วนของการนำเสนอการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในเรื่องของสุขภาพทางใจ เข้าไปด้วย ซึ่งพื้นที่ที่สำคัญในการท่องเที่ยวคือวัดและศาสนสถาน มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาและกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเองในเรื่องของสุขภาพ โดยเฉพาะสุขภาพองค์รวมที่มีการดูแลสุขภาพอย่างรอบด้าน ทั้งอาหาร อารมณ์ อากาศ และการออกกำลังกาย มีการเสริมกิจกรรมด้วยการทำบุญ นั่งสมาธิ ปฏิบัติธรรมตามสมควร เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่พัฒนาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อมกัน

ตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและมีความเป็นอัตลักษณ์ชุมชนอย่างแท้จริง ความครบครันของการท่องเที่ยวในตำบลอุโมงค์นั้นถึงแม้จะไม่ได้มีความพิเศษเหมือนสถานที่ท่องเที่ยวทั่วไป หากแต่เป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยวที่เป็นทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงนิเวศ เชิงสังคม วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และเชิงสุขภาพ ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ได้มีความน่าสนใจมากนัก แต่หากมองให้ลึกลงไปแล้วนั้น พื้นที่การท่องเที่ยวในตำบลอุโมงค์จะแฝงไปด้วยกลิ่นอายของความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีวิถีวัฒนธรรมที่เรียบง่ายเป็นกันเอง และคงไว้ซึ่งความสงบสุขตามแบบฉบับของคนอุโมงค์ มีความหลากหลายเชิงพื้นที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีความแตกต่างไปจากการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม รวมถึงการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวของทั้ง ๑๑ ชุมชน จะเป็นเสมือนการท่องเที่ยวที่มาครั้งเดียวเที่ยวได้ครบทุกมิติ ซึ่งการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธนั้น กำลังได้รับความสนใจจากภาคเครือข่ายในตำบลอุโมงค์เป็นอย่างมาก โดยแต่ละพื้นที่การท่องเที่ยวนี้

ต่างก็มีศักยภาพและสมรรถนะที่สามารถบริหารจัดการและดำเนินการด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพได้เป็นอย่างดี โดยมีศาสนสถานเป็นส่วนช่วยสำคัญในการนำเอาความเป็นวิถีพุทธเข้ามาประยุกต์เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ครบวงจรมากยิ่งขึ้น

๑) เอือนสมุนไพร

มีการประเมินผลการติดตามการดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้สมุนไพรเป็นจุดเด่นสำคัญ พบว่า เอือนสมุนไพรได้รับการตอบรับจากผู้มาเยือนเป็นอย่างดี แต่ส่วนใหญ่จะเป็นในส่วนของคนศึกษาดูงานที่มีการประสานงานโดยเทศบาลตำบลอุโมงค์ และเครือข่ายด้านพืชสมุนไพรในตำบลอุโมงค์ มีการกระจายผู้เยี่ยมชมไปยังพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชนเพื่อให้สามารถเรียนรู้และศึกษาข้อมูลชุดความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรของแต่ละพื้นที่ได้ และยังมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในส่วนของเอือนสมุนไพร และสมาชิกเครือข่าย เกิดการนำเอาองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาอบรมไปพัฒนาและต่อยอดการปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือนของชาวบ้านในตำบลอุโมงค์อย่างกว้างขวาง ผสานกับการสนับสนุนและส่งเสริมของเทศบาลตำบลอุโมงค์ ในการมอบต้นกล้า เมล็ดพันธุ์ พืชสมุนไพรชนิดต่างๆ ให้กับผู้ที่สนใจและนำไปเพาะปลูก อีกทั้งยังมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตและส่งขายให้กับเอือนสมุนไพรเพื่อนำไปผลิตเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพรต่อไป

๒) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน

มีการดำเนินงานต่อยอดการเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงสู่ระดับครัวเรือนมากยิ่งขึ้น โดยในปัจจุบันพบว่า สมาชิกของศูนย์เรียนรู้ฯ มีจำนวนมากกว่า ๒,๐๐๐ ครัวเรือน จากเดิมที่มีจำนวน ๘๔ ครัวเรือน และ ๒๕๐ ครัวเรือนในช่วงแรกของการก่อตั้ง และยังมีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพด้วยการนำคณะศึกษาดูงานของเทศบาลตำบลอุโมงค์มาเยี่ยมชมและเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ มีการวางแผนกลยุทธ์การยกระดับพืชสมุนไพรร่วมกับเอือนสมุนไพร คือ ผักเชียงดา ส่งขายต่างประเทศ และแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ มีการจัดจำหน่ายสินค้าเพื่อสุขภาพทั้งในตำบลอุโมงค์และต่างพื้นที่ เกิดการกระจายรายได้จากการจำหน่ายสินค้าและผลผลิต และการท่องเที่ยวชุมชนเป็นวงกว้าง เพราะสมาชิกของศูนย์เรียนรู้ฯ แต่ละครัวเรือนนั้นได้มีการยกระดับครัวเรือนให้เป็นครัวเรือนพอเพียงและส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือน มุ่งเน้นการใช้พืชสมุนไพรในการดูแล บำบัด และรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยในเบื้องต้น และยังมีสมาชิกบางครัวเรือนมีความรู้ในด้านพืชสมุนไพรเป็นอย่างดี และได้เป็นวิทยากรบรรยายถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชมด้วย

๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อัตลักษณ์ชุมชน และวิถีวัฒนธรรมชุมชนตำบลอุโมงค์ การขับเคลื่อนในด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้นได้มีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนตำบลอุโมงค์ มีการส่งเสริมให้ใช้พื้นที่ของศูนย์ฯ เป็นพื้นที่สาธารณะและการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งนี้ ในส่วนของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นได้มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายในหลายพื้นที่ อาทิ วัดป่าเหว วัดกอม่วง เอือนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โรงเรียนดอกขอมพอ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมานั้นได้รับการตอบจากเครือข่ายดังกล่าวในการทำงานร่วมกันเพื่อ

ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยเหื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน จะเป็นใน ส่วนของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัดป่าเหว วัดกอม่วง จะมีการส่งเสริมในเรื่องของการ เรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนาและการท่องเที่ยววิถีพุทธ นอกจากนี้ ยังมีการจัดงานเพื่อการโปรโมท พื้นที่ท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ ผ่านการจัดงานอุโมงค์กาแฟและต้นไม้ ซึ่งได้รับการตอบรับจาก นักท่องเที่ยวสายสุขภาพและผู้ชื่นชอบการดื่มกาแฟเป็นจำนวนมาก ถือเป็นการเปิดบ้านเปิดเมือง หลังจากสถานการณ์โควิด-๑๙ ผ่านพ้นไป

๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์

มีการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวพร้อมทั้งการบริหารจัดการเกี่ยวกับวิสาหกิจ ชุมชน โดยความร่วมมือของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอุโมงค์โฮมสเตย์ในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยว ชุมชน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความพร้อมทั้งในเรื่องของสถานที่ ที่พัก อาหาร ของฝาก ซึ่ง นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเที่ยวครบจบในที่เดียวได้ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ยังมีการ ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการบริหารจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจ ด้วยการยกระดับคุณภาพสินค้า ระดับ มาตรฐานสินค้าให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค มีความปลอดภัยด้านอาหารตามมาตรฐานสากล ซึ่งผล การตอบรับจากผู้บริโภคเป็นไปในทิศทางที่ดีเพราะสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นเป็นสินค้าเพื่อ สุขภาพ ปลอดภัยจากสารเคมี มีการใช้วัตถุดิบออร์แกนิกธรรมชาติตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูป การบรรจุภัณฑ์ ซึ่งทุกขั้นตอนได้รับมาตรฐานและมีความสะอาด อีกทั้งวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ยังได้รับรางวัลมาตรฐานที่พักโฮมสเตย์ไทยในระดับสากล จึงทำให้วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศที่ต้องการการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ประการ สำคัญ วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ ได้มีการวางแผนนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวคือ การส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยววิถีพุทธ โดยความร่วมมือของวัดทั้ง ๑๐ วัดในตำบลอุโมงค์ ในการเป็น ฐานการเรียนรู้ด้านพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรม และการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจไป พร้อมกัน

๕) วัดป่าเหว

หลังจากที่มีการดำเนินงานขับเคลื่อนแผนพัฒนาวัดป่าเหวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ชุมชน ผลปรากฏว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคณะศึกษาดูงานจาก เทศบาลตำบลอุโมงค์ และคณะศึกษาดูงานทั่วไป รวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัด ลำพูน และแวะเวียนมาเที่ยวในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ จากการเก็บข้อมูลของวัดป่าเหวในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๔ พบว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในวัดป่าเหวประมาณ ๑,๐๐๐ คน (ไม่นับรวมศรัทธา ชาวบ้านที่มาทำบุญในวันพระ วันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือกิจกรรมพิเศษ) ในส่วนของความพึง พอใจและการกลับมาท่องเที่ยวอีกในโอกาสต่อไปนั้นก็ได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยความคาดหวังครั้งต่อไปนั้นจะเป็นในส่วนของการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมระยะสั้น และการ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธแบบครบวงจร

๔.๓ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน

เส้นทางท่องเที่ยว (Tourism Route) เป็นเครื่องมือสำคัญของการท่องเที่ยวท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นแนวทางการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถพบเห็นหรือเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวและจุดที่น่าสนใจต่าง ๆ ได้ง่าย สะดวก ปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้น ซึ่งเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวอาจเป็นการใช้เส้นทางร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของคนท้องถิ่น หรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาใหม่เฉพาะเป็นพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยวก็ได้

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ได้อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เพื่อพิจารณากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวจะต้องสำรวจ สังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว รวมถึงแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งควรเริ่มต้นจากการพิจารณาดำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ แล้วจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้อย่างไรบ้าง

ซึ่งการการจัดเส้นทางในลักษณะวงจรจบ เส้นทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะจัดในลักษณะที่เป็นการสัญจรระบบวงจรจบ เนื่องจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินไปตลอดเส้นทาง โดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิม ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อและเสียเวลา ทั้งนี้เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้ทำระบบการเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ไว้ เพื่อสะดวกต่อนักท่องเที่ยวในการ เดินทาง เยี่ยมชม กิน พักผ่อน และออกกำลังกาย

การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาพองค์รวมตามหลักภวามธรรมชาติทางพระพุทธศาสนา ที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยได้ประโยชน์ ๔ ประการ คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา ที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความสุขภาวะที่ดี

โดยกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ มีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรม วิถีสุขภาพ และวิถีพุทธ ซึ่งในความเป็นชุมชนแบบกิ่งเมืองกิ่งชนบทของตำบลอุโมงค์ จึงทำให้เกิดความหลากหลายเชิงพื้นที่ที่สามารถปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ได้ ซึ่งก็คือการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพตำบลอุโมงค์ ได้มีการเชื่อมโยงเป็นลักษณะของเครือข่ายเส้นทางที่สามารถเดินทางหากันได้อย่างง่ายดาย มีการนำเสนอพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของเครือข่ายต่างๆ ที่ดำเนินการร่วมกัน โดยเฉพาะเทศบาลตำบลอุโมงค์ จะเป็นส่วนสำคัญที่สามารถเป็นผู้นำในการนำทางท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ จากการวิจัยพบว่า พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวของแต่ละแห่งนั้นก็มีความศักยภาพและสามารถที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี มีการนำเสนอเส้นทางการเดินทาง และวิธีการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม มุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ได้รับความนิยมและสนใจจากนักท่องเที่ยว และพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ถือได้ว่ามีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ทั้งเขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ และวัดวออารามในตำบลกว่า ๑๐ แห่ง ที่ได้มีการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธด้วย

๑) เขื่อนสมุนไพร

เป็นแหล่งข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรที่มีความหลากหลายและเป็นศูนย์รวมของผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ รวมไปถึงการบริการด้านสุขภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร ถือได้ว่าเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอุโมงค์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาที่ชุมชนหันมาสนใจในเรื่องของการดูแลสุขภาพองค์รวมด้วยการใช้สมุนไพรในการดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย

นอกจากนั้น เขื่อนสมุนไพร ยังเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในด้านเป็นแหล่งเรียนรู้สมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรไทย ซึ่งมีการผสมผสานองค์ความรู้และบูรณาการความรู้ร่วมกันของสมุนไพรต่างๆ เพื่อให้สามารถนำสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่ถึงกระนั้นพื้นที่ของเขื่อนสมุนไพรยังไม่มีความพร้อมมากพอที่จะใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพรครบวงจรได้

ประการสำคัญ ด้วยความเป็นพื้นที่การเรียนรู้สมุนไพรของเขื่อนสมุนไพร จึงทำให้เขื่อนสมุนไพรเป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูล ตัวอย่างของสมุนไพรหลากหลายชนิด อีกทั้งยังมีการจัดจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสมุนไพรมากมาย การใช้ศักยภาพเชิงพื้นที่ของเขื่อนสมุนไพรนั้นจะเป็นในส่วนของความเป็นแหล่งเรียนรู้มากกว่าที่จะใช้เป็นพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งการใช้เขื่อนสมุนไพรเป็นพื้นที่เรียนรู้นั้นมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในเรื่องของการเรียนรู้พืชสมุนไพรทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งดำเนินการร่วมกับเครือข่ายสุขภาพอื่นๆ หลายเครือข่ายด้วยกัน เรียกได้ว่า เขื่อนสมุนไพรเป็นพื้นที่เรียนรู้ หรือแหล่งเรียนรู้พืชสมุนไพรครบวงจร มีการส่งเสริมให้ใช้พื้นที่ของเขื่อนสมุนไพรเป็นพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ด้านสุขภาพ เช่น การนวดสมุนไพร การประคบ

ปวดด้วยลูกประคบสมุนไพร การอบสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งการใช้บริการจะเป็นทั้งในส่วนของชาวบ้านในตำบลอุโมงค์ และประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ รายได้ต่างๆ มีการนำมาต่อยอดเกี่ยวกับสมุนไพรเพื่อใช้ในการเรียนรู้และใช้ประโยชน์อื่นๆ จะเห็นได้ว่า ศักยภาพเชิงพื้นที่ของเขื่อนสมุนไพรนั้นจะเป็นในส่วนของการใช้พื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้มากกว่าที่จะใช้เป็นที่สำหรับเพาะปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งในส่วนนี้ทางเขื่อนสมุนไพรจะใช้เครือข่ายที่มีความร่วมมือกันในการเพาะปลูกมากกว่า

เขื่อนสมุนไพร เทศบาลตำบลอุโมงค์ ตั้งอยู่ที่ชุมชนบ้านชัยสถาน เลขที่ ๘๘/๔ ม. ๑๐ อุโมงค์ เมือง ลำพูน ๕๑๑๕๐ สามารถที่จะเดินทางได้ทั้งโดยรถโดยสารสาธารณะประจำทาง และรถส่วนตัว ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ห่างจากเทศบาลตำบลอุโมงค์ประมาณ ๕ กิโลเมตร มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญใกล้เคียงได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๐ พรรษา เทศบาลตำบลอุโมงค์ วัดชัยสถาน วัดมงคลรัตนาราม (ป่าเส้า) และยังมีวิสาหกิจชุมชนใกล้เคียงอีกหลายแห่งที่เป็นศูนย์จำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกด้วย

รูปภาพที่ ๔.๑ เขื่อนสมุนไพร

๒) ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์

ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง ๘๔ ครัว เกิดจากนโยบายและแนวคิดของเทศบาลในการส่งเสริมเผยแพร่วิชาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชน เชื่อมโยงกับศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ มีกิจกรรมที่เทศบาล ให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการฝึกอบรมพัฒนาองค์ความรู้ในการสร้างความเข้มแข็งให้ครัวเรือนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศักยภาพสำคัญของศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์ คือ การน้อมนำเอาพระราชปณิธานของในหลวงรัชกาลที่ ๙ เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีการดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหมดก็ตาม แต่เป็นการนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพครอบครัว รายได้ สังคม และการดำรงอยู่ของตนเอง ทั้งนี้

ครัวเรือนที่เข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายได้มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และร่วมกันทำความดี ๗ ประการในครัวเรือนของตนเอง คือ

๑. เพิ่มพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ทำกินของตนตามแนวคิด “ย้ายป่ามาอยู่บ้าน” ปลุกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ตามแนวทางพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และใช้เกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติเป็นแนวทางในการทำงานด้านการเกษตรการประมงและการปศุสัตว์

๒. เข้าร่วมกลุ่มกับสมาชิกครัวเรือนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แก้ไขปัญหาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก

๓. ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยใช้หลักพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๔. จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ทราบข้อมูลรายรับ – รายจ่ายในครัวเรือนของตนเอง

๕. คัดแยกขยะโดยนำของอินทรีย์ (ที่ย่อยสลายได้) มาเป็นปุ๋ยหมักในครัวเรือน

๖. ประหยัดพลังงาน ได้แก่ ไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์

๗. จัดครัวเรือนให้สะอาด ร่มรื่น ถูกสุขอนามัย

รูปภาพที่ ๔.๒ ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุโมงค์

๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมและจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินของชาวบ้านในอดีตให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยจำลองอาคาร ‘ห้างเจ้า’ อาคารทรงแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองหรือบุญไชยองค์สุดท้าย มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ภายในพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงตู้โบราณ ห้องนอน หีบใส่

ของ และเครื่องสืบชะตาตามแบบประเพณีพื้นเมืองล้านนา รวมถึงประวัตินุรักษ์วัฒนธรรม ห้องครัวโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องมือทำมาหากิน เครื่องล่าสัตว์ ประมง อุปกรณ์ทั่วไป และธรรมาสน์ เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาของคนล้านนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ยังได้พัฒนาบริเวณอาคารให้เป็นสวนสาธารณะพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย

เทศบาลตำบลอุโมงค์ ได้จำลองอาคาร “ห้างเจ้า” มาก่อสร้างเป็นศูนย์วัฒนธรรมเทศบาลตำบลอุโมงค์ ณ บริเวณปิงห้างหน้าวัดคอม่วง เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้ ในการทำมาหากินของชาวบ้านสมัยก่อน รวมทั้งได้พัฒนาให้เป็นพื้นที่สาธารณะ สถานที่ท่องเที่ยว สำหรับพักผ่อนหย่อนใจแก่ชุมชน

อาคารพิพิธภัณฑ์ได้จำลองอาคาร “ห้างเจ้า” เป็นอาคารทรงแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นโดยเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองหรือผู้ปกครองสุดท้าย มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ภายในอาคารแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่

- ชั้นใต้ถุนอาคาร จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์ในการทำมาหากิน เครื่องล่าสัตว์ เครื่องมือในการทำประมง และอุปกรณ์ทั่วไป

- ชั้นที่สอง จัดแสดงประวัตินุรักษ์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ห้องครัวโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องใช้ ภายในบ้าน และธรรมาสน์

- ชั้นที่สาม จัดแสดงตู้โบราณ ห้องนอน หีบใส่ของ และเครื่องมือสืบชะตาตามแบบประเพณีพื้นบ้านล้านนา

รูปภาพที่ ๔.๓ อาคารพิพิธภัณฑ์ “ห้างเจ้า” ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์

การขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีการขับเคลื่อนมา นานร่วมกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้พื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็น แหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีล้านนา จุดแข็งสำคัญของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์คือ การเป็นพื้นที่สาธารณะด้านการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นประชาชนตำบลอุโมงค์และจาก

พื้นที่อื่นที่มีความสนใจในการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลอุโมงค์ ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก

ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่วิจัยและการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ความพร้อมของ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ในการผลักดันให้สถานที่แห่งนี้มีความพร้อมในเรื่องของการท่องเที่ยวในชุมชน ได้มีการดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายในหลายภาคส่วน ทั้งเทศบาลตำบลอุโมงค์ สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ วัดกอม่วง วัดป่าเหว ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประจำจังหวัดลำพูน ได้ร่วมกันผลักดันให้สถานที่แห่งนี้ได้ กลายเป็นสถานที่ที่น่าสนใจอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนตำบลอุโมงค์ ผ่านกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่ทุกคนถือว่าเป็นเจ้าของพื้นที่สาธารณะแห่งนี้ร่วมกัน ภายใต้ การดูแลและการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลอุโมงค์ มีการผลักดันเรื่องของสุขภาพชุมชนโดยใช้พื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์เป็นพื้นที่ที่มีการทำกิจกรรมสาธารณะ อาทิ การออกกำลังกาย สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น โดยมีการเชื่อมโยงพื้นที่เข้ากับศูนย์วัฒนธรรมปิงหำง ตำบลอุโมงค์ วัดกอม่วง และวัดป่าเหว ซึ่งอาศัยพื้นที่ทั้ง ๓ แห่งเป็นเครือข่ายในการเสริมสร้างทั้งการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและการพัฒนาจิตใจ รวมทั้งการส่งเสริมในเรื่องของสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยพบว่าในพื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนดอกซอมพอ ซึ่งเป็นโรงเรียน ผู้สูงอายุประจำตำบลอุโมงค์ขึ้นอีกด้วย และมีการใช้พื้นที่นี้ในการรองรับคณะศึกษาดูงานจาก หน่วยงานและองค์กรต่างๆ มีการใช้พื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีใหม่ ภายใต้ชื่องาน “กาแฟกับต้นไม้อุโมงค์” ซึ่งจัดขึ้นมาแล้วถึง ๒ ครั้ง ภายในบริเวณของศูนย์วัฒนธรรม ตำบลอุโมงค์ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้ชื่นชอบการดื่มกาแฟเป็นจำนวนมากมา ร่วมงานดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นมิติใหม่แห่งการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ในช่วงวิกฤตโควิด-๑๙ เป็นการ “เปิดบ้าน เปิดเมือง” ต้อนรับนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวตำบลอุโมงค์มากยิ่งขึ้น ซึ่งการ ท่องเที่ยววิถีใหม่จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นไปที่ความชื่นชอบของนักท่องเที่ยวมากกว่าที่จะ นำเสนอความเป็นตัวตนของสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว

จากการวิจัยได้ค้นพบศักยภาพสำคัญและการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ดังนี้

๑) เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่รวมเอาองค์ความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมล้านนาและท้องถิ่น เข้าไว้ด้วยกัน มีการจัดแสดงสิ่งต่างๆ ที่สื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย

๒) เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้สำหรับผู้คนทุกช่วงวัย เป็นพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะที่เปิด โอกาสให้ผู้สนใจได้เข้ามาร่วมทำกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย

๓) มีความพร้อมทางด้านกายภาพอย่างสมบูรณ์ ทั้งสถานที่ร่มรื่น เย็นสบาย อาคาร สถานที่มีความพร้อม เหมาะแก่การจัดอบรม สัมมนากลุ่มย่อย และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

๔) มีบุคลากรที่คอยอำนวยความสะดวกและเป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งในด้านวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และองค์ความรู้ร่วม สมัย

๕) ภายในศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในความเป็นธรรมชาติ ความสงบ พร้อมกับกลิ่นอายของประเพณีวัฒนธรรมที่หาชมได้ยาก ผสานกับอารมณ์และความรู้สึกของศิลปะร่วมสมัยที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว

๖) มีการพัฒนาสถานที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัยในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบความแปลกใหม่ของแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีการเตรียมความพร้อมของสถานที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากพื้นที่อื่นและมีรสนิยมในการดื่มกาแฟ ด้วยการจัดงาน “กาแฟกับต้นไม้อุโมงค์” ขึ้นมา

๗) มีเครือข่ายหลายแหล่งที่มีศักยภาพและความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวจากศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ได้แก่ วัดกอม่วง วัดป่าเหว สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ โรงเรียนดอกขอมพอ เป็นต้น

๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์

เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน

ศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม ปี ๒๕๖๓ เป็นที่เรียบร้อย ทั้งนี้ได้มีการปฏิบัติตามมาตรการด้านสาธารณสุขเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ๒๐๑๙ หรือ โควิด-๑๙ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงประสิทธิภาพและคุณภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมตำบลอุโมงค์ และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในพื้นที่ ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้มีการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจฯ เรื่อยมาเป็นลำดับ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ มีการพัฒนาในเรื่องของที่พักอาศัยรูปแบบโฮมสเตย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชนในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารจากพืชผลทางการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้ วิสาหกิจฯ ได้มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากเครือข่ายภายในและภายนอกตำบลอุโมงค์ อาทิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอุโมงค์โฮมสเตย์ เอือนสมุนไพร วิสาหกิจชุมชนตำบลอุโมงค์ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นต้น ทั้งนี้ การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังได้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานต่างๆ มีการส่งเสริมให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากของดีภายในชุมชน หรือที่เรียกว่าศักยภาพชุมชน มาเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน เป็นต้น โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยวและการบริการ มีการใช้รถเครื่องพ่วงข้างที่มีจำนวนมากในชุมชนตำบลอุโมงค์มาเป็น “ซาเล้งแอ่วเมือง” นำนักท่องเที่ยวทั้งที่มาเที่ยวโดยตรงและมาท่องเที่ยวผ่านการศึกษาดูงาน ได้นำชมวิถีชีวิต วิถีชุมชน อัตลักษณ์ชุมชน วิถีเกษตรกรรมพอเพียง อันเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมงานภาค

บริการให้กับชาวบ้านที่จะเป็นการนำมาซึ่งรายได้เสริมให้กับครอบครัว และยังเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอีกด้วย

๕) วัดป่าเหว ตำบลอุโมงค์

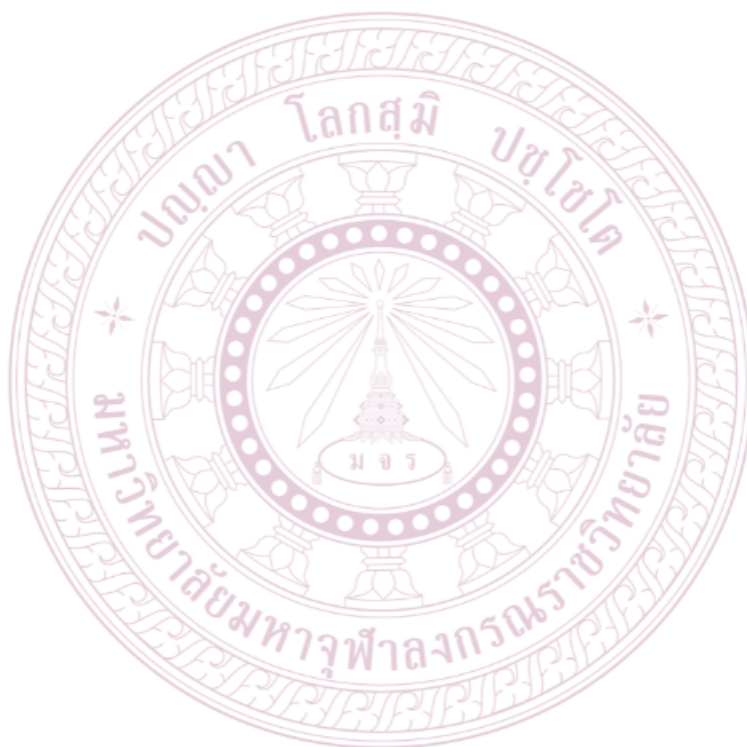
วัดป่าเหว ตั้งอยู่เลขที่ ๑๕๘ บ้านป่าเหว หมู่ที่ ๕ ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดป่าเหว ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างมาแต่สมัยใด แต่ทราบว่าเป็นบูรณะปฏิสังขรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ มีอาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ โรงครัว โรงอาหาร หอสวดมนต์และห้องสมุดไว้ให้บริการพระภิกษุ-สามเณร ตลอดจนบุคคลทั่วไป ด้านปูชนียวัตถุ มีพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสน และเจดีย์

วัดป่าเหว ตั้งชื่อตามหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ (เดิมเขียนว่าป่าเหว) ต้นเหวหรือไม้ตะเคียนหนู จนกลายมาเป็นป่าเหวเช่นปัจจุบันนี้ ที่มีชื่อเช่นนี้เพราะว่ามีต้นเหวมากมาয় วัดป่าเหวตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปิงห่าง แต่เดิมนั้นเป็นแม่น้ำปิงสายเดิมที่ยังไม่เปลี่ยนเส้นทางเดิม ปิงห่าง คือ สายน้ำแม่ปิงเดิมๆ ที่ยังไม่เปลี่ยนเส้นทางเดิน ในสมัยโบราณเมืองลำพูนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำปิง เวลานั้นแม่น้ำปิงไหลมาบรรจบกับแม่น้ำกวงที่บ้านหลังห้า เรียกว่า “สบปิงหลังห้า” ไหลรวมกันผ่านบริเวณหน้าวัดพระยืน ไปรวมกับลำน้ำแม่สาหรือนารายณ์ ที่ไหลลงลงไปทางทิศใต้ของเมือง

วัดป่าเหว เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของตำบลอุโมงค์ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านศักยภาพและคุณภาพของแหล่งเรียนรู้ รวมถึงเป็นพื้นที่สีเขียวที่คงความเป็นธรรมชาติไว้ได้อย่างลงตัว ซึ่งวัดป่าเหว เป็นวัดที่มีการให้ความสำคัญทั้งในเรื่องของการปฏิบัติธรรม การบริหารจัดการชุมชน และการท่องเที่ยว โดยทางวัดได้มีการมุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างครบวงจร ทั้งการปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวชุมชน และการสัมผัสวิถีอัตลักษณ์ชุมชนตำบลอุโมงค์ โดยมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ อุโบสถวัดป่าเหว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่งบริการชุมชน ความพร้อมของวัดป่าเหวนั้นถือได้ว่ามีศักยภาพในทุกๆ ด้านที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวชุมชนได้ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมโดยชุมชนบ้านป่าเหว เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวบ้านป่าเหวได้รับความสำคัญจากเทศบาลตำบลอุโมงค์ ผสมกับความร่วมมือของวัดป่าเหวที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของชุมชนเท่านั้น แต่วัดก็ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่อยู่ในชุมชนและเป็นส่วนสำคัญของชุมชน ดังนั้น วัดจึงเป็นทั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน ประการสำคัญ ทางวัดได้มีการจัดพื้นที่ของวัดบางส่วนให้เป็น “ลานวัด ลานธรรม ลานชุมชน” เพื่อส่งเสริมและยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าเหวให้มีความพร้อมและครบวงจรมากยิ่งขึ้น อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการที่จะ “เปิดเมือง” ไปพร้อมกับเทศบาลตำบลอุโมงค์ ที่มีโครงการเปิดบ้าน เปิดเมืองหลังจากผ่านพ้นวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ที่ทุกภาคส่วนในชุมชนได้รับผลกระทบแทบจะทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่า บทบาทสำคัญของวัดไม่เพียงแต่จะเป็นในเรื่องของการเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและสั่งสมบุญเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถที่จะช่วยยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนได้อีกด้วย แต่ทั้งนี้ ความร่วมมือร่วมใจและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ และ

ชุมชนเองจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น

เส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ได้ระบุแหล่งพื้นที่การท่องเที่ยวไว้ ๔ จุดใหญ่ในการท่องเที่ยว ทั้งนี้ยังได้จัดทำเส้นทางเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวไว้ครอบคลุมทั้งชุมชน ที่สามารถเลือกใช้บริการการเดินทาง การซื้อสินค้าของชุมชน หรือการพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยว ยังได้เชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนวัดในชุมชน เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๔.๔ การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน เป็นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนแนวใหม่ที่มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมที่ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ไม่ได้มีการมุ่งเน้นในเรื่องของสุขภาพและการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นเป็นการท่องเที่ยวทั้งแหล่งท่องเที่ยวเองและมีแนวคิดเชิงสุขภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะได้ประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวที่เพิ่มเติมมากยิ่งขึ้น และมีการบูรณาการความเป็นวิถีพุทธเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็จะเป็นการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวทั้งสุขภาพทางกายและสุขภาพทางใจไปพร้อมกัน จึงมีการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพื่อช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดลำพูน จากการวิจัยพบว่า การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ดังนี้

๔.๔.๑ การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพ

การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์แล้วนั้น เพื่อเป็นการบริการและเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากแก่คนในชุมชน จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยวและการสร้างได้แก่คนในชุมชน ดังนี้

๑) **เอียนสมุนไพร** เป็นแหล่งท่องเที่ยวสุขภาพวิถีพุทธ นอกจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสุขภาพแล้วนั้น ยังเป็นศูนย์รวมการให้บริการสินค้าผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพที่ครบวงจร และได้รับมาตรฐานการผลิตเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว

ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ เป็นสินค้าที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการ จากการศึกษารายถึงศักยภาพและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ผ่านมา พบว่าบรรจุภัณฑ์เป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจในการซื้อสินค้าด้านสุขภาพ และการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่เชื่อถือได้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพจึงมีการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์และการยื่นขอการรับรองจากกรมสาธารณสุข และการรับรองผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ ซึ่งมี คุณอำพล กะวัง เป็นประธานเอียนสมุนไพร จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์จำนวน ๑๒ รายการ ได้แก่ น้ำมันนวด ยาหม่อง ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และอื่นๆ ซึ่งมีวัตถุดิบสมุนไพรที่อยู่ในชุมชนและมีสมาชิก ๑๐๐ กว่าคนในชุมชน ที่ได้เรียนรู้และสามารถผลิตสินค้าด้านสุขภาพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว

๒) ศูนย์เรียนเศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ คร้วเรือน เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เน้นนำหลักภวนาธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ กายภวนา ศีลภวนา จิตภวนา และปัญญาภวนา เป็นเส้นทางของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และยังเป็นแหล่งเรียนเกษตรพอเพียงวิถีพุทธ ที่มีความหลากหลายของพืชผักผลไม้ และมีเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ คร้วเรือน ที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเที่ยวได้ในชุมชนตำบลอุโมงค์ ปัจจัยสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนคือการสร้างรายได้แก่ชุมชนเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยว นั่นคือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของศูนย์เรียนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชุมชนตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมด้านสุขภาพ ได้แก่ มีแหล่งเกษตรอินทรีย์ มีแหล่งแปรรูปอาหารเพื่อสุขภาพ มีวัตถุดิบที่สำคัญ ได้แก่ ลำไยแปรรูปเชียวอินทรีย์แห่งแรกของประเทศไทย มีน้ำดื่มลำไยเพื่อสุขภาพ มีอาหารปลอดภัยหลากหลาย การศึกษาวิจัยจึงได้ร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ดังนี้

การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัย นับเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ที่มีแหล่งท่องเที่ยววิถีชุมชนที่หลากหลายแล้วนั้น ยังมีอาหารปลอดภัยให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัยที่นักท่องเที่ยวสามารถซื้อสินค้าชุมชนทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยการสั่งซื้อผ่านตลาดออนไลน์ได้ทุกช่องทาง ผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัยเป็นการนำวัตถุดิบที่เป็นอินทรีย์ของชุมชนภายใต้การขับเคลื่อนกลุ่มเกษตรพอเพียง ๘๔ คร้วเรือน เป็นการสร้างรายได้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่

อาหารปลอดภัยเป็นสินค้าที่พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อบริการแก่นักเที่ยว เช่น ใส่อ้วนไรมันเป็นอาหารของภาคเหนือแต่เปลี่ยนกรรมวิธีเพื่อลดไขมัน และเพิ่มวัตถุดิบที่เป็นพืชสมุนไพรเพื่อลดไขมัน และสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกาย นอกจากนี้ยังมีน้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกแคบหมู และกระเทียมดำ ที่เป็นการพัฒนาบรรจุของผลิตภัณฑ์ และกรรมวิธีที่สามารถถนอมอาหารได้อย่างปลอดภัย

ทั้งนี้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปแปรรูปได้แล้ว ยังเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถบริการสินค้าเป็นของสด ได้แก่ ผักผลไม้ที่เกิดจากเกษตรอินทรีย์ตามแหล่งท่องเที่ยวเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการส่งออกสินค้าตามตลาดต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอาหารปลอดภัย ได้แก่ ผักอินทรีย์ ลำไยแปรรูปเหี่ยวอินทรีย์

๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ที่มีชุมชนและวัดอยู่รายรอบศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ โดยมีอาคารสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นสร้างบรรยากาศแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมา ที่นี่จะมีสารสนเทศเพื่อเป็นการแนะนำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ชุมชมชนในแหล่งสถานที่ต่าง ๆ และยังเป็นศูนย์รวมสินค้าอันเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชมชนต่างที่ได้ร่วมพัฒนา และจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางไปเที่ยวและซื้อสินค้าชุมชน

ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ นอกจากจะเปิดบริการทุกวันเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว ยังมีกิจกรรมตลาดนัดเพื่อสุขภาพทุกวันอาทิตย์ โดยมีชื่อว่า “กาดฮิมน้ำ” จะมีคนในชุมชนนำสินค้าเพื่อสุขภาพมาจำหน่าย ได้แก่ ผัก ผลไม้ สินค้าอื่นๆในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายกาแฟเพื่อสุขภาพกว่า ๑๒ ร้านมาบริการ ที่ได้นำผลิตภัณฑ์อันเกิดจากเห็ดสมุนไพร และศูนย์เกษตรพอเพียง ๘๔ ครัวเรือนมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม ปี ๒๕๖๓ ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนจึงเป็นเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต่าง ๆ ในชุมชน โดยให้บริการที่พัก และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน

๔.๔.๒ การพัฒนานวัตกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยว

การให้บริการการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เป็นการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวและประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวอื่น ๆ การให้บริการจึงมีกระบวนการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดนวัตกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีสุขภาพองค์รวมที่ดี มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่ youtube facebook เว็บไซต์ และนำไปสู่การเดินทางมาท่องเที่ยวในครั้งต่อไป เพื่อเป้าหมายในการดูแลสุขภาพ จึงการพัฒนาการให้บริการดังนี้

๑) เอือนสมุนไพโร เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และใช้บริการในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาที่เอือนสมุนไพโร ซึ่งมีสถานที่กว้างขวางในการรองรับนักท่องเที่ยว จึงได้กำหนดการให้บริการไว้ ได้แก่

- สถานที่เรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพ ซึ่งจะมีบุคลากรที่เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ คน บริการให้ข้อมูล บรรยายให้ความรู้ และนำเยี่ยมชมภายในศูนย์เรียนรู้เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพเชิงพุทธ ทั้งนี้บุคลากรได้รับการอบรมพัฒนาศักยภาพในการให้บริการ จึงมีเทคนิควิธีการในการสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว

- บริเวณสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวได้จัดไว้อย่างหลากหลายบริบท เพื่อบริการข้อมูลและมีการสอบถามด้านสุขภาพของนักท่องเที่ยวเพื่อให้องค์ความรู้ และแนวทางการดูแลและสุขภาพ ซึ่งจะมีการอธิบายและให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรของชุมชน

- การบริการนวดเพื่อสุขภาพ เป็นการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชน นอกจากจะมีสถานที่บริการนวดเพื่อสุขภาพในเฮือนสมุนไพรแล้วนั้น ยังมีการบริการถึงสถานที่พัก โดยการเชื่อมโยงไปยังโฮมสเตย์ในชุมชน ที่มีบุคลากรเชี่ยวชาญด้านการนวดและการให้บริการด้านสุขภาพ คอยให้บริการถึงที่พักในชุมชน จึงเป็นการให้บริการที่หลากหลายและเข้าถึงนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

- การสร้างเครือข่ายบริการในชุมชน เป็นการให้บริการแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในชุมชน เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาเฮือนสมุนไพรก็สามารถที่จะเดินทางไปเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ โดยการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเลือกบริโภคหรือซื้ออาหารปลอดภัย หรือการเลือกพักค้างคืนในชุมชน จะมีการให้ข้อมูลเชื่อมโยงภายใต้เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

๒) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เน้นนำหลักทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นเส้นทางของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และยังเป็นแหล่งเรียนเกษตรพอเพียงวิถีพุทธ ที่มีความหลากหลายของพืชผักผลไม้ และมีเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครีวเรือน จึงได้พัฒนาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมศูนย์ฯ ดังนี้

- การจัดสถานที่บริเวณศูนย์ฯ เพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่จอดรถ สถานที่ถ่ายรูป สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ออกกำลังกาย สถานที่พัก สถานที่รับประทานอาหาร และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยจัดแบ่งส่วนอย่างเหมาะสมเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ครบวงจร

- การจัดบุคลากรในการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยอาศัยเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ ได้ให้บริการองค์ความรู้ สถานที่ท่องเที่ยว และการประสานงานส่วนอื่นๆ ซึ่งศูนย์ฯ เป็นสถานที่บริการสาธารณะที่สามารถเข้าออกไปตลอดเวลา และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและออกกำลังกายของชุมชน

- การบริการอาหารปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการให้บริการของศูนย์ฯ ที่มีอาหารปลอดภัยในการบริการ และยังได้เชื่อมโยงไปยังเครือข่ายต่าง ๆ ได้แก่ ร้านค้าในชุมชน กลุ่มเกษตร ๘๔ ครีวเรือน เพื่อนำอาหารปลอดภัยบริการนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

- การบริการผลิตภัณฑ์แก่นักท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการให้บริการและการสร้างรายได้แก่ชุมชน คือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ที่นำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นอินทรีย์ บริการนักท่องเที่ยว และบริการส่งสินค้าทั้งทางตรงและทางอ้อมในรูปแบบร้านค้าออนไลน์แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้การให้บริการผลิตภัณฑ์จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ยังเพิ่มระบบการส่งถึงมือนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่พักต่าง ๆ ในชุมชน

- เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวในการเยี่ยมชม ศูนย์ฯ แห่งนี้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเมื่อเข้ามาเที่ยวในชุมชน เพราะเป็นการเสริมสร้างสุขภาพที่ครบวงจร ตั้งแต่การรับประทานอาหาร ปลอดภัย มีอากาศบริสุทธิ์ เป็นแหล่งพักผ่อนส่งเสริมสมาธิ และเป็นแหล่งเรียนรู้สร้างภูมิปัญญาแก่นักท่องเที่ยวเพื่อการดูแลสุขภาพ

๓) ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ที่มีชุมชนและวัดอยู่รายรอบศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ โดยมีอาคารสถานที่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นสร้างบรรยากาศแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมา ที่นี่จะมีสารสนเทศเพื่อเป็นการแนะนำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ชุมชมในแหล่งสถานที่ต่าง ๆ และยังเป็นศูนย์รวมสินค้าอันเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชมต่างที่ได้ร่วมพัฒนา และจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางไปเที่ยวและซื้อสินค้าชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ นอกจากจะเปิดบริการทุกวันเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว ยังมีกิจกรรมตลาดนัดเพื่อสุขภาพทุกวันอาทิตย์ โดยมีชื่อว่า “กาดฮิมน้ำ” จะมีคนในชุมชนนำสินค้าเพื่อสุขภาพมาจำหน่าย ได้แก่ ผัก ผลไม้ สินค้าอื่นๆในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายกาแฟเพื่อสุขภาพกว่า ๑๒ ร้านมาบริการ ที่ได้นำผลิตภัณฑ์อันเกิดจากเห็ดสมุนไพร และศูนย์เกษตรพอเพียง ๘๔ ครัวเรือนมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการบริการ ดังนี้

- ศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว ศูนย์ฯจะเป็นแหล่งสารสนเทศพร้อมกับเส้นทาง การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ที่เชื่อมโยงเครือข่ายและแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดไว้ และมีบุคลากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลอุโมงค์ คอยประสานงานและบริการนักท่องเที่ยวทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ทั้งนี้มีรถจักรยาน ไว้บริการนักท่องเที่ยวในการเดินทางไปเที่ยวชมในชุมชน

- บริการสินค้าชุมชนด้านสุขภาพ ศูนย์ฯ จะรวมผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพของชุมชนไว้บริการจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และจัดกิจกรรมทุกวันอาทิตย์เพื่อเป็นตลาดนัดสุขภาพแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพักผ่อนกับครอบครัว

- บริการด้านสุขภาพ เป็นศูนย์บริการการนวดเพื่อสุขภาพโดยมีบุคลากรของเครือข่ายเอ็นสมุนไพร ได้บริการนวด อบ และประคบเพื่อสุขภาพ ทั้งนี้ยังคอยบริการนักท่องเที่ยวด้านที่พัก และการบริการด้านสุขภาพแก่นักท่องเที่ยวถึงที่พักในชุมชน

- การแสดงทางวัฒนธรรม และสถานที่ออกกำลังกาย ศูนย์ฯได้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางเดินริมน้ำปิงท่า และสถานที่ร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนของนักท่องเที่ยว และมีการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อน โปร้ดของคำเมือง การเล่นดนตรีล้านนา ตลอดจนสถานที่รำกระบี่กระบอง รำวง และกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน

๔) ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ได้บริการ ดังนี้

- การบริการโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นเครือข่ายโฮมสเตย์ในชุมชนที่รองรับนักท่องเที่ยววันละ ๒๐๐ - ๓๐๐ คน และมีบริการที่ได้รับมาตรฐานที่พัก มีระบบจองที่พักระบบออนไลน์ มีเพจและเว็บไซต์

ประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีเส้นทางการท่องเที่ยวและการประสานงานไปยังศูนย์ฯ เพื่อประสานงานไปยังที่พักอื่น ๆ ที่เป็นสมาชิกของศูนย์ ภายในที่พักจะมีมาตรฐานการบริการที่เป็นรูปแบบเดียวกัน มีการทำงานอย่างมีส่วนร่วม และคอยให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

- บริการการเดินทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การเดินทางตามเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จะมีรถและเจ้าหน้าที่บริการนักท่องเที่ยว อาทิเช่น การเดินทางไปปฏิบัติธรรม เยี่ยมชมวัดต่าง ๆ และท่องเที่ยวแหล่งพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน

- บริการอาหารเครื่องดื่ม ซึ่งการบริการโฮมสเตย์แห่งนี้จะให้ความสำคัญของการอาหารเพื่อสุขภาพ และบริการสินค้า วัตถุดิบของชุมชนที่เป็นอินทรีย์ ทั้งนี้ยังได้บริการผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่บริการตามความต้องการของนักท่องเที่ยว มีแผนพับประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยว

- เชื่อมเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชน การบริการที่พักรับเป็นหัวใจสำคัญของนักท่องเที่ยว ที่พักยังประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวที่สามารถเดินทางไปอย่างสะดวกสบาย และการบริการด้านสุขภาพ เช่น การนวดเพื่อสุขภาพ หรือการกินอาหารปลอดภัย ที่สามารถส่งถึงที่พักได้โดยตรง

๔.๔.๓ การพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

วิถิพุทธ

การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถิพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน นับเป็นการพัฒนากระบวนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ที่อาศัยการศึกษาศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชน ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถิพุทธ ที่เน้นการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และ วัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดย

ชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ ในการจัดการดูแล เพื่อให้ เกิดการ เรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งมีพัฒนากระบวนการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีดังนี้

๑) ด้านทรัพยากรชุมชนและวัฒนธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์มีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากชุมชน ได้แก่ เอือนสมุนไพร ศูนย์เกษตรพอเพียง และอื่น ๆ ที่ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ ทั้งนี้ยังมีประเพณีวัฒนธรรม มีศาสนสถานอันได้แก่ วัดถึง ๑๐ วัดด้วยกัน ที่พร้อมรองรับนักท่องเที่ยว โดยมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มี วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ จึงเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และมีทิศทาง เดียวกันที่จะพัฒนาสถานที่ต่าง ๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ที่นักท่องเที่ยวเมื่อ เดินทางมาเที่ยวจะได้การดูแลสุขภาพครบวงจร ได้แก่ กายภาพนา คือมีร่างกายแข็งแรง ได้กินอาหาร ปลอดภัย ออกกำลังกาย และมีอาหารเสริมสมุนไพรบริการ จิตภาพนา คือมีแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน หย่อนใจ มีวัด สถานที่ปฏิบัติธรรม ศิลภาพนา คือ มีสังคมสภาพแวดล้อมที่ดี ผู้คนในชุมชนเป็น กัลยาณมิตรบริการเป็นครอบครัวเดียว มีโฮมสเตย์ซึ่งเป็นบ้านของนักท่องเที่ยว และปัญญภาพนา คือต้องมีความรู้ภูมิปัญญาด้านการดูแลสุขภาพ ซึ่งกระบวนการพัฒนาทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนกิจกรรมในครั้งนี้

๒) ด้านองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่อาศัยองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ เข้ามา ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายชุมชน วัดใน ชุมชนตำบลอุโมงค์ โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มี ความรู้และมี ทักษะในเรื่อง ต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการพัฒนา ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่ผู้คนในชุมชนมีสุขภาพเชิง พุทธที่ดีก่อน จึงต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพที่ดีอย่างต่อเนื่อง

๓) ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการ ท่องเที่ยว มี องค์กรหรือกลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยว เข้ากับการ พัฒนาชุมชนโดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้ออำนวย ประโยชน์ที่เอื้อ ต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้าง ความรู้และความ เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือน กับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

๔) ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้ และความเข้าใจ ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้ มาเยือนกับ ชาวบ้านอีก ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรม เน้นการมี ส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรมทางการ ท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์ และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เทศกาล ประเพณีการนำนักท่องเที่ยวชม กระบวนการทางการเกษตร ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและประสบความสำเร็จมี รูปแบบดังนี้

(๑) การจำหน่ายสินค้าเชิงสุขภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น ผลิตภัณฑ์สุขภาพสมุนไพร ผลิตภัณฑ์อาหารเสริม อาหารปลอดภัยต่าง ๆ ที่ชุมชนแต่ละแห่ง พื้นที่การท่องเที่ยวร่วมกันพัฒนาขึ้นมา

(๒) กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน เพื่อให้เกิดความน่าสนใจของนักท่องเที่ยว และให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง

(๓) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อ เสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการพักค้างแรมใน หมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด กระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็น เจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว นั้น ๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้ง ธรรมชาติประวัติศาสตร์วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิด ความยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เป็นการเปิดหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวเข้ามาหาประสบการณ์พักผ่อนหย่อนใจกับธรรมชาติก่อให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยภายในหมู่บ้าน โดยประชาชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการจัดรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวตามแนวทางที่เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวจะประสบ ความสำเร็จคือ ชาวบ้านมีจุดประสงค์ร่วมกัน ความรักและหวงแหน ทรัพยากรของชุมชน การมีผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง ความเป็นเครือญาติการบริหารจัดการที่โปร่งใส ยุติธรรมและการให้สมาชิกมีส่วนร่วม ร่วมในกระบวนการจัดการ ส่วนปัจจัยภายนอกที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จ คือการศึกษาคุณภาพกฎระเบียบ รัฐและบริษัทเอกชนให้การสนับสนุนและการได้รับการยอมรับจาก นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องสร้างจิตสำนึกแก่ชุมชน สร้างงานสร้างอาชีพแก่ชาวบ้าน การพัฒนาแบบเป็น กลุ่ม การรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้านและทำให้ชุมชนมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติจึงจะ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

๕) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาต้องมีการวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมไว้โดย

(๑) การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งเรียนรู้เกษตรพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน เอือนสมุนไพร ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้

(๒) การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

๖) การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ เพียงแต่ทำตามแผนที่วางไว้แต่จะต้องประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาควบคู่กันด้วย อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงาน นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาในสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพมากขึ้น

๗) กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในท้องถิ่น เพื่อสรรหาทรัพยากรที่โดดเด่นของท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ๆ ในแต่ละชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายฐานเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับ ชุมชนอีกด้วย

๘) กระบวนการมีส่วนร่วมหมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคีได้แก่ ๑)ชุมชนในพื้นที่ ๒)องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓)กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว ๔)สถาบันการศึกษา ๕)สถาบันการศาสนา ๖)หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่การประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยอาจจะมีการจัดประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อผิดพลาดมาแก้ไขให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดช่องว่างและข้อขัดแย้งในผลประโยชน์เช่น การกำหนดค่าบริการเรือโดยสารที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยว ควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

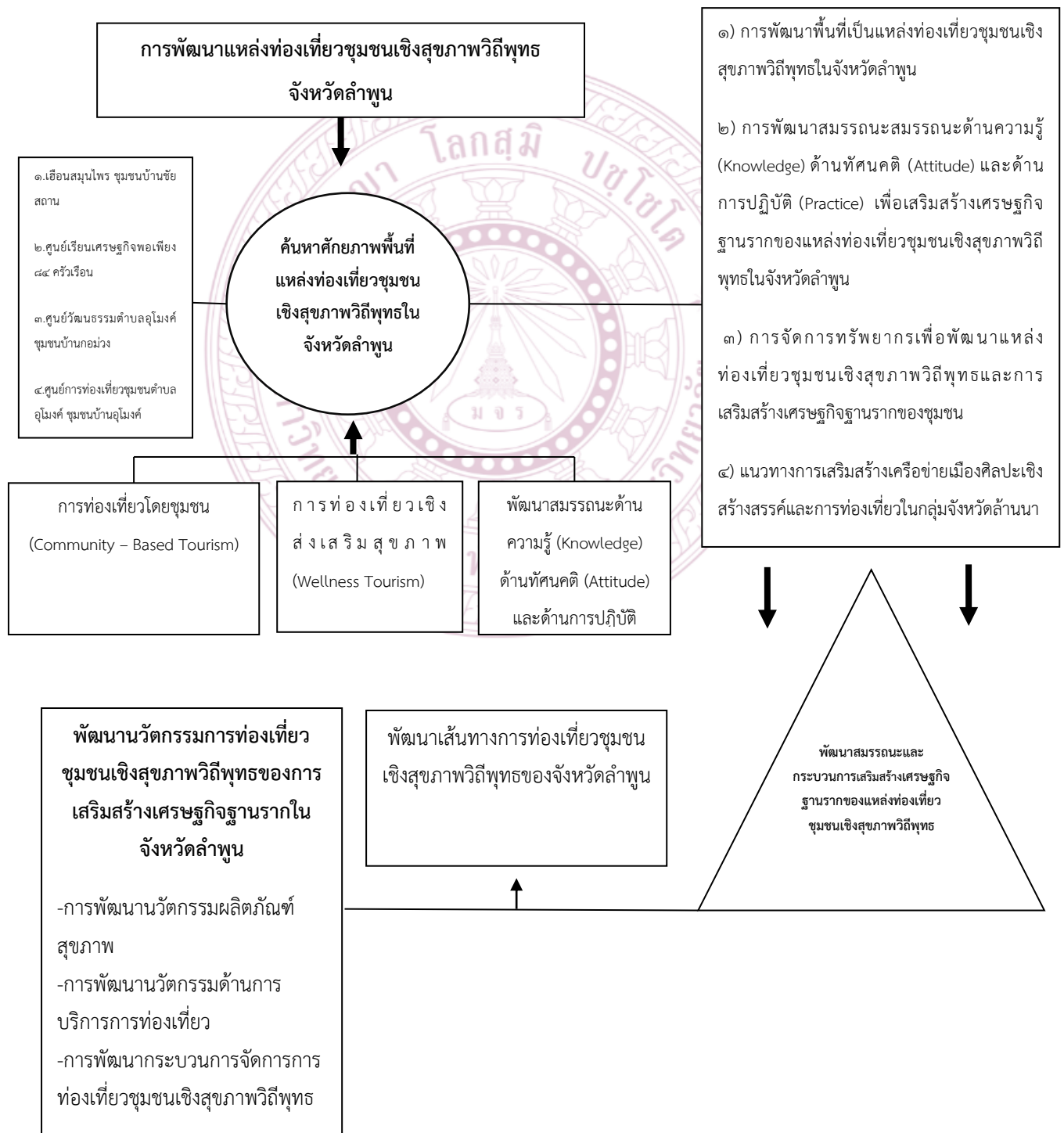
๙) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้โดยจัดให้มีการอบรม การส่งบุคลากรไป ศึกษาดูงานการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ จะทำให้บุคลากรมีความรู้หรือ แนวทางในการปฏิบัติมากขึ้น นับว่าเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร อีกทั้งยังเป็นการยกระดับ มาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

๑๐) จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถานที่นั้นๆ ให้พร้อมและเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อความสะดวก ในการศึกษาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือน หรืออาจจะทำให้อยู่ในรูปของสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว หรือวิดีโอแนะนำ เป็นต้น

๑๑) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่าง สม่าเสมอ โดย ๑)การสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง ๒)การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล ๓)การ วิจัยตลาดการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และ การบริการให้มีประสิทธิภาพตามหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และหลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากร การท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ๔) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑) ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน พบว่า พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ ได้แก่ *เฮือนสมุนไพรร* เป็นแหล่งข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรที่มีความหลากหลายและเป็นศูนย์รวมของผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ รวมไปถึงการบริการด้านสุขภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร ถือได้ว่าเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอุ้มอ้งค์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาที่ชุมชนหันมาสนใจในเรื่องของการดูแลสุขภาพองค์รวมด้วยการใช้สมุนไพรในการดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย *ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง (๘๔ ครัวเรือน) ตำบลอุ้มอ้งค์* ศูนย์เรียนรู้ครัวเรือนพอเพียง ๘๔ ครัว เกิดจากนโยบายและแนวคิดของเทศบาลในการส่งเสริมเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ประชาชน เชื่อมโยงกับศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ มีกิจกรรมที่เทศบาล ให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการฝึกอบรมพัฒนาองค์ความรู้ในการสร้างความเข้มแข็งให้ครัวเรือนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง *ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุ้มอ้งค์* จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมและจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินของชาวบ้านในอดีตให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยจำลองอาคาร ‘ห้างเจ้า’ อาคารทรงแปดเหลี่ยมที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยเจ้าหลวงจักรคำจรงค์ศักดิ์ ผู้ครองหริภุญไชยองค์สุดท้าย มาเป็นต้นแบบในการก่อสร้าง ภายในพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดงตู้โบราณ ห้องนอน หีบใส่ของ และเครื่องสืบทอดตามแบบประเพณีพื้นเมืองล้านนา รวมถึงประวัติศูนย์วัฒนธรรม ห้องครัวโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องใช้ภายในบ้าน เครื่องมือทำมาหากิน เครื่องล่าสัตว์ ประมง อุปกรณ์ทั่วไปและธรรมาสันเพื่อแสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาของคนล้านนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ยังได้พัฒนาบริเวณอาคารให้เป็นสวนสาธารณะพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย และ*ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุ้มอ้งค์* เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนมีศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุ้มอ้งค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม โดยมีกิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๒) การพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน พบว่า การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) ได้แก่ พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ตำบลอุ้มอ้งค์เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายด้านสังคมและวัฒนธรรม มีจุดเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในด้านประเพณีวัฒนธรรมและความหลากหลายของวิถีชีวิต ซึ่งมีทั้งความเป็นเมืองและชนบทที่ผสมผสานเข้ากันได้อย่างลงตัว มีวัดอันเป็นศูนย์รวมจิตใจที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศาสนา มีเครือข่ายองค์กรชุมชนที่คอยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐ มีความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง ๑๑ ชุมชนที่ต่างก็มีอัตลักษณ์ชุมชนเป็นของตนเอง สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดเป็นการพัฒนาชุมชนสังคมตำบล

อุโมงค์อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน ทั้งนี้ การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์นั้นได้มีเครือข่ายร่วมพัฒนามากมาย มีการส่งเสริมและผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อชุมชนเกิดขึ้นมานาน แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ยังคงต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งและมีระบบการบริหารจัดการที่ดี โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เป็นเครือข่าย ทั้งยังต้องมีการพัฒนาสมรรถนะและองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเสริมเข้าไปเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยว ซึ่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ที่กำลังได้รับความสนใจจากคนในชุมชนและได้รับแรงสนับสนุนจากองค์กรภาคีเครือข่าย คือ การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ที่มีการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่มีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและศาสนาเข้าไว้ด้วยกันกับการท่องเที่ยว มีกิจกรรมเสริมด้านการท่องเที่ยวที่แฝงการปฏิบัติธรรมเข้าไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงอัตลักษณ์ทางด้านศาสนาที่โดดเด่นของตำบลอุโมงค์ และถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ไม่เพียงแต่เป็นการท่องเที่ยวโดยทั่วไป แต่ยังมีการท่องเที่ยวในเรื่องของสุขภาพที่มุ่งเน้นความปลอดภัยในทุกะดับของการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เน้นการเสริมสร้างสุขภาพทางใจให้เข้มแข็ง และกลายเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความสุขและสนุกสนานไปพร้อมกัน แต่อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างองค์ความรู้ กระบวนการ และวิถีปฏิบัติ เพื่อให้สามารถดำเนินการและบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบไปถึงเรื่องของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่จะตามมา เพราะการท่องเที่ยวถึงอย่างไรก็ตาม ย่อมที่จะต้องมีการเรื่องของเศรษฐกิจชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง และการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตลอดนั้นก็จะเป็นการส่งเสริมและพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน อันเป็นเศรษฐกิจฐานรากที่จะต้องเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็งและได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจากการวิจัยได้ค้นพบข้อสำคัญในด้านการพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓ ด้าน ได้แก่ การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice)

๓) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาพองค์รวมตามหลักภวณารธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยได้ประโยชน์ ๔ ประการ คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา ที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความสุขที่ดี โดยกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ มีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรม วิถีสุขภาพ และวิถีพุทธ ซึ่งในความเป็นชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบทของตำบลอุโมงค์ จึงทำให้เกิดความหลากหลายเชิงพื้นที่ที่สามารถปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ได้ ซึ่งก็คือ การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพตำบลอุโมงค์ ได้มีการเชื่อมโยงเป็นลักษณะของเครือข่ายเส้นทางที่สามารถเดินทางหากันได้อย่างง่ายดาย มีการนำเสนอพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของเครือข่ายต่างๆ ที่ดำเนินการร่วมกัน โดยเฉพาะเทศบาลตำบลอุโมงค์ จะเป็นส่วนสำคัญที่สามารถเป็นผู้นำในการนำทางท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ จากการวิจัยพบว่าพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวของแต่ละแห่งนั้นต่างก็มีศักยภาพและสามารถที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี มีการนำเสนอเส้นทางการเดินทาง และวิธีการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมมุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ได้รับการยอมรับและ

สนใจจากนักท่องเที่ยว และพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ถือได้ว่ามีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ทั้งเขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ และวัดวาอารามในตำบลกว่า ๑๐ แห่ง ที่ได้มีการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธด้วย

๔) พัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน พบว่า เกิดการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชนตำบลอุโมงค์แล้วนั้น เพื่อเป็นการบริการและเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากแก่คนในชุมชน จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยว และการสร้างได้แก่คนในชุมชน ดังนี้ *เขื่อนสมุนไพร* เป็นแหล่งท่องเที่ยวสุขภาพวิถีพุทธ นอกจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านสุขภาพแล้วนั้น ยังเป็นศูนย์รวมการให้บริการสินค้าผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพที่ครบวงจร และได้รับมาตรฐานการผลิตเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ เป็นสินค้าที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการ จากการศึกษาวิจัยถึงศักยภาพและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ผ่านมา พบว่าบรรจุภัณฑ์เป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจในการซื้อสินค้าด้านสุขภาพ และการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่เชื่อถือได้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพจึงมีการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์และการยื่นขอการรับรองจากกรมสาธารณสุข และการรับรองผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ ซึ่งมี คุณอำพล กะวัง เป็นประธานเขื่อนสมุนไพร จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์จำนวน ๑๒ รายการ ได้แก่ น้ำมันนวด ยาหม่อง ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และอื่นๆ ซึ่งมีวัตถุดิบสมุนไพรที่อยู่ในชุมชนและมีสมาชิก ๑๐๐ กว่าคนในชุมชน ที่ได้เรียนรู้และสามารถผลิตสินค้าด้านสุขภาพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว *ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน* เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตแห่งความพอเพียงตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เน้นนำหลักภาวนาธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นเส้นทางของการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ มีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และยังเป็นแหล่งเรียนเกษตรพอเพียงวิถีพุทธ ที่มีความหลากหลายของพืชผักผลไม้ และมีเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือน ที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเที่ยวได้ในชุมชนตำบลอุโมงค์ ปัจจัยสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนคือการสร้างรายได้แก่ชุมชนเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยว นั่นคือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชุมชนตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมด้านสุขภาพ ได้แก่ มีแหล่งเกษตรอินทรีย์ มีแหล่งแปรรูปอาหารเพื่อสุขภาพ มีวัตถุดิบที่สำคัญ ได้แก่ ลำไยแปรรูปเชียวอินทรีย์แห่งแรกของประเทศไทย มีน้ำดื่มลำไยเพื่อสุขภาพ มีอาหารปลอดภัยหลากหลาย *ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์* เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ที่มีชุมชนและวัดอยู่รายรอบ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ โดยมีอาคารสถานที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และเป็นสร้างบรรยากาศแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมา ที่นี่จะมีสารสนเทศเพื่อเป็นการแนะนำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชุมชนในแหล่งสถานที่ต่าง ๆ และยังเป็นศูนย์รวมสินค้าอันเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนต่างที่ได้ร่วมพัฒนาและจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและให้ข้อมูลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางไปเที่ยวและซื้อสินค้าชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ นอกจากจะเปิดบริการทุกวันเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว ยังมีกิจกรรมตลาดนัดเพื่อสุขภาพทุกวันอาทิตย์ โดยมีชื่อว่า “กาดฮิมน้ำ” จะมีคนใน

ชุมชนนำสินค้าเพื่อสุขภาพมาจำหน่าย ได้แก่ ผัก ผลไม้ สินค้าอื่นๆในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายกาแฟ เพื่อสุขภาพกว่า ๑๒ ร้านมาบริการ ที่ได้นำผลิตภัณฑ์อันเกิดจากเห็ดอสนุนไพร และศูนย์เกษตรพอเพียง ๘๔ ครั้วเรือนมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ เป็นวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยยึดถือแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม ปี ๒๕๖๓ ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนจึงเป็นเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพต่าง ๆ ในชุมชน โดยให้บริการที่พัก และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และยังได้พัฒนานวัตกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยว และการพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน และ ๔) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักคือพระสงฆ์ ตัวแทนหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้านและเยาวชนในชุมชน จัดทำโดยการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามสาระสำคัญของประเด็นการวิจัย จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique)

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ ศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๑) พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ

พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ มีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรม วิถีสุขภาพ และวิถีพุทธ มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ทั้งเขื่อนสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ และวัดวาอารามในตำบลกว่า ๑๐ แห่ง โดยเขื่อนสมุนไพรจะเป็นแหล่งข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้ด้านพืชสมุนไพรที่มีความหลากหลายและเป็นศูนย์รวมของผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ รวมไปถึงการบริการด้านสุขภาพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ได้มีสมาชิกครัวเรือนที่เข้าร่วมกลุ่มเครือข่ายได้มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และร่วมกันทำความดี ๗ ประการในครัวเรือนของตนเอง ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีจุดแข็งสำคัญคือการเป็นพื้นที่สาธารณะด้านการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นประชาชนตำบลอุโมงค์และจากพื้นที่อื่นที่มีความสนใจในการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นตำบลอุโมงค์ ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอย่างมาก และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ มีศักยภาพสำคัญคือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม ปี ๒๕๖๓ เป็นวิสาหกิจชุมชนการ

พบว่า มีการดำเนินการและขับเคลื่อนโดยชุมชนในพื้นที่ ร่วมกับเครือข่ายด้านสุขภาพในตำบลอุโมงค์ อาทิ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบล เครือข่ายสุขภาพวิถีพุทธตำบลอุโมงค์ และโรงเรียนผู้สูงอายุดอกขอมพอเทสบาลตำบลอุโมงค์ ซึ่งได้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชนเพื่อต้องการให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลสุขภาพ ทั้งนี้ ในส่วนของพื้นที่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพได้มีการขับเคลื่อนร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เสมอมา และโดยเฉพาะสมาชิกของเครือข่ายต่างๆ นั้น ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพตำบลอุโมงค์อีกด้วย

พบว่า มีบุคลากรที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ทั้งในส่วนของพระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งนี้ การบริหารจัดการด้านบุคลากรได้มีการมุ่งเน้นในเรื่องของศักยภาพของบุคลากรในด้านต่างๆ ของแต่ละพื้นที่การท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการนำเอาศักยภาพมาใช้ในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนให้มีประสิทธิภาพและสามารถที่จะดำเนินการได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ศักยภาพของบุคลากรนั้นต่างก็มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบทบาทหน้าที่ ซึ่งในส่วนของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพนั้นจะมีการมุ่งเน้นไปที่เรื่องของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

พบว่า มีเครือข่ายที่สำคัญได้แก่ เอื้อนสมุนไพโร ศูนย์เรียนเศรษฐกิจพอเพียง ๘๔
ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ โดยมีวัดป่าเหว เป็นเครือข่ายด้านสุขภาพทางจิตใจ

๑) พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ

จากการวิจัยพบว่า **ด้านความรู้ (Knowledge)** มีพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ

- เื่อนสมุนไพร ซึ่งมีสมรรถนะด้านความรู้ของเื่อนสมุนไพรจะเป็นในส่วนของ ข้อมูลชุดความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรโดยตรง ทั้งสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรทั่วไป องค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อที่ท้องถิ่นได้ สืบสมและสืบทอดต่อกันมา

- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน มุ่งเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ซึ่งความพอเพียงจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ชีวิตสามารถดำเนินไปได้อย่างมีความสุข

- ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ ชุดความรู้สำคัญของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราววิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งชุดความรู้จะมีการประสานงานด้านข้อมูลกับเครือข่ายการเรียนรู้ในตำบลอุโมงค์ ได้แก่ สภาวัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ วัดทั้ง ๑๐ วัดในตำบลอุโมงค์ ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ และโรงเรียนดอกขอมพอ ซึ่งจะมีการถ่ายทอดเรื่องราว องค์ความรู้ และประสบการณ์ผ่านปราชญ์ชุมชน

ด้านทัศนคติ (Attitude) พบว่า เอื้อนสมุนไพร มีการส่งเสริมให้ชุมชนหันมาให้ความสนใจในเรื่องของการใช้พืชสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ บำบัด และรักษาโรคร่วมกับการใช้ยาแผนปัจจุบัน โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่สามารถปลูกเองได้ในครัวเรือน ก็จะมีการส่งเสริมให้ปลูกไว้รวมกันกับผักสวนครัว ซึ่งมีแนวทางในการสร้างทัศนคติให้เกิดขึ้น คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพร การส่งเสริมให้มีการทดลองใช้พืชสมุนไพร การส่งเสริมให้ครัวเรือนได้มีการปลูกพืชสมุนไพร และการส่งเสริมให้มีการแปรรูปพืชสมุนไพร

ด้านการปฏิบัติ (Practice) พบว่า ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีแผนงานด้านการขับเคลื่อนและยกระดับสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ของดีตำบลอุโมงค์ มีการทดลองใช้พื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เป็นพื้นที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน อันเป็นการเปิดเมืองหลังช่วงโควิด-๑๙ ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรม “ชิมกาแฟสดต้นไม้” ขึ้น และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้ชื่นชอบการดื่มกาแฟและรักธรรมชาติเข้าร่วมงานจำนวนมาก

๒) กิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน

๒.๑) ด้านความรู้ (Knowledge) พบว่า วัดป่าเหว เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านพุทธศาสนาที่มีความสำคัญของตำบลอุโมงค์ เป็นวัดที่มีบุคลากรทางวิชาการทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ เพื่อเข้ามาร่วมส่งเสริมด้านการเรียนรู้อีกหลายแห่ง มีการขับเคลื่อนในเรื่องของการพัฒนาคุณภาพจิตใจด้วยการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมทำบุญตักบาตรทุกวันพระและวันอาทิตย์ โดยร่วมมือกับวิสาหกิจโฮมสเตย์ตำบลอุโมงค์ในการให้นักท่องเที่ยวได้มีกิจกรรมทางศาสนาไปด้วย นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน คือ

- การระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธตำบลอุโมงค์ ที่มีความมุ่งหวังในการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธให้เกิดขึ้นในตำบลอุโมงค์ ทั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ด้านการท่องเที่ยวของตำบลอุโมงค์ที่มีการบูรณาการการท่องเที่ยวถึง ๓ ประเภทเข้าไว้ด้วยกันคือ การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ

- การสืบค้นทุนทางสังคมที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เป็นการสืบค้นทุนทางสังคมในชุมชนตำบลอุโมงค์ที่เป็นทุนทางสังคมเชิงศักยภาพที่สามารถที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

- การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เป็นกิจกรรมในการพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของเครือข่ายเพื่อยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดการ

ท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยววิถีพุทธ เข้าไว้ด้วยกันจนกลายเป็นการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

- กิจกรรมสุขภาพดีมีสุข เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายด้านสุขภาพในชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอุโมงค์ ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลอุโมงค์ ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ และเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุ ดอกขอมพอ ตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และวัดป่าเหว โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ในเรื่องของการดูแลสุขภาพเบื้องต้นทั้งของเด็กเยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดกิจกรรมเป็นการจัดในลักษณะของการอบรมเชิงปฏิบัติการ

- กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สามวัย (ผู้เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ) เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายด้านสุขภาพในชุมชนตำบลอุโมงค์ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลอุโมงค์ ชมรมผู้สูงอายุตำบลอุโมงค์ เทศบาลตำบลอุโมงค์ โดยกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ โรงเรียนและวัดในตำบลอุโมงค์ เป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของคนสามช่วงวัย คือ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ โดยได้มีการดำเนินการในเรื่องของการเรียนรู้ด้านสุขภาพ การท่องเที่ยว และหลักธรรมทางพุทธศาสนา

๒.๒) ด้านทัศนคติ (Attitude) พบว่า การมีทัศนคติที่ตรงกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกันจะทำให้การดำเนินงานนั้นราบรื่นและเป็นไปโดยสะดวก โดยเฉพาะบุคลากรของวัดป่าเหวนั้น มีทัศนคติเกี่ยวกับการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเป็นอย่างดี เพราะส่วนใหญ่แล้วเป็นลูกหลานของคนในชุมชนบ้านป่าเหว และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน มีความมุ่งหวังในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับคนตำบลอุโมงค์ เสริมสร้างองค์ความรู้และทัศนคติให้กับชุมชนในตำบลอุโมงค์ได้หันมาให้ความสนใจในการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นความประหยัดมัธยัสถ์ ดำรงชีวิตด้วยวิถีแห่งความพอเพียง มีการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรชีวภาพเพิ่มมากขึ้น

๒.๓) ด้านการปฏิบัติ (Practice) พบว่า ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน มีสมรรถนะด้านการปฏิบัติที่สำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้ ความเป็นวิถีแห่งเกษตรอินทรีย์ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลอุโมงค์ ที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นหลัก จึงทำให้มีความรู้ความสามารถที่พร้อมในการดำเนินการเพื่อรองรับการเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้

๓) บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๓.๑) ด้านความรู้ (Knowledge) พบว่า

- เอื้อนสมุนไพร่ มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านสมุนไพร่ มีความเชี่ยวชาญในการใช้พืชสมุนไพร่เป็นอย่างดี มีสถานที่รองรับผู้มาใช้บริการด้านสุขภาพอย่างพอเพียง

- วัดป่าเหว มีบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องของการเสริมสร้างสุขภาพทางใจ ซึ่งได้แก่พระสงฆ์ในวัดป่าเหว โดยการนำของพระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร. เจ้าอาวาสวัดป่าเหว ซึ่งได้

ให้ความสำคัญในเรื่องของการนำเอาธรรมะไปสู่การปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างสุขภาพทางใจที่นอกเหนือไปจากสุขภาพทางกาย

- เทศบาลตำบลอุโมงค์ มีบุคลากรคือ เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และกองสวัสดิการฯ ได้ทำหน้าที่ในการให้ความรู้ คำแนะนำด้านการดูแลสุขภาพให้กับชุมชน อีกทั้งยังมีการประสานงานไปยังเครือข่ายด้านสุขภาพในชุมชนในการที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การดูแลสุขภาพของตนเองในเบื้องต้น

๓.๒) ด้านทัศนคติ (Attitude) พบว่า

- ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีการส่งเสริมให้บุคลากรในสังกัดได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และรักษาซึ่งประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งในด้านความเชื่อดั้งเดิม และความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยไม่ละทิ้งหลักการอันเป็นสาระสำคัญของประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่จะต้องมีการผสมผสานให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้

- วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ มีการเสริมสร้างทัศนคติของกลุ่มให้กับสมาชิกในเรื่องของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และครบวงจร มีการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ผลิตภัณฑ์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาเยี่ยมชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ รวมถึงมีการส่งเสริมให้สมาชิกของกลุ่มได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพตนเองในด้านต่างๆ ทั้งองค์ความรู้ ทัศนคติ และวิธีการปฏิบัติ

๓.๓) ด้านการปฏิบัติ (Practice) พบว่า

- วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ มีการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายและสมาชิกอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมและทั่วถึงของสมาชิกทุกคน ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนด้วยการจัดตั้งหน่วยพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมให้สมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกันในการผลิตสินค้าต่างๆ ที่เป็นของดีชุมชน และส่งเสริมให้ชุมชนได้รู้จักตนเองผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปองค์ความรู้ของดีในชุมชน

- วัดป่าเหว มีบุคลากรที่มีความพร้อมในการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ มีความพร้อมทั้งในเรื่องของการเป็นผู้ให้ข้อมูล องค์ความรู้ วิธีปฏิบัติ อีกทั้งยังมีความพร้อมในเรื่องของสถานที่ในการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย และที่ผ่านมานั้น มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดป่าเหว หลังจากที่ได้มีการท่องเที่ยวหรือศึกษาดูงานในพื้นที่เสร็จสิ้นแล้ว

๔) เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

๔.๑) ด้านความรู้ (Knowledge) พบว่า ฐานข้อมูลชุดความรู้ของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ มีศักยภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการทำตลาดออนไลน์ โดยทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ จะมีการอบรมเทคนิคการใช้งานแอปพลิเคชันออนไลน์ แพลตฟอร์มการขายออนไลน์ รวมถึงช่องทางการขายออนไลน์พื้นฐานอย่างเช่น Facebook Line เป็นต้น มีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน โดยมีการนำเอาสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ตะกร้า ชลอม เป็นต้น นำมาจักสานต่อยอดเป็นบรรจุภัณฑ์ใส่ใส่อ้อลำไย น้ำพริกกากหมูลำไย เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอย่างมาก โดย

ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญคือ สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ที่เป็นพี่เลี้ยงสำคัญในการสนับสนุนการจัดกิจกรรม การอบรม ในทุกระบวนการ

๔.๒) ด้านทัศนคติ (Attitude) พบว่า การพัฒนาสมรรถนะของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ด้านทัศนคติ มีดังนี้

- การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายในพื้นที่ให้มีความเข้มแข็ง
- การผลักดันสู่นโยบายท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องของการนำเข้าไปบรรจุเป็นนโยบายในแผนพัฒนาเทศบาลหรือแผนพัฒนาสามปี

- การแสวงหาเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

๔. ๓) ด้านการปฏิบัติ พบว่า

- การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม มีการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเทศบาลตำบลอุโมงค์ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เครือข่ายองค์กรชุมชนต่างๆ ในตำบลอุโมงค์ ได้เป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและของพื้นที่การท่องเที่ยวทั้ง ๕ แห่ง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ การนำเสนอองค์ความรู้ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และการบูรณาการองค์ความรู้เข้าไว้ด้วยกัน

- การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงกิจกรรม มีการสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง ๑๑ แห่งในตำบลอุโมงค์ และศูนย์เรียนรู้ แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอีกหลายแห่งเข้าไว้ด้วยกัน รวมไปถึงวิสาหกิจชุมชนที่จะเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้ชุมชน นอกจากนั้น ยังมีการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายของแต่ละพื้นที่ในการที่จะนำเสนอศักยภาพตนเอง และพัฒนาสมรรถนะของตนเองเพื่อให้สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการได้

- การนำแผนและกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ เป็นกระบวนการในการนำแผนและกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธไปสู่การปฏิบัติ

- การติดตามและประเมินผล ซึ่งเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในตำบลอุโมงค์นั้นได้มีการติดตามและประเมินผลทั้งในส่วนในพื้นที่ท่องเที่ยวและเครือข่ายทั้งหมด โดยมีการประชุมติดตามประเมินผลร่วมกัน ๓ เดือน ๑ ครั้ง โดยจัดที่เทศบาลตำบลอุโมงค์ และวัดป่าเหว

๕.๑.๓ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า มีการมุ่งเน้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวมิติใหม่ที่ได้รับความนิยมและสนใจจากนักท่องเที่ยว และพื้นที่ตำบลอุโมงค์ ถือได้ว่ามีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ทั้งเขื่อนสมุนไพร์ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ และวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์ และวัดวาอารามในตำบลกว่า ๑๐ แห่ง ที่ได้มีการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธการสร้างนวัตกรรมจัดการนี้ครัวเรือนของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ได้รับบุแหล่งพื้นที่การท่องเที่ยวไว้ ๔ จุดใหญ่ในการท่องเที่ยว ทั้งนี้ยังได้จัดทำเส้นทางเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวไว้ครอบคลุมทั้งชุมชน ที่สามารถเลือกใช้บริการการเดินทาง การซื้อสินค้าของชุมชน หรือการพักผ่อน

หย่อนใจของนักท่องเที่ยว ยังได้เชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนวัดในชุมชน เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๕.๑.๔ การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

จากการวิจัยพบว่า การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน สรุปได้ดังนี้

๑) การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพ เพื่อเป็นการบริการแก่นักท่องเที่ยว และการสร้างได้แก่คนในชุมชน ดังนี้

- เอือนสมุนไพร มีผลิตภัณฑ์จำนวน ๑๒ รายการ ได้แก่ น้ำมันนวด ยาหม่อง ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และอื่นๆ ซึ่งมีวัตถุดิบสมุนไพรที่อยู่ในชุมชนและมีสมาชิก ๑๐๐ กว่าคนในชุมชน ที่ได้เรียนรู้และสามารถผลิตสินค้าด้านสุขภาพเพื่อบริการนักท่องเที่ยว
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน มีอาหารปลอดภัยเป็นสินค้าที่พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ใส่อ้วนไว้มนเป็นอาหารของภาคเหนือแต่เปลี่ยนกรรมวิธีเพื่อลดไขมัน และเพิ่มวัตถุดิบที่เป็นพืชสมุนไพรเพื่อลดไขมัน และสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกาย นอกจากนี้ยังมีน้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกแคบหมู และกระเทียมดำ ที่เป็นการพัฒนาบรรจุของผลิตภัณฑ์และกรรมวิธีที่สามารถถนอมอาหารได้อย่างปลอดภัย
- ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีกิจกรรมตลาดนัดเพื่อสุขภาพทุกวันอาทิตย์ โดยมีชื่อว่า “กาดฮิมน้ำ” จะมีคนในชุมชนนำสินค้าเพื่อสุขภาพมาจำหน่าย ได้แก่ ผัก ผลไม้ สินค้าอื่นๆในชุมชน และกลุ่มเครือข่ายกาแฟเพื่อสุขภาพกว่า ๑๒ ร้านมาบริการ ที่ได้นำผลิตภัณฑ์อันเกิดจากเอือนสมุนไพร และศูนย์เกษตรพอเพียง ๘๔ ครัวเรือนมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
- ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ มีรูปแบบและกระบวนการในการบริหารจัดการอย่างครบวงจรทั้งเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักในรูปแบบโฮมสเตย์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนศักยภาพสำคัญของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลอุโมงค์คือการมีโฮมสเตย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย (SHA) ผ่านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และได้รับการประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ระดับดีเยี่ยม ปี ๒๕๖๓

๒) การพัฒนานวัตกรรมด้านการบริการการท่องเที่ยว

จากการวิจัยพบว่า มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่ youtube facebook เว็บไซต์ และนำไปสู่การเดินทางมาท่องเที่ยวในครั้งต่อไปเพื่อเป้าหมายในการดูแลสุขภาพจึงการพัฒนาการให้บริการดังนี้

- เอือนสมุนไพร ได้กำหนดการให้บริการไว้ ได้แก่ สถานที่เรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพ ซึ่งจะมีบุคลากรที่เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ คน บริการให้ข้อมูล บรรยายให้ความรู้ และนำเยี่ยมชมภายในศูนย์เรียนรู้
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ๘๔ ครัวเรือน ได้พัฒนาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมศูนย์ฯ คือ การจัดสถานที่บริเวณศูนย์ฯ เพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่จอดรถ สถานที่ถ่ายรูป สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ออกกำลังกาย สถานที่พัก สถานที่รับประทานอาหาร และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย การจัดบุคลากรในการต้อนรับนักท่องเที่ยว การ

บริการอาหารปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การบริการผลิตภัณฑ์แก่นักท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการให้บริการและการสร้างรายได้แก่ชุมชน

- ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ มีการบริการคือ เป็นแหล่งสารสนเทศพร้อม กับเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ ที่เชื่อมโยงเครือข่ายและแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดไว้ และมี บุคลากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลอุโมงค์ คอยประสานงานและบริการนักท่องเที่ยวทุกวัน บริการสินค้าชุมชนด้านสุขภาพ ศูนย์บริการการนวดเพื่อสุขภาพ การแสดงทางวัฒนธรรม และสถานที่ ออกกำลังกาย

- ศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลอุโมงค์ มีบริการโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นเครือข่าย โฮมสเตย์ในชุมชนที่รองรับนักท่องเที่ยววันละ ๒๐๐ - ๓๐๐ คน และมีบริการที่ได้รับมาตรฐานที่พัก มีระบบจองที่พักระบบออนไลน์ มีเพจและเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีเส้นทางท่องเที่ยวและการ ประสานงานไปยังศูนย์ฯ บริการการเดินทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การเดินทางตามเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ บริการอาหารเครื่องดื่มโดยใช้วัตถุดิบของชุมชนที่เป็นอินทรีย์ และการเชื่อม เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชน

๓) การพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

จากการวิจัยพบว่า มีพัฒนากระบวนการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ได้แก่

- ด้านทรัพยากรชุมชนและวัฒนธรรม ชุมชนตำบลอุโมงค์มีฐาน ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากชุมชน ได้แก่ เอือนสมุนไพรรู ศูนย์เกษตร พอเพียง และอื่น ๆ ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ ทั้งนี้ยังมีประเพณีวัฒนธรรม มีศาสนสถานอันได้แก่วัดถึง ๑๐ วัดด้วยกัน ที่พร้อมรองรับนักท่องเที่ยว

- ด้านองค์กรชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายชุมชน วัด ในชุมชนตำบลอุโมงค์ โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มี ความรู้และมี ทักษะในเรื่อง ต่าง ๆ หลากหลาย

- ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการ ท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยว เข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

- ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้ มาเยือนกับชาวบ้าน และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรม ทางการท่องเที่ยว

- รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาต้องมีกรวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมไว้

- การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว และกระบวนการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเพื่อขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น

- การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ โดยจัดให้มีการอบรม การส่งบุคลากรไปศึกษาดูงานการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ
- จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม
- การประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

๑) จากการวิจัยพบว่า ด้านพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ตำบลอุโมงค์ มีความหลากหลายทั้งในด้านวิถีวัฒนธรรม วิถีสุขภาพ และวิถีพุทธ มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ศักยภาพด้านพื้นที่ของตำบลอุโมงค์มีความพร้อมในการที่จะพัฒนาเชิงพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพได้ มีการนำเสนอข้อมูลชุมชนและวิถีชุมชน ทั้งในมิติด้านสังคม วิถีชีวิต ศาสนา และสุขภาพ ผ่านเครือข่ายต่างๆ ในชุมชน อาทิ เทศบาลตำบลอุโมงค์ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลอุโมงค์ เอือนสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งมีความหลากหลายในด้านต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนจะเป็นศักยภาพที่มีความสำคัญ สามารถพัฒนาไปสู่การสร้างพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงมิติต่างๆ ของการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในตำบลอุโมงค์ที่มีความหลากหลายและมีความเข้มแข็งของชุมชนในหลายๆ ด้าน จะมีความได้เปรียบเชิงพื้นที่ในการพัฒนาตรงจุดนี้ และยังมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวให้บูรณาการร่วมกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน และวิสาหกิจท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งจะเป็นเครือข่ายสำคัญในการพัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกันเพื่อสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยววิถีใหม่ที่เป็นการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ จะเป็นการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ยังไม่เคยมีการจัดการมาก่อน และการท่องเที่ยวรูปแบบนี้กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยววิถีใหม่ ที่มุ่งเน้นในเรื่องของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วย และหากในพื้นที่มีทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว ก็สามารที่จะบริหารจัดการพื้นที่ได้ง่ายมากยิ่งขึ้น ยิ่งบุคลากรในพื้นที่มีความพร้อมด้วยแล้ว ก็จะทำให้การขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งในส่วนของตำบลอุโมงค์นั้นมีความพร้อมและมีความหลากหลายเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงมีศักยภาพและความพร้อมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ และนอกจากนั้น ในตำบลอุโมงค์ยังมีวัดอีกกว่า ๑๐ วัด ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางใจได้ โดยเฉพาะวัดป่าเหว ที่มีความพร้อมทั้งในเรื่องของพื้นที่ บุคลากร งบประมาณ และเครือข่าย จึงนับได้ว่า ชุมชนตำบลอุโมงค์มีความพร้อมของพื้นที่ที่มีความหลากหลายและสามารถที่จะ

พัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และปิยะพร ธรรมชาติ^๑ ซึ่งได้ทำการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาวีจย พบว่า กลุ่มชุมชนและตัวแทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ได้แก่ กลุ่มปลูกและ แปรรูปสมุนไพรไทย มีความสนใจและเข้าใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นอย่างดี มีความรู้ด้านสมุนไพร และการบำบัดเพื่อสุขภาพ รวมถึงชุมชนเองก็มีศักยภาพเพียงพอต่อการรวมกลุ่มในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวดังกล่าว จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กร ภาครัฐและเอกชนโดยทาหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนเริ่มตั้งแต่ต้น จนไปจนถึงปลายทาง ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้มแข็งด้านเครือข่าย และทำให้เกิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชน รวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายของธุรกิจชุมชน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเครือข่ายชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

๒) จากการวิจัยพบว่า มีกิจกรรมด้านสุขภาพในชุมชน คือ การระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ซึ่งมีความมุ่งหวังในการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธให้เกิดขึ้นในตำบลอุโมงค์ การสืบค้นทุนทางสังคมที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เป็นการสืบค้นทุนทางสังคมในชุมชนตำบลอุโมงค์ที่เป็นทุนทางสังคมเชิงศักยภาพ สามารถที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เป็นกิจกรรมในการพัฒนาสมรรถนะด้านความรู้ ด้านทัศนคติ และด้านการปฏิบัติ ของเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของเครือข่ายเพื่อยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน การจัดกิจกรรมสุขภาพดีมีสุข เพื่อเสริมสร้างความรู้ในเรื่องของการดูแลสุขภาพเบื้องต้นทั้งของเด็กเยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ซึ่งการจัดกิจกรรมเป็นการจัดในลักษณะของการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สามวัย (ผู้เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ) ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของคนสามช่วงวัย คือ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ โดยได้มีการดำเนินการในเรื่องของการเรียนรู้ด้านสุขภาพ การท่องเที่ยว และหลักธรรมทางพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่า ชุมชนตำบลอุโมงค์ได้มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพที่มีความหลากหลาย ซึ่งไม่เพียงแต่การมองในมิติด้านสุขภาพเท่านั้น แต่ยังมองในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธอย่างหนึ่ง สามารถตอบโจทย์ทั้งในเรื่องของการพัฒนาสุขภาพทางร่างกายและจิตใจไปพร้อมกัน โดยอาศัยวัดเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายของช่วงวัย ทั้งวัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ เกิดการเรียนรู้ชุมชนร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมองอนาคตชุมชนร่วมกัน อันจะนำมาซึ่งการวางฐานของการท่องเที่ยวชุมชนมิติใหม่ คือการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมถึงการสร้าง

^๑ วุฒิชชาติ สุนทรสมัย, และปิยะ ธรรมชาติ, “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรี เพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน,” *วารสารสมาคมนักวิจัย* ปีที่๒๑, ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๙): ๑๖๗-๑๘๑.

พื้นที่ชุมชนให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ที่ถือได้ว่าเป็นความท้าทายอย่างหนึ่งของชุมชน ในการที่จะสร้างความร่วมมือของเครือข่ายในการพัฒนาพื้นที่ไปพร้อมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์**^๒ ซึ่งทำการศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา บ้านโคกไคร จังหวัดพังงาพบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไครมีศักยภาพทางการจัดการใน ๔ ด้าน ได้แก่ ศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริการและการให้บริการ ประสิทธิภาพที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ศักยภาพทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและ ศักยภาพทางการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโคกไคร คือ ศักยภาพทางการท่องเที่ยว กระบวนการคิดแบบยั่งยืนใน ด้านการมีจิตสำนึกที่ดีในการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและความยั่งยืนของ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ตลอดจน การรักษาทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งตัวผู้นำชุมชนที่มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชน ได้มีโอกาสมีส่วนร่วมกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้ง ทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน ได้รับการสนับสนุนจาก สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โฆษิต ไชยประสิทธิ์และ มนัสสินี บุญมีศรีสง่าที่ พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญทรัพยากรธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเหล่านี้ มีความเปราะบางต่อการได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

๓) จากการวิจัยพบว่า บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพตำบล อุโมงค์มีความหลากหลายและมีศักยภาพเป็นอย่างมาก อาทิ เสิ่นสมุนไพร มีบุคลากรที่มีความรู้ด้าน สมุนไพร มีความเชี่ยวชาญในการใช้พืชสมุนไพรเป็นอย่างดี มีสถานที่รองรับผู้มาใช้บริการด้านสุขภาพ อย่างพอเพียง วัดป่าเหว มีบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องของการเสริมสร้างสุขภาพทางใจ เทศบาล ตำบลอุโมงค์ มีบุคลากรคือ เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และกองสวัสดิการฯ ได้ทำ หน้าที่ในการให้ความรู้ คำแนะนำด้านการดูแลสุขภาพให้กับชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อุโมงค์ มีบุคลากรด้านสาธารณสุขคอยให้ความรู้ด้านโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ โรคเรื้อรัง และการ ดูแลสุขภาพทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บุคลากรมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เพราะลำพังเพียงแค่สถานที่หรือพื้นที่นั้นไม่อาจที่จะมีศักยภาพเพียงพอถ้าหาก ปราศจากบุคลากร ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่มีความสำคัญมากที่สุด บุคลากรด้าน การท่องเที่ยวชุมชนจะเป็นผู้ขับเคลื่อนการดำเนินงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพ ร่วมกับองค์ภาคี เครือข่ายในชุมชนและนอกชุมชนด้วย โดยเฉพาะในเรื่องของการส่งเสริมให้บุคลากรมีทัศนคติที่ดีต่อ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ถือได้ว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนในชุมชนที่ยังไม่มีองค์ความรู้ในเรื่องเหล่านี้ มากเท่าใดนัก แต่จะต้องอาศัยความร่วมมือในลักษณะของเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกัน ร่วมกัน ขับเคลื่อนและพัฒนาเชิงพื้นที่ไปพร้อมกัน เพื่อที่จะให้มีศักยภาพที่เพียงพอในการรับมือความไม่ แน่นนอนและความเสี่ยงต่างๆ ที่ จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งแน่นอนว่า การที่จะพัฒนา พื้นที่ชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีความยั่งยืนได้นั้นจะต้องอาศัยระยะเวลาที่นาน พอสมควร และหากความร่วมมือต่างๆ ไม่มีความแน่นอนและไม่มีความพร้อมแล้วนั้นก็อาจจะทำให้

^๒ พิมพ์ลภัส พงศกรรังศิลป์, “การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา บ้านโคกไครจังหวัด พังงา,” *วารสารวิชาการ Veridiam E-Journal*. ปีที่ ๗, ฉบับที่ ๓ (กันยายน- ธันวาคม๒๕๕๗): ๘.

การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จลำบากและล้มเหลวได้มากที่สุด ดังนั้น บุคลากรในพื้นที่จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเชิงพื้นที่และการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธมีความเจริญก้าวหน้า สามารถที่จะรองรับนักท่องเที่ยวที่ถึงแม้ว่าจะไม่มากมายเหมือนแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมก็ตาม แต่ถือได้ว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนและอาจจะกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีกหากได้รับการบริการที่น่าพอใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **โฆสิต ไชยประสิทธิ์**^๓ ที่ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากชุมชนในโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่พบว่า ศักยภาพทางการท่องเที่ยวจะประกอบไปด้วยศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

๔) จากการวิจัยพบว่า เครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพตำบลอุโมงค์ มีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการตลาดออนไลน์ โดยทางวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวฯ จะมีการอบรมเทคนิคการใช้งานแอปพลิเคชันออนไลน์ แพลตฟอร์มการขายออนไลน์ รวมถึงช่องทางการขายออนไลน์ พื้นฐานอย่างเช่น Facebook Line เป็นต้น มีการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ การนำเสนอองค์ความรู้ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และการบูรณาการองค์ความรู้เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายในการบริหารจัดการ สร้างกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติการให้เกิดขึ้นในพื้นที่และเครือข่าย อาศัยช่องทางออนไลน์ในการสร้างพื้นที่ทางการตลาดในการจัดจำหน่ายสินค้าเพื่อสุขภาพ สินค้าชุมชน ของดีชุมชน เพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง สามารถที่จะรองรับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งช่องทางการตลาดผ่านระบบออนไลน์ หรือสื่อโซเชียลมีเดีย ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก และเนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ๒๐๑๙ หรือ โควิด-๑๙ ทำให้ช่องทางออนไลน์ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีคูณ ซึ่งการใช้ช่องทางนี้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์สมุนไพร ผลิตภัณฑ์ชุมชน ก็จะเป็นช่องทางสำคัญในการกระจายข่าวสารและสินค้าได้เป็นอย่างดี และหากมีการนำสินค้าชุมชนเข้าสู่ระบบแพลตฟอร์มการขายออนไลน์อย่างเช่น Lazada Shopee ๆ ดังนั้น ก็จะเป็นการเพิ่มช่องทางและพื้นที่การจัดจำหน่ายสินค้าได้เป็นวงกว้าง และหากมีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในเว็บเพจการท่องเที่ยว หรือเว็บเพจคนรักสุขภาพ ก็จะทำให้ชุมชนตำบลอุโมงค์เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น และที่สำคัญ การนำเอาอัตลักษณ์ชุมชนตำบลอุโมงค์มาเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว ก็จะทำให้ชุมชนตำบลอุโมงค์มีเสน่ห์ด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะการค้นหาลักษณะชุมชนและของดีชุมชน จะช่วยให้ชุมชนได้นำเอาความเป็นตัวตนของชุมชนมานำเสนอต่อผู้ที่มาท่องเที่ยวและผู้สนใจการท่องเที่ยวชุมชนได้เป็นอย่างดี

^๓ โฆสิต ไชยประสิทธิ์, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในมิติการพัฒนาจากภายใน กรณีศึกษาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า^๔ ซึ่งได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดฉัตรศิลาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยทั้งหมดที่วิเคราะห์และสรุปเพื่อนำเสนอนั้น คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวในจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการนำข้อมูลชุมชนไปพัฒนาเป็นข้อมูลด้านการท่องเที่ยวชุมชน นำไปสู่การพัฒนาเป็นแผนการท่องเที่ยวชุมชนประจำจังหวัด หรือประจำตำบล โดยความร่วมมือของเครือข่ายในด้านต่างๆ ของชุมชนที่ส่วนใหญ่แล้วมีศักยภาพเพียงพอ

๒) ในแต่ละตำบลจะมีอัตลักษณ์ชุมชน วิถีชุมชน และของดีในชุมชน หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวในจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนในเรื่องของการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนขึ้นมา ทั้งนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นชุมชนที่มีความสมบูรณ์พร้อมอย่างเช่นชุมชนตำบลอุโมงค์ แต่เป็นการพัฒนาและยกระดับพื้นที่ชุมชนให้ไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนเข้มแข็งให้ได้ก่อน จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในระดับอำเภอ และระดับจังหวัดต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ชุมชนตำบลอุโมงค์ เครือข่ายชุมชน ควรมีความตระหนักรู้และให้ความสนใจในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธให้มากยิ่งขึ้น รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงไปยังการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนได้ อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

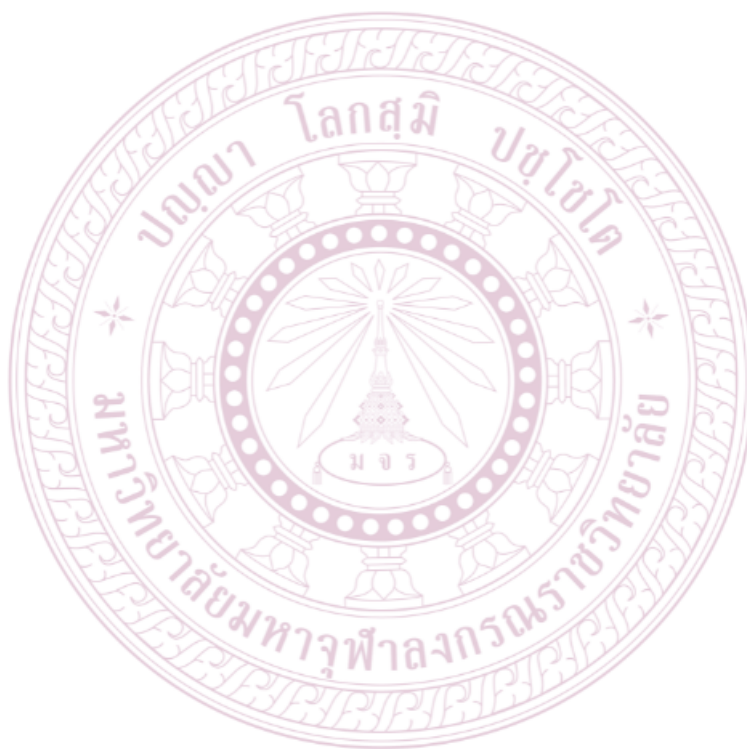
๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว สถาบันศาสนา ควรมีการสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเชิงรุกในการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว การท่องเที่ยวชุมชนยังกระจุกตัวอยู่ที่องค์ภาคีเครือข่ายที่รับผิดชอบหรือวิสาหกิจชุมชนบางแห่งเท่านั้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรเป็นการศึกษากระบวนการสร้างความตระหนักรู้และกระบวนการรับรู้ผลประโยชน์ที่พึงเกิดขึ้นจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อ

^๔ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, ภาพิมล ปิ่นแก้ว, และปาลินี สกฤตตั้งมณีรัตน์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดฉัตรศิลาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์,” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ฉบับที่ ๒(๒๕๕๖): ๖๔๘ – ๖๖๐.

เสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก ทั้งนี้เพราะ การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธได้
อย่างยั่งยืนนั้น ย่อมนำมาซึ่งการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้วย และผลประโยชน์เชิง
เศรษฐกิจก็จะตกอยู่กับชุมชนตำบลอุโมงค์ หรือชุมชนในจังหวัดลำพูนที่มีความสนใจและตั้งใจที่จะ
พัฒนาพื้นที่ชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. **มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐. [เอกสารเผยแพร่].
- กรวรรณ สังขกร, สามารถ สุวรรณรัตน์ และไพรัช พิบูลย์รุ่งโรจน์. **การพัฒนาศักยภาพชุมชนวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนเชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์**. สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.
- กรวรรณ สังขกร. **แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวตลาดใหม่**. เอกสารประกอบการประชุมเสวนา “การผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อตอบสนองตลาดใหม่ทางการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือตอนบน” จัดโดย โครงการกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายวิจัยของศูนย์ภาคี เครือข่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ โรงแรมลำปางเวียงทอง จ.ลำปาง ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๕. (เอกสารอัดสำเนา).
- กาญจนา แก้วเทพ. **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : เอดิชั่น เพรส โปรดักส์, ๒๕๕๔.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. **สายธารแห่งนักคิด ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองและสื่อสารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.
- เกษม เพ็ญภินันท์. **ความโกลาหลของวัฒนธรรมศึกษา: ยกเครื่องเรื่องวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๒.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔.
- จารุณี สุวรรณรัมย์. **กราฟฟิตี (graffiti) : การสื่อสารความหมายและอัตลักษณ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.
- จุฑามาศ วิศาลสิงห์. **โครงการศึกษาภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ยูเรก้า คอนซัลตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๕.
- ซุติมา บริสุทธิ์. **การศึกษาการสร้างเมือง (machizukuri) ด้วยศิลปะร่วมสมัย ภายในเมือง Kanazawa จังหวัด Ishikawa**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.
- ไชยสิทธิ์ ชาญอาวุธ และพัชรภา เอื้ออมรรณิช. **การศึกษาคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของศิลปะข้างถนนเพื่อการสร้างมูลค่าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๘.
- ณัฐกานต์ กันธิ. **มะจิซุคุริ (Machitsukuri) กับการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

- ณัฐพล ตันติวงศ์ตระกูล. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยว
อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ธัญบุรี, ๒๕๕๔.
- เดชดิลก ลิ้มวิรัตน์. สตรีทอาร์ตสะท้อนสังคมวัดบุญนิคม. กรุงเทพมหานคร: คณะจิตรกรรม
ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.
- ธานัท ภูมิรัช. แนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ย่านบ้านศิลปินและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ชุมชนคลองบาง
หลวง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๕๗.
- ธีรวัฒน์ บุตตะโยธี. ความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อเมืองโบราณ
จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.
- บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด. โครงการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมในการ
เดินทางท่องเที่ยวของชาวไทยในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยว.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท อินทัช รีเสิร์ช แอนด์ คอนซัลแทนซี่ จำกัด, ๒๕๕๔.
- พรทิพย์ กิจเจริญไพศาล. การศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญเพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.
- พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง. การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะ
รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.
- แพรวพโยม พัวเจริญ. การศึกษาอัตลักษณ์และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมเพลงโคราชสู่
กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักท่องเที่ยวเยาวชน. เอกสาร
ประกอบการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติครั้งที่ ๒๓
มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลอีสาน ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๔: ๗๕๙
- ๗๖๔.
- มณีนทร กิรติวัฒน์. “การให้ความหมายรูปแบบและกลยุทธ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
กรณีศึกษา บ้านศิลปิน คลองบางหลวง กรุงเทพมหานคร”. เอกสารประกอบการ
ประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ ๑. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระ
จอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๕๙. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว
กรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๕๔ – ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร : กองการท่องเที่ยว สำนัก
วัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.
- รัตนา โตสกุล. มโนทัศน์เรื่องอำนาจ. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘.
- วันเฉลิม จันทร์พงษ์แก้ว. คุณค่าทางการสื่อสารและมูลค่าทางธุรกิจของสตรีทอาร์ต.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๖๐.
- ศิริจรรยา ประพุดติกิจ. การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดลำพูน. แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัดลำพูน พ.ศ.

๒๕๖๑ -๒๕๖๔. ลำพูน : มปท., ๒๕๖๐.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานสถิติ
การท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๑ (ภาคเหนือ). กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕
๖๑.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจและประเมินผล บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. รายงานสถิติ
การท่องเที่ยวภายในประเทศ ประจำปี พ.ศ.๒๕๕๔ (ภาคเหนือ). กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา,
๒๕๕๔.

อนุกุล ศิริพันธุ์ และคณะ. การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทาง
พระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง,
๒๕๕๕).
(เอกสารอัดสำเนา).

MarketWise Ltd.. โครงการสำรวจทัศนคติและความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มตลาด
หลักและกลุ่มตลาดเกิดใหม่ (ระยะที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), ๒๕๕๕.

(๒) วารสาร :

กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่าง
ยั่งยืน”, *Executive Journal*. (October – December ๒๐๑๒) : ๑๓๙ – ๑๔๖.

จิตตินุช วัฒนนะ. “การศึกษาเพื่อกำหนดอัตลักษณ์ถนนวัฒนธรรม (ถนนคนเดิน) ของจังหวัด
พิษณุโลก”. วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปี
ที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕) : ๗๑ – ๘๐.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ และเรณูมาศ มาอุ่น. “การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวใน
แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย”. วารสารเทคโนโลยี
ภาคใต้. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๑ – ๑๖.

ไชยสิทธิ์ ชาญอาวูธ. “การศึกษาคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของศิลปช่างถนนเพื่อการสร้างมูลค่าสู่
เศรษฐกิจสร้างสรรค์”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ ๒๕ ฉบับ
ที่ ๔๙ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๒๕๗ – ๒๕๘.

ไชยสิทธิ์ ชาญอาวูธ. “ศิลปช่างถนนการแสดงผลงานที่สาธารณะต่อเหตุการณ์สำคัญในสังคม”,
วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐)
: ๑๒๔ – ๑๓๕.

ดวงกมล เวชวงศ์. “กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ยวนในบริบทของการท่องเที่ยวผ่าน
หอวัฒนธรรมพื้นบ้านและตลาดทำน้ำ : ศึกษากรณีชุมชนยวน ตำบลต้นตาล อำเภอเสา

- ให้ จังหวัดสระบุรี”. **วารสารวิทยบริการ**. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๑๓๐ – ๑๔๙.
- ปวีณา ทองบุญยัง. “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร”. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๖) : ๙๙ – ๑๑๕.
- ปาจริย์ ผลประเสริฐ. “แผนงานวิจัยแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์จังหวัดกำแพงเพชร”. **สัปดาห์ : วารสารการสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร**. Vol ๑๕, No ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๒) : ๑๙ – ๓๕.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”. **ประชาคมวิจัย**. ฉบับที่ ๙๕ ปีที่ ๑๖ (เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔) : ๕๑.
- แมนฤทธิ์ เต็งยะ. “จากวัฒนธรรมกราฟฟิตีสู่งานสตรีทอาร์ตในประเทศไทย”. **Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙) : ๒๔๓๓-๒๔๓๖.
- รพีพรรณ สายันต์ตระกูล. “กราฟฟิตี สีสันอันขบถ”. **นิตยสารสารคดี**. (๒๓ (๒๗๑) ๒๕๕๐): ๑๓๘-๑๓๒.
- รัชนี เพ็ชรช้าง. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์”. **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕) : ๙๑ – ๑๐๖.
- วาริชา วงศ์พยัต. “จากประเพณี สู่วิถีสมัยใหม่: พื้นที่ในระหว่างในการอยู่อาศัยญี่ปุ่น”. **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. (มกราคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๓๙ – ๑๕๖.
- วิชานันท์ ผ่องศรี และสมพงษ์ ชงไชย. “การสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี”. **Environment and Natural Resources Journal**. Vol.๕, No.๒ (Dec ๒๐๐๗) : ๑๖๔ – ๑๗๒.
- ศรีสุคล พรหมโส และชิลิกา วรณจันท. “แนวทางการพัฒนาบ้านศิลปินแห่งชาติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม”. **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๑๕๐ – ๑๗๕.
- เสาวรณย์ กุสุมา ณ อยุธยา. “Creative Economy ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย”. **Executive Journal**. (มกราคม – พฤษภาคม ๒๕๕๓) : ๒๓ – ๒๘.
- แสงเดือน รติธร. “ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดที่มีผลต่อนักท่องเที่ยวชาวจีนในการตัดสินใจเลือกมาท่องเที่ยวในประเทศไทย”. **วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.)**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม ๒๕๕๕) : ๘๔ – ๑๐๔.
- อภิวัฒน์ ปันทะธง และคณะ. “การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”. **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (เมษายน – กันยายน ๒๕๕๕) : ๑๑๔ – ๑๒๕.

อัศวินีย์ หวานจริง. “ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารวิจิตรศิลป์**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๙๒-๑๙๓.

(๓) งานวิจัย :

เกศรา สุกเพชร และ วาริชต์ มัชฌมบุรุษ. “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุกรณีศึกษา พื้นที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะและชุมชนรอบจังหวัดลำปาง”. **รายงานวิจัย**. พะเยาวิจัย ๑ : กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕).

จริญญา ณพิกุล และวาริชต์ มัชฌมบุรุษ. “การศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย”. **รายงานวิจัย**. พะเยาวิจัย ๑ : กลุ่มการวิจัยท่องเที่ยวยั่งยืน มหาวิทยาลัยพะเยา, ๒๕๕๕.

ชัยวุฒิ ตั้งสมชัย และปิยพรรณ กลั่นกลิน. “สถานการณ์และแนวโน้มของธุรกิจท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบน”. **รายงานวิจัย**. ศูนย์เตือนภัยธุรกิจภาคเหนือ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ณวิทย์ อ่องแสงชัย. “การจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖.

ทรงคุณ จันทจร และคณะ. “คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ทุนอุดหนุนจากสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒.

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. “เชียงรายเมืองศิลปิน : การพัฒนาเมืองด้วยชุมชนศิลปินที่พำนักถาวรในเชียงราย”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๗.

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง และ ทรงสรรค์ อุดมศิลป์. “รูปแบบและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวบ้านศิลปินเชียงราย”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๘.

วรสิกา อังกูร และคณะวิจัย. “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๗.

วีระพล ทองมา และคณะ. “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่องอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ. “แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้”.

รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. “ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน”.

รายงานวิจัย. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
(องค์การมหาชน), ๒๕๕๔.

เอนก ชิตเกษร และ พรรณนุช ชัยปิ่นชนะ. “โครงการวิจัยและพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็น
แหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา บ้านไร่ป่าคา ตำบลท่าต๋ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”.

รายงานวิจัย. เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการ
อุดมศึกษา, ๒๕๕๒.

(๔) เว็บไซต์ :

ข้าวศิลป์เชียงราย. “เชียงรายเมืองแห่งศิลปะ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/chingraithecityofart/srup-cheinyngay-meuxng-haeng-silpa-chiangraithe-city-of-art> [๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

ปิยพร อรุณเกรียงไกร. “Creative Knowledge”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://hr.tcdc.or.th/en/Articles/Detail/NAOSHIMA>. [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

วาริษฐ์ มัธยมบุรุษ, “รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย”, ออนไลน์ [แหล่งที่มา] : www.estudytourism.com/TourismJournal/TourismModelInThailand.pdf [๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

เสาวรภย์ กุสุมา ณ อยู่ธยา, “Creative Economy ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_10/pdf/23-28.pdf, [๑ ตุลาคม ๒๕๖๒].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Eric Felisbret. **Graffiti New York**. New York: Abrams, 2008.

Griswold W.. **Cultures and Societies in a Changing World**. Thousand Oaks, CA : Pine Forge Press., 2004.

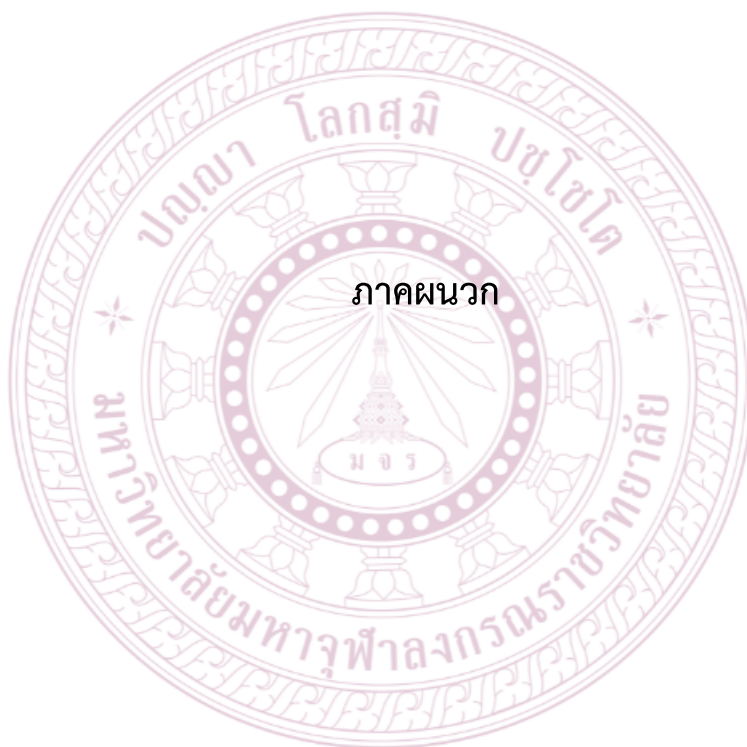
Louis Bou. **Street Art, The Spray File**. New York: Colin Design, 2005.

Nicholas Ganz. **Graffiti word street art from five continents**. Singapore: C.S. Graphic , 2004.

Ric Blackshaw, Liz Farrelly. **The Street Art Book 60 Artist in their own words**. United States and Canada: Colindesign, 2008.

Roger Gastman. **Darin Rowland, Ian Sattler, Freight Train Graffiti**. Harry N. Abrams Inc, 2006.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ
เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ๔) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๒. แบบสัมภาษณ์มีทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน คือ

๑) การขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงสุขภาพเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนที่ผ่านมา

๒) สมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) การขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงสุขภาพเพื่อการท่องเที่ยวของคนในชุมชน

๓) ผลที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ

ตอนที่ ๓ สัมภาษณ์เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ทั้ง ๕ ด้าน คือ

๑) การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๒) การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน

๓) การจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน

๔) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๕) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดลำพูน

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณ
ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

ประเด็นที่สัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....

พื้นที่/ชุมชน.....

วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธใน
จังหวัดลำพูน

๑) ที่ผ่านมามีการขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงสุขภาพเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒) สมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice)
การขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงสุขภาพเพื่อการท่องเที่ยวของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๓) หลังจากขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพผลลัพธ์เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ สัมภาษณ์เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ทั้ง ๕ ด้าน คือ

๑) การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของชุมชนท่านควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๒) การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของชุมชนท่าน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๓) การจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๔) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๕) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์มา ณ โอกาสนี้

แบบการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ
เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

คำชี้แจง

๑. รูปแบบการสนทนากลุ่มย่อย มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการเพื่อมีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๒) เพื่อพัฒนาสมรรถนะและกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน ๓) เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของจังหวัดลำพูน ๔) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน

๒. แบบสนทนากลุ่มย่อย โดยมีการแบ่งกลุ่มสนทนาอยู่ ๓ กลุ่มๆละ ๘-๑๐ รูป/คน มีหัวข้อการสนทนากลุ่มย่อยทั้งหมด ๕ ประเด็น

- ๑) การพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๒) การพัฒนาสมรรถนะสมรรถนะด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านการปฏิบัติ (Practice) เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธในจังหวัดลำพูน
- ๓) การจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน
- ๔) แนวทางการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน
- ๕) การพัฒนานโยบาย และยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนจังหวัดลำพูน

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ และรายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก

๒๐๓

ที่ อว.๘๐๒๕/ พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน เลขที่ ๑๙๒ หมู่ที่ ๒
ตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน ๕๑๐๐๐

๑ พฤษภาคม ๒๕๖๕

เรื่อง เชิญร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เรียน นายกเทศมนตรีตำบลอุโมงค์

ด้วยวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ขับเคลื่อนโครงการวิจัย “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน” โดยการศึกษาและพัฒนาสมรรถนะกระบวนการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ผ่านเครือข่ายชุมชนสุขภาพของจังหวัดลำพูน พร้อมทั้งเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาจาก “วัด” สู่ “ชุมชน” จาก “ชุมชน” สู่ “พื้นที่สาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ” อันจะนำมาสู่การเปิดพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากแก่ชุมชนในจังหวัดลำพูนความที่ทราบแล้วนั้น

การดังกล่าว ทางโครงการวิจัยเห็นว่าท่านมีความเชี่ยวชาญ และมีบทบาทสำคัญในการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ จึงเรียนเชิญท่าน เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยน ในวันจันทร์ ที่ ๙ เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๕ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เทศบาลตำบลอุโมงค์

จึงเรียนเชิญท่านเข้าร่วมกิจกรรม ในวัน เวลา สถานที่ดังกล่าว และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

ด้วยความนับถือ

(ผศ.ดร.ไกรสร แสนวงศ์)

หัวหน้าส่วนงานวิจัยพุทธศาสตร์ทริภุญชัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
หัวหน้าโครงการวิจัย

หมายเหตุ. เตรียมสำเนาบัตรประชาชนเพื่อแนบเอกสารค่าเบี้ยเลี้ยงร่วมกิจกรรม
ประสานงานโทร. ๐๘๖-๑๙๓๙๓๙๘

ภาคผนวก ค
ภาพถ่ายกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก ง
การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

**หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายพงษ์เทพ มั่นตรง ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
 ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
 ที่อยู่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน ๓๓ หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง ๕๑๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐-๕๓๕๑-๐๒๔๓ โทรสาร ๐-๕๓๕๑-๐๒๔๔
 ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน
 ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.ไกรสร แสงวงศ์ และคณะ
 โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ กันยายน จนถึง ธันวาคม ๒๕๖๕ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
 เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. นำองค์ความรู้ด้านการวิจัยไปบูรณาการกับการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แก่ รายวิชาพุทธศิลปกรรม รายวิชาวัฒนธรรมไทย รายวิชานโยบายสาธารณะ
๒. เกิดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากในจังหวัดลำพูน ที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการ และเกิดรายได้แก่ชุมชน
๓. เกิดการผลักดันนโยบายสู่เทศบาลตำบลอุโมงค์ และองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน และการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
๔. เกิดการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายพงษ์เทพ มั่นตรง)

ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

๑.๑ กิจกรรมการเรียนการสอน โดยการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาในรายวิชาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน โดยเฉพาะในระดับปริญญาตรี เช่น รายวิชาการบริหารการพัฒนา องค์การและการจัดการในภาครัฐ นโยบายสาธารณะและการวางแผน การบริหารโครงการ การศึกษาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นต้น

๑.๒ สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านนโยบายสาธารณะและการวางแผน นักพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม ในการวางแผนและนโยบายในการพัฒนาสังคม/ชุมชนโดยอาศัยชุดข้อมูลความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาสังคมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน

๒. กิจกรรมด้านการบริหารจัดการนโยบายสาธารณะ

๒.๑ สามารถพัฒนาโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ได้แก่ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมถึงองค์กรต่างๆ ในชุมชน

๒.๒ สามารถพัฒนาและต่อยอดการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้กับชุมชน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวในการพัฒนา โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบูรณาการการพัฒนาาร่วมกัน

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

๓.๑ นำผลการศึกษาวิจัยไปจัดสัมมนาวิชาการ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ของการบูรณาการหลักวิชาการและการปฏิบัติที่เน้นการบริการวิชาการแก่สังคม โดยให้บุคลากรและนิสิตได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

๓.๒ นำผลการศึกษาวิจัยผลักดันเป็นโครงการและกิจกรรมหลักของการบริการวิชาการแก่สังคม ได้แก่ โครงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น เพื่อให้บุคลากรและนิสิตได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและโครงการ

๓.๓ การมีส่วนร่วมกับสถาบันการศึกษา วัด และองค์กรต่าง ๆ ในการศึกษาวิจัยต่อยอดด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสู่การผลักดันเป็นนโยบายของท้องถิ่น

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact) เป็นไปตามนโยบาย
และเป้าหมายการวิจัย ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปี
งบประมาณ ๒๕๖๕

รายงานผลผลิต (Output) เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ เทียบกับแผน

Platform Program	ชื่อโครงการ	เป้าหมายของ โครงการ	ตัวชี้วัดของ โครงการ	ผลผลิต ๒๕๖๓			เทียบกับ เป้าหมาย
				ผลผลิต	หน่วยนับ	จำนวน	
Platform ๔ การวิจัย และสร้าง นวัตกรรม เพื่อการ พัฒนาเชิง พื้นที่และ ลดความ เหลื่อมล้ำ	การพัฒน แหล่ง ท่องเที่ยว ชุมชนเชิง สุขภาพวิถี พุทธเพื่อ เสริมสร้าง เศรษฐกิจฐาน ราก ในจังหวัด ลำพูน	๑. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการ พัฒนาทักษะ	๑.๑ นิสิต/ นักศึกษา ระดับปริญญา ตรี	๒๐	คน	๒๐	เกิดการจ้างงาน เพื่อการพัฒนา กระบวนการและ เส้นทาง การ ท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้าง เศรษฐกิจฐานราก ของ แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนเชิงสุขภาพ ใน จังหวัดลำพูน
		๑. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการ พัฒนาทักษะ	๑.๒ นิสิต/ นักศึกษา ระดับปริญญา โท	๑๐	คน	๑๐	เกิดการร่วม เสริมสร้าง นโยบายและ ยุทธศาสตร์การ ท่องเที่ยวชุมชน เชิง สุขภาพของการ เสริมสร้าง เศรษฐกิจ

							ฐานรากในจังหวัดลำพูน
		๑. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการ พัฒนาทักษะ	๑.๘ เด็กและ เยาวชน รวม ถึงอาชีวศึกษา	๒๐	คน	๒๐	เกิดกระบวนการ จ้างงานเพื่อ เสริมสร้าง เศรษฐกิจฐานราก ของแหล่ง ท่องเที่ยว ชุมชนเชิงสุขภาพ ในจังหวัดลำพูน
		๒. ต้นฉบับ บทความวิจัย (Manuscript)	๒.๓ บทความ ในประเทศ	๒	เรื่อง	๒	บทความวิจัย ๒ เรื่อง ได้ความรู้ กระบวนการการ พัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยว ชุมชนเชิงสุขภาพ ของภา เสริมสร้าง เศรษฐกิจฐานราก ในจังหวัดลำพูน
		๓. หนังสือ	๓.๕ หนังสือ ทั้งเล่ม (Whole book) ระดับ ชาติ	๑	เล่ม	๑	การพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวเชิง สุขภาพ จังหวัดลำพูน
		๔. ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์ หรือ	๔.๒ ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์	๓	ต้นแบบ	๓	เกิดการยกระดับ สินค้าชุมชนด้าน สุขภาพ

		เทคโนโลยี/ กระบวนการ ใหม่ หรือ นวัตกรรมทาง สังคม	(Prototype) ระดับภาค สนาม				
		๔.๒ ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์ หรือ เทคโนโลยี/ กระบวนการ ใหม่ หรือ นวัตกรรมทาง สังคม	๔.๒ ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์ (Prototype) ระดับภาค สนาม	๑	กระบวนการ	๑	ยุทธศาสตร์ใน การขับเคลื่อน ชุมชนเข้ม แข็ง และ การ กระตุ้นการมีส่วน ร่วมของ ท้องถิ่นในการ พัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยว ชุมชนเชิงสุขภาพ ของ การ เสริมสร้าง เศรษฐกิจฐานราก ในจังหวัดลำพูน
		๔. ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์ หรือ เทคโนโลยี/ กระบวนการ ใหม่ หรือ นวัตกรรมทาง สังคม	๔.๕ เทคโนโลยี/ กระบวนการ ใหม่ ระดับ ภาคสนาม	๒	ต้นแบบ	๒	๑. การผลิตสื่อ ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว ผ่าน VTR โดยใช้สื่อมีเดีย เช่น facebook youtube ๒. หนังสือเพื่อ

							เป็นไกด์ไลน์การเข้าถึงพื้นที่ และแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ผลิตภัณฑ์เชิง สร้างสรรค์ ๓. Application หรือ webpage
		๖. เครื่องมือ และโครงสร้างพื้นฐาน (Facilities and Infrastructure)	๖.๔ ศูนย์ทดสอบ (Testing center)	๑	แห่ง	๑	รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เชิงสุขภาพของการเสริมสร้างเศรษฐกิจ ฐานรากในจังหวัดลำพูน

สรุปภาพรวมการดำเนินการที่มีผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ

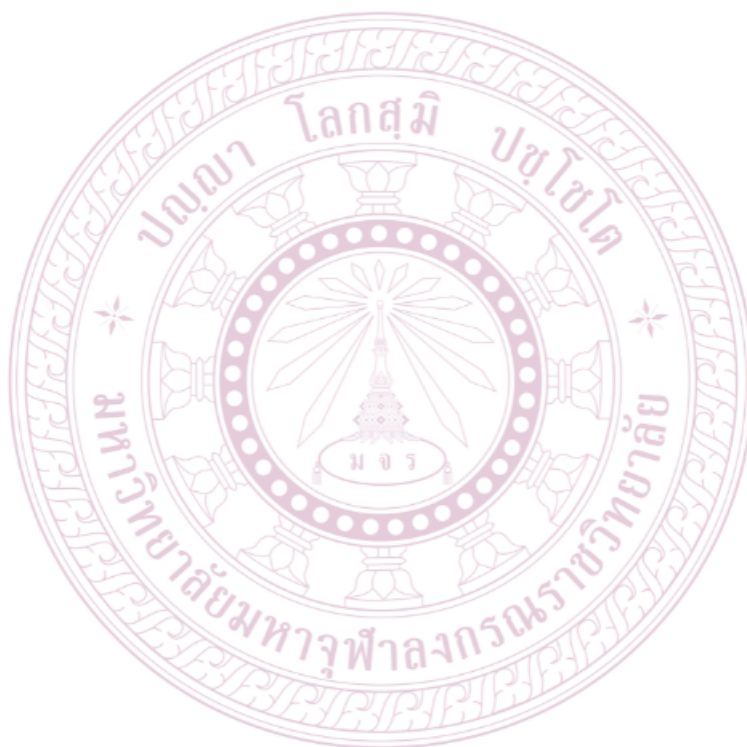
หน่วยงานร่วมวิจัย			ผลงานที่นำไปใช้			การเผยแพร่ผลงาน		ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบ
รัฐ	เอกชน	ชุมชน	นโยบาย	พาณิชย์	ชุมชน	สิ่งพิมพ์	สื่อMedia			
๔	๑	๔	๕๐		๔	๕๐	๕	- รายงานวิจัย ๕๐ เล่ม	-ได้ ต้นแบบ รายงานวิจัย ๕๐ เล่ม	เกิดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพวิถีพุทธเพื่อเสริมสร้าง

								-ชุด นวัตกร รม ๑๐๐ ชุด - ฝึกอบร ม ๕๐ คน - นักวิจัย ๒๐ คน - นักวิจัย ๒๐ คน - เผยแพร่ รตีพิมพ์ TCI ๑ ครั้ง - เข้า ร่วม ประชุม วิชาการ ๑ ครั้ง	-ต้นแบบ ชุด นวัตกรรม ๕๐ ชุด -ได้พัฒนา คน ฝึกอบรม ๕๐ คน -ได้พัฒนา นักวิจัย ๒๐ คน -ได้ เผยแพร่ ตีพิมพ์ TCI ๑ ครั้ง -เข้าร่วม เผยแพร่ ในการ ประชุม วิชาการ ๑ ครั้ง	เศรษฐกิจ ฐานราก ในจังหวัด ลำพูน
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

๑. **ด้านนโยบายและสาธารณะ** หมายถึง การนำความรู้จากการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบาย อาจเป็นในระดับประเทศ ภูมิภาค จังหวัด และท้องถิ่น การใช้ประโยชน์ด้านสาธารณะจะรวมด้านการนำองค์ความรู้ไปสังเคราะห์เป็นนโยบายหรือทางเลือกเชิงนโยบาย แล้วนำนโยบายนั้นไปสู่ผู้ใช้ประโยชน์ในวงกว้างเพื่อประโยชน์ของสังคม และประชาชน เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน คุณภาพสังคม และส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

๒. **ด้านพาณิชย์** หมายถึง เป็นผลงานวิจัยที่เน้นการสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยี ผลผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยเป็นการนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตเชิงพาณิชย์ หรือลดการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หรือนำไปสู่การพัฒนาในรูปแบบธุรกิจใหม่ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตและบริการ

๓. **ด้านสังคมและชุมชน** การนำกระบวนการ วิธีการ องค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลง การเสริมพลัง อันเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการวิจัยและพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายผลต่อชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสังคมอื่นๆ

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ – ฉายา/นามสกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไกรสร แสนวงศ์

เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๖-๑๙๓๙๓๙๘

การศึกษา

ปริญญาตรี

พ.ศ. ๒๕๕๒ พุทธศาสตรบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

พ.ศ. ๒๕๕๒ รัฐศาสตรบัณฑิต (เทคนิคและทฤษฎีทางรัฐศาสตร์)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาโท

พ.ศ. ๒๕๕๕ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ปริญญาเอก พ.ศ. ๒๕๖๒ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (บริหารศาสตร์) มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผลงานทางวิชาการ

- ๑) ผลงานวิจัย เรื่องการจัดการเรียนรู้ภายใต้กระบวนการทำงานกลุ่มโดยเน้นการนำเสนอ
งานในห้องเรียนตามประเด็นคำถามปลายเปิด เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์เชิงบูรณา
การ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, ๒๕๕๗.
- ๒) ผลงานวิจัย เรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน ตำบลอุโมงค์ อำเภอมือง
จังหวัดลำพูน, ๒๕๕๘
- ๓) ผลงานวิจัย เรื่องการศึกษาอบรมและพัฒนาเยาวชนกลุ่มเสี่ยงในโรงเรียนให้ดำเนินชีวิต
อย่างเหมาะสมตามหลักพุทธธรรม, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘

- ๔) ผลงานวิจัย เรื่องพระพุทธรูปศาสนากับการส่งเสริมสภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุในชุมชน,สำนักงานวิจัยแห่งชาติ (วช.) สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘
- ๕) ผลงานวิจัย เรื่องการเสริมสร้างสภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน, สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๙
- ๖) ผลงานวิจัย เรื่องพุทธจิตวิทยาบูรณาการ : รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสภาวะองค์รวมของครอบครัวและสังคม, สำนักงานวิจัยแห่งชาติ(วช.), ๒๕๕๙
- ๗) ผลงานวิจัย เรื่องรูปแบบการจัดการสภาวะชุมชนเชิงพุทธธรรม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่น(สกว.), ๒๕๕๙
- ๘) ผลงานวิจัย เรื่องการเสริมสร้างและการเรียนรู้สภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อลด ละ เลิก สุราและบุหรี่ จังหวัดลำพูน,กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๖๑
- ๙) ผลงานวิจัย เรื่องรูปแบบการเสริมสร้างสภาวะเชิงพุทธ ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ (ภาคคณะสงฆ์ ๔,๕,๖,๗),กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.),๒๕๖๑
- ๑๐) ผลงานวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างเครือข่ายพื้นที่ศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในล้านนา, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.,๒๕๖๓

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ พระมหาดรณพล

ฉายา นริสสโร

นามสกุล คงตัน

อายุ ๔๑ ปี

วันเกิด วันเสาร์ ที่ ๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒

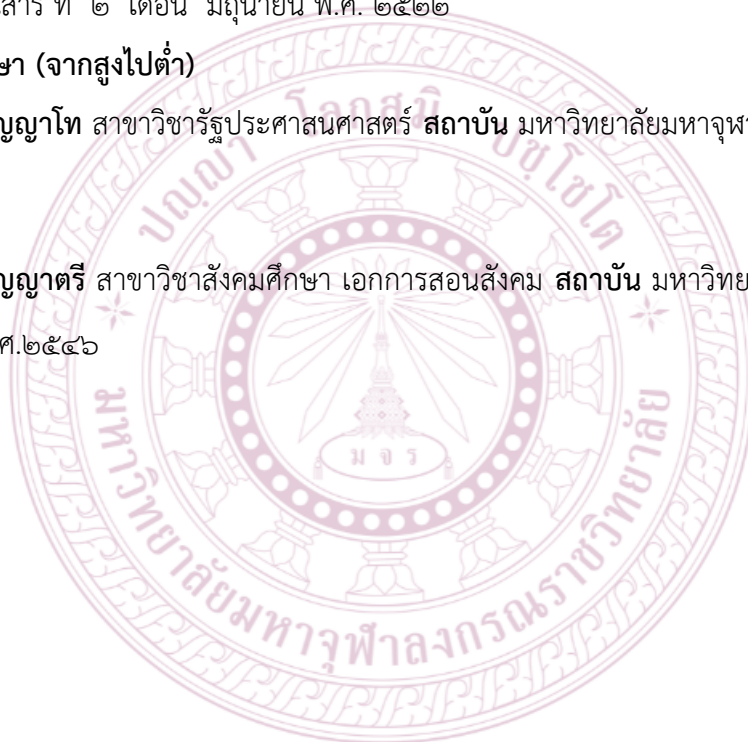
วุฒิการศึกษา (จากสูงไปต่ำ)

ปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๘

ปริญญาตรี สาขาวิชาสังคมศึกษา เอกการสอนสังคม สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๖

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ พระนฤพนธ์

ฉายา ญาณิสฺสโร

นามสกุล สมเจริญ อายุ ๓๔ ปี

วันเกิด วันอังคารที่ ๑๗ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

วุฒิการศึกษา (จากสูงไปต่ำ)

ปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

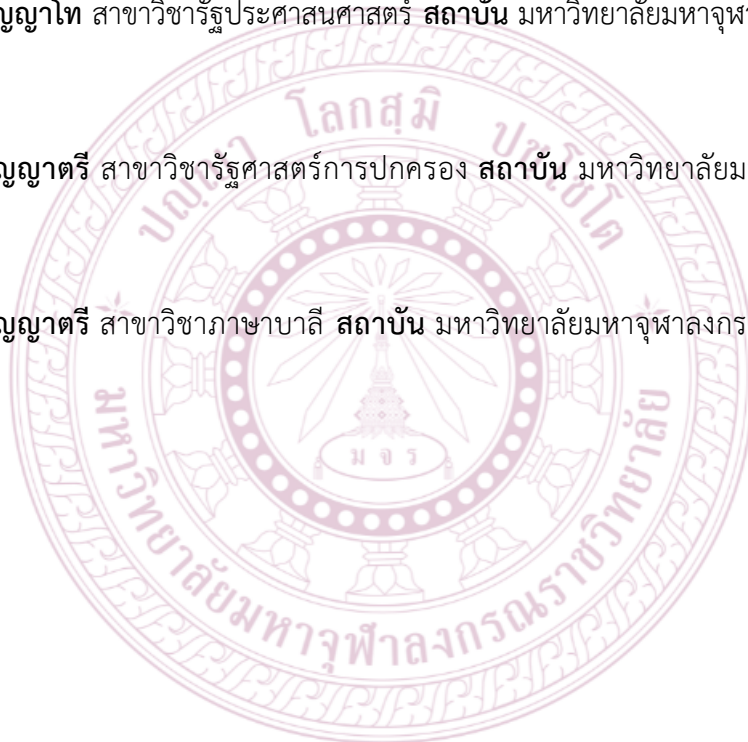
พ.ศ.๒๕๕๘

ปริญญาตรี สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง สถาบัน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๕๐

ปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาบาลี สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.

๒๕๕๓

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ นางสาวปิ่นปิ่นทร์

นามสกุล เหลืองพิทักษ์ อายุ ๓๐ ปี

วันเกิด วันอังคารที่ ๒ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

วุฒิการศึกษา (จากสูงไปต่ำ)

ปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบัน มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๘

ปริญญาตรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ เอกการบริหารรัฐกิจ สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๕

